

**ANADOLU
MEDENİYETLERİ
MÜZESİ
2001 YILLIĞI**

**T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI
ANITLAR VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
ANADOLU MEDENİYETLERİ MÜZESİ**

ANKARA 2002

ISBN 975-7523-35-6

SAYI: XVI

**ANADOLU MEDENİYETLERİ MÜZESİNİ
KORUMA VE YAŞATMA DERNEĞİ
YAYIN NO : II - 16**

ISBN 975-7523-35-6

9 799757 523351

DÖNMEZ OFFSET - ANKARA • Tlf. (312) 229 79 61 • Fax. (312) 229 25 69

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	3
2001 YILI KÜLHÖYÜK KAZI ÇALIŞMALARI İlhan TEMİZSOY, Vahap KAYA, Nusret ÇETİN	5
ANKARA ROMA HAMAMI 2001 YILI KURTARMA KAZISI İlhan TEMİZSOY, İzzet ESEN, Soner ATEŞOĞULLARI	29
ANKARA ROMA HAMAMI KAZISINDAN ÇIKARILAN İSKELETLERİN PALEOPATOLOJİK İNCELEMESİ F. Gülay ASLAN	55
ANKARA ROMA HAMAMI 2001 YILI KURTARMA KAZISINDAN ÇIKARILAN İSKELETLERİN PALEOANTROPOLOJİK ANALIZİ Asuman Mermer ALPAGUT	82
ANADOLU'DA HER SİKKE BİR ŞEHİR - ANADOLU'DA SİKKE BASAN KENTLER ÜZERİNE ALFABETİK BİR İNCELEME Tevfik GÖKTÜRK	109
ÜNİK VE NADİR ROMA ŞEHİR SIKKELERİ Melih ARSLAN	183
MEHMET HAN SIKKELERİ 736-738.H (1335-1337.) Tahsin SAATÇİ	224
ANKARA ANADOLU MEDENİYETLERİ MÜZESİ'NDE BULUNAN HİTİTÇE VE HURRİCE YAZILMIŞ 4 ÇİVİ YAZILI TABLET Rukiye AKDOĞAN - Gernot WILHELM	238
1953 YILI KÜLTEPE KAZILARINDA BULUNMUŞ OLAN BİR GRUP VESİKA - 3 İzzet ESEN	257
ALANYA MÜZESİ'NDE BULUNAN ESKİ TUNÇ ÇAĞI'NA AİT BİR GRUP İDOL Halil Hamdi EKİZ	265
DOKİMEİON MERMER OCAKLARININ İŞLETME VE İHRACAT ORGANİZASYONU Tulga ALBUSTANLIOĞLU	276

ANADOLU MEDENİYETLERİ MÜZESİ

2001 YILLIĞI

T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI
ANITLAR VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
ANADOLU MEDENİYETLERİ MÜZESİ

ANKARA 2002
ISBN 975-7523-35-6

Kapak Fotoğrafl : Lydion, P.T., Geç Roma, Roma Hamamı 2001 Yılı Kurtarma Kazısından.

Bu yıllığın basım masrafı
Anadolu Medeniyetlerini Koruma ve Yaşatma Derneği
tarafından karşılanmıştır.
Her hakkı mahfuzdur.

Dönmez Offset - Müze Eserleri Turistik Yayınları - Ankara
tesislerinde hazırlanmış ve basılmıştır.

ÖNSÖZ

Dr.Alpay PASİNLİ
Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürü

Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin 1987 yılından beri aralıksız yayınlanarak, arkeoloji ve müzeler camiasının bilgi ve ilgisine sunduğu Müze Yılığ^ı XV. Sayısına ulaşmıştır.

XVI. Sayının basım aşamasında Müzemizin değerli Müdürü Dr.Turhan ÖZKAN, 13 Mart 2002 günü görevi başında geçirdiği ani bir kalp krizi sonucu aramızdan ayrılmıştır.

İyi yetişmiş bir meslektaş, yetenekli, bilgili ve üstün düzeyli bir müzeci olan Dr.Turhan ÖZKAN'ın anısına çıkarılan bu yıllık, biz okuyucularına onu hatırlamak, düşünmek ve yaşatmak için bir vesile olacaktır.

Yılığ^a makale vererek katılanlara ve emeği geçenlere teşekkür ediyor, bu yayının biz müzecilere büyük katkılar sağlayacağına inanıyorum.

2001 YILI KÜLHÖYÜK KAZI ÇALIŞMALARI

İlhan TEMİZSOY*
Vahap KAYA**
Nusret ÇETİN***

Ankara ili, Haymana ilçesi, Oyaca Kasabası sınırları içerisinde yer alan Külhöyük Örenyerinde ilk kazı çalışmalarına 1992 yılında başlanmıştır. Aynı yıl içerisinde Güney potern olarak adlandırılan bölüm ve şehrin içme suyu ihtiyacını karşılayan ve Batı-1 tüneli olarak adlandırılan sarnıç açığa çıkarılmıştır.

1993 yılında höyük üzerinde, en yüksek noktada yer alan V18 plankaresinde başlatılan kazı çalışmaları 2001 yılına kadar belli bir plan doğrultusunda süre gelmiştir. Belirtilen süre aralığında yapılan çalışmalarda öncelikle höyük kuzey-güney doğrultusunda, V15,16,17,18,19,20,21,22,23, U14,18,19,21 ve kuzey yamaçta T11,12, U11,12, ve Y14 plankarelerinde çalışmalar yoğunlaştırılmıştır (Plan:1). Bu açmalarda istenilen amaçlara ulaşılmış ve Hitit Dönemini içeren iki aşamalı Eski Hitit Çağı ve elde edilen buluntular doğrultusunda Hitit İmparatorluk Döneminin başlarına tarihleyebileceğimiz mimari kalıntılar tespit edilmiştir.

1998 yılında U21 plankaresinde yapılan çalışmalarımızda, 996.25 kod seviyesine indiğimizde yoğun Eski Hitit seramiğinin yanısıra Eski Tunç Çağı seramiği ve küçük buluntuları ile karşılaşmıştık (Resim:1). 1999 ve 2000 yıllarında kazı çalışması yapılamamış ancak höyükte açığa çıkarılan mimari kalıntıların tahrip olan kısımları restore edilerek koruma çalışmalarına ağırlık verilmiştir. 2001 yılı çalışmaları 20 günlük kısa bir dönemde gerçekleştirilmiştir. Müze Müdürü İlhan TEMİZSOY başkanlığında gerçekleştirilen kazı çalışmalarına müze arkeologları Vahap KAYA, Nusret ÇETİN, Halil DEMİRDE-

* İlhan TEMİZSOY, Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdür Vekili, Kültür Bakanlığı Bakanlık Müşaviri

** Vahap KAYA, Arkeolog, Anadolu Medeniyetleri Müzesi

*** Nusret ÇETİN, Arkeolog, Anadolu Medeniyetleri Müzesi

**** 2001 Külhöyük çalışmalarını yayına hazırlama aşamasında, Kazı çalışmalarında bulunan kemik buluntuları değerlendiren Müzemiz Paleoantropologları Gülşay ASLAN ve Asuman ALPAGUT'a arazi çalışmalarında ve müze çalışmalarında, yayın fotoğraflarının hazırlanmasında göstermiş oldukları gayret ve hassasiyetlerinden dolayı İl Kültür Müdürlüğü Şefi Behiç GÜNEL'e ve Hüseyin ŞEN'e teşekkür ederiz.

LEN, Müze fotoğrafçısı Şef Behiç GÜNEL, restoratör Abdurrahim ÇULHA katılmışlardır.

Planlanan kazı çalışma süresinin kısıtlı olması dikkate alınarak kazının dar bir alanda yapılmasına karar verilmiş, bu karar doğrultusunda 1998 yılında kazısı gerçekleştirilen U21 plankaresinde derinleşme çalışmaları başlatılmıştır. 1998 yılında Eski Hitit katına kadar inilen bu açmada 996.25 kodunda tespit edilen taban seviyesinde, açmanın doğu bölümünde 4x9m. ölçülerinde bir alanda derinleşme çalışması yapılmıştır. Derinleşmenin ilk aşamasında; açmanın güney-doğu köşesinde, Eski Hitit duvar kalıntısının hemen altında daha düzgün ve sağlam olması amaçlandığı, mimari tarzından anlaşılan tek sıra taşların kullanıldığı, doğu-batı doğrultuda uzanan bir duvar tespit edilmiştir. 996.22 kod seviyesinde tespit edilen bu duvarın Hitit kültür katı tarafından tahrip edildiği görülebilmektedir. Tek sırası koruna gelmiş duvarın hemen kuzey kenarına bitişik yapılmış ocak kompleksleri yine Hitit yapıları tarafından tahrip edilmiştir (Resim:2).

Bilindiği gibi Eski Tunç Çağı mimarisi; genelde zemine uygun ve zemin hafifçe düzeltildikten sonra, tek sıra veya iki, üç sıra taş duvar üzerine kerpiç ya da kalıp çamur duvar yapılarak inşa edilmektedir. Oda tabanları düzenli olmayıp, hafif eğimli olabilmektedir. Duvar bitişğinde karşılaştığımız iki adet ocak tipik Eski Tunç Çağı ocakları olup birisi büyük odunların yakıldığı büyük ocak veya fırın (tahrip olduğundan net olarak değerlendirilemiyor), diğeri ise büyük ocağın alt kısmında yemek pişirilen ikinci bir ocak olmalıdır (Resim:3). Ocakların önünde, açmanın ortasına doğru ve kuzey yönde uzanan oda tabanı kısmen koruna gelmiş, üzeri beyaz tavan toprağı döküntüsü ile kaplıdır (Resim:4). Odayı oluşturan duvarlardan güney uzantısı tespit edilmiştir. Kuzey duvarı ise büyük ölçüde Hitit Dönemi yapıları tarafından tahrip edilmiştir. Diğer iki duvar ise henüz derinleşme çalışması yapılmamış olan U21 açmasının bu yıl kazılmayan kısmında yer almalıdır. Odada bulunması olası sedir, depo ve kiler bölmesi gibi bölümlerin, açmanın tamamında yapacağımız derinleşme çalışmalarından sonra açığa çıkacağını tahmin etmekteyiz.

U21 açmasının kuzey-doğu bölümünde yapılan derinleşmede daha net bir biçimde mimari kalıntılar elde ettiğimizi söyleyebiliriz. Bu bölümde; hemen sedirlere bitişik yapılan ve bugün hala aynı işlevi olan tekne (hamur ve ekmeğin pişirme işlerinin yapıldığı bölüm), bitişğinde hamur üzerine, daha iyi pişmesi ve kızarması için sürülen un ve su karışımı bulamacın konulduğu pişmiş toprak kap (taban kısmı sağlam, konik formu gövdenin ağız ve üst bölümü kırık) ve dip çevresinde, soğumayı önlemek için pişmiş toprak ısı toplanı insitu durumda

bulunmaktadır (Resim:5). Bunların kuzey-batı bitişinde, yaklaşık 90cm. eninde, 3m. Uzunluğunda bir sedir ve ele geçen çamur duvar parçalarındaki kamyı izlerinden, bu bölümde bir kalıp çamur duvarı bölmesi olduğu anlaşılmaktadır (Resim:6). Yine bu bölümün kuzey-doğu köşesinde dip kısmı yukarda, ters dönmüş durumda, kısmen sağlam kalabilmiş pişmiş toprak kap, yakınında bir öğütme taşı ve bunların önünde, yangın sonucu çökmüş yanık tavan malzemesi tespit edilmiştir. 995.90 kod seviyesinde tespit edilen bu kalıntıların, kuzey kesite bitişik noktada ve kesit içerisine devam etmekte olan bir taban görülebilmektedir (Resim:7). Yangın sonucu çökmüş olan tavan toprağı beyazımsı ve su geçirmez özelliktedir. Yangın tabakasının oluştuğu bölümde ahşap ve ot benzeri tavan malzemesinin sık dokulu karbon izleri vardır (Resim:8). Bu yanık altında bir kısmı görülebilen, sıvalı tabanlı ve kenar yükseltili tekne veya ocak kalıntısı insitu durumda tespit edilmiştir. Açmanın güney kesitine yakın bölümünde 995.55 ve 995.68 kod seviyesinde ise; iki ayrı düzensiz taban tespit edilmiştir. Bunlardan birisi doğu kesiti altına doğru eğimli bir biçimde devam etmektedir (bu kısım yiyeceklerin uzun süre saklanabildiği olası bir karlık alanıdır) ve bu taban üzerinde dağılmış olarak, kısmen tmlenebilecek, kaba hamurlu, dış yüzeyi perdahlı ve dip kısmından ağız kısmına doğru konik formla yükselen pişmiş toprak kabın parçaları ele geçmiştir (Resim:9). Diğer tarafta ise kil toprakla sertleştirilmiş ikinci bir taban bölümü güney kesiti içine doğru devam etmektedir.

Sonuç olarak; 4x9m. llerinde derinleşme çalışması yaptığımız U21 açmasının bu bölümünde en az iki oda tespit ettiğimiz kanısındaız. Çünkü aynı oda içerisinde birden fazla ocak kompleksleri, pişirme üniteleri, öğütme taşlarının bulunması anlamsızdır (Plan:2). Ancak bu kadar dar alanda tespit edilen buluntular, birbirine bitişik iki odayı işaret etmektedir. Odalarda birbirine geçişi sağlayan girişi tespit etmek bu aşamada mümkün olmamıştır. Zira çalışılan alan Eski Hitit katının hemen altında olduğundan tahribat söz konusudur. Yaklaşık 60x60cm. llerinde tespit ettiğimiz ve tekne olarak nitelendirdiğimiz oluşum belki de bir ekmek pişirme platformudur. Bu bölüm, ileride açığa çıkacak benzerleri ile karşılaştırılınca netlik kazanacaktır. Sedirlere bitişik olan bu bölüm, şimdiki bilgiler işiğinde hamur yapılan tekne olarak değerlendirilmiştir. Oda ilerinde yapılan bölmeler ise; basit bir şekilde kamyı ya da ince ağaç dallarından it şeklinde yapılmakta ve üzeri çamurla sıvanarak kiler ya da başka bir amaçla kullanılmaktadır. Böyle bir bölmeyi net olarak tespit edemedik. Ancak sedir olarak nitelediğimiz platformun hemen kuzey bitişiğinde eni oldukça dar, sedire paralel uzanan ve bitişiğinde ele geçen çamur toprakları üzerinde net bir şekilde görülen kamyı izleri burada bir bölme duvarının olduğunu göstermektedir.

U21 plankaresinin doğu bölümünde yaptığımız derinleşme çalışmalarında; el yapımı, kum, kireç ve bitki katkılı kaba hamurlu Eski Tunç Çağına ait çok miktarda seramik parçası ele geçmiştir. Bunlar arasında; kaba hamurlu, her birinin üzerinde bir deliği bulunan siyah, koyu gri ve açık devetüyü renkte kapak parçaları (Resim:10,Çizim:1), değişik renkte ve formda kulp parçaları (Resim:11), süzgeçlere ait olması gereken delikli seramik parçaları, sadece kenarlarının küçük bir bölümü korunmuş pişmiş toprak tepsi parçaları (Resim:12, Çizim: 1), değişik renk ve formda iri kaplara ait olan, bir kısmı astarlı ve parlak perdahlı, tutamaklı ve düğmecikli seramik parçaları (Resim:13,Çizim 2-3), boya bezekli seramik parçaları (Resim:14), altları yanmadan dolayı siyahlaşmış mutfak kaplarına ait parçalar (Resim:15, Çizim 1) ve bir adet çan biçimli dip parçası (Resim:16, Çizim 4) ele geçen seramik parçalarından dikkate değer olanlardır.

KORUMA ÇALIŞMALARI

2001 yılı kazı çalışmaları paralelinde höyük üzerinde ve çevresinde de temizlik çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Öncelikle höyükte ot temizliği yapılmış (Resim:17-18) ve açığa çıkan mimari kalıntıların iklim şartlarından etkilenmemesi için gerekli koruma önlemleri alınmıştır. Mimari kalıntılardan özellikle V18, 19, 20 ve U19, 20 plan karelerinde yer alan temel duvarlar her yıl olduğu gibi yeniden restore edilerek sağlamlaştırılmıştır (Resim:19). Güney Potemi ve Batı-1 Tünelinin iki yanında yer alan yağmur suyu kanalları yenilenerek bazı bölümlerde çöken duvarlar sağlamlaştırılmıştır (Resim:20-21). Höyük çevresinde yer alan dikenli teller her yıl çobanlar tarafından hayvan otlatmak için kesilmektedir. 2001 yılında da aynı tahribatla karşılaşılmış ve kısmen kesilmiş olan dikenli teller yeniden onanılarak sağlamlaştırılmıştır.

**ANKARA İLİ, HAYMANA İLÇESİ, KÜLHÖYÜK 2001 YILI
KURTARMA KAZISI KEMİK BULUNTULARI**

F. Gülay ASLAN – Asuman MERMER ALPAGUT

Külhöyük 2001 Yılı Kurtarma Kazısında U/12 plan karenin doğu yarısında, Eski Hitit-Eski Tunç Çağının birleştiği tabakadan kazı süresince dağınık vaziyette hayvan kemikleri ele geçmiştir. Kemiklerin çoğu kırık ve eksik durumda olup, bunların arasından Külhöyük faunasını tanımlayabilenlerin dökümü aşağıda verilmiştir:

At (*Equus caballus*): Memeliler sınıfı, tek tırnaklı (*Perissodactyla*) takımı, atgiller (*Equidae*) ailesinden;

- 1 adet phalanx I (I. parmak kemiği)
- 3 adet carpal kemik (bilek kemiği)

Domuz (*Sus scrofa*): Memeliler sınıfı, çift tırnaklı (*Artiodactyla*) takımı, domuzgiller (*Suidae*) ailesi, geniş getirmeyenlerden (*Nonruminantia*);

- 1 adet tam mandibula (alt çene)
- 1 adet maxilla parçası (üst çene parçası)

Sığır (*Bos taurus*): Memeliler sınıfı, çift tırnaklı (*Artiodactyla*) takımı, boynuzgiller (*Bovidae*) ailesi, geniş getirenlerden (*Ruminantia*);

- 4 adet upper molar (üst azı dişi)
- 1 adet lower molar (alt azı dişi)
- 1 adet radius-proximal parça (önkol kemiğinin üst kısmı)
- 1 adet radius-distal parça (önkol kemiğinin alt kısmı)
- 2 adet metapodia-proximal parça (tarak kemiğinin üst kısmı)
- 3 adet metapodia-distal parça (tarak kemiğinin alt kısmı)
- 1 adet humerus-distal parça (üst kol kemiğinin alt kısmı)
- 3 adet phalanx I (I. parmak kemiği)
- 1 adet patella (dizkapağı kemiği)
- 1 adet navicular-cuboid (bilek kemiği)
- 1 adet lunar (bilek kemiği)
- 1 adet scaphoid (bilek kemiği)
- 1 adet unciform (bilek kemiği)
- 1 adet magnum (bilek kemiği)
- 3 adet costae parçaları (kaburga kemiği)
- 1 adet horn core (boynuz)

Küçük ruminant (Ovis/Capra): Memeliler sınıfı, çift tımsaklı (Artiodactyla) takımı, boynuzgiller (Bovidae) ailesi, gevişgetirenlerden (Ruminantia);

- 4 adet mandibula parçası (alt çene parçası)
- 4 adet upper molar (üst azı dişi)
- 3 adet lower molar (alt azı dişi)
- 5 adet scapula parçası (kürek kemiği)
- 1 adet humerus-distal parça (üst kol kemiğinin alt kısmı)
- 1 adet radius-proximal parça (önkol kemiğinin üst kısmı)
- 1 adet radius-distal parça (önkol kemiğinin alt kısmı)
- 2 adet metapodia-proximal parça (tarak kemiğinin üst kısmı)
- 1 adet radius-distal parça (önkol kemiğinin alt kısmı)
- 2 adet phalanx I (I. parmak kemiği)
- 3 adet astragalus (aşık kemiği)
- 1 adet navicular-cuboid (bilek kemiği)
- 1 adet costae (kaburga kemiği)

Etçil (Carnivora): Memeliler sınıfı, etçil (carnivora) takımına ait olup, ailesi saptanamayan;

- 2 adet mandibula parçası (alt çene)
- 1 adet atlas (birinci omur)
- 2 adet vertebra (omur)

Ayrıca tavşangillerden (Lagomorph) 1 adet incisive dişi (kesici diş) ve türü belirlenemeyen 10 adet kafatası parçası bulunmuştur.

1998 Külhöyük Kurtarma Kazısından ele geçmiş hayvan kemikleri arasında özellikle domuz ailesine ait kemik parçalarının yoğun olması ve uzun kemiklerle kaburga kemikleri üzerinde rastlanan kesici alet izleri, bu hayvanlardan beslenmede yararlandığını göstermektedir* (Aslan, 1999:9).

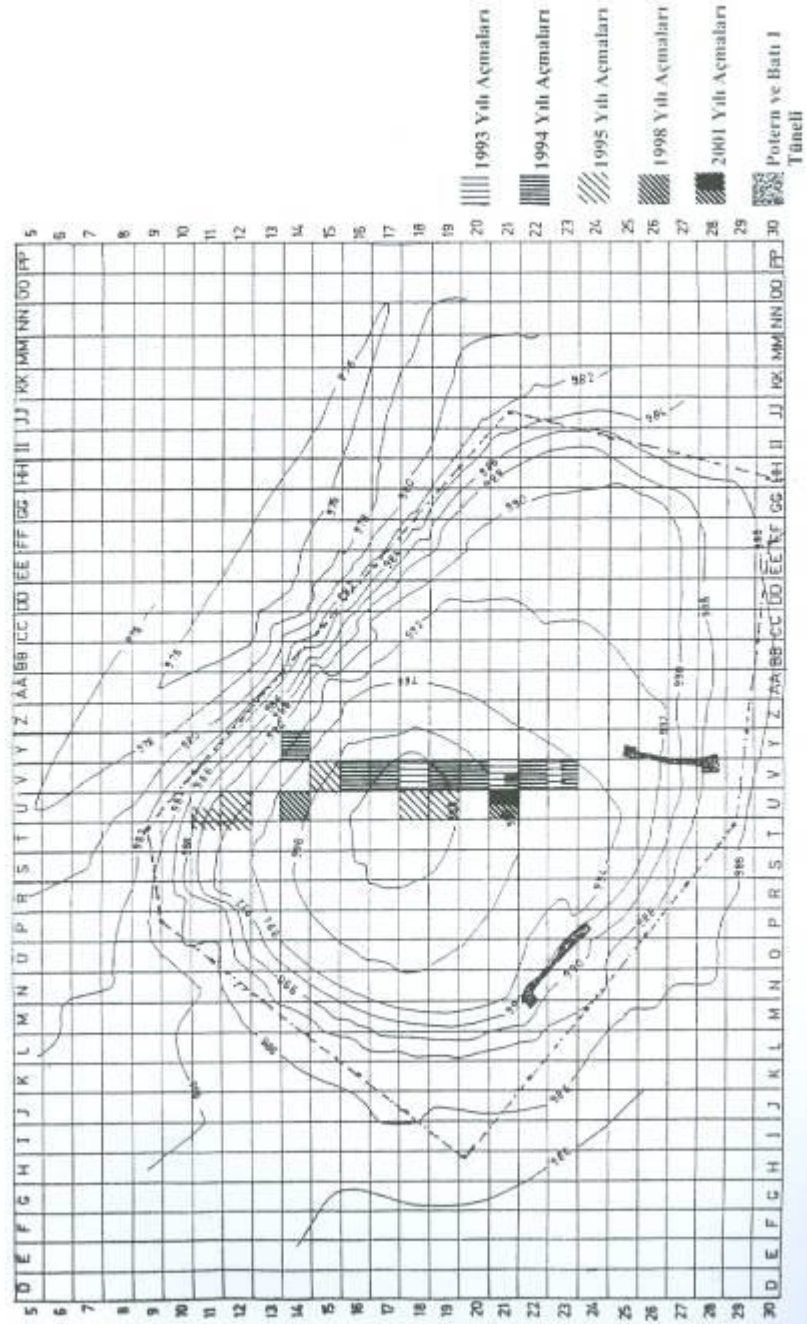
2001 Külhöyük Kurtarma Kazısında ele geçen kemikler üzerinde yapılan makroskobik inceleme sonucu ise bu kemikler üzerinde herhangi bir kesici alet izine rastlanılmamıştır. Bu sezona ait kemiklerin büyük çoğunluğunu ise büyük ve küçük ruminant'lar oluşturmaktadır. Bazı uzun kemiklerin alt kısmı (süngerimsi kısım) muhtemelen hayvanlar tarafından yenmiştir. Ayrıca aşık

* F. Gülay Aslan, 1999. Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1998 Yılı. ss : 9

kemiklerin bir tanesinin yan yüzeyleri bilinçli bir şekilde belli bir amaç (muhtemelen oyun) için düzleştirilmiştir.

Kazılarda elde edilen biyolojik materyal, arkeolojik verilerle birlikte değerlendirildiği zaman, eski toplulukların içinde yaşadığı paleoekolojik çevre, yaşam biçimi ve kültür tarihi hakkında bütüncül bilgiler elde edilebilmektedir.

LEVHA I

Plan 1.

KÜLHÖYÜK 2001
U/21

Plan 2

LEVHA III

Resim 1.

Resim 2

LEVHA IV

Resim 3.

Resim 4.

LEVHA V

Resim 5.

Resim 6.

LEVHA VI

Resim 7.

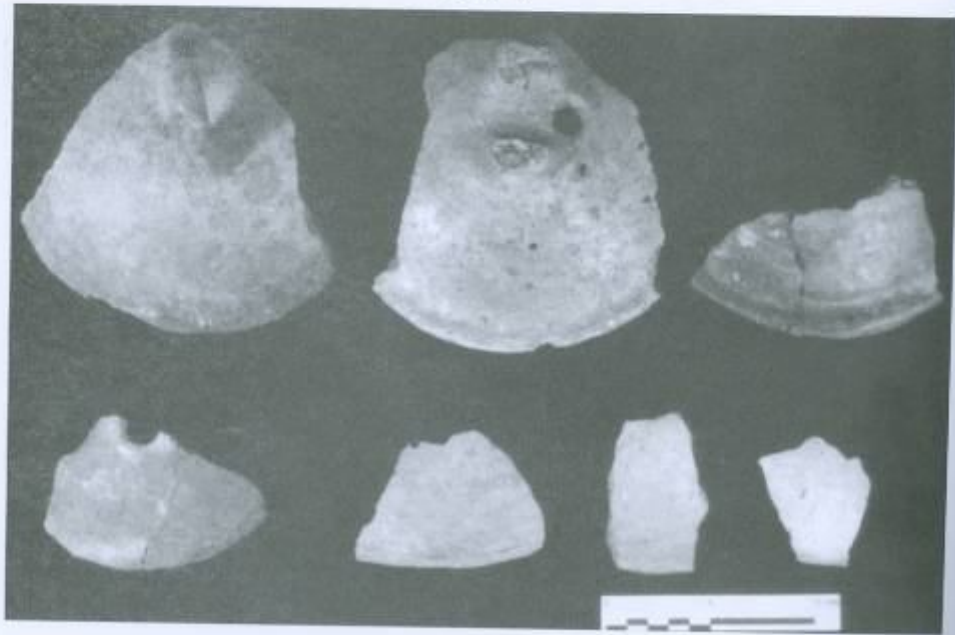

Resim 8.

LEVHA VII

Resim 9.

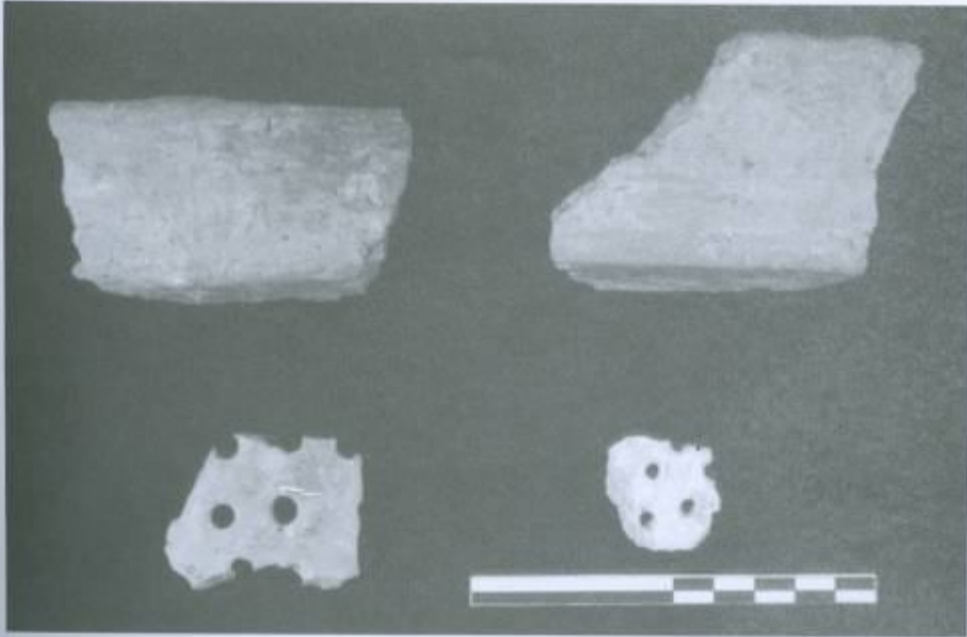

Resim 10.

LEVHA VIII

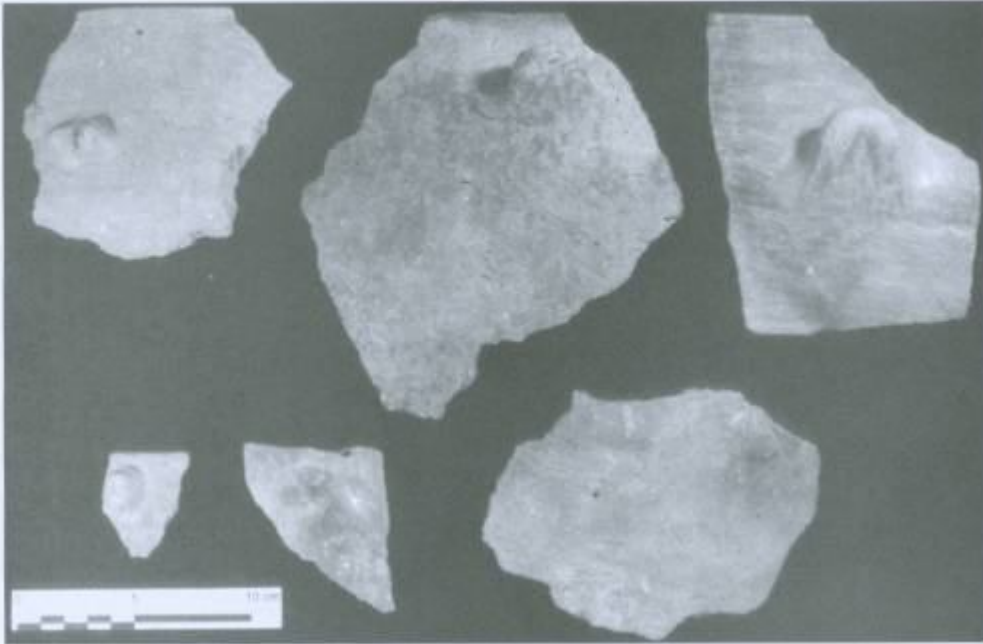

Resim 11.

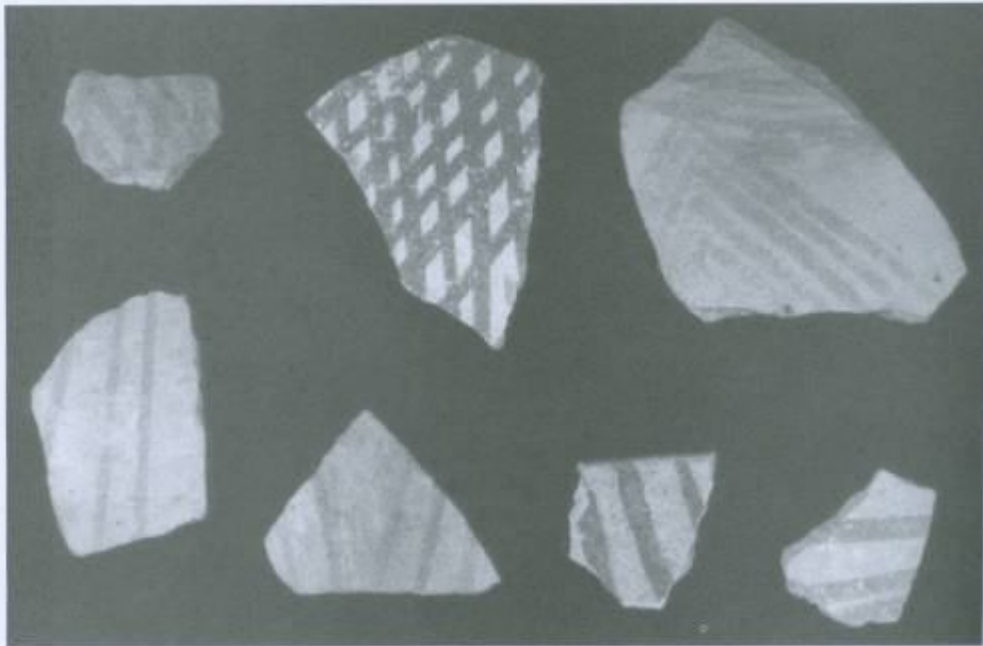

Resim 12.

LEVHA IX

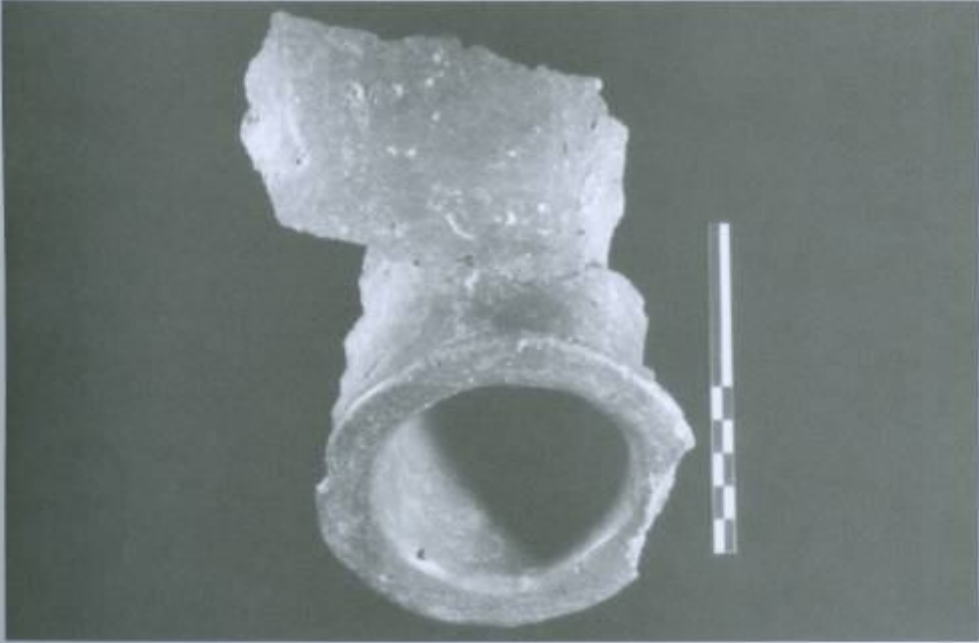
Resim 13.

Resim 14.

Resim 15.

Resim 16.

LEVHA XI

Resim 17.

Resim 18.

LEVHA XII

Resim 19.

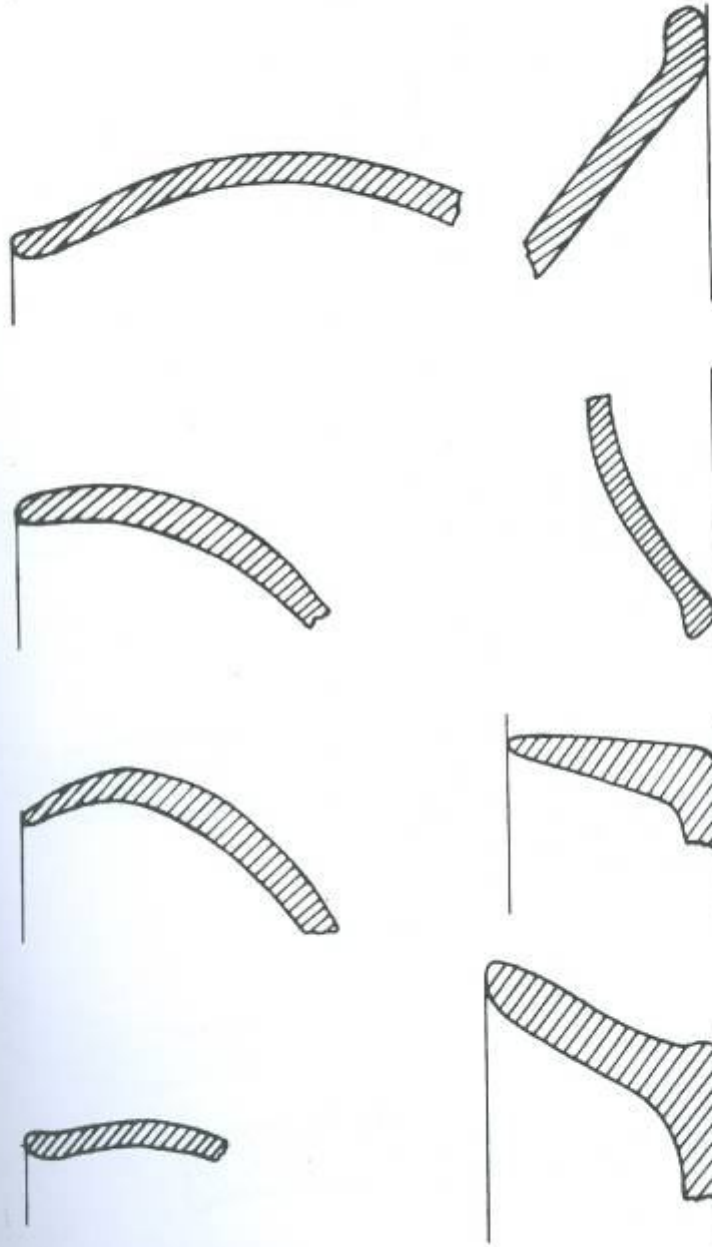
Resim 20.

LEVHA XIII

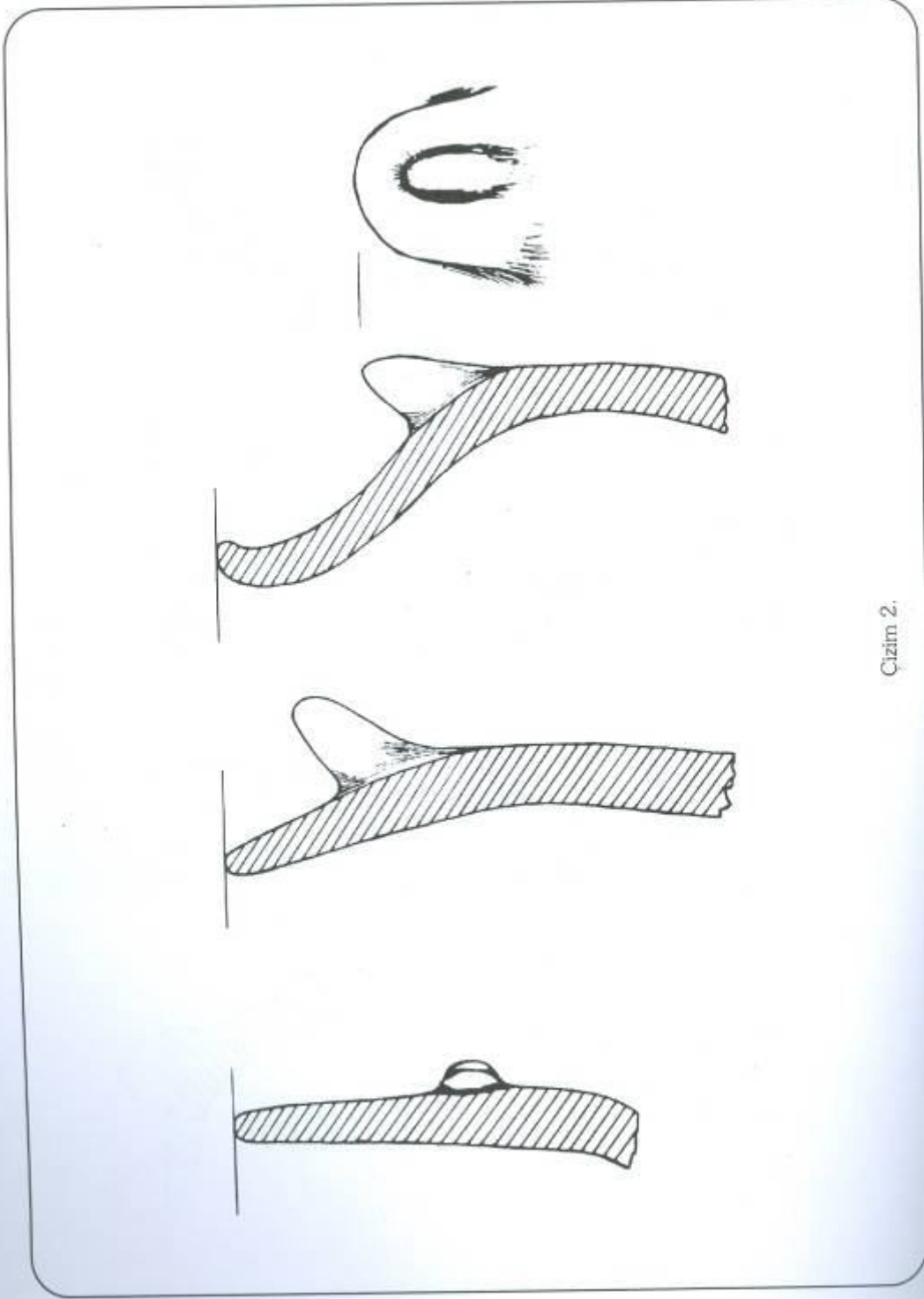
Resim 21.

LEVHA XIV

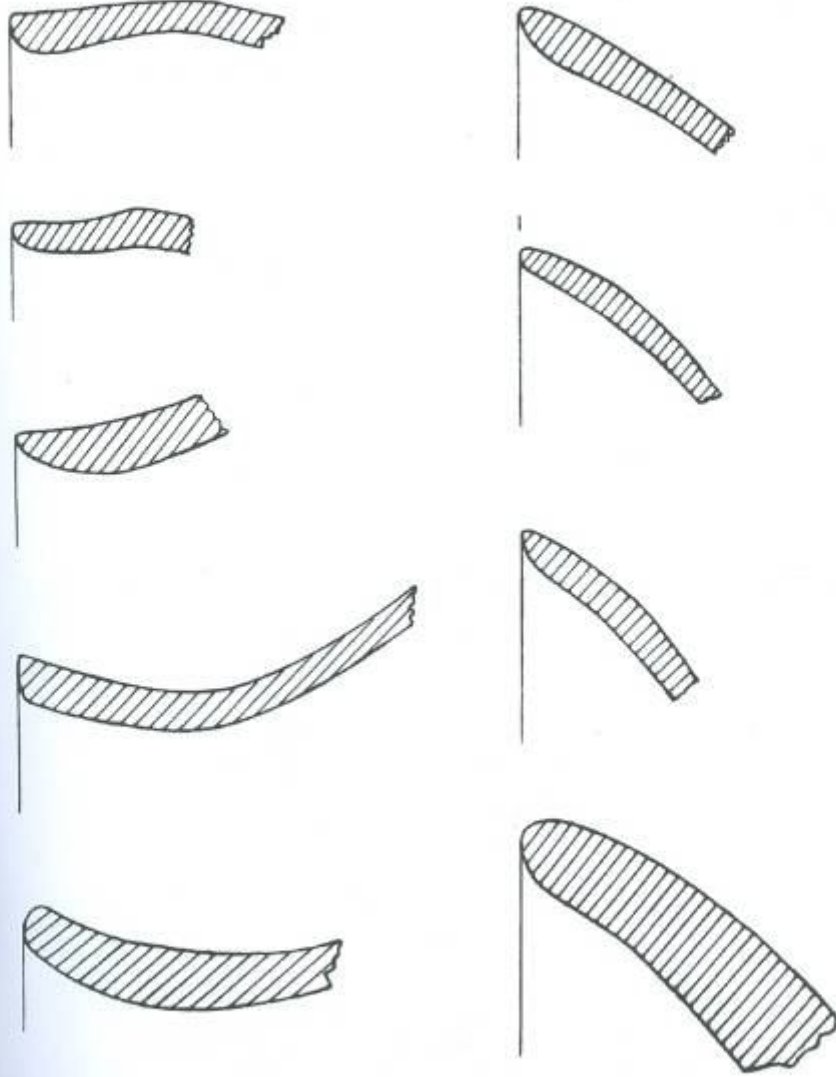
Çizim 1.

LEVHA XV

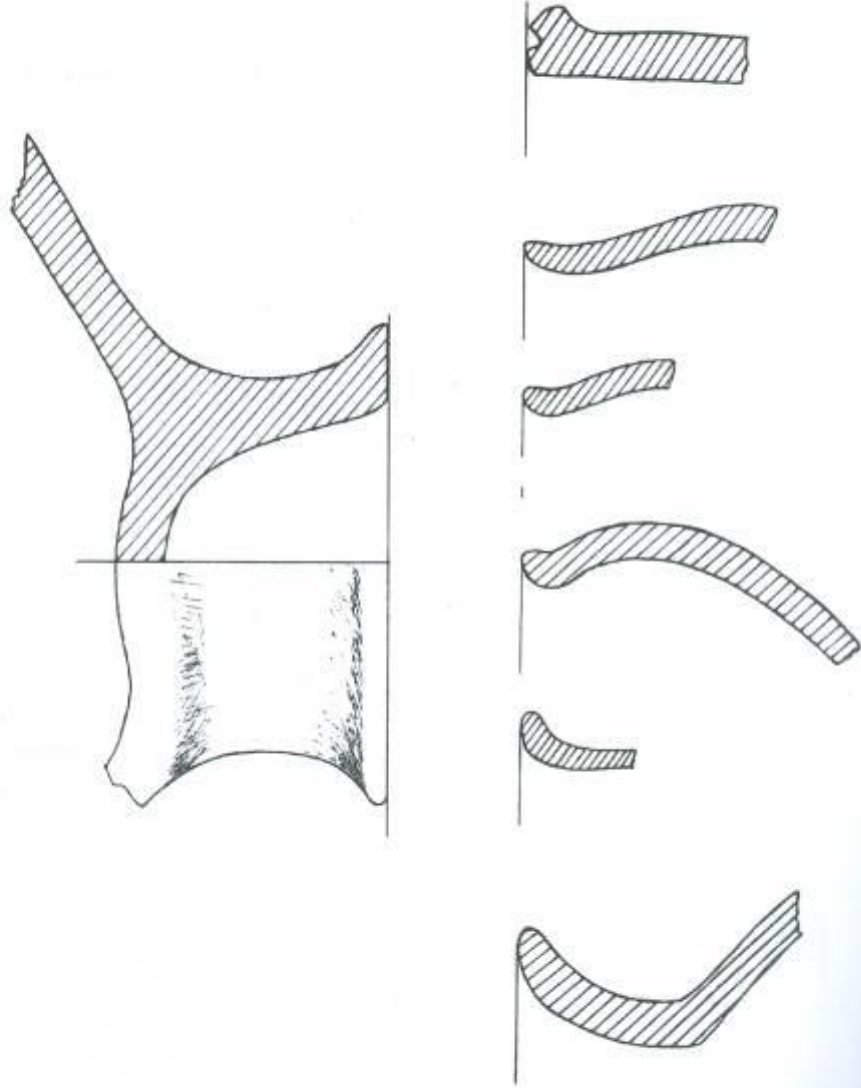
Cizim 2.

LEVHA XVI

Çizim 3.

LEVHA XVII

Çizim 4.

ANKARA ROMA HAMAMI 2001 YILI KURTARMA KAZISI

İlhan TEMİZSOY^{*}
İzzet ESEN^{**}
Soner ATEŞOĞULLARI^{***}

Kurtarma kazısı, Ankara İli, Altındağ İlçesi, Çankırıkapı Caddesi'nin batısında bulunan Roma Hamamı örenyerinde Bakanlığımız, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğünün 28.06.2001 tarih ve 7039 sayılı ruhsatnamesi ile Arkeolog İlhan TEMİZSOY başkanlığında, Müze Araştırmacısı İzzet ESEN, Arkeolog Soner ATEŞOĞULLARI, Antropolog Gülay ASLAN ve Antropolog Asuman ALPAGUT'tan oluşan ekip tarafından 08.10.2001-04.11.2001 tarihleri arasında toplam 9 işçi ile gerçekleştirilmiştir¹.

Bugün Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürlüğüne bağlı olan Roma Hamamı Örenyeri, 1931 yılında Ulus-Dışkapı doğrultusundaki Çankırı Caddesi'nin yapımı sırasında ortaya çıkan mimari kalıntılarla Arkeoloji Biliminin gündemine girmiştir². Örenyerinde 1937 yılında Prof. Dr. Remzi Oğuz ARIK tarafından³, 1938-39 yıllarında Müzeler Müdürü Hamit Zübeyr KOŞAY nezaretinde A.Ü. DTCF Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyeleri ve öğrencileri tarafından⁴, 1940-43 yıllarında da yine Hamit Zübeyr KOŞAY nezaretinde Arkeolog Necati DOLUNAY tarafından⁵, 1944-47 yıllarında da Mimar-Arkeolog Mahmut AKOK tarafından⁶ sondaj ve kazı niteliğinde arkeolojik çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda örenyerinin ortasında Roma Dönemine tarihlenen büyük bir hamamın kalıntıları ortaya çıkarılmıştır. Örenyerinin ise Frig, Roma, Bizans, kısmen de Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde iskan görmüş bir höyük olduğu anlaşılmıştır⁷. 1944-47 yıllarında Mahmut AKOK tarafından hamam ve palaestranın rekonstrüksiyon

^{*} İlhan TEMİZSOY, Arkeolog, Kültür Bakanlığı Müşaviri, Ankara

^{**} İzzet ESEN, Müze Araştırmacısı-Sumerolog, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

^{***} Soner ATEŞOĞULLARI, Arkeolog, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

¹ Kazının arazi fotoğrafları Soner ATEŞOĞULLARI tarafından çekilmiştir. Küçük buluntu fotoğrafları için Behiç GÜNEL ve Hüseyin ŞEN'e teşekkür ederiz.

² Dalman 1933, 122.

³ Ank 1937, 45-57.

⁴ Dolunay 1941, 261-262; Akok 1968, 6.

⁵ Dolunay 1941, 261-266.

⁶ Akok 1955, 309-329.

⁷ Dolunay 1941, 262; Dolunay 1948, 212-218; Akok 1955, 309-329; Akok 1968, 6.

çizimleri yapılmış⁸, bu tarihten sonra örenyerinde uzunca bir süre herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

1995 yılından itibaren çalışmalara yeniden başlanmıştır. Müze Müdürü İlhan TEMİZSOY başkanlığında ve Müze Araştırmacısı İzzet ESEN'in başkan yardımcılığında yürütülen çalışmalar, teşhir-tanzim-restorasyon ağırlıklı olarak günümüze kadar sürdürülmüştür. Bu çalışmalarla, şehir merkezinde önemli bir konuma, Arkeoloji Bilimi açısından da önemli bir yere sahip olan Roma Hamamı Örenyeri bir Açık Hava Müzesi görünümüne kavuşturulmuştur⁹.

Roma Hamamı Örenyerinde bir kurtarma kazısı yapılmasının nedeni, 1947 yılında M. AKOK tarafından Çankırı Caddesi, Çiçek Sokağı köşesinde yapılan kazıda¹⁰; inşasına 1985 yılında başlanan Başbakanlık Basımevi'nin temel hafriyatı kazısında¹¹ ve Basımevinin 30 m kadar güneyinde, inşasına 1998 yılında başlanan Çok Katlı Otoparkın müzemiz denetiminde yapılan temel hafriyat kazısında¹² Ortaçağ Ankara şehrine ait dış sur duvarının bir parçasına rastlanılmış olmasıdır¹³. Sözü edilen sur duvarının kuzeye doğru devam ederek, Roma Hamamı Örenyerinin içinden geçtiğinin anlaşılması üzerine, 2000 yılında sur duvarının ortaya çıkarılarak belgelenmesi açısından bu alanda kazı çalışmalarına başlanmıştır (Resim 1, 2).

Roma Hamamı örenyerinin güneybatısında A-24 ve A-25 numaralı plankarelerin yaklaşık 50 m² lik bir bölümünde 2000 yılında başlatılan kurtarma kazılarında, yüzeyden yaklaşık 70-80 cm derinlikte başlayan çoğunluğu kerpiç sanduka şeklinde toplam 25 adet Geç Osmanlı Dönemine ait İslami mezar ortaya çıkarılmıştır. 2000 yılında çalışmaların mezarların

⁸ Akok 1968, 5-37.

⁹ Temizsoy-Esen-Aslan 2000, 43-64.

¹⁰ Akok 1955, 316-320, res. 3, 8.

¹¹ 1985 yılında Başbakanlık Basımevi temel hafriyat kazısı sonucunda müze uzmanlarınca hazırlanan raporda 2.60 m genişliğindeki duvar sur duvarı olarak değerlendirilmiştir. Bkz. Temizsoy-Esen-Ateşoğulları 2001, 7.

¹² İnşasına 1998 yılında başlanan Çok Katlı Otoparkın Arkeolog Soner Ateşoğulları denetiminde yapılan temel hafriyat kazıları sırasında 2.60 m genişliğinde sur duvarı parçasına rastlanılmıştır. Duvar, Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 05.11.1999 gün ve 5455 sayılı kararı ile binanın altında oluşturulan mekanda gezip görülebilecek şekilde koruma altına alınmıştır. Bkz. Temizsoy-Esen-Ateşoğulları 2001, 7, res. 2.

¹³ Ankara şehrinin dış sur duvarları 18.-19. yüzyılda Ankara'yı ziyaret eden Avrupalı seyahatçilerin gravürlerinde de görülebilmektedir. Eyice 1972, 61-124; Erzen 1946, Lev. XXV; Özdemir 1998, Ek 14; Turan-Turan 1998, 17, 18, 217; Elverdi 1999, 6, 8; Şehrin dış sur duvarı hakkında bkz.; Darkot 1965, 446; Özdemir 1998, 43-44; Ergenç 1990, 55-57, 61; Boran 2001, 50, 51.

ortaya çıkarılarak belgelenmesi üzerinde yoğunlaşması nedeniyle daha alt seviyelere inilememiştir¹⁴.

Roma Hamamı Örenyerinde 2001 yılında yapılan kazı çalışmalarının sonuçları mezarlar, mimari, küçük buluntular ve sonuç başlıkları altında aşağıda sunulmuştur:

MEZARLAR

2001 yılı kazı çalışmalarına A-24 açmasının doğal nedenlerden dolayı yer yer çökmüş olan doğu kesitinin 1.00 m genişletilmesi ile başlanmıştır. Ayrıca kazı alanının darlığı ve kazı toprağının atılmasındaki zorluklar göz önüne alınarak B-25 plankaresinin 5x3 m'lik bir bölümünde de kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Resim 3, 4).

B-25 açmasının en yüksek noktası olan kuzey-doğu köşesi -94.67 m olarak belirlenmiş ve 2001 yılı kazı çalışmaları sonucunda -92.25 m seviyesine kadar inilmiştir. B-25 açmasında bu seviyeye kadar, 2000 yılı çalışmalarında A-24 ve A-25 açmalarında tespit edilmiş olan mezarlarla benzerlik gösteren; 5 adedi kerpiç sanduka tipinde (Resim 5, 6, 7) 5 adedi basit toprak mezar tipinde (Resim 8, 9, 10) ve 1 adedi de yalnızca kafatasından oluşan toplam 11 mezar tespit edilmiştir (Çizim 1, 2). Kerpiç sanduka tipindeki mezarlardan biri, kazı alanından toprak taşımak için kullanılan el arabası yolunun altında kalması nedeniyle açılmamıştır.

Açmada -93.47 m seviyesinden itibaren rastlanılan mezarlardaki bireylerin hemen hepsi sırtüstü yatırılmış olup, başları batıdadır. 3 adet birey güneybatı-kuzeydoğu, 1 adet birey kuzeybatı-güneydoğu, 5 adet birey ise batı-doğu yönünde gömülmüştür. İskeletlerden 3 bireyin yüzü güneşe, 3 bireyin yukarıya ve 1 bireyin de öne bakar pozisyonda tespit edilmiştir. Ayrıca 1 bireyin belden aşağısı, 1 bireyin kafatası ele geçmemiş olup, 1 birey de mezar içinde son derece karışık olarak tespit edilmiştir.

B-25 açmasında ortaya çıkarılan mezarlar Geç Osmanlı Dönemine tarihlenmekle birlikte, bazı bireylerin özellikle yatış yönü açısından İslami geleneklere uymayan biçimde gömüldükleri görülmüştür. Mezarlardaki yön sapmalarının güneşe göre yapılan yön tayinin güneşin mevsimsel değişiminden kaynaklanmış olduğunu düşünmekteyiz. Mezarların hemen

¹⁴ Temizsoy-Esen-Ateşoğulları 2001, 5-28.

hepsinde saptırmalarla veya mezar kapaklarıyla ilgili olabilecek ahşap kalıntıları ele geçmiştir (Resim 9).

A-24 ve A-25 açmalarının ortasında 2000 yılı çalışmalarında tespit edilen ve mezar mimarisinin özelliği nedeniyle açılmadan bırakılmış olan 16 nolu kerpiç sanduka mezar, 2001 yılı çalışmalarının başında açılmıştır. Mezarda baş batıda olmak üzere doğu-batı yönünde sırtüstü yatırılmış, yüzü kuzeye dönük olarak yetişkin bir bireye ait iskelet tespit edilmiştir (Resim 11).

Bu yıl A-24 ve A-25 açmalarında -92.90 m ve -92.12 m seviyeleri arasında, 5 adedi kerpiç sanduka tipinde (Resim 12, 13), 3 adedi basit toprak mezar tipinde (Resim 14) olmak üzere toplam 8 mezar tespit edilmiştir (Çizim 1, 2). Ayrıca A-24 açmasının doğu profilinde, biri -93.31 m, diğeri -92.50 m seviyesinde olmak üzere iki bireye ait iskelet tespit edilmiştir. İskeletlerin vücutlarının açma kesitinde kalmaları nedeniyle sadece kafatasları alınmıştır.

A-24 ve A-25 açmalarındaki tüm bireyler baş batıda olmak üzere gömülmüş olup, 8 birey batı-doğu, 2 birey de güneybatı-kuzeydoğu yönlüdür. 8 bireyin yüzü güneye, 1 bireyin ise yukarıya bakar pozisyonda tespit edilmiştir. İskeletlerden bazılarının ise karışık olduğu görülmüştür.

MİMARİ

A-24 açmasının üst seviyesinde tespit edilen mezarlar kaldırıldıktan sonra derinleşme çalışmaları sürdürülmüştür. A-24 açmasında tespit edilmiş olan son tabaka mezarlarla hemen hemen aynı seviyede -92.70 m kodunda, kuzey kesitinden güneydoğuya doğru uzanan pişmiş toprak künklerden oluşan bir su kanalına rastlanmıştır (Resim 15). Açığa çıkarılmış bölümü 5.10 m uzunluğunda olan bu kanalın 12 adet künkü korunmuştur. 0.40 m uzunluğunda, 0.16 m çapındaki künkler birbirine kireç ile bağlanmıştır. Açmanın güneydoğusunda, üst seviyedeki İslami mezarların yapımı sırasında kısmen tahrip edilmiş olan künkler, gerekli belgeleme çalışmalarından sonra daha alt tabakalara inilmek amacıyla kaldırılmıştır.

Kazı alanında 2000 yılı çalışmalarında üst seviyesine -92.62 m kodunda ulaşılmış olan ve A-24 açmasının güneydoğusunda, doğu profili içine de devam eden duvarın, güneydoğu-kuzeybatı yönlü olduğu ve kuzeybatı yönünde 7.70 m devam ettikten sonra bu noktada tahribata uğrayıp kesildiği

görülmüştür¹⁵ (Resim 17). Yaklaşık 0.80 m'lik bir kesintiden sonra aynı yönde 1.60 m'lik bölümü daha açığa çıkarılmış olan duvar, A-25 açmasının batı profili içine doğru devam etmektedir (Çizim 3). Tahribatla kesintiye uğramış bölümü de dahil olmak üzere açığa çıkarılmış bölümü 10.10 m uzunluğa sahip olan duvar, 0.70 m genişliğinde ve 1.20 m yüksekliğindedir. Moloz taşlardan kireç harcı ile örülmüş duvarın üst yüzeyi de yer yer tahrip edilmiştir. Güneye doğru olan mekanları ise Başbakanlık Basımevi İnşaatı sırasında tahribata uğramıştır. Geç Bizans Dönemi'nden daha sonraki bir döneme ait olduğunu düşündüğümüz bu duvarın tam olarak değerlendirilebilmesi, ancak gelecek yıllarda yapılacak kazı çalışmalarıyla olanaklı olacaktır.

A-24 açmasının kuzey profilinden güneydoğu yönüne doğru uzanan -92.46 m kodunda bir duvar tespit edilmiştir (Resim 16, Çizim 3). Moloz taş ve tuğla kırıkları ile örülmüş olan duvarda bağlayıcı olarak kireç harcı kullanılmıştır. Duvarın açığa çıkarılabildiği bölümü 6.00 m uzunluğa sahip olup, 1.40 m genişliğindedir (Resim 18). Duvarın kuzey profilinden itibaren 2 m'lik bölümünden sonra üst kısımlarının tamamen tahrip olduğu, güneydoğuya doğru devam ederek doğuya doğru köşe yaptığı anlaşılmıştır. İç kısmında bir seki bulunan duvarın bu bölümü -91.95 m kodunda olup, sekinin üst kısmı 76x24x6 cm, 31x30 cm, 31x24 cm boyutlarında pişmiş toprak tuğla parçaları ile kaplanmıştır (Resim 19). Duvarın çevrelediği mekanın içinde, dar bir alanda yapılan kazı çalışmalarında, önce içinde yoğun olarak harç, tuğla ve taş parçaları bulunan bir dolgu toprak kazılmış, hemen devamında -91.35 m kodunda, kare biçiminde pişmiş toprak tuğlalarla (*Tegulae Mammatae*) döşenmiş bir zemine rastlanılmıştır¹⁶ (Resim 19). Zemin üzerinde *Hypocaust* sistem (Alttan Isıtma) ile ilgili taşıyıcı tuğlalar tespit edilmiştir¹⁷ (Resim 20). Sıcak havanın içinde dolaştığı galeriyi taşıyan bu tuğlalardan üç adeti *in situ* olup, alttan iki sırası kare biçimli, üstte korunabilmiş olanları yuvarlak tuğlalardan oluşturulmuştur. Ayrıca iki adet tuğlanın da tabanda harç izleri tespit edilmiştir. Tuğlaların taban üzerine belirli bir düzen içerisinde yerleştirildikleri anlaşılmıştır.

Kazı çalışmalarının dar bir alanda gerçekleştirilmiş olması ve mekanın çok küçük bir bölümünün açığa çıkarılmış olması, mekanın işlevi konusunda yorum yapmamızı zorlaştırmaktadır. Mekanın bir *Lavatrina*'nın (avlulu evlerin

¹⁵ Kazının mimari çizimleri İzzet ESEN tarafından yapılmıştır.

¹⁶ Farrington 1995, 101.

¹⁷ Hypocaust sistem için bkz. Dolunay 1941, 265; Dolunay 1948, 214-217; Akok 1955, 319; Akok 1968, 5-13; Farrington 1995, 52-99; Yegül 1992, 258 vd.; Ergeç-Önal 1998, 421, res. 3, 4, 6, 7; Özkan-Erkanal 1999, 102, res. 84, 86.

özel hamam odası) ya da bir hamamın Hypocaust sistemli alt galerisine ait küçük bir bölümü olabileceğini düşünmekteyiz. Şimdilik Geç Roma/Erken Bizans Dönemine ait olduğunu düşündüğümüz bu mekanın işlev açısından benzer bir örneğine M. AKOK tarafından 1947 yılında Çankırı Caddesi'nin doğusunda Nureddin ERSOY'a ait otel inşaatı temel kazısı sırasında da rastlanılmıştır¹⁸. Ortaçağ'a tarihlenen sur duvarının hemen altında tespit edilen bu yapı kalıntısında da Hypocaust sisteme rastlanmıştır. Özel bir konutun banyo odası olarak yorumlanabilecek bu bulgular, bizim bu yıl ortaya çıkardığımız mekanla yakın benzerlik göstermektedir. Kuşkusuz önümüzdeki yıllarda yapılacak olan kazı çalışmaları sonrasında bu mekanın dönemi, mimari yapısı ve işlevi daha iyi anlaşılacaktır.

Öte yandan, bu mekanın batısında yapılan kazı çalışmalarında, mekanın üst örtüsüne ait olduğu anlaşılan yığıntı halinde çatı kiremiti parçalarına rastlanılmıştır. Bu kiremit parçaları, açmanın kuzey kesitinde de kalın bir tabaka olarak izlenebilmektedir. Yine bu mekana ait olan kuzey-güneydoğu yönlü duvarın batı tarafındaki dış yüzünde, batı yönlü bir başka duvar kalıntısı -91.38 m kodunda tespit edilmiştir (Resim 18). Aynı inşa karakterindeki bu duvar, 2.20 m uzunluğunda ve 0.65 m genişliğinde olup, üst kısmı tamamen tahrip olmuştur (Çizim 3). Batıdaki uç kısmında herhangi bir bağlantısı bulunmayan bu duvarın işlevi ancak büyük duvarın tamamının açığa çıkarılmasından sonra anlaşılacaktır.

A-25 açmasında ise, açmanın batı tarafında yine kuzey profilinden başlayıp güneye doğru uzanan, A-24 açması duvarına benzer yapı özellikleri gösteren bir duvar kalıntısına rastlanılmıştır (Resim 21, Çizim 3). -91.97 m kodunda tespit edilen duvarın açığa çıkarılabilmemiş bölümü 2.00 m uzunluğunda ve 0.75 m genişliğinde olup, yine bu duvarın da üst kısımlarında tahribat söz konusudur. Güney ucunun herhangi bir bağlantısı bulunmayan duvarın işlevi de ancak gelecek yıllarda yapılacak kazı çalışmalarından sonra anlaşılacaktır.

Hypocaust sistemle alttan ısıtılan mekanın batısında, A-24 açmasının kuzey profilinden güney yönüne doğru uzanan, pişmiş toprak künkten oluşan iki ayrı su kanalına rastlanmıştır (Resim 22). Bu kanallardan doğuda olanı -91.35 m kodunda tespit edilmiş olup, açığa çıkarılmış bölümü 5.50 m uzunluğa sahiptir. Açmanın güneyindeki güneydoğu-kuzeybatı yönündeki geç dönem duvarının altına doğru girmektedir (Çizim 3). Hemen 0.50 m batısında

¹⁸ Akok 1955, 317-320, res. 3, 8.

yer alan diğerk kanal ise -91.16 m kodunda olup, bu kanalın da açığa çıkarılabilmış bölümü 5.00 m uzunluğa sahiptir. Kanalın güneydeki bölümü tahrip olmuştur. Her iki kanal da açmanın doğusundaki mekana ait duvardan batıya doğru uzanan duvarın üzerine binmiş durumdadır. Büyük bir olasılıkla kanalların yapımı sırasında bu duvar tahrip edilmiş olmalıdır. Su kanallarının duvarın üzerine binmiş olması duvardan daha yeni olduğunu göstermektedir. Yine her iki kanal da yanlarından belirli aralıklarla küçük taşlarla desteklenmiştir. Ayrıca doğudaki kanalın güney tarafında ve altında, pişmiş toprak tuğlalardan oluşturulmuş, kuzeybatı-güneydoğu yönlü üstü açık bir oluk açığa çıkarılmıştır. Aynı şekilde A-25 açmasında da pişmiş toprak künklerden yapılmış iki ayrı kanal açığa çıkarılmıştır (Resim 22). Bu kanallardan biri -91.22 m kodunda olup, 5.00 m uzunluğa sahiptir. Kanalın bir ucu, herhangi bir bağlantısı görülmezsizin açmanın güneybatısında güneydeki geç dönem duvarının hemen önünde bulunmaktadır. Kanal, buradan duvarın altına girip, daha sonra kavis yaparak doğuya doğru devam etmekte ve açmanın ortalarına yakın bir noktada sonlanmaktadır. Bu kanala paralel olan diğerk kanal ise -91.10 m kodunda olup, açığa çıkarılabilen kısmı 2.25 m uzunluğa sahiptir. Yine batı-doğu yönlü olan bu kanal da geç dönem duvarının altından başlayıp, A-24 açmasının sınırına yakın bir noktada sonlanmaktadır. Bu kanalın da uç tarafında, ağız kısmının altından başlayan pişmiş topraktan yapılmış, üstü açık, kısa bir oluk bulunmaktadır (Resim 22). Ancak bu oluğun üstü yassı taşlarla kapatılmıştır.

Her dört kanal da hemen hemen aynı seviyede olup, aynı karakterde yapılmıştır. Kanalların künkleri daha önce mezarlar seviyesinde tespit edilmiş olan kanalın künklerinden daha küçük ve uzunlukları 0.30 m ile 0.40 m arasında değişirken, ağız çapları 0.13 m'dir. Bu kanallar normal yerleşim birimlerine veya hamam gibi yapılara temiz/pis su taşıyan kanallar olmalıdır.

Öte yandan, yine A-24 ve A-25 açmalarının ortasına yakın alanda ve açmaların güneyinde, -91.95 m kodunda, bir sütun kaidesi tespit edilmiştir (Resim 22,23). 0.26 m yüksekliğindeki mermer sütun kaidesinin plinthos'u 0.35x0.36m ölçülerindedir. Bu sütun kaidesi, 0.56x0.45x0.40 m ölçülerinde, dikdörtgen biçimli ve andezitten yapılmış bir başka kaidenin üzerinde yer almaktadır. Andezit kaide ise -91.69 m kodunda tespit edilmiş olup, bunun altından güneydoğu ve güneybatı yönlerine uzanan, üstte bir sıra taş, altta büyük ebatlı, yassı andezit bloklardan oluşmuş bir duvar açığa çıkarılmıştır (Resim 22, Çizim 3). -91.41 m kodundaki bu duvarlar, güneyde geç dönem duvarının altına doğru devam etmekte, kuzeyde ise birleşerek köşe yapmaktadır. Andezit kaide ve sütun kaidesi ile birlikte *in situ* durumda bir

bütünlük gösteren bu mimari yapı kalıntısının işlevi hakkında kesin bir değerlendirme yapmak olanaklı değildir.

KÜÇÜK BULUNTULAR

Açmalarda mezarlar seviyesinde ve bu seviyenin hemen altındaki dolgu tarzındaki toprak içerisinde, herhangi bir kontekste bağlı olmadan çeşitli küçük buluntular ele geçmiştir. Bunlar, pişmiş topraktan bir Lydion (Resim 24), kandiller (Resim 25), at figürinleri (Resim 26), kemik iğneler (Resim 27), bronz bir kapak (Resim 28) ile kemer tokasından (Resim 29) oluşmaktadır¹⁹. Ele geçen pişmiş toprak at figürinleri, Ankara'da Roma Hamamında²⁰ ve yakın çevresinde²¹, ODTÜ arazisi içindeki Yalıncağ'ta²², Ankara Tiyatrosu'nda²³ ve Ulus'ta²⁴ yapılan kazılarda da bulunmuştur. Genellikle Galatlılara atfedilen bu figürinler M.Ö. 1.yy - M.S. 1.yy'a tarihlenmektedir²⁵. Kazı sırasında ele geçen etütlük nitelikte ve çoğunluğu Roma dönemine ait sikkeler, yoğun korozyona uğramış olmaları nedeniyle fazla bilgi vermemiştir.

Kazı sırasında karışık durumda ele geçen çoğunluğu Roma, Bizans dönemine, az bir bölümü de Selçuklu ve Osmanlı Dönemine ait seramik parçaları üzerindeki değerlendirme çalışmaları ise halen sürmektedir.

SONUÇ

2001 yılı çalışmalarında kerpiç sanduka ve basit toprak gömü tipinde olmak üzere toplam 21 mezar açılmıştır. Açılan mezarlardan ve kazı sırasında karışık durumda ele geçen toplam 36 adet bireye ait iskelet tespit edilmiştir.

Ankara Roma Hamamı 2001 yılı kazı çalışmalarında tespit edilen mezarlar, 2000 yılı kazısında tespit edilmiş olan mezarlarla mezar mimarisi ve gömü biçimi bakımından hemen hemen aynı özellikleri göstermektedir. Mezarlarda İslami geleneklerin bir sonucu olarak herhangi bir ölü hediyesine rastlanmamıştır.

¹⁹ Dolunay 1941, Lev. LXXXII, LXXXIII; Akok 1955, 321-322, 328.

²⁰ Dolunay 1941, Lev. LXXXIII.

²¹ Akok 1955, 321, 328.

²² ODTÜ 1994, 4.

²³ Bayburtluoğlu 1987, 15.

²⁴ Temizsoy-Arslan-Akalın-Metin 1996, 15; Metin 1997, 207, res. 16, 17.

²⁵ ODTÜ 1994, 4; Temizsoy-Arslan-Akalın-Metin 1996, 15; Metin 1997, 207.

Roma Hamamı 2000 ve 2001 yılı kazı çalışmalarında; 46 adedi bir mezar mimarisine bağlı olmak üzere toplam 60 adet bireye ait iskelet tespit edilmiştir. Tespit edilen iskeletler üzerindeki antropolojik incelemeler, müzemiz antropologları Gülay ASLAN ve Asuman ALPAGUT tarafından gerçekleştirilmektedir²⁶. Kazı alanında en az üç seviye halinde tespit edilmiş olan mezarlar, örenyerinin yerleşim yeri olarak terk edilmesinden sonra uzunca bir süre ve yoğun bir biçimde mezarlık alanı olarak kullanıldığını göstermektedir. Yine gömü biçimi, kerpiç ağırlıklı mezar mimarisi ve stratigrafik verileri dikkate alarak Geç Osmanlı Dönemi'ne tarihlediğimiz İslami gömüler²⁷, kazı alanının kuzeyine, doğusuna ve batısına doğru devam etmektedir. Roma Hamamı Örenyerinin bir takım verilerden Geç Osmanlı Döneminde ve belki daha eski dönemlerde mezarlık alanı olarak kullanıldığı bilinmektedir²⁸. 18. ve 19. yüzyılda Ankara'ya uğrayan seyyahların gravürlerinde Ankara'da birçok mezarlık resmedilmiştir²⁹. Ayrıca Ankara'ya ait eski kroki ve haritalar incelendiğinde; Resim-Heykel Müzesi, Hacettepe Hastanesi, Numune Hastanesi, Etnoğrafya Müzesi, Türk Tarih Kurumu, Gençlik Parkı, Eski Meclis Binalarının yeri ve Roma Hamamının güneyinin mezarlıklarla kaplı olduğu görülmektedir³⁰. Mezarlıkların yoğunluğu, Ankara'nın demografik yapısı yanında özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda Ankara'da yaşanmış olan kuraklıklar, kıtlıklar, salgın hastalıklar ile çok soğuk geçen kış mevsimleri sonucu meydana gelen ölümlerin doğal bir sonucudur³¹. Mezarlarda ele geçen bireylerin çoğunun bebek ve çocuklara ait olması da bunu desteklemektedir. İskeletlerin incelenmesi ile de Osmanlı toplumunu antropolojik açıdan daha iyi tanımlama olanağı elde edilmiş bulunmaktadır.

Mezarlar kaldırıldıktan sonra ortaya çıkarılan mimari kalıntılar ve su kanalları ise antik çağ Ankara şehri hakkında bilgi veren önemli bulgulardır. Zira antik çağ Ankara şehrine ait mimari bulgular Ulus ve çevresinde çeşitli nedenlerden dolayı yeterince korunamamıştır. Oldukça fazla sayıdaki su kanalları, şehrin o yıllardaki gelişmiş su dağıtım sistemine tanıklık etmektedir³². İleri ki yıllarda Roma Hamamı Örenyerinde yapılacak kazılarla antik çağ Ankara şehri hakkında çok daha detaylı bilgiler elde edilebilecektir.

²⁶ Aslan 2001, 29-56; Alpagut 2001, 57-83.

²⁷ İslami mezarlar için bkz. Erkanal 1985, 121,122; Erkanal 1986, 204; Erkanal 1988, 361,362; Tarhan-Sevin 1993, 409-410; Yüce 1995, 2, res.3; Ragheb 1996, 16; İslami mezarlarda kerpiç kullanımı için bkz. Yüce 1995, 2, res.3.

²⁸ Eyice 1972, 61-124 ; Turan-Turan 1998, 17,19.

²⁹ Eyice 1972, 61-124; Turan-Turan 1998, 17.

³⁰ Kansu 1976, 23; Turan-Turan 1998, 30, 235-243; Mübarek 1341, 17-22 ; Elverdi 1999, 22.

³¹ Eyice 1996, 246; Özdemir 1998, 102; Turan-Turan 1998, 44; Elverdi 1999, 21; Erdoğan 1999, 166-167.

³² Fratlı 1951, 349-359.

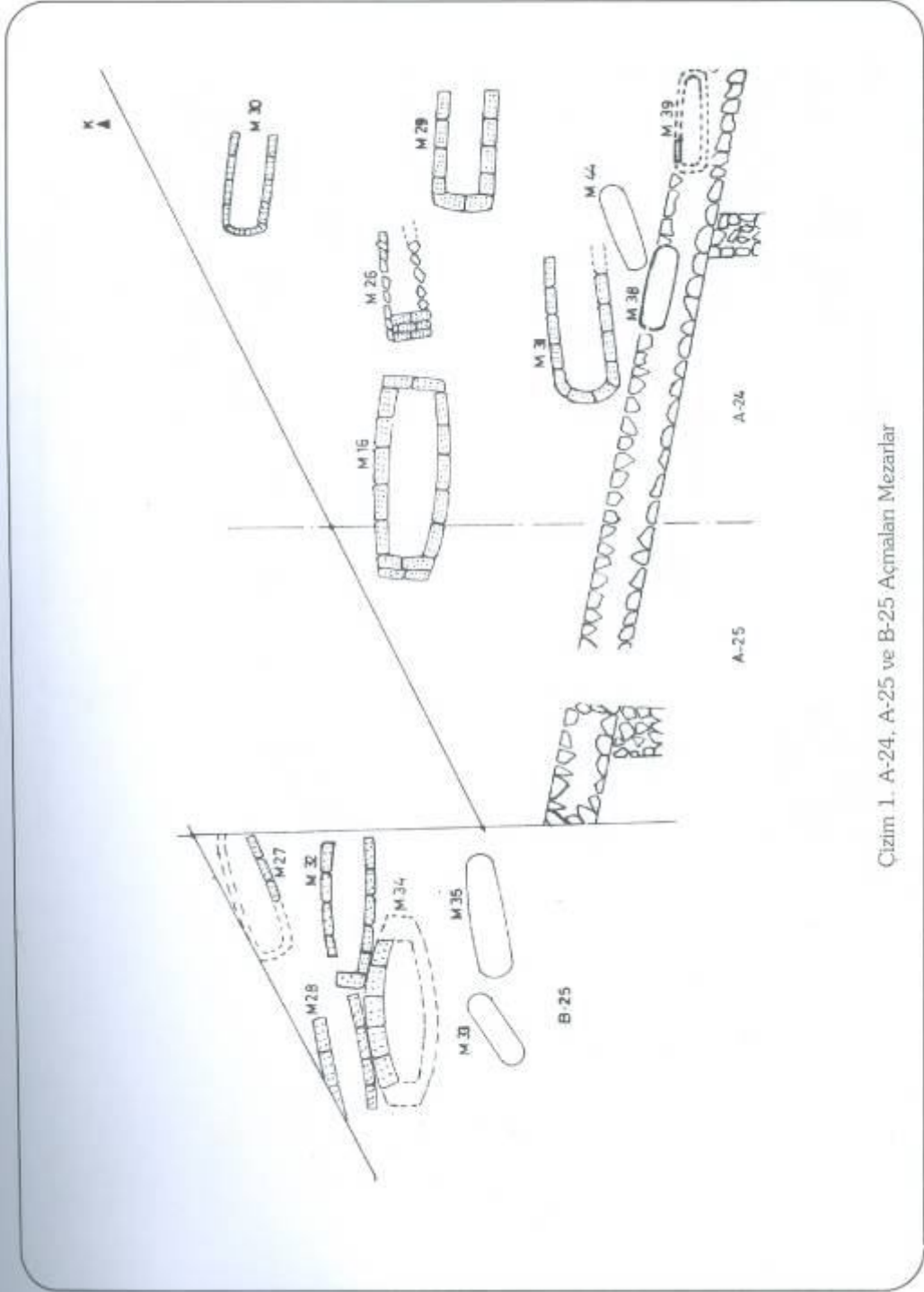
KAYNAKÇA

- Akok 1955** Akok, M. "Ankara Şehri İçinde Rastlanan İlkçağ Yerleşmelerinden Bazı İzler ve Üç Araştırma Yeri". *Bellekten*, XIX/75, 1955: 309-329.
- Akok 1968** Akok, M. "Ankara Şehrindeki Roma Hamamı". *Türk Arkeoloji Dergisi*, XVII/1, 1968: 5-13.
- Alpagut 2001** Alpagut, A.M. "Ankara Roma Hamamı 2000 Yılı Kurtarma Kazısından Çıkan İskeletlerin Antropolojik Analizi". *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2000 Yıllığı*, 2001: 57-83
- Ank 1937** Ank, R. O. "Les Résultats Des Fouilles Faites à Ankara". *La Turquie Kemaliste*, 21/22, 1937: 47-57.
- Aslan 2001** Aslan, F. G. "Ankara Roma Hamamı Kazısından Çıkarılan İskeletlerin Paleopatalojik İncelemesi". *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2000 Yıllığı*, 2001: 29-56.
- Bayburtluoğlu 1987** Bayburtluoğlu, İ. "Ankara Antik Tiyatrosu". *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1986 Yıllığı*, 1987: 9-23.
- Boran 2001** Boran, A. *Anadolu'daki İç Kale Cami ve Mescidleri*, Ankara, 2001.
- Dalman 1933** Dalman, O. K. "1931'de Ankara'da Meydana Çıkarılan Asarı Atika". *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnoğrafya Dergisi I*, 1933: 121-133.
- Darkot 1965** Darkot, B. "Ankara". *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1965: 437-453.
- Dolunay 1941** Dolunay, N. "Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Çankırıkapı Hafriyatı", *Bellekten V/19*, 1941: 261-266.
- Dolunay 1948** Dolunay, N. "Çankırıkapı Hafriyatı". *III. Türk Tarih Kurumu Kongresi*, 1943: 212-218.
- Elverdi 1999** Elverdi, İ. *Dünden Bugüne Ankara*, Ankara, 1999.
- Erdoğdu 1999** Erdoğdu, Ş. *Ankaram*, Ankara, 1999.

- Ergeç-Önal 1998** Ergeç, R. ve M. Önal. "Belkıs/Zeugma Roma Hamamı ve Kompleksi Kurtarma Kazısı". *VIII. Kurtarma Kazıları Semineri*, 1998: 419-443.
- Ergenç 1990** Ergenç, Ö. "XVI. Yüzyılda Ankara". *Ankara Dergisi*, I/1, 1990: 55-61.
- Erkanal 1985** Erkanal, H. "1983 Gırnavaz Kazıları". *VI. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1985: 121-135.
- Erkanal 1986** Erkanal, H. "1984 Gırnavaz Kazıları". *VII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1986: 201-210.
- Erkanal 1988** Erkanal, H. "1986 Gırnavaz Kazısı". *IX. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1988: 361-369.
- Erzen 1946** Erzen, A. *İlkçağda Ankara*, Ankara, 1946.
- Eyice 1972** Eyice, S. "Ankara'nın Eski Bir Resmi". *Atatürk Konferansları IV*, 1972: 61-124.
- Eyice 1996** Eyice, S. "Bizans Döneminde Ankara". *Anadolu Araştırmaları XIV*, 1996: 243-264.
- Farrington 1995** Farrington, A. *The Roman Baths Of Lycia An Architectural Study*, British Institute of Archaeology at Ankara Monograph No. 20, Ankara, 1995.
- Fıratlı 1951** Fıratlı, N. "Ankara'nın İlkçağdaki Su Tesisatı". *Belleten*, XV/59, 1951: 349-359.
- Kansu 1976** Kansu, Ş. A. "Türk Tarih Kurumu Binası Temel Kazısında Çıkan Seramikler Hakkında". *VIII. Türk Tarih Kongresi, I*, 1976: 19-23.
- Metin 1997** Metin, M. "Ulus Kazısı 1995". *VII. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, 1997: 199-220.
- Mübarek 1923** Mübarek, G. *Ankara, I*, İstanbul, 1923.
- ODTÜ 1994** *ODTÜ Müzesi Rehberi*, Ankara, 1994.

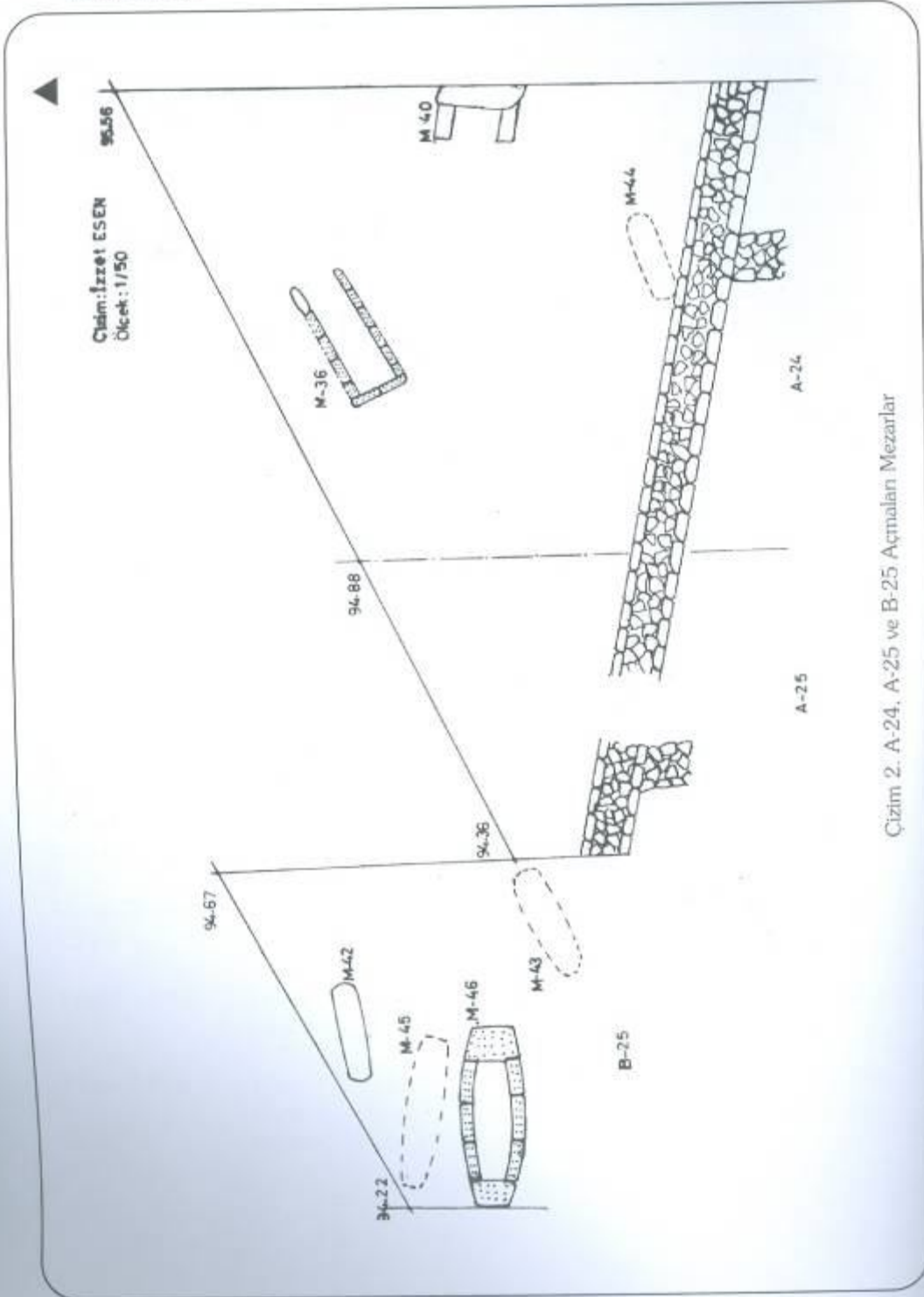
- Özdemir 1998** Özdemir, R. *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara (Fiziki, Demografik, İdari ve Sosya-Ekonomik Yapısı 1785-1840)*, Ankara, 1998.
- Özkan-Erkanal 1999** Özkan, T. ve H. Erkanal. *Tahtalı Barajı Kurtarma Kazısı Projesi*, İzmir, 1999.
- Ragheb 1996** Ragheb, Y. "İslam Hukukuna Göre Mezarın Yapısı". *İslam Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri I-II* (Editör Jean-Louis Bacque). Ankara, 1996: 17-22.
- Tarhan-Sevin 1993** Tarhan, M. T. ve V. Sevin. "Van Kalesi ve Eski Van Şehri Kazıları 1991". *XIV. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1993: 407-429*.
- Temizsoy-Arslan-Akalin-Metin 1996** Temizsoy, İ., M. Arslan, M., Akalin ve M. Metin. "Ulus Kazısı 1995". *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1995 Yıllığı*, 1996: 7-36.
- Temizsoy-Esen-Aslan 2000** Temizsoy, İ., İ. Esen ve H. Ç. Arslan. "Ankara Roma Hamamı 1998 Yılı Çalışmaları". *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1999 Yıllığı*, 2000: 43-64.
- Temizsoy-Esen-Ateşoğulları 2001** Temizsoy, İ., İ. Esen ve S. Ateşoğulları, "Ankara Roma Hamamı 2000 Yılı Kurtarma Kazısı". *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2000 Yıllığı*, 2001: 5-28
- Turan-Turan 1998** Turan, R. ve F. A. Turan. "Tarih İçinde Ankara". *Altındağ'ın Manevi Coğrafyası*, Ankara, 1998: 17-68.
- Yegül 1992** Yegül, F. K. *Baths and Bathing in Classical Antiquity*, New York, 1992.
- Yüce 1995** Yüce, A. "Amasya Merkez Eski Şamlar Mezarlığı 1993 Yılı Kurtarma Kazısı". *V. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, Ankara, 1995: 1-16.

LEVHA I

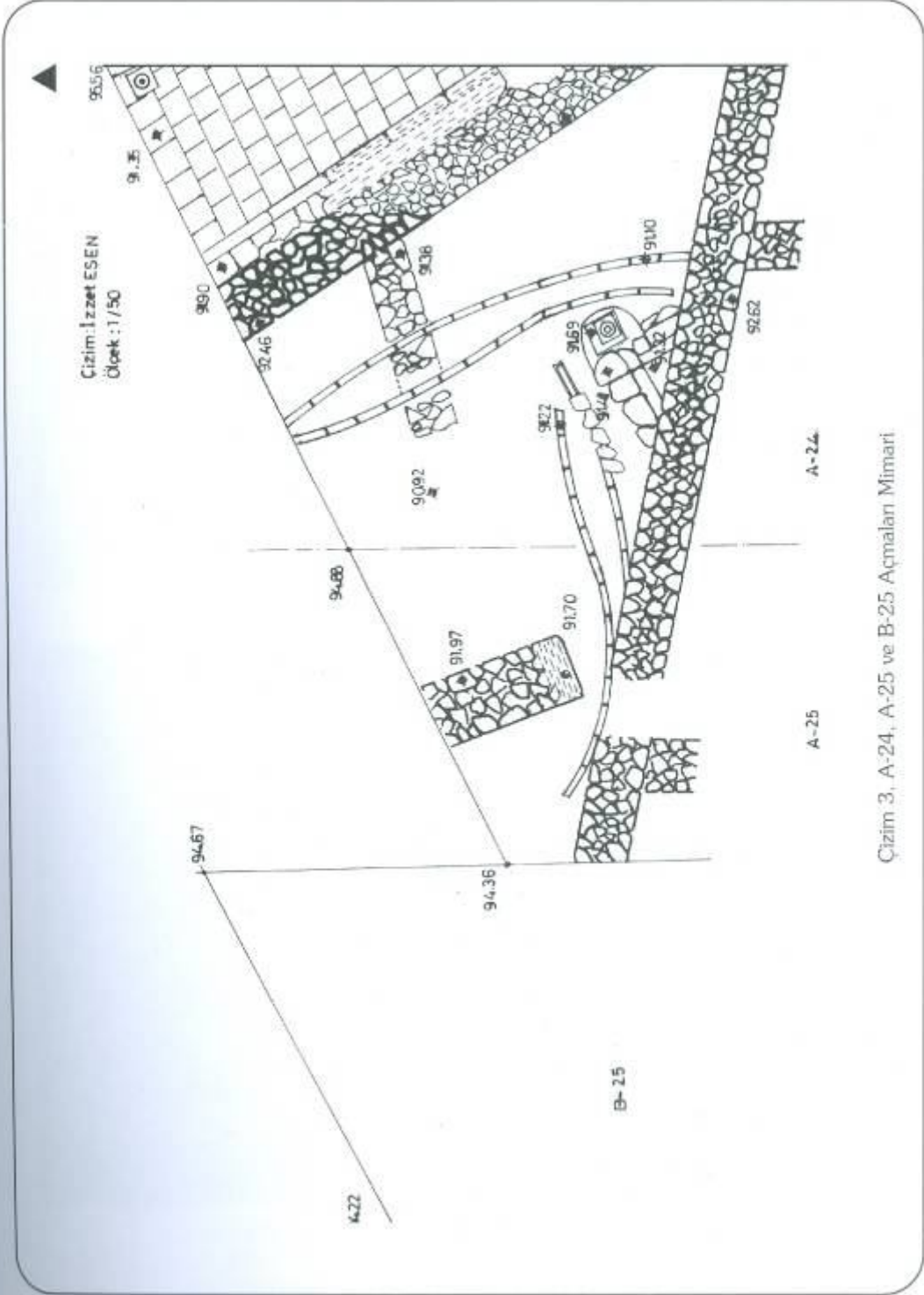
Çizim 1. A-24, A-25 ve B-25 Açmaları Mezarlar

LEVHA II

Çizim 2. A-24, A-25 ve B-25 Açıklanan Mezarlar

LEVHA III

Çizim 3, A-24, A-25 ve B-25 Açmaları Mimari

LEVHA IV

Resim 1. Çok Katlı Otopark, Başbakanlık Basımevi ve kazı alanı

Resim 2. Kazı alanının kuzeybatıdan görünümü.

LEVHA V

Resim 3. B-25 Açmasının güneyden görünümü

Resim 4. B-25 28 nolu kerpiç sanduka mezar

LEVHA VI

Resim 5. B-25, 43 nolu kerpiç sanduka mezar

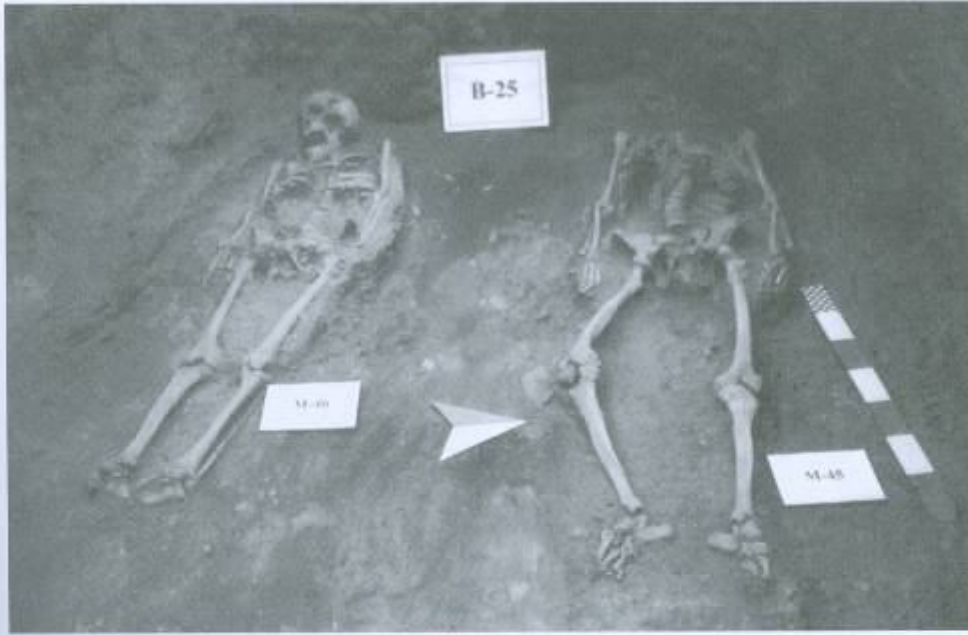

Resim 6. B-25, 32 nolu kerpiç sanduka mezar

Resim 7. B-25, 34 nolu kerpiç sanduka mezar

LEVHA VII

Resim 8. B-25, 45 ve 46 nolu basit toprak mezarlar

Resim 9. B-25, 35 nolu basit toprak mezar

Resim 10. B-25, 41 nolu basit toprak mezar

LEVHA VIII

Resim 11. A-24, 16 nolu kerpiç sanduka mezar

Resim 12. A-24, 31 nolu kerpiç sanduka mezar

Resim 13. A-24, 36 nolu kerpiç sanduka mezar

Resim 14. A-24, 44 nolu basit toprak mezar

LEVHA IX

Resim 15. A-24, pişmiş toprak su kanalı

Resim 16. A-24, taş temel

Resim 17. Kazı alanının kuzeydoğudan görünümü

LEVHA X

Resim 18. Kazı alanının kuzeybatıdan görünümü

Resim 19. A-24, Hypocaust sisteme sahip mekan

LEVHA XII

Resim 20. Hypocaust sisteme ait tuğlalar

Resim 21. Kazı alanının batıdan görünümü

Resim 22. Pişmiş toprak su kanalları

Resim 23. Mermer sütun kaidesi ve andezit altlığı

LEVHA XII

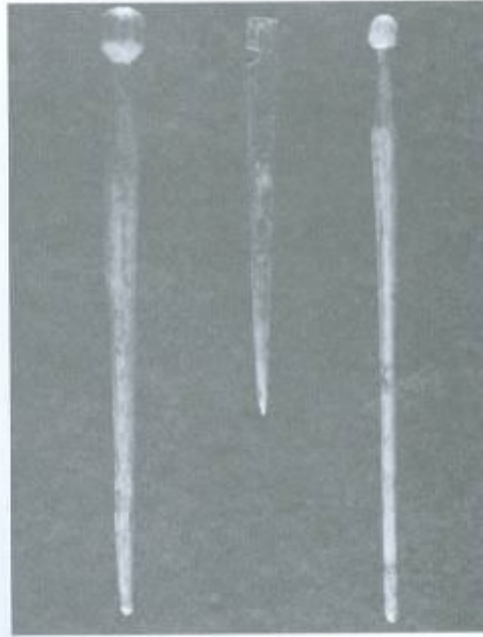
Resim 24. Pişmiş toprak Lydion

Resim 25. Pişmiş toprak kandil

Resim 26. Pişmiş toprak at figürünü

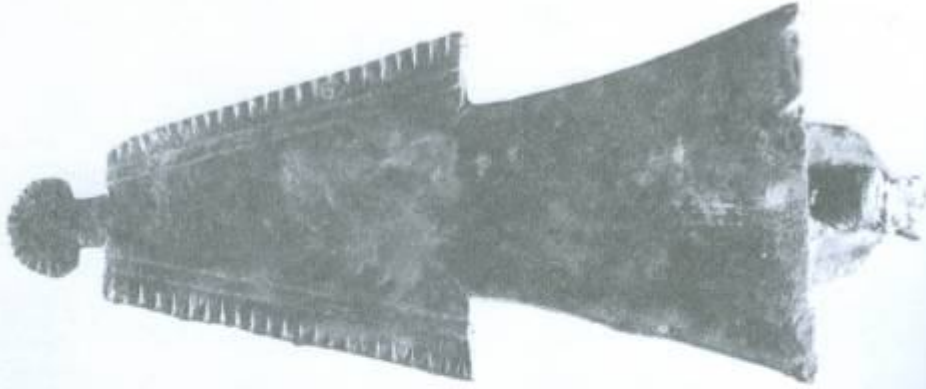

Resim 27. Kemik iğneler

LEVHA XIV

Resim 28. Bronz kapak

Resim 29. Bronz kemer tokası

ANKARA ROMA HAMAMI KAZISINDAN ÇIKARILAN İSKELETLERİN PALEOPATOLOJİK İNCELEMESİ

F.Gülay ASLAN*

1) GİRİŞ :

Ankara Roma Hamamı Örenyeri Kurtarma Kazısı, Kültür Bakanlığı Müşaviri Arkeolog İlhan TEMİZSOY başkanlığında, Müze Araştırmacısı İzzet ESEN, Arkeolog Soner ATEŞOĞULLARI, Antropolog F.Gülay ASLAN ve Antropolog Asuman ALPAGUT'tan oluşan ekip tarafından ve 9 adet işçinin katılımıyla 08.10.2001-04.11.2001 tarihleri arasında yapılmıştır¹. Ortaçağda Ankara şehrini çevreleyen dış şehir sur duvarının Roma Hamamı ören yeri içinde kalan kısmını tespit etmek amacıyla yapılan kazıda, 2000 yılında 94.15 m. kodundan itibaren bir mezarlık alanının ortaya çıkması üzerine çalışmalar mezarların açılması yönünde sürdürülmüştü. Çoğunluğu kerpiç sanduka tarzında, bir kısmı ise basit toprak gömüler olmak üzere toplam 25 mezar açılmış, bazı mezarlarda ise birden fazla gömüye karışık durumda rastlanılmış olup mezar dışından ele geçenlerle birlikte 2000 yılı kazısında toplam 39 birey tespit edilmiş ve bireylerin antropolojik incelemesi yapılmıştır².

2001 yılı kazı çalışmaları A-24 ve A-25 açmalarında gerçekleştirilmiş olup B-25 plankaresinin 5x3'lük kısmı da çalışmalara dahil edilmiştir. Kazılan alanda bir kısmı kerpiç sanduka tarzında, bir kısmı ise basit toprak gömüler olmak üzere toplam 21 mezar tespit edilmiştir. Ayrıca 2000 yılı kazı sezonunda tespit edilen ancak özelliği nedeniyle açılmamış olan M16 ve A25 plankaresinde kesit içerisinde kalan M15/5 mezarlar da, 2001 yılı kazısında açılarak antropolojik incelemeleri yapılmıştır (toplam 23 mezar). Mezarlardan ele geçen iskeletler genellikle İslami geleneklere göre başları batıda ve yüzleri güneye (kibleye)

* F.Gülay ASLAN, Antropolog, Anadolu Medeniyetleri Müzesi. Bu makalenin yayınlanmasına imkan veren Müzemiz Müdürü Sn.Dr.Turhan Özkan'a, Müdür Yrd.Sn.Hikmet Denizli'ye ve Müdür Yrd. Sn.Emel Yurttagül'e, iskeletlerin fotoğraf çekimini yapan Sn.Behiç Günel'e teşekkür ederim.

¹ Bkz. Temizsoy, Esen, Ateşoğulları. "Ankara Roma Hamamı 2000 Yılı Kurtarma Kazısı" Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2001 Yılığ.

² Bkz. Aslan "Ankara Roma Hamamı Kazısından Çıkarılan İskeletlerin Paleopatolojik İncelemesi" Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2000 Yılığ s: 29-56 ve Mermer Alpagut "Ankara Roma Hamamı 2000 Yılı Kurtarma Kazısından Çıkarılan İskeletlerin Antropolojik Analizi" Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2000 Yılığ s: 57-83

2). Buna göre toplam 36 adet bireyin 2'si bebek (%5.55), 9'u çocuk (%25), 5'i genç erişkin (%13.9), 9'u erişkin (%25), 3'ü yaşlı (%8.33) ve 8'i (%22.3) erişkin olduğu saptanan ancak yaş tayini için gerekli anatomik kısımlarının bulunmamasından dolayı belirli bir yaş grubuna dahil edilemeyenlerden oluşmaktadır. Bebek ve çocukların (n:11) % 30.5 ile populasyon genelinde yüksek bir orana sahip olduğu görülmektedir. 45 yaş üzerindeki yaşlı bireyler ise az sayıyla (n:3)(%8.33) temsil edilmektedir. Genç erişkin (15-25) grubunda ise 5 birey (%13.8) bulunmaktadır.

Ayrıca 0-5 yaş arasındaki bebek ve çocuklar 0-2,5 ve 2,5-5 biçiminde gruplandıktan sonra çocuklar, genç erişkinler ve erişkinler için 5'erli yaş grupları oluşturulmuştur (Tablo 3). Bireylerin yaş gruplarına göre dağılımında 0-2,5 aralığındaki bebeklerin (n: 2) populasyon genelinde (n:36) %5.56 ile, 0-15 yaş grubundaki tüm bebek ve çocuklar içinde ise (n:11) %18.2 oranı ile temsil edildiğini görmekteyiz. 2,5-5 yaş aralığındaki çocukların (n:5) populasyon genelinde (n:36) %13.9'luk bir oranda olduğu görülmekte olup, tüm diğer yaş gruplarındaki çocuklar içinde ise (n:11) %45.5'lik oran ile en yoğun grubu oluşturduğu görülmektedir. İlk beş yıl içinde yaşamlarını yitirenlerin sayısı ise 7 olup populasyon genelinde oranı %19.4, tüm bebek ve çocuklar içinde ise %63.6 oranındadır. Erişkinlerin yaş grubu dağılımlarına baktığımızda ise genelde yoğunluğun 25-30 yaş arasında olduğu ve tüm erişkinler genelinde n:4 birey %20 oranında, populasyon genelinde ise %11.1 olduğu Tüm topluluk içinde en düşük oran %2.77 ile 30-35 ve 55-60 yaş aralıklarındadır. Ancak yaşı belirlenemeyen erişkinlerin sayısının, erişkinlerde ölümlerin yoğunlaştığı yaş gruplarının oranlarını değiştirebileceğini göz önünde bulundurmak gerekir. 15-20 yaş aralığındaki genç erişkinlerin ise tüm erişkinler/genç erişkinler genelinde n:5 %20 ile yüksek bir oranda olduğu görülmektedir. Erişkinlerin ortalama yaşam uzunluğu 34.33 olup, kadınların ortalama yaşam uzunluğu 30.5, erkeklerin ise 38.7 'dir.

Cinsiyet	n	%
Erkek	12	48
Kadın	8	32
Belirlenemeyen	5	20
Toplam	25	100

Tablo 1: Bireylerin Cinsiyet Dağılımı

Yaş Grubu	Erkek		Kadın		Cinsiyeti Belirlenemeyen		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Bebek (0-2,5)							2	5.5
Çocuk (2,5-15)							9	25
G.Erişkin (15-25)	1	8.3	2	25	2	40	5	13.9
Erişkin (25-45)	3	25	6	75			9	25
Yaşlı (45-üstü)	3	25					3	8.3
Erişkin(Belirsiz)	5	41.7			3	60	8	22.3
Toplam	12	100	8	100	5	100	36	100

Tablo 2 : Bireylerin Yaş Dönemlerine Göre Dağılımı

Yaş Aralığı	Bebek-Çocuk		Erkek		Kadın		Cinsiyeti Belirlenemeyen		Genel	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
0-2,5	2	18.2							2	5.56
2,5-5	5	45.4							5	13.9
5-10	2	18.2							2	5.56
10-15	2	18.2							2	5.56
15-20			1	8.3	2	25	2	40	5	13.9
20-25										
25-30			2	16.7	2	25			4	11.1
30-35					1	12.5			1	2.77
35-40					2	25			2	5.56
40-45			1	8.3	1	12.5			2	5.56
45-50			2	16.7					2	5.56
50-55										
55-60			1	8.3					1	2.77
Erişkin			5	41.7			3	60	8	22.2
Toplam	11	100	12	100	8	100	5	100	36	100

Tablo 3: Bireylerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

4) PALEOPATOLOJİK DEĞERLENDİRME :

Patoloji genel anlamda doku, organ ve kemiklerdeki yapı-fonksiyon bozukluklarını inceleyen bilim dalıdır. Paleopatoloji ise eski toplumlarda görülen ve iskelete yansıyan hastalıkların insan vücudunun en kalıcı kısımları

olan kemik ve dişler esas alınarak incelenmesidir. Ancak paleopatoloji sadece hastalığın kemik üzerinde teşhisiyle sınırlı olmayıp, topluluğun genel sağlık/hastalık yapısını ortaya koyarak, bu yapı üzerinde etkili olan beslenme, sosyo-ekonomik düzey, çevre koşulları, kısacası -paleodemografik verilerle birlikte bütün olarak yorumlandığında- topluluğun yaşam biçimi hakkında da fikir vermektedir. Paleopatolojik çalışmalar aynı zamanda birçok hastalığın eskiliği, kökeni, ortaya çıkış mekanizmaları, etki dereceleri ve coğrafik yayılımına dair de önemli bilgiler sağlamaktadır.

Çalışmamızı oluşturan Ankara Roma Hamamı kazısından ele geçen İslami dönem iskelet serisinde aşağıda tanımlanan patolojik olgulara rastlanmıştır.

Travma

Travma herhangi bir vücut yaralanması veya hasarı olarak tanımlanabilir. Diş ve eklem hastalıklarıyla birlikte insan iskelet kalıntılarında görülen en yaygın patolojik durumlardan biridir¹⁰. Çevresel tehlikeler, tür içi veya türler arası çatışma ve nadir olarak kendine zarar verme gibi nedenler sonucu meydana gelir¹¹. Serimizde kanşık bireylerden K3 nolu bireyin (kadın) kafatasında yaklaşık 12 mm. çapında yuvarlak bir vurma izi mevcuttur. Çukurluğun etrafındaki izlerden iyileşme sürecinin yaşandığı gözlenmektedir (Resim 5). Kişiler ve gruplar arası şiddette sıklıkla en dramatik yaralar kafatasında olup, baş çoğunlukla darbe için ilk hedeftir. Ayrıca düşme sonucu da baş genelde zarar görür. Kırıklar da yine iskeletlerde sık rastlanan travmatik bulgulardır. M29 nolu çocuk bireyimizde sol radius'un (önkol kemiği) gövdesinde, distale yakın kısımda, kırılıp kaynaşma nedeniyle deformasyon meydana gelmiştir. Aynı zamanda olasılıkla kırıkla ilişkili olarak meydana gelmiş bir enfeksiyonun göstergesi olan lokal periostitis mevcuttur. M39 nolu yine bir çocuğa ait iskelette ise sol humerusun (kol kemiği) epiconylus medialis ve lateralis kısımlarında ayrıca ulnanın (önkol kemiği) tuberositas ulnae'inde olasılıkla travma ve buna bağlı arthiritis oluşmuştur (Resim 6).

Metabolik Hastalıklar

Anemi : Anemi genel anlamda kırmızı kan hücrelerinin yoğunluğunun normal seviyenin altına düşmesi olarak tanımlanır¹². Paleopatolojik örneklerde aneminin varlığı üzerine yapılan yorumların çoğu bu hastalıkla ilişkili olduğu

¹⁰ Roberts ve Manchester 1995

¹¹ İşcan ve Kennoth 1989

¹² Mays 1998

düşünülen kafatası lezyonlarına dayanır. Lezyonlar kafatasında özellikle parietal kemiklerin dış yüzeyinde ve orbit (göz çukuru) tavanlarında bulunur. Kafatasında görülen değişiklikler *porotic hyperostosis* olarak tanımlanır¹³. Makroskobik olarak, değişik boyutlarda birçok küçük delik ile kafatasının dış kompakt yüzeyi süngerimsi bir görünümündedir ve diploe'de (kemiğin orta kısmı) kalınlaşma ve kemik dış duvarında incelme görülür¹⁴. Aneminin dolayısıyla *porotic hyperostosis*'in oluşumunda etkin olan faktörler oldukça karmaşıktır. Lezyonun oluşumunda orak hücre anemisi gibi kalıtsal koşulların yanısıra çevresel koşulların da sorumlu olduğu ileri sürülür¹⁵. Çevresel koşullara ilişkin anemilerin çoğunluğunun, olasılıkla demir eksikliğinden kaynaklandığı belirtilir. Demir eksikliğinin sebepleri arasında, kan kaybı (kanama, parazit istilası) , büyüme çağı veya gebelikte artan gereksinim, ishal gibi nedenlerle demirin vücutta yetersiz emilimi ve beslenme yetersizlikleri bulunmaktadır¹⁶.

Bir diğer anemi lezyonu olan *cribra orbitalia* ise orbit (göz çukuru) tavanının ön kısmında çok sayıda küçük delikler, yarıklar ya da daha iri ve çok sayıda delikler şeklinde kendini gösterir¹⁷. Makroskobik olarak görülebilen bu yapı tek başına tespit edilirse demir eksikliğinin bir göstergesi olduğu, ancak *porotic hyperostosis* ile birlikte görülürse Akdeniz anemisi veya malaraya ile ilişkisinin olabileceği ileri sürülür¹⁸.

Çalışmamızda çocuklar içinde sadece M35 (10-15 yaş) nolu bireyde kafatasının dış yüzeyinde her iki parietalde ve kısmen occipitalde oldukça yoğun biçimde *porotic* yapı gözlenmiştir (Resim 7). Genç erişkin bireylerin (n:5) 2'sinde (M36, M41), oran olarak %40'ında, daha hafif düzeyde *porotic hyperostosis* mevcut olup M41 nolu bireyde parietallerde kalınlaşma ile birlikte gözlenmektedir. Erişkinlerde ise 3 bireyde M27, M40 ve M16 nolu bireylerde, tüm erişkin bireyler içinde %15 oranında *porotic* yapıya rastlanılmıştır. M40 nolu bireyde aynı zamanda kafatasında kalınlaşma da belirlenmiştir. Tüm populasyon göz önüne alınırsa (n:36) toplam 6 bireyde (%16.6) *porotic hyperostosis* gözlenmiştir.

Serimizde bebek ve çocuklarda *cribra orbitalia*'ya rastlanmamıştır ancak kafataslarının çoğunlukla eksik ve parçalı olmasının da bu lezyonun

¹³ Zimmerman ve Keley 1982

¹⁴ Macadam 1992

¹⁵ Özbek 1989

¹⁶ Macadam 1989, 1992

¹⁷ Steinbock 1976

¹⁸ Özbek 1989

saptanmasını mümkün kılmayacağını göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Genç erişkin bireylerin 4'ünde (%60) (M36, M41 , M46 ve K2 nolu bireylerde) cribra orbitalia gözlenmiş olup M36 ve M41 nolu bireylerde bu lezyon portic hyperostosis ile birlikte görülmektedir. Tüm populasyonda 4 bireyde %11.1 oranında cribra orbitalia'ya rastlanmıştır.

Enfeksiyonel Hastalıklar

İskelet kalıntılarında görülen hemen hemen tüm enfeksiyonlar genellikle periostitis veya osteomyelit olarak sınıflanabilir. *Periostitis*, kemik dış yüzeyinde yer alan süngerimsi, küçük delikli ve düzensiz oluşumları içeren reaktif kemik değişiklikleri olarak tanımlanır. Bu tip periostal reaksiyonun ciddiyeti çeşitli aşamalar gösterebilir. *Osteomyelit* kemik iliğine, çoğu örnekte kortekse yayılan iltihabi değişikliklerdir. Osteomyelitin en yaygın özelliği sequestrum (ölü kemik dokusu), involucrum (ölü kemiği saran yeni kemik tabakası) ve cloaca (cerahatın dışa akmasını sağlayan delik) oluşumlarıdır. Ancak kronik osteomyelit de herhangi bir delik oluşumu olmaksızın kemik sertliği çarpıcı biçimde artabilir. Enfeksiyonel kemik değişiklikleri genellikle araştırmacılar tarafından spesifik ve nonspesifik enfeksiyonlar olarak ayırmaktadırlar. Bu kategorileri, çok tipik spesifik örnekler dışında (tüberküloz, sifilis gibi) her zaman ayırt etmek mümkün değildir. Kemik enfeksiyonlarının erken aşamalarında spesifik ve nonspesifik enfeksiyonel değişikliklerin çakışması oldukça doğaldır. Bu benzer değişiklikler arasında periostitis, plaka benzeri oluşum, gözenekli yapı, dış tabakanın kalınlaşması sayılabilir¹⁹. Genellikle vücudun başka bir kısmından kemiğe taşınan patojenik bakterilerin sebep olduğu enfeksiyonel hastalıkta femur ve tibia diğer kemiklerden daha çok etkilenir. Tibia ve femurlarda daha sıklıkla görülme sebebinin bilinemediği araştırmacılar tarafından belirtilmektedir. Kırık veya yaralanma ile bakterinin deri yüzeyinden doğrudan kemiğe girişi ile de gelişebilir²⁰.

Çalışmamızda 0-2,5 yaş grubundaki bebeklerden 1 bireyde (%50) (M33) hem costalarda hem de tibialarda enfeksiyon gözlenmiştir. 0-5 yaş grubundaki bebek ve çocuklardan 3'ünde (%42.8)(M30, M33, M44), 15 yaşına kadar olan tüm bebek ve çocukların ise 5'inde (%45.4) (M30, M33, M34, M39, M44) periostitis belirlenmiştir. Hafif, orta ve belirgin düzeylerde görülen periostitise özellikle tibialarda rastlanmıştır (Resim 8). Tibiaların ön yüzeylerinde daha belirgin düzeyde görülmüştür.

¹⁹ Suzuki 1991

²⁰ Roberts ve Manchester 1983

Genç erişkin bireylerden M41 ve M46'da (%40) periostitis gözlenmiş olup özellikle M46 nolu bireyde (15-20 yaş) sağ ve sol tibia ve fibulalarda gövde ortasından distale doğru daha belirgin olmak üzere kemik yüzeyinde doku değişiklikleri makroskobik olarak görülmektedir. Erişkin bireyler içinde M27 nolu (25-30 yaş) bireyin sağ ve sol tibialarında yine gövdeden distale doğru kemik yüzeyindeki periostitisin yanısıra kemikte kortikal kalınlaşma , kemik yüzeyinde düzensizlik ve ek kemik oluşumları dikkati çekmektedir. Bu değişiklikler sol tibiada sağa göre daha belirgindir (Resim 9). Sağ radiusta da aynı değişimler gözlenmektedir . M45 nolu (55-60 yaş) bireyin de tibia ve fibulalarında , sağ tarafta daha belirgin olmak üzere, gövdeden distale doğru kemik yüzeyinde tabakalar halinde doku bozukluğu mevcuttur. Enfeksiyonel bir hastalığın muhtemelen sebep olduğu bu değişimlerde osteomyelitte bazen rastlanılabilen ve kemiğin içindeki iltihabın dışarı akmasını mümkün kılan delik oluşumuna rastlanılmamıştır.

M41 nolu (15-20 yaş) genç erişkin bireyde pelvis ve femurlarda muhtemelen enfeksiyonel bir hastalıktan kaynaklanan ileri düzeyde bir deformasyon mevcuttur (Resim 10). Büyük bir olasılıkla sözkonusu bireyde hareket sınırlılığı meydana getirmiş olan bu deformasyon pelvis'de sağ coxada acetabulumun oldukça genişleyip foremen obturatumu kapsamasa, çukurlaşma ve ek kemik oluşumlarının meydana gelmesi, sağ ve sol symphysis pubisin kaynaşması , sol coxada ise acetabulumda sığlaşma şeklinde kendini göstermektedir. Sağ ve sol femur başlarında da deformasyon görülmektedir. Özellikle sağ femur başında uzantı biçiminde ek kemikler oluşmuş olup sağ coxanın acetabulumunda bu uzantıların içinden geçtiği delikler mevcuttur. Aynı zamanda sözkonusu bireyin tibia, femur ve fibulalarında da periostitis gözlenmiş, sol fibula gövdesinde sağa oranla hafif bir kalınlaşma tespit edilmiştir.

Leprosy (Cüzzam) : *Mycobacterium leprae* bakterisinin sebep olduğu kronik bir enfeksiyondur. Günümüzde pek yaygın olmayan bu patolojiden en fazla etkilenen bölgeler Asya, Afrika ve Amerika'nın tropik ve subtropik kısımlarıdır. Erkeklerde kadınlara göre 2:1 oranında daha fazla görülür. Enfeksiyon başlıca olarak deriyi, mukoza bölgelerini, yumuşak dokuları ve sinirleri etkiler. Hastalığın iskelet üzerindeki etkileri ise, hene kadar diğer kemikleri de etkileyebilirse de, öncelikle yüz, el ve ayak küçük kemiklerinde gözlenmektedir. Kafatası lezyonları ise nasal (burun) kemiklerin , damak kemiğinin harabiyetini, maxillar bölgede alveolar çekilmeyi içerir. Benzer lezyonlar sifiliste de görülmekte olup teşhisde ki yardımcı kriter , mutlak olmasa bile, sifiliste kafatasında da patolojik değişimlerin gözlenmesidir. Cüzzamın

dünyadaki en erken kanıtlarının Filistin'de Beth-Shan da bulunan ve M.Ö.1411-1314'e tarihlenen bir vazo üzerindeki tasvirlerde görüldüğü belirtilir. Çin'de M.Ö.600 yıllarında yaygın bir enfeksiyon olduğu ileri sürülür.Hastalık Avrupa'da ilk olarak M.S.150 civarında kaydedilmiş olup salgın olarak M.S.1000-1400 yıllarında görülür. Eski Dünya kökenli bir enfeksiyon olan cüzzamın Yeni Dünya'da Kolomb öncesince varlığına dair kesin kayıtların olmadığı ve kıtaya büyük olasılıkla istilacı askerler ya da köleler vasıtasıyla yayıldığı belirtilir²¹.

Anadolu'da Antalya Karataş arkeolojik kazılarında Bronz çağına ait bir iskelette cüzzam hastalığı tespit edilmiş olup²², yakın dönemlerde 1960'lı yıllarda 11.000 civarında cüzzamlı hasta kaydedilmiş, bu rakam daha sonra 3900'lere düşmüştür²³. Geç Osmanlı dönemine tarihlenen serimizde M42 nolu bireyde (40-50 yaş, erkek) büyük bir olasılıkla cüzzama ilişkin olduğu düşünülen lezyonlar tespit edilmiştir. Sadece kafatası mevcut olan bu bireyin nasal bölgesinde nasal crest mevcut değildir, nasal açıklığın kenarlarında hafif yuvarlaklaşma görülür, damak tamamen tahrip olmuştur; mandibulası da ele geçmeyen bu bireyin maxillasında dişlerin büyük bir çoğunluğu antemortem kayıptır. Maxillar alveolar kemikte bozulma ve anterior çıkıntıda atropi bulunmaktadır (Resim 11,12). Kafatası üzerinde herhangi bir patoloji gözlenmemiştir.

Eklem Hastalıkları (Arthritis)

Eklem hastalıkları iskelet sisteminde en sık rastlanılan hastalıklar olup²⁴, genel anlamda gövde ve uzun kemiklerin eklem yüzeylerinde çeşitli nedenlere bağlı olarak meydana gelen tahribat olarak tanımlanır. Arthiritisin pek çok türü mevcuttur ancak başlıca travmatik kökenli arthiritis, osteoarthritis, romatizmal arthiritis ve gut olmak üzere gruplanabilir.

Osteoarthritis (dejeneratif arthiritis) : Osteoarthritis eklem sıvısı içeren (synovial)²⁵ ve hareketli (diartrodial) eklemleri etkiler. Eklem kıkırdağının erimesi, bozulması ve kıkırdağın altındaki kemiğin düzensiz ağırlık ve baskı etkilerinden dolayı korunamaması sonucu dejeneratif arthiritis değişikliklerinin başlaması ve vücudun eklem yüzeyindeki yükü yayma ve eklem maruz kaldığı stresi telafi etme reaksiyonu ile ek kemikçiklerin oluşması aşamalarını

²¹ Ortner ve Putschar 1985

²² Özbek 2000

²³ Ana Britannica Cilt 6:277

²⁴ Özbek 2000

²⁵ Roberts ve Manchester 1983, Brothwell, D.R. ve ark.,1967

içerir²⁶. Bu değişikliklerin bir sonucu olan yeni kemik oluşumu, eklem yüzeylerinden dışa doğru genişleyen *osteofit* olarak adlandırılan oluşumlardır.

Serimizde osteoarthritis omurlarda rastlanmıştır. Bazı örneklerde *schmorl nodülü* ile birlikte gözlenmiştir. Schmorl nodülleri omurlar arası disklerin dejenerasyonudur. Omur gövdesi yüzeyleri üzerine disklerin baskısı sonucu oluşur²⁷. Omur gövdesinin birleşme yüzeyinde çukurluklar şeklinde oluşan bu deformasyon *osteofit* ile birlikte de bulunabilmektedir. Omur diskinin üst ve alt yüzeylerinin fıtıklaşması olarak da tanımlanan bu durum ileriki yaşlarda kamburluğa neden olmaktadır²⁸. Bu nodüller alt sırt ve bel omurlarında, çoğu durumda, görülmekte olup spesifik etiyojisi bilinmemektedir²⁹. Bir enfeksiyon, osteoporozis vs ile birlikte travmaya maruz kalma, kemik yapısını zayıflatarak nodüllerin oluşumuna neden olan başlıca sebepler olarak sayılır³⁰.

Serimizde, 10 bireyde (M15/5, M16, M26, M27, M31, M38, M43, M45, K2, K7) oran olarak % 27.7'sinde sırt ve bel omurlarında *schmorl nodülü*, *osteofit* oluşumları, kimi bireylerde her iki oluşum birlikte gözlenmiştir. Patolojinin cinsler arasındaki dağılımı eşit olup, en erken 25-30 yaş aralığındaki bireylerde rastlanmıştır (Resim 13).

Diş Patolojileri :

Serimizde bulunan iskeletlerde diş patolojileri de gözlenmiş olup, bunlar *diş çürüğü*, *diş aşınması*, *abse*, *diştaşı*, *antemortem diş kaybı* ve *hypoplasi*dir.

Diş çürüğü serimizde 8 bireyde (%22.3) (M15/5, M16, M27, M29, M31, M36, M38, M41) fissur ile ileri derece arasında farklı derecelerde gözlenmiştir.

Çiğneme esnasında dişlerin birbirleriyle ve çiğnenen gıdanın içeriğindeki maddelerin yol açtığı tahribat sonucunda diş dokularında meydana gelen kayıp olarak tanımlanan³¹ **diş aşınması** ise serimizde 10 bireyde görülmüştür (%27.7). Hemen hemen tüm dişleri etkilemiş olup burada sadece M1'lerdeki (molar 1) aşınma dereceleri esas alınmıştır. Aşağıdaki tabloda serimizde gözlenen aşınma dereceleri, yaş ve cinsiyette dikkate alınarak verilmiştir.

²⁶ Roberts ve Manchester 1983

²⁷ Roberts ve Manchester 1983

²⁸ Ortner ve Putschar 1985

²⁹ Saluja ve ark. 1986'dan akt.Roberts ve Manchester 1983

³⁰ Resnick ve Niwayama 1998'den akt.Roberts ve Manchester 1983

³¹ Brothwell 1981

Aşınma dereceleri Brothwell (1981) tarafından molarlar için oluşturulan aşınma ölçeğine göre değerlendirilmiştir. Boş bırakılan dişler, antemortem ya da postmortem kayıptır. Erişkinler içinde 6 bireyde (%30) diş aşınması mevcuttur. Bunların 2'si erkek, 4'ü kadındır. Genç erişkin bireylerin ise 3'ünde (%60) diş aşınması gözlenmiş (bir erkek, bir kadın, bir cinsiyeti belirlenemeyen) ayrıca bir çocukta da diş aşınmasına rastlanmıştır. Bireylerin ortalama aşınma derecesi 3+ olup bireylerin üst ve alt çenelerinde mevcut M1'lerin ortalamaları alınıp toplanarak birey sayısına bölünmesiyle elde edilmiştir. İleri derecede aşınma belirli bir yaş grubunda yoğunlaşmamakla birlikte 10-15 yaş grubunda bir çocukta ve genç erişkinlerde de aşınmanın görülmesi, serimizi oluşturan bireylerdeki diş aşınmasının yaşlanma ve kullanım sürecinin uzunluğu ile meydana gelen bir aşınmadan ziyade beslenme biçimi ve alışkanlıklarıyla ilişkili olduğunu düşündürmektedir. Her ne kadar yoğun tarım toplumlarında ve sanayileşmiş toplumlarda yumuşak ve iyi öğütülmüş besinler tüketiliyorsa da serimizi oluşturan popülasyonun dietinde, aşındırıcı besinler olasılıkla yer almaktaydı. Bu seneki serimizde 2000 yılı serinin aksine kadınlarda daha fazla aşınmaya rastlanmıştır ancak iki yılın ortalaması alındığında cinsiyetler arasındaki diş aşınması oranının dağılımının hemen hemen birbirine eşit olduğu görülür.

İskelet No	Cinsiyet-Yaş	Maxilla (Üst Çene)		Mandibula (Alt Çene)	
		Sağ M1	Sol M1	Sağ M1	Sol M1
M15/5	Kadın(25-30)				4
M26	Kadın(30-35)	5+	5++	5+	5+
M27	Erkek(25-30)	3	3		
M31	Erkek(45-50)	4+		4	
M35	Çocuk(10-15)			2+	2+
M37	Kadın(25-30)	2	2	2+	2+
M41	Kadın(15-20)			4	Diştaşı kaplı
M43	Kadın(40-45)	4	4	3+	3+
M46	Erkek(15-20)	3+	3	3+	3+
K4	Genç Erişkin		2	5	5

Tablo 4: Bireylerin 1.Molar Diş Aşınma Dereceleri

Önemli ölçüde diş aşınması, çürük ve periodental enfeksiyon sonucu oluşan bir diğer diş patolojisi **abse** ise topluluğumuzda 5 bireyde (M15/5, M26, M36, M43, K4) gözlenmiştir (%13.8). Toplam 25 erişkin ve genç erişkinin 5'inde (%20) abse mevcuttur. Diş etlerinin kenarlarında bakteri ve besin kalıntılarının birikimiyle oluşan bir kalsiyum depoziti olan **diştaşı**³², serimizde 9 bireyin (M26, M27, M29, M31, M35, M38, M41, M43, M46) dişlerinde mevcut olup bazı bireylerin dişlerini tamamen kaplamış durumda ileri düzeydedir (Resim 14). 10-15 yaş grubundaki çocuklarda bile diştaşına rastlanması ağız sağlığının iyi olmadığını bir göstergesidir. Toplam 36 bireyin 9'unda (%25) diştaşı tespit edilmiştir. Bireyin yaşarken kaybettiği dişi ifade eden **antemortem (ölüm öncesi) diş kaybı**'nın etiyolojisi oldukça komplikedir. Çoğunlukla, aşınmış diş aşınması veya ilerleyen çürük, geniş alveolar abse sonucu diş özü odacığının ortaya çıkması ya da aşırı diş taşı ve periodental rahatsızlık nedeniyle alveolar kemik desteğinin kaybı, ölüm öncesi diş kaybı yaratacak faktörler olabilir³³. Serimizde 8 bireyde (M15/5, M16, M27, M31, M38, M40, M42, M43) (%22.2) nolu bireylerde ölüm öncesi diş kayıpları tespit edilmiştir. Bazı bireylerde dişlerin tamamının ya da büyük çoğunluğunun ölüm öncesinde kaybedildiği gözlenmiştir (Resim 15). Toplam 20 erişkinin 8'inde (%40) antemortem diş kaybı belirlenmiştir.

Yukarıda sıralanan diş patolojileri bireylerin ağız sağlığı ile ilgili bilgi sağlamaktadır. Dişler, popülasyonun beslenme biçimi ve ağız hijyeni konusunda fikir vermenin yanısıra topluluğu oluşturan bireylerin bebeklik dönemlerinden itibaren yaşamlarında karşılaştıkları fizyolojik stresler hakkında da önemli veriler sunmaktadır. Diş tacının gelişimi esnasında oluşan bozukluklar minenin kendini yenileme özelliğinin olmamasından dolayı tüm yaşam süresince silinmez. Bu kalıcılık nedeniyle **hypoplasia** adı verilen diş minesini bozuklukları bireyin büyümesi esnasında karşılaştığı herhangi bir episodik hastalığın hangi yaşlarda meydana geldiği hakkında önemli ip uçları sağlar. Hypoplasia, bebeklerin özellikle sütten kesilerek ek gıdalara başladığı yaşlarda karşımıza çıkmaktadır. Bu kusura sebep olan faktörler arasında kronik beslenme yetersizliği, ateşli çocuk hastalıkları, barsak enfeksiyonları veya kronik A ve D vitamini eksiklikleri sayılabilir³⁴. Prehistorik dönemlerden günümüze yetersiz beslenme ve hastalıklara yüksek derecede maruz kalan popülasyonlarda mine hypoplasiasının yüksek oranda görüldüğü belirtilmektedir. Diş minesinde görülen bu kusurlar tek veya çoklu çukurlardan, derin ve geniş oluklara ve nihayetinde minenin tamamen kaybolmasına varan

³² Özbek 1995

³³ Lucaks 1989

³⁴ Özbek 2000

geniş bir çeşitlilik gösterir³⁵. Diş minesini biçim bozukluğunun dışında sarı, gri, açık kahve gibi çeşitli renklenmeler de gösterebilir. Serimizde 10 bireyde (M27, M29, M31, M34, M35, M36, M39, M41, M43, M46) , tüm popülasyonda % 27.7 oranında hypoplasia gözlenmiştir (Resim 16).

5) SONUÇ:

Ankara Roma Hamamı Geç Osmanlı dönemi mezarlık kazısından 2000 (39 birey) ve 2001(36 birey) yıllarında ele geçen iskeletlerin paleodemografik karşılaştırmaları ve yaş gruplarına göre ortalama değerleri Tablo 5'te verilmektedir. Buna göre 2001 yılı kazılarında bulunan iskeletler arasında bebek ve çocukların yine yüksek olmakla birlikte (%30.5) 2000 yılındakilere oranla daha az sayıyla temsil edildiğini görmekteyiz. Ancak iki yılın ortalaması göz önüne alındığında %42.6'lık bir oran ile tüm popülasyonda (toplam 75 birey) önemli bir yer tutmaktadır. 2001 yılında 1 yaş altındaki bebeklerin oranı %5.5, 0-5 yaş arası ise %19.4 olup önceki yıl ile birlikte ele alındığında toplam olarak sıra ile %9.3 ve %26.6 oranlarını elde etmekteyiz. Eski Anadolu toplumlarında 15 yaşın altındaki çocukların ölüm oranları yaklaşık %25-64 arasında dağılım göstermektedir³⁶. Bir diğer İslam dönemi topluluğu Panaztepe serisinde 0-15 yaş arası çocuklar ise tüm popülasyon içinde %18.3'lük bir orandadır. Panaztepe 1 yaşın altındaki çocukların ölüm oranı tüm çocuklar içerisinde %8.3, tüm popülasyon içinde ise %2.4'dür³⁷. Tepecik Ortaçağ topluluğunda ise 1 yaş altındaki bebeklerin oranının %27.49 (çocukların kendi içerisinde), 0-5 yaş grubundaki çocukların oranının ise tüm topluluk içerisinde %26.36 olduğu belirtilmektedir³⁸. Her iki topluluk ile karşılaştırma yapıldığında incelediğimiz serinin bebek-çocuk ölüm oranlarının Panaztepe serisinden oldukça yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Aşvankale Yakınçağ/İslam topluluğunda ise popülasyonu oluşturan bireylerin %43.2'sini çocukların oluşturduğu, çocuk ölümlerinin %27.03'ünün ilk beş yılda gerçekleştiği ve bu oranların popülasyonun kötü yaşam koşullarının bir göstergesi olduğu belirtilmektedir³⁹. Serimiz Tablo 5'de verilen oranları ile Aşvankale İslam topluluğuna oldukça benzerdir. Bebek ve çocuk ölümleri, toplumların sosyo-ekonomik, sağlık ve gelişmişlik düzeylerinin önemli bir göstergesi olarak kabul edilir. Yapılan araştırmalarda, eski Anadolu toplumlarında bebek ve çocuk ölümlerinin 0-5 yaş arasında yüksek düzeyde gerçekleştiği belirlenmiştir⁴⁰.

³⁵ Goodman ve Rose 1990

³⁶ Erdal 2000

³⁷ Güleç 1989

³⁸ Sevim 1993

³⁹ Arman 1991

⁴⁰ Erdal 2000

Güleç⁴¹, bebek ölüm oranlarını anne sütünden kesilmiş çocukların yeni beslenme sürecine uyum sağlama yetersizliği ve genel sağlık koşulları ile açıklamaktadır.

Yaş Grubu	2000 Yılı		2001 Yılı		Toplam (75 Birey)	
	n	%	n	%	N	%
Bebek (0-1)	5	12.8	2	5.5	7	9.33
Bebek-Çocuk (0-5)	13	33.3	7	19.4	20	26.6
Bebek-Çocuk (0-15)	21	53.8	11	30.5	32	42.6
G.Erişkin (15-25)	1	2.56	5	13.9	6	8
Erişkin (25-45)	6	15.4	9	25	15	20
Yaşlı (45-üstü)	3	7.69	3	8.3	6	8
Erişkin (Belirsiz)	8	20.5	8	22.3	16	21.3

Tablo 5

Tüm popülasyonda erişkin bireylere bakıldığında serimizde 25-45 yaş arasında ölümlerin yoğunlaştığı (%20), 45 yaş üzerindeki bireylerin ise az sayıyla (%8) temsil edildiği görülmektedir.

Cinsiyet	2000 Yılı		2001 Yılı		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Erkek	11	61.11	12	48	23	53.5
Kadın	7	38.89	8	32	15	34.9
Belirlenemeyen	-	-	5	20	5	11.6
Toplam	18	100.00	25	100	43	100.00

Tablo 6

Erişkin ve genç erişkin bireylerinin cinsiyet dağılımına baktığımızda, her iki yılda da erkeklerin kadınlardan daha yüksek sayıyla temsil edildiği görülmektedir. (Tablo6) Ortalama yaşam uzunluğu ise Tablo 7'de görüldüğü üzere 2001 yılında çok daha düşük elde edilmiştir (34.3); ancak 2001 yılında genç erişkin bireylerin sayısının daha fazla olmasının ömür uzunluğu ortalamasını düşürdüğünü de belirtmek gerekir. 2000 yılı serisinde kadınlarda yaşam uzunluğunu erkeklerinkinden bir miktar daha yüksek olduğu görülmekle birlikte, 2001 yılı seri devamında ise tersi bulgularla karşılaşmıştır.

⁴¹ Güleç 1989

Ancak yaş tayini için gerekli anatomik kısımlarının bulunmamasından dolayı yaşı belirlenemeyen bireylerin ortalamaları değiştirebileceği de göz önüne alınmalıdır.

Ortalama Ömür	2000 Yılı	2001 Yılı	Toplam Ort.
Erkek	42.3	38.7	40.5
Kadın	47.8	30.5	39.2
Genel	44.7	34.3	39.6

Tablo 7

Diğer İslam dönemi serileriyle karşılaştırıldığında; Panaztepe'de bireylerin yaş ortalaması 38.6⁴², Tepecik topluluğunda 41,5⁴³ Aşvankale serisinde ise 36.0 olarak belirtilmektedir⁴⁴. İncelediğimiz seride her iki yılın ortalama ömür uzunluğu 39.6 olup İslam dönemi diğer Anadolu popülasyonları ile benzerlik göstermektedir.

Paleodemografik verileri paleopatolojik bulgular ile birlikte değerlendirdiğimizde topluluğun yaşam profili hakkında ipuçları elde edebilmekteyiz. Bir bütün olarak yorumlayabilmek amacıyla her iki yılın patolojik verileri tablo 8'de birlikte verilmiştir.

Patolojiler	2000 Yılı		2001 Yılı		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Porotic Hyp.	3	7.7	6	16.7	9	12
Cribra Orbitalia	6	15.4	4	11.2	10	13.4
Enfeksiyon Hast.	8	20.51	10	27.8	18	24
Östeoarthritis	4	10.2	10	27.8	14	18.7
Travma	-	-	3	8.3	3	4
Tümör	1	53.79	-	-	1	1.3
Diş çürüğü	3	7.69	8	22.22	11	14.6
Diş aşınması	8	20.51	10	27.77	18	24
Diş taşı	6	15.38	9	25	15	20
Abse	2	5.12	5	13.88	7	9.3
Antemortem	7	17.94	8	22.22	15	20
Hypoplasia	8	20.51	10	27.77	18	24

Tablo 8

⁴² Güleç 1989

⁴³ Sevim 1993

⁴⁴ Arman 1991

2001 yılı çalışmamızda enfeksiyon hastalıkları ve eklem hastalıklarına yoğun olarak rastlanmıştır, özellikle bebek ve çocuklarda karşılaşılan yüksek ölüm oranları patolojik bulgularla birlikte değerlendirildiğinde yorumlanabilir. Serimizde 0-5 yaş grubundaki bebek ve çocukların %42.8'inde enfeksiyon hastalığı lezyonu olan periostitise rastlanmıştır. Eski insan popülasyonunun birçoğunda bebek-çocuk ölümlerinin en önemli nedeninin enfeksiyon hastalıkları olduğu ileri sürülmektedir⁴⁵. Günümüzde de bağışıklık sistemleri zayıf olan yenidoğan ya da küçük bebeklerin ölümlerinden büyük ölçüde sorumlu olduğu belirtilmektedir⁴⁶. Enfeksiyon hastalıklarının hepsi iskelet üzerinde iz bırakmamakta olup akut enfeksiyonlar bebek ölümlerinden sorumlu önemli faktörler arasındadır. Tarım ve yerleşik yaşam, nüfus yoğunluğu, hayvanlarla ve insanların birbirleriyle yoğun teması besin niteliğinde düşüşle birlikte yer aldığı pekçok enfeksiyonel hastalık aktif hale gelmiştir⁴⁷. Oylumhöyük'te bebek ve çocuklarda periostitis oranı %6.7'dir⁴⁸.

Serimizde, bir diğer gözlenen patolojik bulgu anemi (porotic hyperostosis, cribra orbitalia) kaynaklı lezyonlardır. 2001 yılının bebek ve çocuklarında sadece 1 bireyde porotic hyperostosis gözlenmiş olup 10-15 yaş grubunda olup, erişkin ve genç erişkinlerle birlikte popülasyonda %16.7 oranındadır. Her iki yılın ortalaması alındığında ise oranın tüm popülasyonda %12, bebek ve çocuklarda rastlanma oranının ise %5.3 olduğunu görmekteyiz. Panaztepe'de⁴⁹ bu lezyona rastlanılmamış olup Aşvankale'de⁵⁰ rastlanıldığı (oran verilmeden) belirtilmiştir. Tepecik⁵¹ topluluğunda ise erişkinlerde gözlenmemiş olup bebek ve çocuklarda %13 düzeyinde olduğu belirtilmektedir. Anadolu'nun diğer dönemlerine ait toplumlara bakıldığında lezyon Çatalhöyük⁵² (Neolitik) topluluğunda %17.5 ve Oylumhöyük'te⁵³ (Erken

⁴⁵ Erdal 2000

⁴⁶ Özbek 1986

⁴⁷ Erdal 2000

⁴⁸ Uysal 1995

⁴⁹ Güleç 1989

⁵⁰ Arman 1991

⁵¹ Sevim 1993

⁵² akt.Erdal 2000

⁵³ Uysal 1995

Tunç Çağı) %23.4 olarak verilmiştir. Oylumhöyük serisindeki oranı oldukça yüksek bir değer olarak kaydetmektedir.

Bir diğer anemi lezyonu olan cribra orbitalia, serimizde sadece genç erişkin bireylerde gözlenmiş olup (n:4) %11.1 oranındadır. 2000 yılı ile birlikte değerlendirildiğinde ise oran %13.4'e yükselmektedir. Bu orana diğer Anadolu populasyonlarında en yakın olan Oylumhöyük⁵⁴ serisidir (%13.3). Panaztepe'de⁵⁵ ise sadece bir erişkinde belirlenmiştir. İznik Bizans⁵⁶ topluluğunda oran %5.4, Tepecik⁵⁷ Ortaçağ populasyonunda ise %5.3'tür. Demre⁵⁸ (20.yy) serisinde ise anemi lezyonlarına rastlanma oranı, populasyon genelinde bebek ve çocuklarda (%5.72), erişkinlerde %22.86'dır.

Her ne kadar ayrı ayrı değerlendirilse de porotic hyperostosis ve cribra orbitali anemi hastalığından kaynaklanmaktadır. İncelediğimiz toplulukta özellikle 1 yaş altındaki bebeklerde gözlenen aneminin kalıtsal hastalıklarla, diğer yaş gruplarındaki bebek-çocuk ve erişkinlerde gözlenen anemi lezyonlarının ise, kalıtsal anemilerden ziyade demir eksikliği anemisi ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Eski Anadolu populasyonlarında karşılaşılan anemiden, demir içeriği zengin hayvansal besinlerden çok, kullanılabilir demir oranı düşük bitkisel besinlere dayalı beslenme biçiminin veya demirin vücutta emilimini azaltan bozuklukların önemli ölçüde sorumlu olduğu belirtilmektedir⁵⁹. Bebek ve çocuklarda ise süttten kesilmeden kaynaklanan beslenme stresi aneminin oluşmasında ön koşullardan biri olarak değerlendirilmektedir⁶⁰. Prehistorik dönemlere ait iskeletler üzerine yapılan çeşitli araştırmalar anemi lezyonlarının görülme sıklığının avcı-toplayıcılıktan tarım toplumlarına doğru arttığını ortaya koymuştur⁶¹. Tarıma geçişle birlikte, gıdanın nicelik olarak artmasına rağmen tahıla dayalı beslenme biçimi nedeniyle niteliğindeki düşüş aneminin frekansının artmasında etkili

⁵⁴ Uysal 1995

⁵⁵ Güleç 1989

⁵⁶ Erdal 2000

⁵⁷ Sevim 1993

⁵⁸ Erdal 1997

⁵⁹ Erdal 2000

⁶⁰ Uysal 1995

⁶¹ Goodman ve ark 1984, Cohen ve Armelagos 1984

olmuştur. Enfeksiyonel hastalıkların da nüfus artışı nedeniyle tarım toplumunun önde gelen hastalıklarından olması, vücutta demir kaybına neden olan ishal gibi nedenlerden dolayı aneminin oluşumunda önemli bir faktördür.

Periostitis oranının serimizde yüksek olması bebek ve çocuk ölümlerinden enfeksiyon hastalıklarının sorumlu bir faktör olabileceğini düşündürmektedir. 2001 yılında tüm popülasyonda %27.8 oranında enfeksiyonel hastalıklara rastlanmış olup her iki yılın ortalaması alındığında oranın %24 olduğu görülmektedir. 2001 yılı bebek ve çocukları içinde periostitis görülme oranı ise %45.4'tür. Önceki yıl ile birlikte bu oran %40.6 olmaktadır. Çok daha eski bir döneme ait Oylumhöyük'te (ETÇ) bebek ve çocuklarda periostitis oranının %6.7 olduğu belirtilmektedir⁶².

Serimizde karşılaşılan bir diğer patolojik lezyon erişkinlerde gözlenen osteoarthritis'tir. Dejeneratif eklem hastalığı olan osteoarthritis'e 2001 yılı serimizin %'27.7'inde (n:10) rastlanılmıştır. Bu patolojik durum özellikle sırt ve bel omurlarında belirlenmiş olup, izole durumdaki pekçok omurda da gözlenmiştir. Omurlarda bazı örneklerde schmorl nodülü ile birlikte rastlanmıştır. Osteoarthritis'in etiyolojisinde pekçok faktör bulunmaktadır. İlerleyen yaş, genetik yatkınlık, şişmanlık (eklemlerde baskıya yol açarak), aktivite/yaşam biçimi gibi⁶³. Serimizde osteoarthritis ve schmorl nodülü yaşlı grubundan 3 bireyde gözlenmiş olup, diğer bireyler orta yaş erişkin grubundadır. Ancak patolojinin 25-30 yaş grubundan 3 bireyde gözlenmesi, lezyonun oluşumunda sadece yaşlanma sürecinin değil, yaşam biçimindeki fiziksel stresinde etkin olabileceğini düşündürmektedir. Diğer Anadolu popülasyonlarına baktığımızda Panaztepe'de⁶⁴ sadece yaşlı bir bireyde tespit edilmiştir. Ortaçağ Karagündüz⁶⁵ ve Dilkaya⁶⁶ serilerinde osteoarthritis ve schmorl nodüllerine (oran verilmeden) rastlandığını belirtmektedir. Ortaçağ

⁶² Uysal 1995

⁶³ Robert ve Manchester 1998

⁶⁴ Güleç 1986

⁶⁵ Özer ve ark. 1998

⁶⁶ Güleç 1986

Tepecik⁶⁷ topluluğunda 300 bireyin 9'unda osteoarthritis, 48'inde osteofit ve 28'inde schmorl nodülü gözleendiği, 20.yy Demre⁶⁸ serisinde ise %52 oranında osteoarthritis'e rastlandığı belirtilmektedir.

İncelenen seride diş patolojilerine de bakılmış olup 2001 yılında %27.7'lik bir oran ile (tüm populasyonda) hypoplasia ve diş aşınmasının birinci sırada yer aldığı görülmektedir. 2000 yılı iskeletlerinin diş patolojilerinin ilk iki sırasında yine aynı patolojilerin yer aldığını görmekteyiz (%20.5). Eski Anadolu toplumlarında hypoplasianın oranı %0.3-87.5 arasında geniş bir dağılım göstermektedir. Panaztepe⁶⁹ İslam topluluğunda ise oran %5.7 olarak verilmektedir. Serimizde hypoplasia oranının yüksek bir düzeyde olduğu görülmekte olup, bu bulgu populasyonun çocukluktan itibaren fiziksel stres dönemleriyle karşılaştığının bir göstergesidir. Diş aşınmasının yüksek oranda görülmesi ise (%27.7) beslenme biçimi ve alışkanlıklarıyla ilişkili olup, besin hazırlama teknikleri ve/veya dişleri aşındırıcı besinlerin diette yer almasının aşınmaya yol açtığı düşünülebilir. 2001 yılında serimizde gözlenen diğer diş patolojileri ise sırasıyla diştaşı % 25, çürük %22.2, antemortem diş kaybı % 22.2 ve abse %13.8 oranlarındadır. Tüm populasyonda diş patolojilerine rastlanma sıklığı ise %52.7'dir. Panaztepe⁷⁰ İslam topluluğunda ise %24.1 oranında ağız ve diş hastalıkları tespit edilmiştir. İki topluluk karşılaştırıldığında serimizi oluşturan topluluğun ağız ve diş sağlığı açısından kötü bir durumda olduğu söylenebilir.

Roma Hamamı Geç Osmanlı Dönemi 2001 yılına ait iskeletlerin %'63.8'inde kemiğe yansıyan hastalıklardan biri veya birkaçı tespit edilmiştir. Serimizde karşılaştığımız hastalıklar, oranları ve yoğunlaştığı yaş grupları, bebek-çocuk ölümü oranları, ortalama ömür gibi demografik verilerle birlikte değerlendirildiğinde topluluğun sağlık durumunun iyi olmadığını görmekteyiz. Eski Anadolu toplumları genelinde tarıma dayalı yaşam biçimi ve beslenme alışkanlıkları nedeniyle toplum sağlığının kötü olduğu anlaşılmaktadır.

⁶⁷ Sevim 1993

⁶⁸ Erdal 1997

⁶⁹ Güleç 1989

⁷⁰ Güleç 1979

KAYNAKÇA :

ACSADİ, G.Y. ve J. NEMESKERİ, *History of Human Life Span and Mortality*, Budapest: Akademia Kia do, 1970

ARMAN, O. *Elazığ/Aşvan kale Yakınçağ İskeletlerinin Paleodemografik Açıdan Değerlendirilmesi*. Ankara: A.Ü.Sosyal Bilimler Enst. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), 1991

BROTHWELL, D.R. *Digging up Bones*. British Museum (Natural History), Oxford University Press, 1981

DUYAR İ. ve Y.S.ERDAL "Bazı Eski Anadolu Toplumlarında İlium, İshium ve Pubis Kemiklerinin Büyümesi" Türk Arkeoloji Dergisi Sayı XXXI: 69-87 Ankara, 1997

ERDAL, Ö.D. *Demre Aziz Nikoloas Kilisesi'nden Çıkarılan İnsan İskeletlerinin Antropolojik Açıdan İncelenmesi*. Ankara: H.Ü.Sosyal Bilimler Enst. Antropoloji Anabilimdalı. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), 1997

ERDAL, Y.S. "Eski Anadolu Toplumlarında Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları". Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, 43: 5-19, 2000

GOODMAN, A.H. ve J.R.ROSE. "Assesment of Systemic Physiological Pertubations from Dental Enamel Hypoplasias and Associated Histological Structures." Yearbook of Physical Anthropology, 33: 59-110, 1990

GÜLEÇ, E. "Van Dil kaya İskeletlerinin Paleoantropolojik İncelemesi" 4. Araştırma Sonuçları Toplantısı: 369-380, 1986

GÜLEÇ, E. "Panaztepe İskeletlerinin Paleoantropolojik ve Paleopatolojik İncelemesi" Türk Arkeoloji Dergisi, 28:73-95, 1989

HILLSON, S. *Dental Anthropology*, Cambridge University Press, Cambridge, 1996

İŞCAN, M.Y. ve A.R.KENNOTH *Reconstruction of Life from the Skeleton*. Wiley-Liss, New York, 1989

KROGMAN, W.M. ve M.Y.İŞCAN *The Human Skeleton in Forensic Medicine*. Charles C. Thomas Publisher, Springfield. Illinois, 1989

KNUBMANN, R. *Antropologie Handbuch der Vergleichenden Biologie des Menschen. Band I : Wesen und Methoden der Antropologie*, I.Teil. Gustav Fisher Verlag, Stuttgart-New York, 1988

LOTH,S. ve M.Y.İŞCAN "Morphological Assessment of Age in the Adult the Thoracic Region" in Age Makers in Human Skeleton (Ed.M.Y.İşcan) Charles C. Thomas Publisher, 1988

LUCAKS, J.R *Dental Paleopathology: Methods for reconstruction dietary patterns*. In M.Y.İşcan, K.A.R. Kennedy(Eds.) *Reconstruction of life from skeleton* :26 1-268, Wiley-Liss, New York, 1988

MACADAM, P.S. "Porotic Hyperostosis: A New Perspective" *American Journal of Physical Anthropology*, 87:38-47, 1988

MASSET, C. *Estimation de l'âge au décès par les sutures crâniennes*. Thèse de Doctorat. Université Paris, VII, 301-333. 1981

MAYS, S. *The Archeology of Human Bones*, Routledge, London and New York, 1996

ORTNER, D.J. ve W.G.J. PUTSCHAR *Identification of Pathological Conditions in Human Remains* Smithsonian Institutions, 1985

ÖZBEK, M. "Değirmentepe eski insan topluluklarının demografik ve antropolojik açıdan analizi" 1. Arkeometri Sonuçları Toplantısı; 107-130, 1986

ÖZBEK, M. "Çayönü İnsanları Sağlık Sorunları" 4. Arkeometri Sonuçları Toplantısı:121-152, 1989

ÖZBEK, M. "Dental pathology of the prepottery Neolithic residents of Çayönü Turkey" *Rivista di Antropologia*, 73:99-122, 1995

ÖZBEK, M. *Dünden Bugüne İnsan*. İmge Kitabevi, Ankara, 2000

ÖZER, İ., A.SEVİM, C.PEHLEVAN, O.ARMAN, P.GÖZLÜK, E.GÜLEÇ
"Karagündüz Kazısı'ndan Çıkarılan İskeletlerin Paleoantropolojik Analizi"
14.Arkeometri Sonuçları Toplantısı :75-96, 1996

ROBERTS, C. ve K.MANCHESTER *The Archaeology of Disease*, Alan Sutton
Publishing Limited, Cornell University Press, 1981

SEVİM, A. *Elazığ/Tepecik Ortaçağ İskeletlerinin Paleodemografik Açısından Değerlendirilmesi*. Ankara: A.Ü.Sosyal Bilimler Enst .(Basılmamış Doktora Tezi), 1988

SUZUKİ, T. "Paleopathological Study on Infections Diseases in Japan" In:
Human Paleopathology Current Syntheses and Future Options (Ed. By Donal
J. Ortner and Arthur C. Augderheide). USA, Smithsonian Institution, 1991

STEINBOCK, R.T. *Paleopathological Diagnosis and Interpretation*,
Springfield:Charles C. Thomas Publisher, 1976

UBELAKER, D.H. *Human Skeletal Remains: Excavation, Analysisi
Interpretation*, Aldine Publishing Company, Chicago, 1978

UYSAL, G. "Oylumhöyük Çocuklarının Paleopatolojik Açısından Analizi"
H.Ü.Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 12 Sayı:1-2:187-206, 1995

WORKSHOP OF EUROPEAN ANTHROPOLOGİST. (WEA)
Recommendations for Age and Sex Diagnoses of Skeletons, Journal of Human
Evolution, 9:517-549, 1980

ZIMMERMAN, M.R. ve M.A.KELEY *Atlas of Paleopathology*, Praeger
Publishers, New York, 1982

LEVHA I

Resim 1. B-25, 34 nolu kerpiç sanduka mezar

Resim 2. B-25, 41 nolu basit toprak mezar

Resim 3. A-24, 16 nolu kerpiç sanduka mezar

Resim 4.

LEVHA II

Resim 5.

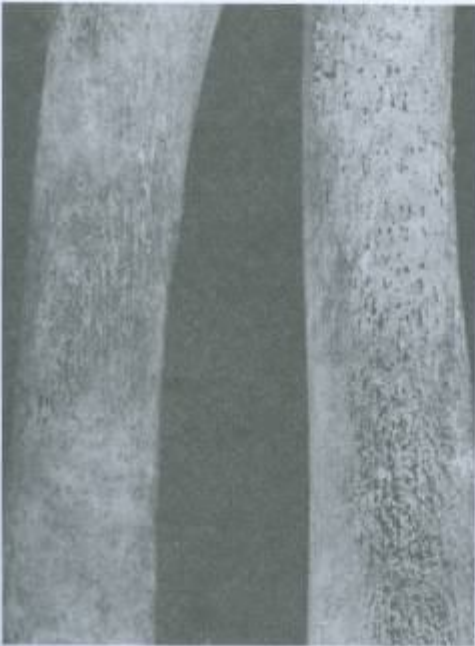

Resim 6.

Resim 7.

LEVHA III

Resim 8.

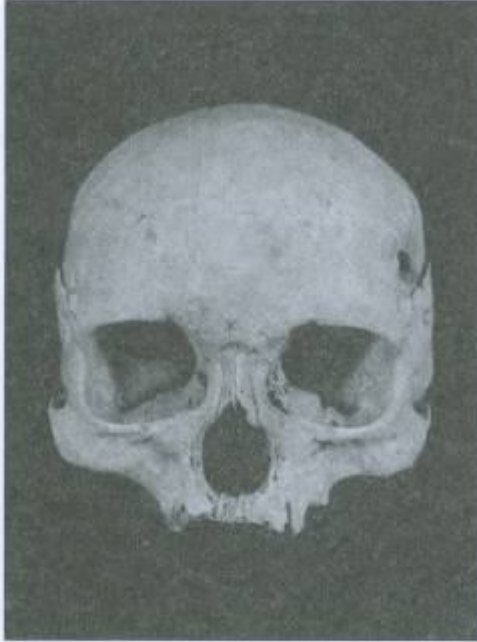

Resim 9.

Resim 10.

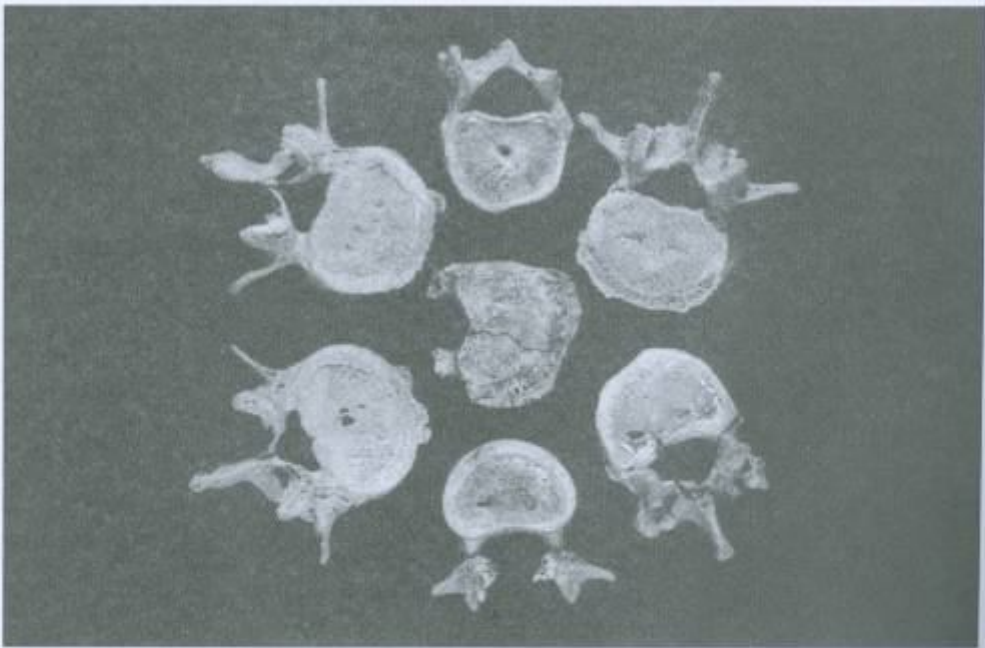
LEVHA IV

Resim 11.

Resim 12.

Resim 13.

LEVHA V

Resim 14.

Resim 15.

Resim 16.

ANKARA ROMA HAMAMI 2001 YILI KURTARMA KAZISINDAN ÇIKARILAN İSKELETLERİN PALEOANTROPOLOJİK ANALİZİ

Asuman Mermer Alpagut*

GİRİŞ

Geçmişti araştırmak, geleceği iyi ve doğru yorumlamanın yollarından biridir. Arkeologlar geçmişi –toplumların kültürel yapılarını-araştırırken, daha çok kültürel kalıntılara dayanarak, yer ve zaman içindeki değişimleri yorumlarlar. Bu toplumu yeniden oluşturma çabaları daha çok etno-historik bilgilere dayansa da, iskelet kalıntılarına birinci derecede gereksinim vardır, çünkü eski toplumların biyolojik yapısı ve demografik yapısıyla ilgili bilgilerin kaynak materyali iskeletlerdir¹.

Nekropol alanından çıkarılan iskeletlerin yaş ve cinsiyet tayini arkeolojik verilere önemli katkı sağlamaktadır. Örneğin, bir iskelet serisinde bebek ve ocuk sayısının fazla oluşu, o toplumda yaşam beklentisinin ne derece az olduğunu ve beslenme yetersizliğiyle birlikte bulaşıcı hastalıkların da yaygın olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte iskeletler üzerinden elde edilen morfometrik bilgilerden eski dönemde yaşamış toplumların birbiri ile olan benzerlikleri ve farklılıkları ile gen havuzundaki çeşitlilikler ortaya konulabilmektedir. Ayrıca eski dönemde yaşamış bu toplumların göstermiş olduğu morfolojik özelliklerin belirlenmesi ve o bölgede veya yakın çevresinde yaşayan günümüz toplumlarına yansımalarının araştırılması bakımından da önem arz etmektedir.

Bu çalışmada, 2001 yılı Ankara Roma Hamamı Kurtarma Kazısı'ndan çıkarılan iskeletlerin antropolojik incelenmesi ile, ilgili toplumun demografik yapısı ve morfolojik özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Önümüzdeki yıllarda yapılacak olan kazı çalışmalarında, açığa çıkarılacağı düşünülen iskeletlerin tamamı incelendiğinde, antropolojik açıdan daha sağlıklı bilgiler elde edilecektir.

* Asuman Mermer Alpagut, Antropolog, Anadolu Medeniyetleri Müzesi.

Çalışmamızda gerekli olanakları sağlayan müzemiz müdürü Sn. Dr. Turhan zkan'a , müzemiz müdür yardımcısı Sn. Hikmet Denizli ve Sn. Emel Yurttağl'e teşekkür ederim. Ayrıca iskeletlerin fotoğrafını çeken Sn. Behiç Günel'e şükranlarımı sunarım

¹ Alpagut, B., 1990 s:17

Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürlüğüne bağlı olan Ankara Roma Hamamı Örenyerinde, Ortaçağ Ankara Şehrinin dış sur duvarının içinde kalan bölümünü tespit etmek amacıyla,² 08 Ekim-04 Kasım 2001 tarihleri arasında Kültür Bakanlığı Müşaviri, Arkeolog İlhan Temizsoy başkanlığında örenyerinin güneybatısında yapılan kurtarma kazısında, İslam Dönemi ile İslami geleneklere uymayan gömü biçimlerine ait mezarlar açığa çıkarılmıştır³.

25 Ekim 2000-12 Kasım 2000 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş olan geçen yılki kurtarma kazısı çalışmalarında, toplam 25 adet mezardan ve bu mezarların dışında anatomik bütünlük arz etmeyecek şekilde bulunan 39 adet iskeletin antropolojik analizi yapılmıştır⁴.

2001 kazı çalışmalarında ise A-24 ve B-25 plan karelerinden toplam 21 adet mezar (kerpiç sanduka ve basit toprak mezar) ele geçmiştir. Ayrıca, bu mezarların dışında, anatomik bütünlük arz etmeyecek şekilde birkaç bireye ait iskelet parçalarına da rastlanılmıştır.

2001 yılı kazı sezonunda açığa çıkarılan mezarlardaki gömü biçiminde iskeletler, çoğunlukla batı-doğu yönlü olmakla birlikte, farklı yön birliğine sahip olmayan bireyler de ele geçmiştir. Hem kerpiç sanduka mezarlarda hem de basit toprak mezarlarda bulunan iskeletler, sırt üstü yatırılmış olup, kollar gövdenin yan tarafına, bacaklar ise düz olarak uzatılmıştır. Mezarlarda herhangi bir ölü hediyesine rastlanılmamıştır.

2000 kazı sezonunda açığa çıkarılan ve özelliği nedeniyle açılmamış olan M16 ve A25 plan karesi kesit içerisinde kalan M15/5 mezarları, 2001 yılı çalışmalarında açılmış ve antropolojik incelemeleri yapılmıştır. Ancak 2000 yılı çalışmasında tespit edilmiş olan M23 no'lu mezar, bu yıl açılmadığı için bu iskeletin antropolojik analizi yapılamamıştır.

MATERYAL VE METOT

Üzerinde çalışılan materyalin tamamını, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara Roma Hamamı 2001 yılı kazı sezonunda açığa çıkarılan mezarlıktan ele geçirilen iskeletler oluşturmaktadır.

² Temizsoy, İ., Esen, İ. ve Ateşoğulları, S., 2001

³ Temizsoy, İ., Esen, İ. ve Ateşoğulları, S., 2002

⁴ Aslan, G., 2001

Alpagut, A., 2001

İskelet malzemenin Anadolu Medeniyetleri Müzesi laboratuvarında gerekli temizlik ve onarım işlemleri yapıldıktan sonra, antropolojik incelemesi yapılmıştır. Toplam 36 bireyin iskeletleri veya iskelet kalıntılarının öncelikle ölüm yaşı belirlenmiş, erişkinlerde cinsiyet tayini yapılmıştır. Bireyler; bebek (0-2,5yaş), çocuk (2,5-15yaş), genç erişkin (15-25yaş), erişkin (25-45 yaş) olarak gruplanmıştır. Ayrıca erişkin olup ölüm yaşı tam olarak belirlenemeyen bireyler yaş gruplamasında erişkin olarak belirtilmiştir. İskeletlerde ölüm yaşının belirlenmesinde bebek ve çocuklar için diş sürmesi ve kalsifikasyonu⁵, uzun kemik uzunlukları⁶ ve ilium, ischium ve pubis kemiklerinin büyümesi⁷, genç bireylerde ise vücut kemiklerin epifizlerinin kapanması⁸ ve üçüncü azı dişinin kök kalifikasyonu⁹ zamanları esas alınmıştır. Erişkinlerde yaş tayini; pubic kemiğin facies symphyseal bölgesinden¹⁰, costa'ların sternal uçlarından¹¹, stural kaynaşmadan¹² yapılmıştır. Cinsiyet tayini, 15 yaş ve üzerindeki bireylerden öncelikle kafatası ve kalça kemerinden ve vücuttaki diğer kemiklerin cinsiyete bağlı anatomik farklılıklarına bakılarak yapılmıştır¹³. Üzerinde çalışılan iskelet malzemenin antropolojik analizinde kafatasından 32 ölçüm ve bu ölçümlerden 17 endis hesaplanmıştır. Alınan ölçüm ve hesaplanan endisler için temelde Anthropologie¹⁴, Practical Anthropology¹⁵ ve Digging up Bones¹⁶ adlı kaynaklar dikkate alınmıştır.

BULGULARIN DEĞERLENDİRMESİ

1-Demoğrafik Analiz

2001 Ankara Roma Hamamı Kurtarma Kazısından ele geçen 36 iskeletten, 26'sının ölüm yaşı belirlenebilmiştir. Yaşlandırma için gerekli iskelet bilgilerine sahip olmadığı için ölüm yaşı belirlenemeyen 10 bireyden 8'i erişkin, 2'si ise genç erişkin yaş grubunda değerlendirilmiştir.

⁵ Ubelaker, D.H., 1978

⁶ KnuBmann, R., 1988

⁷ Ubelaker, D.H., 1978; Duyar, İ. ve Erdal, Y.S., 1997

⁸ Brothwell, D.R., 1981; Acsadi, G. ve Nemeskeri, J., 1970

⁹ Brothwell 1981, D.R. ;Ubeleker, D.H., 1978

¹⁰ Krogman, W. M. ve İşcan, M.Y., 1986

¹¹ Loth, S.R. ve İşcan, M.Y., 1989

¹² Masset, C., 1982

¹³ Brothwell, D.R., 1981; Workshop of European Anthropologist 1980; Acsadi, G. ve Nemeskeri, J. 1970

¹⁴ KnuBmann, R., 1988

¹⁵ Olivier, G., 1969

¹⁶ Brothwell, D.R., 1981

Genç erişkin ve erişkin bireylerden cinsiyeti belirlenebilen 20 bireyden, %32'sini oluşturan dişi bireylerin 6'sı erişkin, 2'si ise genç erişkindir. Bu dilimde %48'lik bir orana sahip olan erkeklerden 11'i erişkin, 1 tanesi ise genç erişkindir. 5 bireyin ise cinsiyeti belirlenememiştir (Tablo 1). Genel olarak topluluk içerisinde erkeklerin çoğunluğu oluşturduğu görülse de topluluğun tamamı incelendiğinde erkek ve dişilerin birbirine oranının yaklaşık 1/1 olacağı düşünülmektedir.

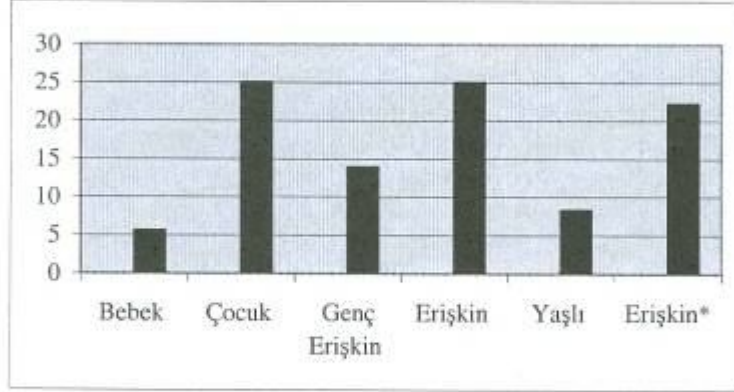
	N	%
Dişi	8	32
Erkek	12	48
Cinsiyeti Belirsiz	5	20
Toplam	25	100

Tablo 1: Ankara Roma Hamamı'ndan (2001) Ele Geçen İskeletlerin Cinsiyet Dağılımı

Topluluğun tamamını oluşturan 36 bireyin % 5,55'i bebek, % 25'i çocuk, %13,90'nı genç erişkin, %25'i erişkin, %8,33'ü ise yaşlıdır. Erişkin kategorisine konulan, fakat ölüm yaşı belirlenemeyen bireyler ise, topluluğun %22,22'sini oluşturmaktadır. (Tablo 2, Grafik 1). Topluluğun bütünün yaş aralıklarına göre dağılımında, 0-15 yaş grubunda yer alan bebek ve çocukların bütün toplumun %30,55'ini oluşturması, ileriki yıllarda da incelemesi yapılacak olan topluluğunun bebek ve çocuk ölüm oranının yükselebileceği fikrini vermektedir. Genç ve yaşlı nüfus ise toplum içerisinde oldukça düşük orana sahipken, erişkinler, ölüm yaşı belirlenemeyen erişkinlerle birlikte düşünüldüğünde toplum içerisinde yüksek orana sahip kesimi oluşturmaktadırlar.

Yaş Aralığı	N	%
Bebek (0-2,5)	2	5,55
Çocuk (2,5-15)	9	25
Genç Erişkin (15-25)	5	13,90
Erişkin (25-45)	9	25
Yaşlı (45-x)	3	8,33
Erişkin (Ölüm Yaşı Belirlenemeyen)	8	22,22
Toplam	36	100

Tablo 2: Bireylerin Yaş aralıklarına Göre Dağılımı

*Ölüm yaşı belirlenemeyen erişkinler

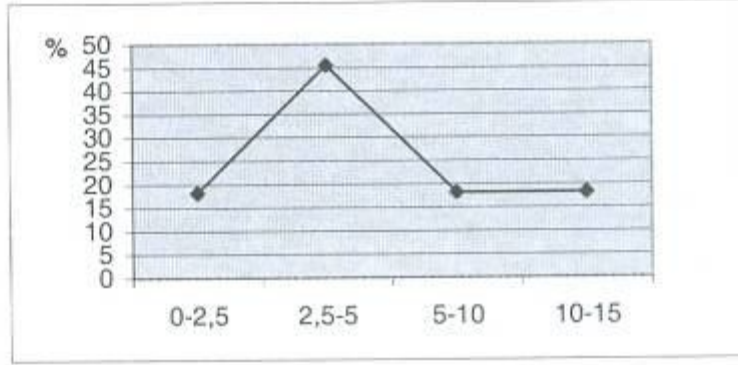
Grafik 1: Ankara Roma Hamamı (2001) Topluluğunun Demografik Dağılım Grafiği

İncelenen toplulukta, bebek ve çocukların kendi içerisindeki yaş gruplarının dağılımına baktığımızda, bunlardan; 2'si 0-2,5 yaş grubuna, 5'i 4,5-5 yaş grubuna, 2'si 5-10 yaş grubuna, yine 2 tanesi 10-15 yaş grubuna girmektedirler (Tablo 3). Bu da, yaş aralıklarındaki birey sayılarının birbirine oldukça yakın olduğunu göstermektedir. Bu dağılıma göre -geçen yılkinden¹⁷ farklı olarak- 2,5-5 yaş grubundaki çocuklarda, ölüm oranının diğer yaş aralıklarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir (Grafik 2).

Yaş Aralığı	N	%
0-2,5	2	18,2
2,5-5	5	45,45
5-10	2	18,2
10-15	2	18,2
Toplam	11	100

Tablo 3: Bebek ve Çocukların Yaş Aralıklarına Göre Dağılımı

¹⁷ Alpagut, A., 2001

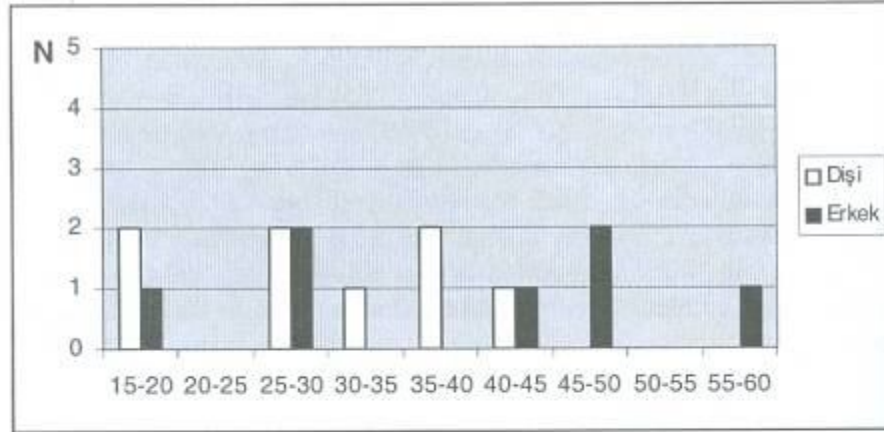
Grafik 2: Bebek ve Çocukların Yaş Aralıkları Dağılımı

Topluluğun 15 yaş üzeri bireylerin, kendi içerisinde cinsiyetlerine ve beşerli yaş grubu dağılımına göre (Tablo 4 Grafik 3), 20-25 ile 50-55 yaş aralığında hiçbir birey bulunmamaktadır. Dişi bireylerde, daha çok doğurganlık dönemine rastlayan yaş aralıklarında ölüm hızı fazladır. Yaş grupları içerisinde dişi ve erkek bireylerin sayısında belirli bir farklılık olmamakla birlikte, 45 ve üzeri yaşlarda dişi bireylere rastlanılmamıştır. Bu da, dişi bireylerde yaşam beklentisinin düşük olduğunu göstermekle birlikte, geçen yılki dişilerin ortalama ömür süresinden¹⁸ oldukça farklılık göstermektedir. 35-40 yaş aralığında ise, erkek bireylere rastlanılmazken, dişilerden farklı olarak 45 yaş ve üzeri yaş aralığında 3 birey bulunmaktadır. Grafik 3'e baktığımızda, orta yaş aralığında dişi ve erkek bireylerin ölüm oranlarının birbirine yakın olduğu gözlenirken, ilerleyen yaşlarla birlikte erkek bireylerin, ölüm hızında dişilere oranla artış kaydedildiği görülmektedir.

¹⁸ Alpagut, A., 2001

Yaş Aralığı	Dişi		Erkek		Genel (Dişi+Erkek)	
	N	%	N	%	N	%
15-20	2	25	1	8,33	3	15
20-25	-	-	-	-	-	-
25-30	2	25	2	16,66	4	20
30-35	1	12,5	-	-	1	5
35-40	2	25	-	-	2	10
40-45	1	12,5	1	8,33	2	10
45-50	-	-	2	16,66	2	10
50-55	-	-	-	-	-	-
55-60	-	-	1	8,33	1	5
Erişkin (Ölüm yaşı Belirsiz)	-	-	5	41,66	5	25
Toplam	8	100	12	100	20	100

Tablo 4: Bireylerin Yaş ve Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Grafik 3: Bireylerin Yaş ve Cinsiyete Göre Ölüm Oranı

Ölüm yaşı belirlenen erişkin bireylerden dişilerin yaş ortalaması 30,5 iken, erkeklerde 38,71'e yükselmektedir (Tablo 5). Toplumun genel (dişi+erkek) yaş ortalaması ise 34,33'dür ki bu ortalama geçen yılki¹⁹ dişi ve erkek bireylerin ortalama yaşam uzunluğundan (44,78) oldukça düşüktür. Ancak bu yıl incelenen iskeletler, farklı bir tabakaya ait değildir ve geçen yılki iskeletlerin devamını oluşturmaktadır. Ayrıca bu yıl elde edilen yaş ortalamaları, üzerinde

¹⁹ Alpagut, A., 2001

çalıştığımız iskelet serisinin, geçen yıla göre daha genç bir kesimini oluşturduğunu göstermektedir. Bu yıl incelenen bireylerde, genç nüfusun geçen yıla oranla yüksek, erişkin ve yaşlı nüfusu oluşturan bireylerin yaşlarının ise düşük oluşu bunu desteklemektedir. Yine de daha kesin sonuçlara, mezarlık alanının tamamı açıldıktan sonra yapılacak olan antropolojik inceleme sonucu ulaşılabacaktır.

Dişilerin Yaş Ortalaması	30,5
Erkeklerin Yaş Ortalaması	38,71
Dişi + Erkeklerin Yaş Ortalaması	34,33

Tablo 5: Ankara Roma Hamamı'ndan (2001) Çıkarılan Bireylerin Ortalama Yaşam Uzunluğu

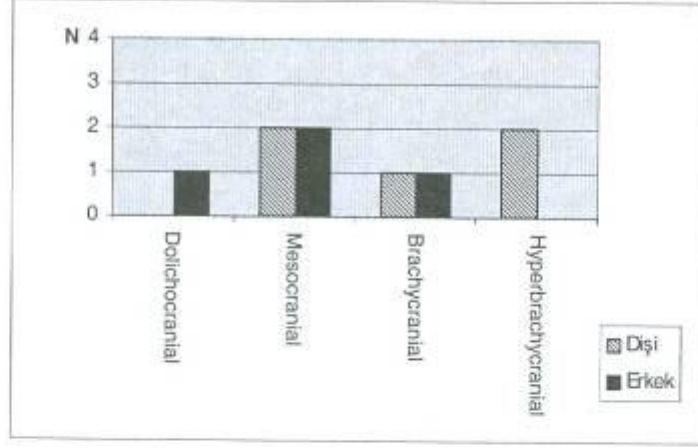
2-Kafatası ve Yüz Morfolojisi

Roma Hamamı 2001 kazısında çıkarılan 20 erişkin, 5 genç erişkin bireylerden, ölçülebilir durumda olan 9 kafatasının biyometrik incelemesi yapılarak, bu toplumun cinsiyete göre kafa ve yüz morfolojisi belirlenmeye çalışılmıştır. Kafatasından alınan ölçümler ve bu ölçümlerden elde edilen endis değerleri ile bu endis değerlerinin sınıflaması²⁰ Tablo 8, 9, 10 ve 11'de görülmektedir.

Kafatasının esas yapısını belirleyen ve ırk tayininde birincil öneme sahip olan cranial endis değerinin dağılımına göre; 1 uzun (dolichocranial), 4 orta yuvarlak (mesocranial), 2 yuvarlak (brachycranial), 2 çok yuvarlak (hyperbrachycranial) kafatası biçimleri belirlenmiştir . Bu dağılıma göre incelediğimiz toplumda, brakisefaller geçen yılda²¹ olduğu gibi çoğunluktadır. Erkeklerde hyperbrachycranial kafatası biçimi, dişilerde ise dolichocranial kafatası biçimi görülmemektedir. Bu da, dişilerin erkeklerden daha yuvarlak kafatasına sahip olduklarını göstermektedir. Hesaplanan endis sonuçlarına göre hem dişi hemde erkek bireylerde brachycranial ve mesocranial kafatası biçimi ortak özelliştir(Grafik 4).

²⁰ Endislerin sınıflandırması, Martin & Saller, 1957; Olivier, G., 1969'a göredir.

²¹ Alpagut, A., 2001

Grafik 4: Kafatası Endisinin Cinsiyete Göre Dağılımı

Görüldüğü gibi 2000²² ve 2001 kazı sezonu iskeletlerinin antropolojik analiz sonuçlarına göre yalnızca bir birey dolichosefal kafatası biçimine sahiptir.

Eski Anadolu toplumlarında ilk brachycranial kafatası biçimine sahip insanların, Eski Mezolitik dönemde görülmeye başladığı²³, Neolitik toplumlarından Çatalhöyük'te ise dolichocraniallerin çoğunluğu oluştursa da brachycranial kafatası biçiminin %24 gibi bir orana²⁴ sahip olduğu bilinmektedir.

Kalkolitik ve Bakır çağına ait kafatasları arasında daha çok dolichosefal ve mesosefal kafatası formu görülmekle birlikte²⁵, Bakır çağı kafatası ölçümlerinde brakisefalleşmeye doğru bir gelişme sezilmektedir²⁶. Anadolu halkları arasında brakisefallerin yüzde oranındaki artış, Hitit devrinde gerçekleşmiştir. Hitit devri tabakalarından çıkan iskeletlerin yarısı, brakisefaldir²⁷. Klasik devirler, Selçuklu ve Osmanlı devirlerinde ise brakisefal kafatası biçiminin daha yaygın olduğu görülmektedir²⁸.

²² Alpagut, A., 2001

²³ Bostancı, E., 1973

²⁴ Ferembach, D., 1972

²⁵ Şenyürek, M., 1941; Şenyürek, M., 1943

²⁶ Şenyürek, M., 1951

²⁷ Şenyürek M., 1941; Şenyürek, M., 1943

²⁸ Alpagut, B., 1987

Öteki İslam Dönemi toplumlarından olan Panaztepe²⁹'nin kafa biçimine baktığımızda bireylerin çoğunluğunun yuvarlak kafa biçimine sahip oldukları (3 tanesi ultrabrachycranial, 2'si hyperbrachycranial, 5'i brachycranial) görülmekle birlikte 8'i uzun kafalılık sınırları içerisinde (5 kişi dolychocranial, 3 kişi hyperdolychocranial). Yine Selçuklu-Osmanlı devri toplumlarından, Alishar'da³⁰ 4 birey brachycranialdir. Üsküdar'ın³¹ ise %10.93'ü subdolichocranial, %12.53'ü mesocranial, %27.46'sı subbrachycranial, %14.93'ü brachycranial (yuvarlak), %26.13'ü hyperbrachycranial (çok yuvarlak), %8'i ise ultrabrachycranial kafatası biçimlerine sahiptir.

Porion bregma noktaları arasından alınan ölçümlere göre elde edilen yükseklik-genişlik endisine göre, hem dişi hem de erkek bireyler genişliğine oranla yüksek kafa biçimine (acrocrane) sahiptirler. Yine aynı noktalardan alınan ölçümlerden elde edilen yükseklik-uzunluk endisine göre de kafatasları uzunluğuna oranla yüksek (hypsicrane) kategoriye girmektedirler.

Alın bombeliğini belirleyen Fronto-sağittal endis, tüm bireylerde alının normal bir kavise (bombeliğe) (ortometop) sahip olduğunu göstermektedir.

Alının kafatasına göre genişliğini ortaya koyan alın-kafa endisi (fronto parietal endis), topluluğun geniş (eurymetopia) bir alına sahip olduğunu göstermektedir. Bu endisin cinsiyete göre dağılımına baktığımızda, dişilerin normal genişlikte (metriometopia), erkeklerin ise geniş (eurymetopia) bir alına sahip oldukları görülmektedir.

Kafatasının ön tarafının biçimini yani, alın kemiğinin formunu tanımlayan endis (transver frontal endis) ortalaması, alının önden arkaya doğru normal ölçülerde ayrışık olduğunu işaret etmekle birlikte, dişiler 78,86 ortalamayla belirgin ayrışık (markedly divergent) alınlı katagoride yer almaktadırlar.

Kafa yüz endis (transvers-cranio-facial endis) değerlerinin dağılımına göre; kafatasına yukarıdan bakıldığında elmacık kemerlerinin görülmemesi (cryptozygy) topluluğun ortak özelliğidir. Yani, hem dişiler hem de erkeklerde yüz başa oranla dardır.

Yüzün biçimini tanımlayan toplam yüz endisinin ortalaması, -erkek bireylerin endis değeri ortalamasının (99,18) yüksek oluşundan dolayı topluluğun uzun bir yüze (leptoprosopic) sahip olduğu göstermektedir. Dişiler ise

²⁹ Güleç, 1989:73-75

³⁰ Krogman, 1937

³¹ Kansu 1935'ten aktaran Saatçioğlu, A., 1982).

87,17 endis ortalama değeriyle orta yükseklikte yüze (mezoprospek) sahiptirler. Oysa geçen yilki iskelet serisinin³² toplam yüz endisi, toplumun tüm bireyelerinin çok uzun bir yüze (hyperleptoprosopic) sahip olduğunu göstermektedir.

Üst yüz endisi ortalaması ise incelediğimiz topluluğun orta genişlikte bir yüze (mesene) sahip olduğuna işaret etmekle birlikte, erkek bireyeler çok uzun yüzden (hyperleptene) ok geniş yüze (hypereuryene) kadar geniş bir dağılıma sahiptirler. Dişilerin st yüzü ise bir birey hariç orta derecede geniştir (mesene). Toplam yüz endisinde olduğu gibi geçen yilki serilerin³³ hiç birinde geniş yüz tiplerine rastlanmamıştır. Osmanlı dönemine ait çeşitli yörelerden toplanmış iskelet serilerinden 100 dişi ve 100 erkek bireyelerinde, orta ve uzun yüz tipleri % olarak geniş yüzlerden daha fazla³⁴ olduğu tespit edilmiştir

Burun (nasal) endisi ortalaması, incelediğimiz topluluğun dar bir buruna (leptorhine) sahip olduğunu göstermektedir. Erkekler bir birey hariç diğer uç birey dar buruna sahip iken, dişilerin hepsi orta genişlikte (mesorhine) bir buruna sahiptirler.

İncelediğimiz topluluğun göz çukuru yksekliliğine oranla normal genişliktedir (mesoconch). Bizim topluluğumuzda endisi hesaplanan 3 dişi birey, yüksek göz çukuruna (hypsiconch) sahip iken, erkekler alçak göz çukurundan (chamaeconch) yüksek göz çukuruna kadar geniş bir açılıma sahiptirler. Bu endis genel olarak dişiler ve çocuklarda, yetişkin erkeklere oranla daha yüksek bir değere sahiptir³⁵

Damak endisi, kafa/yüz endisinde olduğu gibi dişi ve erkek bireyelerin aynı endis sınıflandırmasına sahip olduğunu göstermektedir. Yani hem dişi hem de erkek bireyeler, geniş bir damağa (brachystephline) sahiptir. Erkek bireyelerin endis değeri ortalaması dişi bireyelerinkinden yüksek olmakla birlikte, endis sınıflamasındaki yeri açısından bir farklılık yoktur.

Alt ene uzunluk genişlik (mandibular endis) endisi ise 90,19 ortalamayla topluluğun dar alt çeneye sahip olduğunu göstermektedir. Dişi ve erkek bireyelerin endis değerleri arasında belirgin bir farklılık bulunmaktadır. Dişiler normal genişlikte bir alt çeneye (mesognath) sahip iken erkek bireyeler 92,28 ortalama endis değeriyle dar bir alt çeneye (dolichognath) sahiptirler.

³² Alpagut, A., 2001

³³ Alpagut, A., 2001

³⁴ Korkmaz, T., 1973

³⁵ Olivier, G., 1969

Kafataslarından alınan ölçüm ve bu ölçümlerden hesaplanan endis sınıflandırmaları sonucu elde edilen kafa ve yüz şekillerinden başka, kafataslarının çoğunluğunda gözlenen özelliklerden bir tanesi de sağital ve sağ-sol lamda dikişleri üzerinde gözlenen wormians kemiklerin varlığıdır (Resim 1 ve 2). Wormians kemikler genellikle dikişlerin arasında ayrı bir odacık şeklinde ortaya çıkarlar ve genellikle sağital ve lamda suturlarının kesiştiği bölge ile lamda dikişlerinde görülmektedir . Kafatasının vertikal ve lateral normlarında rastlanan wormians kemikler, kemikleşme merkezlerinden ve kaynaşma geçikmesinden kaynaklanmaktadır³⁶.

Kafatasında gözlenen bir diğer özellik ise alın kemiğinin ortasında, metopik sutur adı verilen dikiştir (Resim 3 ve 4). Bu dikiş doğumdan sonra en geç altı yaşına kadar kapanmakla birlikte bazı durumlarda bireyin tüm yaşamında açık kalmaktadır³⁷. İncelediğimiz toplulukta bir çocuk, bir genç erişkin (erkek), bir de erişkin (dişi) bireylerde metopik suturun varlığı tespit edilmiştir.

Ankara Roma Hamamı 2001 Yılı Kurtarma Kazısı iskeletleri üzerinde alınan biyometrik ölçümler, bu ölçümlerden hesaplanan endis sonuçları ve kafa biçimlerinden yapılan irksal incelemeler toplulukta, çoğunluk olarak Alpin ırk tipini göstermekle (Resim 5a, 5b ve 5c) birlikte bir bireyle de olsa Akdeniz ırkının (Resim 6a, 6b ve 6c) varlığını da ortaya koymaktadır. Bir birey ise Alpin ağırlıklı Akdeniz özelliklerini taşımaktadır.

Dişi bireylerin (4) hepsi, erkek bireylerden ikisi ise Alpin ırkına aittir. Akdeniz ve Alpin ağırlıklı Akdeniz ırklarını temsil eden bireylerin her ikisi de erkektir.

Alpinlerde baş brakisefal, bazen mezosefal, yüz geniş, burun kısa ve burun sırtı konkavdır. Alpin kafataslarında oksipital bölge (ard kafa bölgesi) ne Dinariklerde olduğu gibi yassı, ne de Nordiklerde olduğu gibi yumru olmayıp, yuvarlaktır. Alpinler tıknaz yapıda olup, boyları orta ya da ortanın altındadır³⁸.Topluluğumuzda bir birey ile temsil edilen narin yapılı Akdeniz ırkının özellikleri ise, yüz uzun ve dar, baş dolikosefal veya mezosefaldir. Burun

³⁶ Olivier, G., 1969

³⁷ Olivier, G., 1969

³⁸ Özbek, M., 1994 s.55

ince ve burun sırtları düz ya da kemerlidir. Boyları orta ya da ortanın altındadır³⁹.

İncelediğimiz toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan Alpin ırkının Anadolu'daki ilk temsilcileri %22,9'luk bir oranla Çatalhöyük ve %5,5'lik bir oranla da Çayönü'nde tespit edilmiştir. Böylece Neolitik dönemden sonra, kaba ve narin yapılı Akdeniz ırkının yanısıra, yavaş yavaş yerel bir mikroevrim sürecinin ürünü olan Alpin ırkı da Anadolu sahnesine çıkmıştır⁴⁰. Bronz çağına kadar Akdeniz ırkının yanında az oranla temsil edilen Alpinler, özellikle bu çağdan itibaren Anadolu genelinde yaygınlaşmıştır⁴¹. Hititler ise yeni ve daha büyük bir alpin akınına temsil etmektedirler⁴². Anadolu'nun Klasik devirlerinde yaşamış toplulukların ise tamamen homojen bir morfolojik yapı yerine büyük oranda heterojen bir yapıya sahip oldukları⁴³ belirtilmektedir. Anadolu'da çeşitli dönemlerde belli yoğunluklarla temsil edilen Alpin ırkının Selçuklu ve Osmanlı devirlerindeki temsilcilerine; Alishar⁴⁴, Yediler⁴⁵, Üsküdar⁴⁶ ve Panaztepe'de⁴⁷ rastlanılmaktadır.

3-Boy uzunluğu

Topluluğun boy uzunluğu, vücut kemiklerinden; femur, tibia ve radius kemiklerinin maksimum uzunluk değerleri kullanılarak hesaplanmıştır. Bu yıl hem Trotter-Glesser⁴⁸ hem de Pearson⁴⁹ formüllerine göre elde edilen boy uzunluğu değerleri geçen yılki boy değerlerinden⁵⁰ yaklaşık 4 cm daha düşük çıkmıştır.

Trotter-Glesser formülüne göre hesaplanan topluluğun ortalama boy uzunluğu 158.08 cm'dir. Dişilerde bu formüle göre hesaplanan en kısa boy uzunluğu 147.142 cm, en yüksek boy uzunluğu değeri ise 158.36 cm'dir (Tablo 6). Erkeklerde en kısa boy 161.59 cm, en uzun boy 170.68 cm'dir. Bu dağılım

³⁹ Özbek, M., 1994 s:54

⁴⁰ Özbek, M., 1994 s:62

⁴¹ Özbek, M., 1994 s. 60

⁴² Şenyürek, M., 1941 s: 227

⁴³ Erdal, Y.S., 2000 s:8

⁴⁴ Krogman, F., 1937

⁴⁵ Saatçioğlu, A., 1982

⁴⁶ Kansu'dan aktaran Saatçioğlu, A., 1982

⁴⁷ Güleç, E., 1989

⁴⁸ Brothwell, D.R., 1981

⁴⁹ Olivier, G., 1969

⁵⁰ Alpagut, A., 2001

bize topluluğun, çok kısa boyludan uzun boyluya kadar geniş bir dağılıma sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca erkekler dişilerden 13.26 cm daha uzundur. Bu formüle göre yapılan boy hesaplamasında, erkekler (166.74 cm) ve dişiler (153.48 cm) Martin'in⁵¹ boy sınıflandırmasına göre orta boy kategorisinde yer almaktadırlar.

Trotter- Glesser				
	n	x	Min.-Max.	S
Dişiler	7	153.48	147.15-158.36	5.05
Erkekler	5	166.74	161.59-170.68	4.35
Genel Ortalama	12	158.08	147.15-170.68	8.05

Tablo 6: Trotter-Glesser Formülüne Göre Topluluğun Boy uzunluğu

Pearson formülüne göre hesaplanan topluluğun boy uzunluğu ortalaması 153.32 cm olup, boy değerleri 144.43 cm ile 166.21 cm arasında değişmektedir. Bu değerler, Trotter-Glesser'e göre hesaplanan boy uzunluğundan daha düşük olduğunu göstermektedir. Erkek bireyler 157.21 cm'lik ortalama boy uzunluğu ile dişi bireylerin 151.37 cm olan ortalama değerinden az da olsa daha uzundur (Tablo 7). Bu duruma göre erkekler Martin'in boy sınıflandırmasına göre kısa, dişiler ise orta altı boy kategorisinde yer almaktadırlar.

Pearson				
	n	x	Min.-Max.	S
Dişiler	7	151.37	144.43-154.11	3.32
Erkekler	5	157.21	157.21-166.21	4.19
Genel Ortalama	12	153.32	144.43-166.21	4.10

Tablo 7: Pearson Formülüne Göre Topluluğun Boy uzunluğu

Trotter-Glesser ve Pearson formüllerine göre hesaplanan boy uzunluğunun ortalaması, hem dişi bireylerinin hem de erkek bireylerinin orta altı boya sahip olduklarını göstermektedir.

⁵¹ Olivier, G., 1969

İncelediğimiz topluluğun her iki formüle göre hesaplanan boy uzunluk değerleri, diğer İslam dönemi toplumlarından; Panaztepe⁵²'nin boy değerlerinden düşüktür. Öte yandan yakın dönem Orta çağ toplumlarından Karagündüz'ün⁵³ dişi bireylerinin (Trotter-Glesser: 153.75; Pearson: 150.52) boy uzunluğu ortalamasının, incelediğimiz topluluğun dişi bireylerinin boy uzunluğu ortalamasına oldukça yakın değerler gösterdiği görülmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada, Anakara Roma Hamamı 2001 yılı Kurturma Kazısı'ndan çıkarılan iskeletlerin demografik ve morfometrik yapısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. 2001 kazı sezonu ele geçen 20 erişkin ve 5 genç erişkin bireylerden %32'sini dişiler, %48'ini ise erkekler oluşturmaktadır. Bu dağılım erkeklerin daha fazla bireyle temsil edildiğini göstermekle birlikte, topluluğun tamamı incelendiğinde erkek ve dişilerin birbirine oranının yaklaşık 1/1 olacağı düşünülmektedir. Geçen yılki (2000)⁵⁴ ve bu yılki (2001) kazı sezonlarından ele geçen iskeletlerden cinsiyeti saptanan 38 bireyden 15 tanesi dişi (%39,48), 23 tanesi ise erkektir (%60,52). Cinsiyet dağılıma göre (%dişi, %erkek) incelenen topluluk, İslam dönemi topluluklarından Panaztepe'den⁵⁵ (%54,6/43,6) farklılık gösterirken, Ortaçağ döneminden; Değirmentepe⁵⁶ (%33,33/51,85), Karagündüz⁵⁷ (%13,92/17,90) ve 19. Yüzyıl'dan Aşvankale'ye⁵⁸ (%42,9/57,1) benzerlik göstermektedir.

Toplam 36 bireyle temsil edilen bu yılki topluluğun demografik yapısına bakıldığında; topluluğun %30,55'ini bebek ve çocuklar, %13,90'nını genç erişkinler, %55,55'ini erişkinler oluşturmaktadır. Topluluğun geneline baktığımızda (2000 yılı antropolojik çalışması⁵⁹ ile birlikte) toplam 75 bireyin, %42,7'sini bebek ve çocuklar, %8'ini genç erişkinler, %49,3'ünü ise erişkinler oluşturmaktadır. Bu yılki ve geçen yılki veriler toplulukta bebek ve çocuk ölümlerinin Anadolu'nun eski toplumlarında olduğu gibi yüksek olduğunu göstermektedir. Özellikle 0-2,5 yaş aralığındaki bebeklerin %37,5 gibi bir orana sahip olmasını, bağışıklık sistemi henüz gelişmediği doğumun ilk aylarında ve süttten kesilme dönemindeki bireylerdeki beslenme ve hijyenik koşulların

⁵² Güleç, E., 1989

⁵³ Özer, İ., Sevim, A., Arman, O., Gözlük, P. ve Güleç, E., 1999

⁵⁴ Alpagut, A., 2001

⁵⁵ Güleç, E., 1989

⁵⁶ Özbek, M., 1986

⁵⁷ Özer, İ., Sevim, A., Arman, O., Gözlük, P. ve Güleç, E., 1999

⁵⁸ Arma, O., 1991

⁵⁹ Alpagut, A., 2001

yetersizliğine⁶⁰ ve bulaşıcı hastalıkların etkin olmasına bağlayabiliriz. İslam dönemi ile tarihlendirilen Panaztepe'de⁶¹ 0-15 yaş aralığındaki bebek ve çocukların toplum içerisindeki oranı % 18,3'dür. Bu da incelediğimiz toplumun bebek ve çocuk ölüm oranının (%42,7) Panaztepe'den yüksek olduğunu göstermektedir. Yakınçağ toplumlarından Aşvankale'nin⁶² bebek ve çocuk ölüm oranı (%43,2) incelediğimiz topluluğun bebek ve çocuk ölüm oranına oldukça yakındır.

2001 yılı 15 yaş üzeri toplam 25 bireyin; % 20'sini genç erişkinler, % 36'sını erişkinler, %12'sini yaşlılar ve % 32'sini ise ölüm yaşı belirsiz fakat erişkin olarak kategorilenen bireyler oluşturmaktadır. Topluluğu, bu yılki (n=25) ve geçen yılki⁶³ (n=18) 15 yaş üzeri bireylerle beraber ele aldığımızda, toplam 43 bireyin, %13,95'ini genç erişkinler, %34,88'ini erişkinler, %13,95'ini yaşlılar ve %37,20'sini ise ölüm yaşı belirlenemeyen erişkinler oluşturmaktadır. Bu değerleriyle incelediğimiz topluluk, 15 yaş üzeri bireylerin yaş katagorilerine göre dağılımında, İslam dönemi toplumlarından Panaztepe'den⁶⁴ (n=55) (genç eriş %22, erişkin %22, yaşlı %23,2) farklılık göstermektedir. Bu değerler bize, incelediğimiz topluluktaki orta yaşlarda ölen bireylerin yüksek, genç erişkin ve yaşlı bireylerin ise yaklaşık %14 oranıyla, Panaztepe'den oldukça düşük bir sıklığa sahip olduğunu göstermektedir.

2001 yılı iskeletlerinde erişkin bireylerin ölüm yaşı ortalaması ise 34,33'dür. Ancak geçen yılın demografik sonuçları⁶⁵ ile birlikte düşünüldüğünde toplumun yaş ortalaması 39,6'ya çıkmaktadır. İncelediğimiz toplumun 15 yaş üzerindeki erişkin bireylerin yaş ortalaması, Anadolu'nun incelenmiş diğer İslam dönemi toplumlarından; Panaztepe'ye⁶⁶ (38,6), yakın dönem Ortaçağ toplumlarından; Değirmentepe'ye⁶⁷ (34,4), Topaklı'ya⁶⁸ (32,8), İznik'e⁶⁹ (38,2) ve 19 yüzyıl toplumu olan Aşvankale'ye⁷⁰ (36) oldukça yakın, yine Ortaçağ toplumlarından; Tepecik'den⁷¹ ise (41,5) oldukça düşük değer göstermektedir.

⁶⁰ Özbek, M., 1986

⁶¹ Güleç, E., 1989

⁶² Arman, O., 1991

⁶³ Alpagut, A., 2001

⁶⁴ Güleç, E., 1989

⁶⁵ Alpagut, A., 2001

⁶⁶ Güleç, E., 1989

⁶⁷ Özbek, M., 1986

⁶⁸ Güleç, E., 1987

⁶⁹ Erdal, Y.S., 1993

⁷⁰ Arman, O., 1991

⁷¹ Sevim, A., 1993

Kafatasının morfolojisini ortaya koyan 37 ölçüm ve bu ölçümlerden hesaplanan 17 endisler, topluluğun; orta genişlikte ve gittikçe yuvarlaklaşan bir kafatasına, genişliğine ve uzunluğuna göre yüksek kafa biçimine, geniş, kavisli ve normal ölçülerde ayrışık alına, kafatasına yukarıdan bakıldığında elmacık kemikleri görülmeyen, orta derecede geniş ve uzun yüze, dar buruna, orta yükseklikte göz çukuruna ve geniş damak biçimine sahip bireylerden oluştuğunu göstermektedir. Bu sonuçlar, geçen yılın (2000)⁷² morfometrik sonuçlarıyla aynı özellikleri göstermekle birlikte yüz ve göz çukuru biçiminde çeşitlilik gözlenmiştir.

İskeletler üzerinden alınan ölçümler ve bu ölçümlerden hesaplanan endisler, incelediğimiz toplumun tamamına yakınının Alpin ırkı özelliklerine sahip olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte toplulukta, birer bireyle temsil edilmiş olsalar da Akdeniz ve Alpin ağırlıklı Akdeniz ırkının varlığından söz edebiliriz. Geçen yılki (2000)⁷³ kafatası ve yüz endislerinin dağılımı da bize, topluluğun Alpin ırkın özelliklerini taşıyan bireylerden oluştuğunu göstermektedir.

Topluluğun hem dişi hem de erkek bireylerinin boy uzunluğu, Martin'in boy sınıflandırmasına göre orta altı boy kategorisinde yer almaktadır. Cinsiyetler açısından boy uzunluğu ortalamasında çok büyük farklar olmasa da erkek bireyler dişi bireylerden daha uzun boyludur. İncelediğimiz topluluğun boy uzunluğu geçen yılki⁷⁴ değerlerle birlikte düşünüldüğünde erkek bireyler, boy uzunluğu ortalaması ile İslam dönemi ve yakın dönem toplumları arasında en kısa boy uzunluğu değerine sahipken, dişi bireyler, Ortaçağ toplumlarından Karagündüz⁷⁵ dişi bireyleriyle oldukça yakın ortalama değere sahiptir.

Ankara Roma Hamamı Kurtarma Kazısından çıkarılan iskeletlerinin paleoantropolojik analizi hakkındaki daha güvenilir sonuçlara ileriki yıllarda yapılacak olan kazı çalışmaları sonucu açığa çıkarılan iskeletlerin tamamı incelendiğinde elde edilecektir.

⁷² Alpagut, A., 2001

⁷³ Alpagut, A., 2001

⁷⁴ Alpagut, A., 2001

⁷⁵ Özer, İ., Sevim, A., Arman, O., Gözlük, P. ve Güleç, E., 1999

ÖLÇÜMLER	GENEL (Dişi+Erkek)				DİŞİ				ERKEK	
	n	x	S	Min-Max	n	x	S	Min-Max	n	x
Kafa Uzunluğu	9	173.11	9.55	160-195	5	167.8	5.06	160-173	4	179.75
Kafa Genişliği	9	137.44	7.17	128-151	5	137.2	9.41	128-151	4	137.75
Kafa Yüksekliği (Ponon-Bregma)	9	122.11	5.27	114-130	5	119.4	3.78	114-123	4	125.5
Kafa Kaidesi Uzunluğu	6	96.83	5.70	90-104	3	92	2.64	90-95	4	125.5
Simastoid Genişlik	7	97.85	5.36	91-104	4	95.25	4.71	91-102	3	101.66
İm Yayı	8	124	9.31	115-138	4	119.5	5.25	115-125	4	128.5
İm Doğrusu	8	109	6.98	102-121	4	106	3.65	102-110	4	112
İvar Kemigi Yayı	9	119	12.83	102-136	5	115.2	13.44	100-128	4	125.75
İvar Kemigi Doğrusu	9	105.11	9.72	90-116	5	101.8	11.90	89-115	4	109.25
İ Kafa Kemigi Yayı	7	118.42	4.57	113-125	4	120	4.76	115-125	3	116.33
İ Kafa Kemigi Doğrusu	7	97.85	3.13	95-103	4	97.5	2.38	95-100	4	98.33
Küçük Alın Genişliği	8	95.25	4.55	87-101	4	91.75	3.40	87-95	4	98.75
Büyük Alın Genişliği	7	117.14	4.48	111-125	4	116.5	6.02	111-125	3	118
Genişliği	7	124.85	5.87	117-135	3	120.66	3.21	117-123	4	128
Orbital Genişlik	7	93.71	4.53	88-100	3	91	0	91-91	4	128
Orbital Genişlik	6	93.83	3.43	89-98	3	92	3.60	89-96	4	95.75
Orbital Genişlik	7	25	1.52	22-26	3	24	3	22-26	3	95.66
Orbital Genişlik	4	114.5	11.23	100-126	2	106	8.48	100-112	4	25.75
Orbital Genişlik	7	66.42	6.82	56-78	3	66.33	4.6	63-71	2	123
Orbital Genişlik	7	40.57	1.90	37-43	3	40.33	0.57	40-41	4	66.5
Orbital Genişlik	8	33.57	1.13	32-35	3	33.33	1.15	32-34	4	40.75
Orbital Genişlik	7	23.12	2.94	20-29	4	22.75	1.89	20-24	4	33.75
Orbital Genişlik	7	51.42	3.99	46-56	3	48.33	2.51	46-51	4	23.5
Orbital Genişlik	7	36.28	2.13	34-40	3	37.33	2.30	36-40	4	53.75
Orbital Genişlik	7	37.71	2.69	32-40	3	38.66	0.57	38-39	4	35.5
Orbital Genişlik	5	114.8	7.12	103-118	3	113.33	9.60	103-122	4	37
Orbital Genişlik	5	94	4.79	87-99	3	91	3.46	87-93	2	117
Orbital Genişlik	6	44.83	2.71	41-49	3	43	2	41-45	2	98.5
Orbital Genişlik	6	30.5	3.31	26-37	3	28.50	3.53	26-35	3	46.66
Orbital Genişlik	6	51.66	5.57	32-59	3	49	7.21	32-59	3	32.5
Orbital Genişlik	6	59.33	4.17	53-64	3	58.33	5.50	53-64	3	54.33
Orbital Genişlik	6	104.33	5.85	96-112	3	100	3.46	96-102	3	60.33
Orbital Genişlik									3	108.66

Tablo 8: Ankara Roma Hamamı'ndan (2001) Çıkarılan Kafatası Ölçümlerinin Dağılımı

ENDİSLER	GENEL (Dişi+Erkek)			Dişi			ERKEK		
	n	x	S	n	x	S	n	x	S
Kafa Endisi	9	79.63	5.43	5	81.94	5.97	4	76.74	3.32
Yükseklik Genişlik End. (Po-Br)	9	89.13	4.17	5	87.54	4.06	4	91.13	3.84
Yükseklik Uzunluk End. (Po-Br)	9	70.88	4.20	5	71.57	3.08	4	70.03	5.71
Transvers Alın Endisi	7	80.67	3.98	4	78.86	4.06	3	83.07	2.76
Alın Kafa Endisi	8	69.65	4.33	4	67.56	4.75	4	71.75	3.09
Kafa Yüz endisi	7	92.55	4.7	3	91.89	2.38	4	93.04	6.31
Fronto-Sagittal Endis	8	87.97	1.69	4	88.73	1.71	4	87.20	1.48
Parieto-Sagittal Endis	9	87.83	3.10	5	88.37	1.05	4	87.15	4.81
Oksipito-Sagittal Endis	7	82.66	2.04	4	81.28	1.24	3	84.50	1.14
Damak Endisi	7	98.84	9.36	3	94.84	2.60	4	101.85	11.95
Burun Endisi	7	45.91	5.06	3	49.01	1.70	4	43.58	5.70
Göz Çukuru Endisi	7	84.52	3.99	3	87.17	3.67	4	84.88	4.74
Toplam Yüz Endisi	4	92.84	8.31	2	87.50	6.42	2	99.18	2.29
Üstyüz Endisi	7	53.23	6.44	3	54.68	3.04	4	52.14	8.55
Alt Çene Uzun.-Geniş Endisi	5	90.19	7.66	3	88.79	10.17	2	92.28	3.71
Gonio-Condylar Endis	5	82.87	4.42	3	80.51	4.13	2	86.42	1.52
Alt Çene Kolu Endisi	6	59.67	4.48	3	60.32	4.68	3	59.03	5.52

Tablo 9: Ankara Roma Hamamı'ndan (2001) Çıkarılan Kafatası Endis Değerlerinin Dağılımı

ENDİSLER	SINIFLANDIRMA	N
Kafa Endisi	Uzun Kafatası	1
	Orta Yuvarlaklıkta Kafatası	4
	Yuvarlak Kafatası	2
	Çok Yuvarlak Kafatası	2
Yükseklik- Genişlik Endisi	Alçak	1
	Orta Derecede Yüksek	1
	Yüksek	7
Yükseklik-Uzunluk Endisi	Orta Derecede Yüksek	2
	Yükseklik	7
Transvers Alın Endisi	Normal Ölçülerde Ayrışık	5
	Belirgin ayrışık	2
Alın-Kafa Endisi	Dar Alın	1
	Orta Genişlikte Alın	2
	Geniş Alın	5
Kafa-Yüz Endisi	Elmacık Kemerli Gizli	7
Alt ÇeneUzun.-Geniş Endisi	Dar-Uzun	2
	Orta Genişlikte	2
	Geniş-Kısa	1

Tablo10:Ankara Roma Hamamı'ndan (2001) Çıkarılan İskeletlerin Kafatası Endislerinin Sınıflandırması

ENDİSLER	SINIFLANDIRMA	N
Damak Endisi	Geniş Damak	7
Burun Endisi	Dar Burun	3
	Orta Genişlikte Burun	3
	Geniş burun	1
	Alçak	1
Göz Çukuru Endisi	Orta Yükseklikte	3
	Yüksek	3
	Orta Uzunlukta Yüz	1
Toplam Yüz Endisi	Uzun Yüz	3
	Geniş Yüz	2
Üst Yüz Endisi	Orta Genişlikte Yüz	3
	Uzun Yüz	2

Tablo 11: Ankara Roma Hamamı'ndan (2001) Çıkarılan İskeletlerin Yüz Endislerinin Sınıflandırması

KAYNAKÇA

Alpagut, A. 2001. "Ankara Roma Hamamı 2000 Yılı Kurtarma Kazısından Çıkarılan İskeletlerin Antropolojik Analizi". Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2000 Yıllığı. Ankara, 57-83.

Alpagut, B. 1987. "(Malatya) Aslantepe Geç Roma Dönemi Yüz İskeletlerinin Biyometrik Değerlendirilmesinin Arkeometrideki Yeri". II. Arkeometri Sonuçları Toplantısı. 7-18

Alpagut, B. 1990. "Anadolu Paleodemoğrafisine Bir Bakış". X. Türk Tarih Kongresi, 17-23 Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara.

Arman, O. 1991. Elaziğ / Aşvankale Yakınçağ İskeletlerinin Paleodemografik Açından İncelenmesi. A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara.

Acsadi, G. ve Nemeskeri, J. 1970. History of Human Life Span and Mortality. Akademiai. Kiado. Budepeste.

Aslan, G. 2001. "Ankara Roma Hamamı Kazısından Çıkarılan İskeletlerin Paleopatolojik İncelemesi". Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2000 Yıllığı. Ankara, 29-56.

Bostancı, E. 1973. "Anadolu'da İnsan Kronolojisi ve Genus Homo İçin Yeni Bir Sınıflandırma". Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Kitabı. A.Ü. DTCF Yayını No: 239, 539-591. Ankara

Brorhwell, D. R. 1981. Digging up Bones. BAS Printers, Great Britain.

Duyar, İ. Ve Erdal, Y. S. 1997. "Bazı Anadolu Toplumlarında İlium İschium ve Pubis Kemiklerinin Büyümesi". Türk Arkeoloji Dergisi, Sayı, XXXI, 69-87.

Erdal, Y. S. 1993. "İzmit Geç Bizans Topluluğu'nun Demografik Analizi". VIII. Arkeometri Sonuçları Toplantısı (25-29 Mayıs 1992 Ankara), 243-257.

Erdal, Y. S. 2000. "Hagios Aberkios Kilisesi İskelet Topluluğunun Antropolojik Açından İncelenmesi". Bellekten, Cilt. LXIV, Sayı, 239, 23-41.

Ferembach, D. 1972. "Les Hommes du Gisement Neolithique de Çatal Höyük". VII Türk Tarih Kongresi, 15-21 Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara.

Güleç, E., 1987. "Topaklı Populasyonunun Demografik ve Paleoantropolojik Analizi". V. Arkeometri Sonuçları Toplantısı (6-10 Nisan 1987Ankara), 347-357.

Güleç, E. 1989. "Panaztepe İskeletlerinin Paleoantropolojikve Paleopatolojik Açıdan İncelenmesi". Türk Arkeoloji Dergisi, 28: 73-95.

Korkmaz, T. 1973. "Kadın ve Erkek Kafa İskeletlerinde Yüz Uzunluğu ile Burun Uzunlukları Yüz Genişliği ile Burun Genişlikleri Arasındaki Korelasyonlar". Diyarbakır Tıp Fakültesi Dergisi, Cilt: 2, 259-268.

Krogman, W.F. 1939. "Cranial Types from Alishar Hüyük and Their Remains to Other Racial Types, Ancient and Modern , of Europe and Western Asia". In H.H. Von der Osten: The Alishar Hüyük, seasons of 1930-32. XXX, 213-293.

Krogman, W. M. ve İşcan, M. Y. 1986. The Skeleton In Fronsic Medicine. Charles C Thomas Publisher Springfield, Illinois.

Knußmann, R.1988. Anthropologie. Handbuch der Vergleichenden Biologie des Meschen. Band I: Wesen und Methoden der Anthropologie, 1. Teil. Gustav Fischer Veriag, Stuttgart-New York.

Loth, S.R. ve İşcan, M. Y. 1989. "Morphological assesment of Age in the Adult: The Thorocic Region ". In Age Markers in Human Skeleton (Ed. M. Yaşar İşcan), Charles C Thomas Publisher.

Martin, R.& Saller, K. 1957. Lehrbuch der Anthropologie, Band I, Stuttgart: Güstav Fischer Verlag.

Martin, R.& Saller, K. 1959. Lehrbuch der Anthropologie, Band II, Stuttgart: Güstav Fischer Verlag.

Masset, C. 1982. Estimation de l'âge au de'ce's parles sutures crâniennes, Thése de Doctorat. Université Paris., VII; 301-333.

Olivier, G. 1969. Practical Anthropology. Charles C. Thomas Publisher, Springfield, Ilionis.

Özbek, M., 1986. "Değirmentepe Eski İnsan Topluluklarının Demografik ve Antropolojik Açısından Analizi". 1. Arkeometri Sonuçları Toplantısı (20-24 Mayıs 1985 Ankara), 107-130.

Özbek, M. 1994. "Anadolu'da İnsan Irklarının Tarihsel Gelişimi". XI. Türk Tarih Kongresi, 46-68. Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara.

Özer, İ., Sevim, A., Pehlevan, C., Arman, O., Gözlük, P. ve Güleç, E., 1999. "Karagündüz Kazısı'ndan Çıkarılan İskeletlerin Paleoantropolojik Analizi". 15. Arkeometri Sonuçları Toplantısı (25-29 Mayıs 1998 Tarsus), 75-95

Saatçioğlu, A.1982. "A Survey on The Racial Types of Anatolian Skeletal Remains". A.Ü. DTCF Dergisi 30, 193-209.

Sevim, A., 1993. Elazığ/Tepecik Ortaçağ İskeletlerinin Paleodemografik Açısından Değerlendirilmesi. A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi) Ankara

Şenyürek, M. 1941. "Anadolu Bakır Çağı ve Eti Sekenesinin kroniyolojik Tetkiki". Bellekten, Cilt,V, Sayı, 19, 219-229.

Şenyürek, M. 1943. "En Eski Anadolu Halklarının Kroniyolojik Tetkiki". III Türk Tarih Kongresi, 204-212 Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara.

Şenyürek, M. 1951. "Fluctuation of The Cranial Index in Anatolia, From The Fourth Millenium B.C. 1200 B.C." Bellekten, Cilt, XV, Sayı, 60, 593-616.

Temizsoy, İ.; Esen, İ.; Ateşoğulları, S. 2001. "Ankara Roma Hamamı 2000 Yılı Kurtarma Kazısı". Anadolu Medeniyetleri Müzesi Yıllığı; 2001. Ankara

Temizsoy, İ.; Esen, İ.; Ateşoğulları, S. 2001. "Ankara Roma Hamamı 2001 Yılı Kurtarma Kazısı". Anadolu Medeniyetleri Müzesi Yıllığı; 2002. Ankara

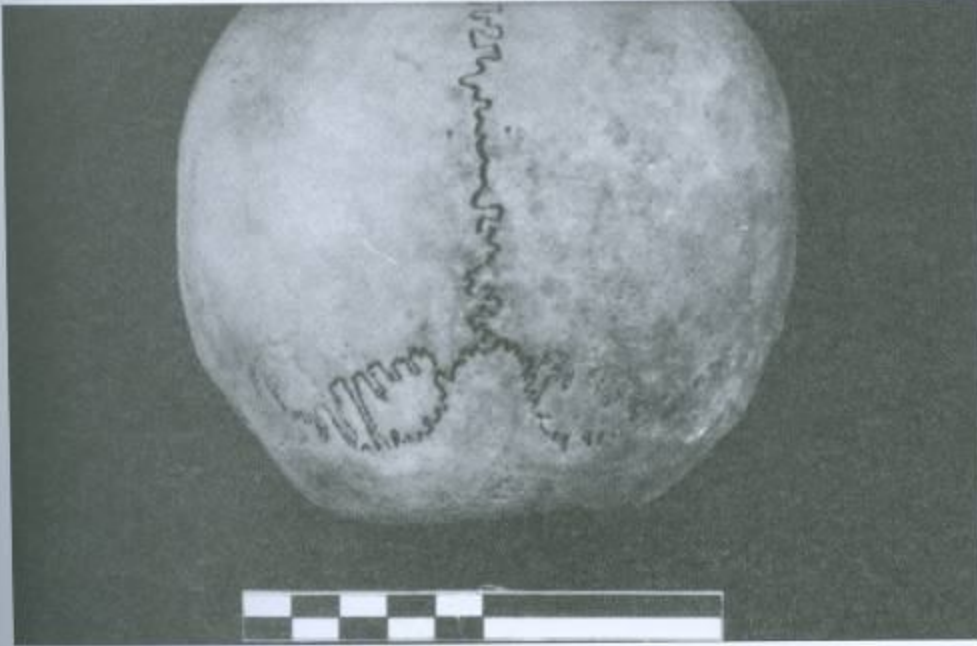
Ubelaker, D. H. 1978. Human Skeletal Remains. Smithsonian Institution, Aldine Publishing Company, Chicago.

Workshop of European Antropologists 1980. "Recommendations for Age and Sex Diagnoses of Skeletons". Journal of Human Evolution, 9:517-549.

LEVHA I

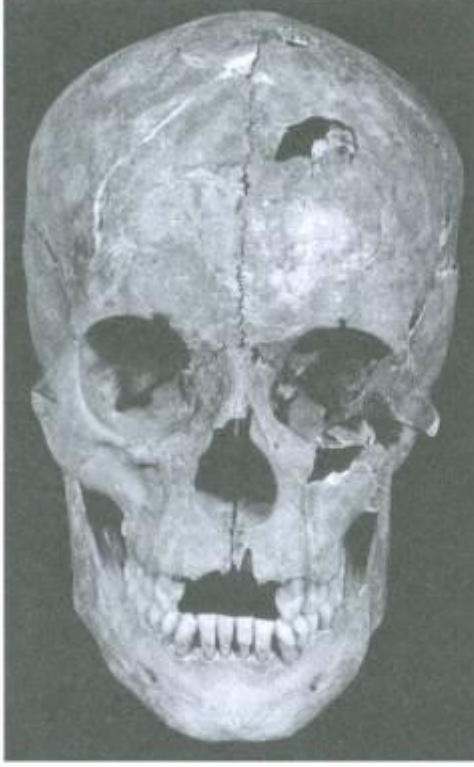

Resim 1. Ankara Roma Hamamı İskeletlerinde Görülen Wormians Kemikler

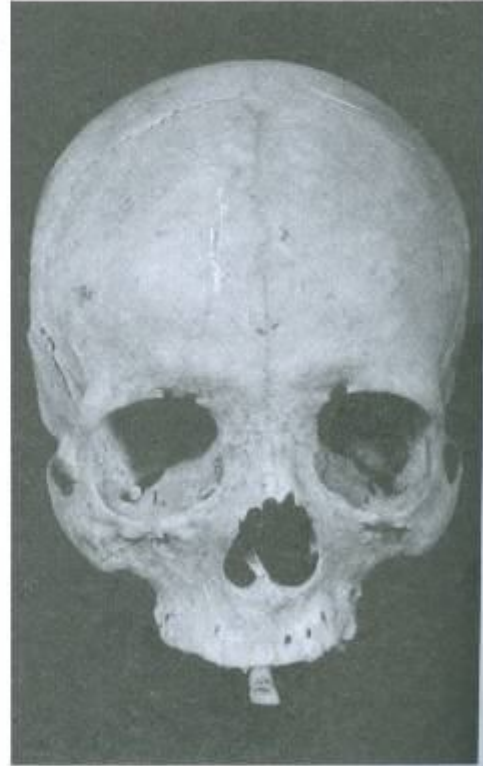

Resim 2. Ankara Roma Hamamı İskeletlerinde Görülen Wormians Kemikler

LEVHA II

Resim 3. Ankara Roma Hamamı İskeletlerinde
Görülen Metopik Suture

Resim 4. Ankara Roma Hamamı İskeletlerinde
Görülen Metopik Suture

LEVHA III

Resim 5a. RH 2001 M42 numaralı iskeletin
üstten görünümü

Resim 5b. RH 2001 M42 numaralı iskeletin
yandan görünümü

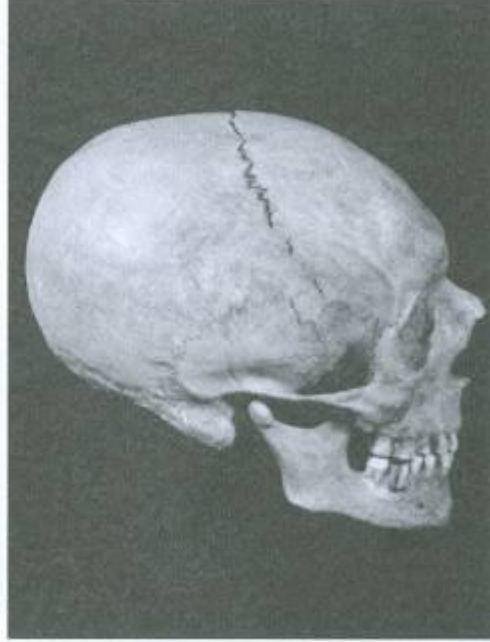

Resim 5c. RH 2001 M42 numaralı iskeletin
önden görünümü

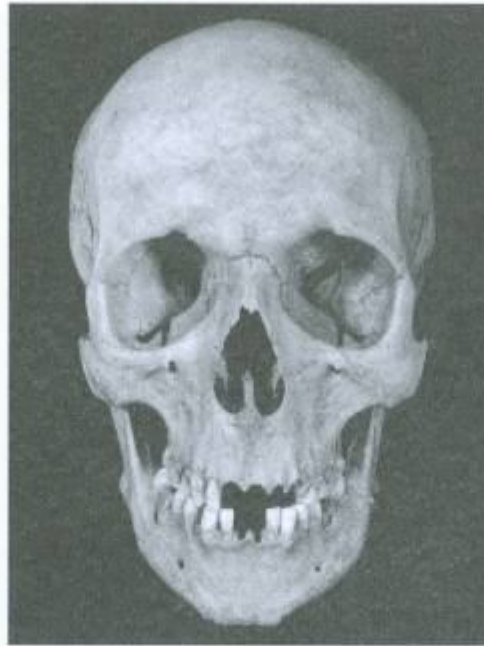
LEVHA IV

Resim 6a. RH 2001 M27 numaralı iskeletin

Resim 6b. RH 2001 M27 numaralı iskeletin

Resim 6c. RH 2001 M27 numaralı iskeletin

ANADOLU'DA HER SİKKE BİR ŞEHİR
ANADOLU'DA SİKKE BASAN KENTLER ÜZERİNE
ALFABETİK BİR İNCELEME

M.Tevfik GÖKTÜRK**

ABBAİTİS, Phrygia > ΜΥΣΩΝ ΑΒΒΑΙΤΩΝ

Simav (KÜTAHYA) ilçe merkezi yakınındaki sulak yörenin adı.Batı Frigyadaki bu bölge **Mysia** kökenliler tarafından iskan edilmiş olup,muhtemel sikkeler **Ankyra**'da basılmıştır (Bkz. ANKYRA, Phrygia)

1. M.Ö.2.yy. AE, 4.72 gr, 17 mm, Env.no. 76.37/14.96 (Seaby, 5097)
Herakles; arslan postu içindeki genç başı şg. A= Arslan postu ve sopa.
ΜΥΣΩΝ ΑΒΒΑ

ABONUTEİCHOS, Paphlagonia> ΑΒΩΝΟΥ ΤΕΙΧΟΥ -

ΑΒΩΝΟΤΕΙΧΕΙΤΩΝ -ΙΩΝΟΠΟΛΕΙΤΩΝ

M.S. 1.yy. da küçük bir kent iken daha sonra statüsü yükseltilip

İonopolis adını aldı. Şimdi KASTAMONU iline bağlı ilçe merkezi =
İnebolu

ABYDOS, Troas > ΑΒΥ - ΑΒΥΔΗ - ΑΒΥΔΗΝΩΝ - ΑΒΥΔΟC

ÇANAKKALE il merkezine 8 km uzaklıkta, boğazın Anadolu yakasının orta kesimindeki **Nara Burnu** üzerindedir.Milet kolonisi olarak kurulan şehrin M.Ö. 6.yy.ait bazı elektrik sikkeleri bastığı tahmin ediliyor.

ADADA, Pisidia > ΑΔΑΔΕ - ΑΔΑ -ΑΔΑΔΕΩΝ

Sütçüler (İSPARTA) ilçesine bağlı,**Sağrak** köyü yakınlarında

Karadiken mevkiindedir.Roma dönemindeki Aphrodite ve Zeus Serapis tapınakları ile tanınmıştı.

2. M.Ö.1.yy. AE, 2.94 gr, 15 mm, Env. no. 142.17/9.90
(BMC, 171/1)

Zeus; defne çelenkli başı şg. Nok.k. A= Nike;ayakta sl,önündeki trophy'i taşıyor.Sağ elinde palmye dalı. A ΔΑΔΕ

* M. Tevfik GÖKTÜRK, Arkeolog, Anadolu Medeniyetleri Müzesi

** Bu yorucu çalışmayı yayımlanmasına olanak sağlayan ancak görevi başında aramızdan ayrılan Müzemiz Müdürü Sn. Dr. Turhan ÖZKAN ve aynı günlerde yaşama veda eden Dönmez Ofset'in değerli şahsiyeti Selçuk DÖNMEZ adına ithaf ediyorum. Emeği geçenlere teşekkür ederim.

ADANA, Kilikia > ΑΔΑΝΕΩΝ – ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟΣ ΤΩΙ ΣΑΡΩΙ

Şimdi il merkezi = **ADANA**

3. M.Ö.2.-1. yy. AE, 3.94 gr, 16 mm, Env. no. 13.24/23.97
(Seaby, 5511)

Genç kadın; başörtülü başı sğ. Nok.k. A = At; sl. Tırs gidiyor.

ΑΔΑΝΕΩΝ

ADRAMYTEUM, Mysia > ΑΔΡ[Α][Μ][Υ] – ΑΔΡΑΜΥΘΗΝΩΝ –
...ΑΔΡΑΜΥΘΗΝΟΙC

Şimdi BALIKESİR iline bağlı ilçe merkezi = **Edremit**

AEGAE, Aeolis > ΑΙΓΑΕ[ΩΝ] - ΑΙΓΑΙΕΩΝ

Aliğa (İZMİR) ilçesine bağlı Şakran'ın doğusunda (Bergama ilçe merkezinin 35 km kuzeyinde) Gündoğrı üzerinde şimdiki adı **Köseler Kalesi** (eski Nemrut Kalesi) olarak bilinen yer.

AEGEA, Kilikia > ΑΙΓΕΑΙΩΝ – ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΝΟΜΟΥ

Şimdi ADANA iline bağlı ilçe merkezi = **Yumurtalık**.

4. M.Ö. 2.-1.yy. AE, 2.07 gr, 14 mm, Env.no. 8.35/23.98
(SNG, Levante Cilicia 1650)

Herakles; bağlı başı sğ. Nok.k. A= Gürz ve sadak içinde yay

ΝΙΚΙ ΑΙΓΕΑΙΩΝ

AEGİRUS, Lesbos > ΑΙΓΙ

Midilli (Lesbos) adasının sikke basmış şehirlerinden biri.

AEGOSPOTAMİ, Thrache > ΑΙΓΟΣΠΙΟ ΑΙΓΟΠΙΟ

Gelibolu (ÇANAKKALE) ilçe merkezine bağlı **Cevizli** köy yakınında kurulu olan kent Cumalı Çayı'nın Hellen dilinde "Keçi Dereleri" anlamındaki adını taşır.

5. M.Ö.4. yy. AE 1.34 gr, 11 mm, Env.no. 66.8/5.91 (Grose, 149/33)
Demeter; üç sallantılı küpe ve gerdanlıklı, sarmaşık yapraklarından çelenkli başı sl. A= Keçi; sl. ΑΙΓΟΣ [ΠΙΟ]

AENUS, Thrache > ΑΙΝΙΟΝ–ΑΙΝΙ–ΑΙ–ΑΙΝΙΩΝ

Meriç nehri kıyısında, Şimdi EDİRNE iline bağlı ilçe merkezi = **Enez**

6. M.Ö. 460-400 AE, 5.74 gr, 18 mm, Env.no. 92.18/16.94
Hermes; başı sl. A= Kadukeus. A [Ι] Ν Ι Ο Ν

AEZANİS, Phrygia > ΕΠΙΚΤΗΤΕΩΝ-ΕΖΕΑΝΙΤΩΝ
ΑΙΖΑΝΙΤΩΝ–ΑΙΖΑΝΕΙΤΩΝ

Şimdi KÜTAHYA iline bağlı ilçe merkezi = **Çavdarhisar**.

7. M.Ö.1. yy. (yansından sonra veya daha geç) AE, 3.51 gr, 16 mm,
Env.no. 1780.297/198 (BMC, 23/1)

Herakles; defne çelenkli başı sl., boynu arkasında sopa. Nok.k. ile çevrili.
A= Hermes; çıplak, ayakta sl.dönük, kanatlı botlarını giymiş, pelerinli, sğ.
elinde para kesesi, sl.elinde kadukesus tutuyor. Nok. k. ile çevrili.
EZE AN I TΩN

AKALÍSSUS, Lykia > ΑΚΑΛΙΣΣΕΩΝ

Kumluca (ANTALYA) ilçe merkezi kuzeyindeki bölgede Altınyayla
bucak merkezine bağlı **Dereköy**

AKHÍLLΕΙΟΝ, Troas > Α (=ΑΧ)

Çanakkale Boğazı girişi yakınlarında **Beşige Burnu**'nda yer alan bu
kent Strabon'a göre bu topraklarda kahramanca savaşmış ve ölmüş ünlü
kahraman Akhilheus'un anısına kurulmuştur

AKKÍLAEUM, Phrygia > ΑΚΚΙΛΑΕΩΝ

Alpu (ESKİŞEHİR) ilçe merkezi **yakınlarında** Porsuk çayı ovasında yer
alır.

AKMONÍA, Phrygia > ΑΚΜΟΝΕΩΝ

Banaz (UŞAK) ilçe merkezine bağlı **Ahat** köyü .Sindros veya Senaros
ırmağı kenarında kuruludur.

8. M.Ö.1. yy. AE, 3.60 gr, 21 mm, Env.no. 169.43/19.96 (BMC, 5/13-4)
Kybele; kule başlıklı ve başörtülü başı sğ. A= Artemis ;ayakta sğ., uzun
kitonlu, ileri doğru sl. Elinde yay tutarken sğ. eli ile omuzu üzerindeki
sadaktan ok çıkarıyor. Ayakları dibinde geyik sğ.

AKMO TIMOΘE MENEAAO

AKRASUS, Lydia > ΑΚΡΑΚΙΩΤΩΝ

Kırkağaç (MANİSA) ilçe merkezi ile, aynı ilçeye bağlı bucak merkezi

Gelenbe arasında Bakırçay (Kaikos) vadisinde aranmaktadır. Bazı
araştırmacılar **Nakrasa** kenti ile karıştırdığını belirtirken B.Umar (42)

Nakrasa ile Akrasus kentinin aynı olduğunu ısrar etmekte, ve kenti

Kırkağaç ilçesi merkez bucağına bağlı **İlyaslar** köyü yakınında tahmin
etmektedir.

ALABANDA, Karia > ΑΛΑΒΑΝΔΕΩΝ – ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ

Çine (AYDIN) ilçe merkezinin batısında bugünkü **Araphisar** köyünün
bulunduğu yerdedir. M.Ö.197 yılında şehri ele geçiren Antiochus
onuruna şehre **Antiokeia** adı verilmiş, M.Ö.190 yılındaki yenilgiden
sonra tekrar eski ismine kavuşmuştu.

9. M.S.1-2. yy. AE 5.13 gr, 23 mm, Env.no. 88.26/19.93 (BMC, 4/20)
Roma; miğferli, zırlı sl. dönük oturarak ileri uzattığı sğ. elinde Nike, sl. eli
ile kılıcını tutuyor. Arkasında kalkanı var. ΘEA [ΡΩΜΗ] Nok.k.
A= ΑΤΕ ΛΕΙΑC ΑΛΑΒΑ ΝΔΕΩΝ Defne çelengi içinde

ALEKSANDRIA AD İSSUM, Kilikia > ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΝ

İskenderun (HATAY) ilçe merkezi **yakınlarında**, B. İskender'in İssos savaşı yaptığı yerin güneyindedir.

10. M.Ö.1. yy. AE, 7.42 gr, 21 mm, Env.no. 2011.148/1 (BMC, 29/2)
Aleksander (Büyük İskender); genç Herakles olarak arslan postu içindeki başı sğ. Nok.k. Kontrmark : Arı A= Zeus; ayakta sl., sol omuzu üzerinden geçen himation giymiş, ileri uzattığı sğ. elinde çelenk tutuyor. Sol boşlukta kontrmark: Miğfer. ΑΛΕΞΑΝΔΡΕ[ΩΝ]

ALEKSANDRIA TROAS, Troas > ΑΛΕ[Ε][ΑΝ]ΔΡΕΩΝ-

ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ ΣΜΙΘΕΩΣ COL AVG-TROAD
COL TROA – COL ALEX TRO

Ezine (ÇANAKKALE) ilçe sınırları içinde Ege denizi kıyısında, **Tuzla Burnu** ile **Odunluk İskeleyi** arasındaki iç kesimde yer alır. Piri Reis dönemindeki ismi "Eski İstanbulluk" olup, Hellen dilindeki anlamı "Troas'daki Aleksandros Yurdu" dur.

11. M.Ö.3.-2.yy. AE, 3.96 gr, 17 mm, Env.no. 50.20/11.95
(BMC, 10/18-21)
Apollo; defne çelenkli başı sğ .Kenarları noktalı kontrmark: Miğferli büst?
A= At; sğ. doğru yemleniyor. Kontrmark: Cepheden Apollo başı .
ΑΛΕΞΑΝ

ALİA, Phrygia > ΑΛΙΗΝΩΝ

Şehrin yeri kesinlik kazanmış değildir. Emet (KÜTAHYA) ilçe merkezine bağlı **Kırgıl** köyü veya UŞAK iline bağlı ilçe merkezi Sivasslı'nın yanı başından geçen Sindrus nehri (Pınarbaşı veya daha ilerdeki Banaz çayı) üzerindeki **İslamköy ?** yakınında kurulduğu zannedilmektedir. AFYON il merkezinin 57 km batısında, **Kozviran**'nın (yeni adı ?) 3 km kuzeyinde **Asar**. V.Sevin, 207

ALİNDA, Karia > ΑΛΙΝΔΕΩΝ

Karia satrabı Hidriesus'un dul eşi Ada tarafından yönetilen şehir bölgenin merkezi konumundaydı. Eski **Demircidere** köyü Şimdi AYDIN iline bağlı ilçe merkezi = **Karpuzlu**

ALOPEKONNESUS, Trache > ΑΛΩ – ΑΛΩΠΕΚΟΝ

Gelibolu Yarımadası'nın orta batı kıyısında, Ecebat (ÇANAKKALE) ilçesi, Büyük Anafartalar Köyü, Lale Baba Mevkii ve Suvla lagünü güneyindeki **Küçük Kemikli Burnu**'nda lokalize edilmiştir.
(M.H.Sayar, XVI Arş.Son.Top., I /425-26)

12. M.Ö.4.yy. AE, 7.14 gr, 21 mm, Env.no. 30.50/28.97
Athena; sorguç miğferli başı sğ. A= Kantharos. ΑΛΟΠΕΚΟΝ ΝΗΣΙΩΝ

AMASIA, Pontos > AMAΣEIAΣ - AMACIAC

Şimdi il merkezi = **AMASYA**

AMASTRİS, Paphlagonia > AMAΣTPIEΩN - AMAΣTP[IOΣ] -
AMAΣTPEΩΣ - AMACTPIANΩN

Şimdi BARTIN iline bağlı ilçe merkezi = **Amasra**

13. M.Ö.288'den sonra, AR, 9.32 gr, 23 mm, Env.no. 1499/218
(Seaby, 3670)

Mithras; defne yapraklarından çelenk ve yıldızla süslü mitra giymiş başı
sğ. A=Anaitis figürü; sl doğru Nike ve asa tutarak bir tahtta oturuyor.

Solda Mersin meyve ağacı goncasi. AMAΣTPIEΩN

AMBLADA, Pisidia > AMΛAΔEΩN – AMBΛAΔEΩN ΛAKEΔAIMONIΩN

Seydişehir (KONYA) ilçe merkezi ile Beyşehir Gölü arasında **Kızılca**
köyünün güneyindeki **Asar Dağı**'ndadır. Hekimlikte kullanılan şarabı ile
ünlü idi.

AMELAS, Lykia > A M

Bastırdığı sikke haricinde yeterli bilgimiz olmayan bir Lykia kenti. Nerede
olduğu bilinmiyor.

AMİSOS, Pontus > ΓEIPAI[E] - ΓEIPAI[ΩN] - AMİΣOY - ΣAMİΣOY -
ΣAMİΣOHEΣ-AMICOY

Kentin M.Ö. 5. yüzyılın ortalarından M.Ö. 4. yüzyılın sonlarına kadar
ismi **Peiraeus** idi. (Bkz. PEİRAEEUS) Şimdi il merkezi = **SAMSUN**

14. M.Ö.2.-1.yy. AE, 7.01 gr, 23 mm, Env.no. 12.76/4.91 (Waddington,
71/41) Artemis; stephane giymiş başı sağ. A= Baykuş; cepheden, defne
dallarından çelenk içinde. AMİΣOY

AMORİUM, Phrygia > AMOPIANΩN

Emirdağ (AFYON) ilçe merkezinin 12 km doğusunda **Hisar** köyü

15. M.Ö.133'den sonra. AE, 2.54 gr, 15 mm, Env.no. 31.41/19.99
(BMC, 47/6)

Kybele; kule başlıklı başı sağ. Nok.k. A= Arslan; sağ dönük koşuyor.

Altta; kadukeus. Mğ. 1 AMO[PIANΩN]

AMYZON, Karia > AMYZONEΩN

Koçarlı (AYDIN) ilçe merkezinin **Gaffarlar** köyü yakınındaki **Mazin**

Kale M.Ö. Birinci yüzyıla ait az sayıda sikke basmış küçük şehirlerden
biridir.

ANAZARBUS, Kilikia > ANAZAPBEΩN-KAISAPEΩN-(TΩN) ΠPOΣ (TΩ)
ANAZAPBΩ VΠ ANAZAP-ANAZAPBOV

Kozan (ADANA) ilçe merkezine bağlı **Anavarza** köyü. Fakat şimdi

Dilekkaya Ceyhan nehri (Pyramos) kıyısında Kaynaklara göre M.Ö.19
sonbaharında isminin **Kaesareia** olarak değiştirildiği zannediliyor.

ANKYRA, Galatia > ΣΕΒΑΣΤΗΝΩΝ ΤΕΚΤΟΣΑΓΩΝ –
Η ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΤΗΣ ΓΑΛΑΤΙΑΣ ΑΝΚΥΡΑ–
ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΑΝΚΥΡΑΣ-ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΑΝΚΥΡΑΝΩΝ

Şimdi il merkezi ve başkent = **ANKARA**

ANKYRA, Phrygia > ΜΥΣΩΝ ΑΒΒΑΙΤΩΝ – ΑΝΚΥΡΑΝΩΝ

Simav (ΚÚΤΑΗΥΑ) ilçesi, merkez bucağına bağılı **Boğazköy** (eski **Kiliseköy**) Şimdi kurumuş olan Simav Gölü'nün batısında küçük bir tepede yer alan bu şehir Galatia'daki Ankyra'dan ayrılması için **Ankyra Sidera** olarak da anıldı. Batı Phrygia'nın **Abbaitis** bölgesi için de sikke basmıştı. (Bkz., ΑΒΒΑΪΤΙΣ)

16. M.S. 2.-3.yy. AE, 2.27 gr, 17 mm, Env.no. 76.37/21.96 (BMC, 60/17)
Roma; polos giymiş, omuzu pileli büstü şğ. ΘΕΑ ΡΩΜΑ, Α= Zeus;
yanbeline kadar çıplak, himation giymiş, ayakta sl.dönük .Sol eli ile thyrsosuna dayanırken ileri uzattığı şğ. elinde kantharos tutuyor.
ΑΝΚΥΡΑ[ΝΩΝ]

ANDEDA, Pisidia > ΑΝΔΗΔΕΩΝ

Korkuteli (ANTALYA) ilçesi, Bozova bucağına bağılı, **Yeşilyayla köyü** (Köyün ilk adı antik ismi ile uyumlu olan **Andya** bir sonraki adı ise **Yavuz** idi.) Kestel gölünün 20 km güneybatısındadır.

ANEMORİUM, Kilikia > ΑΝΕΜΟΥΡΙΕΩΝ – ΑΝΕΜΟΥΡΕΩΝ –
ΑΝΕΜΟΥΡΕΩΝ

Şimdi İÇEL iline bağılı ilçe merkezi = **Anamur**

17. M.S. 32-72 (Iotape) AE, 5.06 gr, 21 mm, Env.no. 8.35/16.98
(SNG, Levante Cilicia 486)
Iotape; (Antiochus IV'ün karısı) saçları bağılı ve toplu büstü şğ.
[ΒΑ]ΚΙΛΙΣΣΑ [ΙΩΤΑΠΗ]
Α= Apollo; ayakta sl.dönük dal tutuyor. Nok.k. [Α]ΝΕΜΟΥΡΕΩΝ

ANINETUS, Lydia > ΑΝΙΝΗΧΙΩΝ – ΑΝΙΝΗΧΙΟΙΣ – ΑΝΙΝΗΧΙΩΝ

Kuyucak (AYDIN) ilçe merkezinden yaklaşık 5 km kuzeyde **Buğdaylık** (yeni adı ?) köyü

ANTANDRUS, Troas > ΑΝ – ΑΝΤΑΝ – ΑΝΤΑΝΔΡΕΩΝ - ΑΝΤΑΝΔΡΙΩΝ

Edremit (BALIKESİR) ilçesi Altınoluk bucağına bağılı **Avcılar** köyüne doğru Kaz dağının kuzeyde ovaya çıkıntı yapan ve "**DevrenTepe**" olarak bilinen uzantısı üzerindedir. Edremit Körfezi kuzeyi.

ANTHEMUSIA, Mesopotamia > ΑΝΘΕΜΟΥΣΙΩΝ – ΑΝΘΕΜΟΥΣΙΑ

Şimdi il merkezi = **KİLİS**

ANTİOKHEİA, Karia > ANTIOXEΩN

Alabanda kentinin M.Ö.197-190 yılları arasındaki adı (Bkz.ALABANDA)

18. M.Ö.2.yy. AE, 0.99 gr, 10 mm, Env.no. 120.30/12.95 (BMC, 2/9)
Apollo; defne çelenkli başı sğ. A= Kartal; kanatları kapalı sğ. Kadukeus
ile. ANTIO XEΩ[N]

ANTİOKHEİA, Pisidia > ANTIOΞE –COL. CAES.

ANTIOCH. –COLON. ANTIOCH. –ANTIOCHIA

Şimdi ISPARTA iline bağlı ilçe merkezi = **Yalvaç**

19. İmperial dönem. AE, 1.36 gr, 13 mm, Env.no. 20.33/16.01
(BMC,176/1)

Hermes büstü; omuzu üzerindeki kadukeus ile sğ. [A]NTIOC[H]

A= Horoz. CO LON Nok.k.

ANTİOKHEİA, Seleucis and Pieria > ANTIOXEΩN

Şimdi il merkezi = **ANTAKYA** (HATAY)

20. M.Ö.1. yy. AE, 5.16 gr, 19 mm, Env.no. 98.407/11.76
(BMC, 160/8)

Tyche; (Şehir Tanrıçası) kule başlıklı ve başörtülü başı sğ. [ANTIO]
XEΩN A= Koç; sğ.dönük,başını arkaya çevirmiş koşar vaziyette,üstte
ay ve yıldız. [ΕΠΙΚΟΥ]ΑΔΡΑΤΟΥ. altta ETAP

ANTİOKHEİA, Troas > ANTIOXEΩN

Kebren şehrini kısa bir dönem ellerine geçiren Seleukos'ların (Seleukos
I veya Antiokhos I,dönemi) şehir eski sikke tipini değiştirmeden

Antiokheia adı ile bastırdıkları sikkelerdir.

21. M.Ö.310-280 AE, 5.95 gr, 20 mm, Env.no. 135.39/8.95 (BMC, 46/40)
Apollo; defne çelenkli başı sğ. A= Koç başı; sğ. ANTIO

ANTİOKHEİA AD KRAGUM, Kilikia > ANTIOXEΩN THC

ΠΑΡΑ[ΛΙΟΥ]

Gazipaşa (ANTALYA) ilçe merkezine bağlı **Güneyköy** yakınlarında
Kragos (**Karadağ**) üzerinde kuruludur.

ANTİOKHEİA AD KYDNUM, Kilikia > ANTIOXEΩN TΩN

ΠΡΟΣ ΤΩΙ ΚΥΔΑΝΩΙ

Tarsus kentinin Antiokhus Epiphanes döneminde sikkelerdeki adı
(Bkz.TARSUS)

22. M.Ö.174-164 (ANTİOKHUS IV,Epiphanes) AE, 7.23 gr, 22 mm,
Env.no.8.35/4.98 (SNG Lev.Cili.915)

Gürz; meşe dallarından çelenk içinde. A= Bereket boynuzu.

ANTIOXEΩN TΩN ΠΡΟΣ ΤΩΙ ΚΥΔΑΝΩΙ Mğ : 2 ve ΘE

**ANTIÖKHEÍA AD SARUM, Kilikia > ANTIOXEΩN TΩN
ΠPOC TΩI CΑPΩI**

Adana kentinin Suriye Kralı Antiokhus IV, Eiphanes döneminde sikkelerdeki adı. (Bkz. ADANA)

ANTIÖKHEÍA AD MEANDRUM, Karia > ANTIOXEΩN

Kuyucak (AYDIN) ilçesi merkez bucağına bağılı **Başaran** köyünün kuzeyinde yer alır. Erken Seleukos döneminde kurulmuş MÖ.168 yılında Roma Senatosu tarafından verilen izinle sikke basmaya başlamıştır. **Symmathios** ve **Kranaos** yerleşim yerlerinin birleşmesiyle kurulmuştu. (Bkz. KRANAOS)

**ANTIÖKHEÍA AD EUPHRATEM, Kommagene > ANTIOXEΩN ΠPOC
EYΦPATHN**

Henüz yeri tespit edilememiştir Kommagene Kralı Antiokhos' lardan biri tarafından kurulduğu sanılıyor.

**ANTIPEHELLUS, Lykia > ANTIΦEΛΛITΩN – ANT –
ΛYKION AN – ANTIΦEΛΛEITΩN**

Şimdi ANTALYA iline bağılı ilçe merkezi = **Kaş**

ANTISSA, Lesbos > AN – ANTIC

Midilli Adası şehirlerinden biridir.

**APAMEÍA, Bithynia > MYPA[EA] - MYPAEANΩN - AΠAMEΩN
[TΩN MYPAEANΩN]**

Kentin **Myrlea** olan ilk ismi yaklaşık M.Ö.202 tarihinde Bithynia kralı Prusias I tarafından karısı **Apama** anısına değiştirildi. Şimdi BURSA iline bağılı ilçe merkezi = **Mudanya**

APAMEÍA, Phrygia > AΠA – AΠAMEΩN – AΠAMEIC

Şimdi AFYON iline bağılı ilçe merkezi = **Dinar**

23. M.S.2.-3. yy., AE, 2.94 gr, 15 mm, Env.no. 169.43/10.96
(BMC, 88/110)

Apameia; (Şehir Tanrıçası) kule başlıklı, omuzu elbiseli büstü sğ.

AΠA MEIA A= Üç boyutlu Hekate; ayakta, giyimli, poloslu ve ileri uzattığı ellerinde meşale tutuyor. CΩTEI PA

APERLAE, Lykia > ΛYKION AΠ – AΠEPAEITΩN

Kale ve Kaş (ANTALYA) ilçe merkezleri **arasındaki kıyıda** Kekova adasının batısındaki **Sıçak Burnu**'nun kuzeyinde yer alır. İçinde Apollonia'nın (Kılınçlı) da bulunduğu birliğin başı idi.

APHRODĪSĪAS, Karia > ΠΛΑΡΑΣΕΩΝ ΚΑΙ ΑΦΡΟΔΙΣΙΕΩΝ –
ΑΦΡΟΔΕΙCΙΕΩΝ

Karacasu (AYDIN) ilçe merkezine bağlı **Geyre** köyü. Komşu şehir **Plarasa** ile M.Ö.1.yy. sonları boyunca ortak sikke basmıştır. Her iki şehrin de bağımsız olarak az sayıda sikkeleri vardır. (Bkz.PLARASA)

APHRODĪSĪAS, Kilikia > Ι – Γ – Ψ – ∇ – ∇ Γ

Silifke (İCEL) ilçesi ,Mağara bucak merkezine bağlı **Ovacık** yakınlarındaki **Ovacık Burnu** üzerindedir

APOLLONĪA, Lykia > ΛΥΚΙΩΝ ΑΠΟ

Kaş (ANTALYA) ilçe merkezine bağlı **Kılınçlı** köyünün batısındadır.

24. M.Ö.168'den sonra, AE, 2.20 gr, 13 mm, Env.no. 90.51/2.90
(Seaby, 5252)

Apollo; defne çelenkli başı sğ. Nok.k. A= Yay ve sadak; kare sığ çukur içinde. A Π Ο

APOLLONĪA, Lydia > ΑΠΟΛΛΩΝΙΑΤΩΝ

Triopolis olarak da bilinen şehrin ilk adı.(Bkz.TRĪOPOLĪS)

APOLLONĪA MORDĪAEUM, Pisidia > ΑΠΟΛΛΩΝΙΑΤΩΝ

Şimdi ISPARTA iline bağlı ilçe merkezi = **Uluborlu**

APOLLONĪA AD RHYNDAKUM, Mysia > ΑΠΟΛΛΩΝΙΑΤΩΝ ΠΥΝ[ΔΑ]–
...ΠΥΝΔΑΚΩ

Karacabey (BURSA) ilçe merkezi **yakınlarında**,Rhyndakos ırmağının (Orhaneli Çayı) Apolyont Gölü'ne (Ulubat Gölü) girdiği yerde ve buradaki bir ada üzerinde kurulu bir kenttir

25. M.Ö.2.-1.yy. AE, 6.71 gr, 21 mm, Env.no. 92.18/13.94

Apollo; başı sğ. A = Çapa. ΑΠΟΛΛΩ Ν[ΙΑΤΩΝ]

APOLLONĪA SALBAKE, Karia > ΑΠΟΛΛΩΝΙΑΤΩΝ –

ΑΠΟΛΛΩΝΙΑ ΣΑΛΒΑΚΗ

Tavas (DENİZLİ) ilçe merkezine bağlı **Medet** köyü yakınında **Salbakos** (Babadağ) eteğindedir.

APOLLONĪS, Lydia > ΑΠΟΛ – ΑΠΟΛΛΩΝΙΑΔΕΩΝ

Akhisar (MANİSA) ilçesine bağlı bucak merkezi **Palamut**'un yanındaki bir tepede yer alır.

APOLLONONOS-HĪERON (veya APOLLONĪERON), Lydia >

ΑΠΟΛΛΩΝΙΕΡΙΤΩΝ ΑΠΟΛΛΟΝΙΕΡΕΙΤΩΝ–
ΑΠΟΛΛΩΝΟΙΕΡΕΙΤΩΝ

Buldan (DENİZLİ) ilçe merkezine bağlı **Bozalan** yakınlarındaki kentin Hellen dilindeki anlamı 'Apollon'un Kutsal Yeri' dir.

APPİA, Phrygia > ΑΠΙΑΝΩΝ – ΑΠΙΙΑΝΩΝ

Altıntaş (KÜTAHYA) ilçesine bağlı eski adı antik ismi ile uyumlu **Abya** şimdiki adı **Pınarcık** köyü.

ARAKSA, Lykia > ΑΡΑΞΕΩΝ

Fethiye (MUĞLA) ilçesi, Kemer bucağına bağlı **Ören** köyü (eski **Evren**) yakınlarındadır.

ARİASSUS, Pisidia > ΑΡΙΑΣΣΕΩΝ – ΑΡΕΑΣΣΕΩΝ

ANTALYA ili, **Merkez** ilçe, Dağ bucağına bağlı **Bademağacı** köyünün güneyindeki geçittir.Şehir uzun bir vadi boyunca yayılarak iskan görmüştür.

ARNEAİ, Lykia > ΑΡΝΕΑΤΩΝ

Finike (ANTALYA) ilçesi,merkez bucağına bağlı **Ernez** köyü.(Fakat şimdi adı **Günçalı**). B.Umar (108) şehir adının yerli Anadolu Luwi dilinde "Kaynak,kaynak havuzu,gölcük" anlamındaki **Arna** kelimesinden geldiği ve bu anlamın diğer diller tarafından da kullanıldığı kanısındadır.

ARYKANDA, Lykia > ΑΥΚΙΩΝ ΑΡ[Υ] – ΑΥΚΑΝΔΕΩΝ

Finike (ANTALYA) ilçesine bağlı dağınık bir yerleşim yeri olan **Arif** köyünün **Aykırıçay** mahalinde yüksekce bir tepede yer alır. Elmalı-Finike ilçe merkezlerini bağlayan karayolu güzergahının ortasındadır.

26. M.Ö.2.-1.yy. AE, 5.78 gr, 20 mm, Env.no. 17.47/19.93 (BMC, 44/3)
Zeus; defne çelenkli başı sğ. A= At ön kısmı; sl., altta kontrmark içinde yıldırım demeti. A PY

ASPENDOS, Pamphyla > Ε[Σ]–ΕΣΤ–ΕΣΤΦΕ–ΕΣΓ–

ΕΣΤΦΕΔΙΠΥΣ(ΑΣΠΕΝΔΙΟΣ)–ΑΣΠΕΝΔΙΩΝ

ANTALYA il merkezinin 30 km kadar doğusunda, Eurymedon (Köprüçay) ağızı yakınlarında kuruludur.Halk arasında **Belkis Harabeleri** olarak tanınır.

ASSOS, Troas > ΑΣΣΙ - ΑΣΣΙΟ – ΑΣΣΙΟΝ - ΑΣΣΟΟΝ - ΑΣΣΙΩΝ

Ayvacık (ÇANAKKALE) ilçesine bağlı **Behramkale** köyü.

ASTAKUS, Bithynia > ΑΣ

Gölcük (KOCAELİ) ilçe merkezinin **doğusunda** ,İzmit Körfezinin iç ucunda **Başiskele**'de yer alır. Şehir adının anlamı bugün dilimizde de kullanılan "İstakoz" dur

ATARNEUS, Mysia > ΑΤΑΡ[Ν]

Dikili (İZMİR) ilçe merkezi **yakınlarındaki** bir tepe üzerinde kuruludur. (**Ağıl Kale**)

27. M.Ö.3.yy. AE, 3.79 gr, 17 mm, Env.no.13.71/58.91 (BMC, 14/1-4)
Apollo, defne çelenkli başı sğ. A= At protomu; sğ. Üstte kıvrılmış yılan, Mg : 3 ATAP

ASTYPALAEA, Karia ada > ΑΣ – ΑΣΤΥ – ΑΣΤΥΠΑΛΑΕΩΝ

Kos adasının güney batısındaki Karia adalarından biri olup, Kıta Yunanistan'la Batı Anadolu arasında önemli ticari noktalardan biri idi.

ASTYRA, Karia > Α – ΑΣΤΥ – ΑΣΤΥ

Antik yazar Strabon'a göre (C 651) Rodos adasının karşısında, Phoenix dağının (Hellen dilinde hurma yahut palmye ağacı) bulunduğu yarımada da yer alıyordu. Şimdi MUĞLA il sınırı içindeki Bozburun Yarımadası

ASTYRA, Mysia > ΑΣΤΥΡΗ

Edremit (BALIKESİR) ilçe merkezinin batısında bugünkü **Güre Kaplıcaları**'nın yakınında yer alan bu yerleşim yeri Antandros'un himayesinde olan Artemis Astyrene tapınağı ile tanınmıştır.

28. M.Ö.400-395 (Satrap TISSAPHERNES) AE, 1.34 gr, 12 mm, Env.no. 19.21/7.93

Tissaphernes; sakallı başı sğ. A= Artemis Astyrene kült heykeli
ΑΣΤΥΡΗ

ATTAEA, Mysia > ΑΤΤΑΙΤΩΝ – ΑΤΤΑΕΙΤΩΝ – ΑΤΤΑΕΤΩΝ

İZMİR iline bağlı ilçe merkezi **Dikili** yerinde **ya da yakınlarında** bulunduğu sanılan kent

29. M.Ö.1.yy. AE, 2.96 gr, 17 mm, Env.no. 75.26/20.90 (His.Num., 522)
Demos; diademli başı sğ. [...] ΔΗΜΟC A= Asklepios;
cepheden, ayakta, başını sl. çevirmiş, sğ elinde yılanı sarılı asasını tutuyor. ΑΤΤΑ ΙΤΩΝ

ATTALEIA, Lydia > ΑΤΤΑΛΕΑΤΩΝ

Akhisar (MANİSA) ilçe merkezine bağlı **Selçikli** köyü..Bergama Kralları Attaloslar tarafından kurulan bu isimdeki şehirler "Attalos Yurdu" anlamındadır.

ATTALEIA, Pamphylia > ΑΤΤΑΛΕΩΝ

Şimdi il merkezi = **ANTALYA**

ATTUDA (veya ATTUDDA), Karia >

ΑΤΤΟΥΔΔΕΩΝ – ΑΤΤΟΥΔΕΩΝ – ΑΤΤΟΥΔΑ

DENİZLİ ili, **Merkez** ilçeye bağlı **Hisarköy** yakını. Babadağ 'ın (Salbakos) kuzey yamaçlarında Karia ve Phrygia arasındaki sınır bölgesindedir.

AUGUSTA, Kilikia > ΑΥΓΟΥΣΤΑΝΩΝ

ADANA il merkezinden 16 km kuzeyde bugün tamamen **Seyhan Baraj Gölü** altındadır.

AURELIOPOLIS, Lydia > ΤΜΩΛΕΙΤΩΝ – ΑΥΡΗΛΙΟΠΙ ΤΜΩΛΑ –
ΑΥΡΗΛΙΟΠΟΛΙΤΩΝ

Yeri henüz kesinlikle belirlenemeyen ve daha önceki adı **Tmolus** bu olan kent."Aurelius Kenti" anlamına gelen Aureliopolis adını aldıktan sonra **Tmolus Aureliopolis** adı altında sikke basmıştı (Bkz.TMOLUS)

AUTOKANE (KANE ?), Aeolis > ΑΥΤΟΚ – ΑΥΤΟΚΑ – ΑΥΤΟΚΑΝΑ

Henüz yeri saptanamayan **muhtemel Çandarlı'nın (Pitane)** **batısında** yer alan liman kenti veya buradaki yarımadanın en yüksek dağı olan ve adını bu dağdan alan **Kane** şehri ile aynı yerleşim yeri.

BAGEIS, Lydia > ΒΑΓΗΝΩΝ – ΒΑΓΕΙC

UŞAK iline bağlı şimdiki ilçe merkezi = **Güre**

BALBURA, Lykia > ΒΑΛΒΟΥΡΕΩΝ – ΒΑΛΒΟΥΡΕΩΝ

BURDUR iline bağlı **Altınyayla** ilçesi yakınlarındadır.
(güneydoğusundaki **Yanikköy ?** B.Umar 150)

BARATA, Lykonian > ΒΑΡΑΤΕΩΝ ΚΟΙ[ΝΟΝ] – ΛΥΚΑΟΝΙΑC

KARAMAN il merkezi yakınlarında,**Merkez** ilçe Kilbasan bucağına bağlı **Madeneşehri**

BARGASA, Karia > ΒΑΡΓΑΧΗΝΩΝ

Strabon (C 656/15) Keramos (Ören) yerinden geçtikten sonra Halikarnassos 'a (Bodrum) gelmeden önce uğranılan bir kent olarak anıyor.Bu tanıma Bodrum (MUĞLA) ilçesi, Karaova bucağına bağlı **Mazıköy** uygun düşüyor.(B.Umar 154).Ancak yeri tartışmalıdır.Milas (MUĞLA) ilçesi ,Ören bucağına bağlı **Gökbel** köyü (V.Sevin 125) ,bir başka antik yazar Ptolemaios'un Karia'da kıyıda içeride bahsettiği (muhtemel aynı Bargasa kenti) AYDIN ili Bozdoğan ilçesine bağlı **Kavaklı** köyü yakını ihtimaller arasındadır.En son araştırmalara göre; şehire ait sikkelerin **Bozdoğan** (AYDIN) ilçesine bağlı **Çamlıdere (Haydere) Asarı**'ndan ele geçirilmesi büyük bir olasılıkla kentin yerinin burası olduğunu göstermektedir. (E. Varinlioğlu,17.Arş.Son.Top. 1/236)

BARGYLIA, Karia > ΒΑΡΓΥΛΙΑΙΗΤΩΝ

Bodrum yarımadasının kuzeyindeki **Mandalıya Körfezi**'nin ,şimdi **Varvil Koyu** denilen yerinde küçük bir yarımada üzerinde iki zirveli bir tepede yer alır. (**Asarlık veya Gök Asar**) Bugün yakınında **Milas** (MUĞLA) ilçesine bağlı bucağın merkezi **Güllük** vardır.

30. M.Ö.1.yy. AE, 10.37 gr, 21 mm, Env.no.141.83/22.90

Herakles; başı sğ. A= Pegasus; sğ. doğru uçuyor. [ΒΑΡΓΥΛΙΑΙ] ΗΤΩΝ

BARİS, Pisidia > BAPHNΩN

Bugünkü il merkezleri ISPARTA veya BURDUR yakınlarında olduğu sanılan ancak yeri henüz kesinlikle saptanamayan antik kentlerden biridir. (ISPARTA ili, **Keçiborlu** ilçesine bağlı **Kılıç** köyünün 2,5 km güney batısındaki **Farı Şehri Höyüğü**. V.Sevin 156)

BIRYTIS, Troas > BIPY

Kentin bilinmeyen yeri bölgede sikkelerin çıkış yerleri konusunda yapılan son araştırmalar sonucunda ÇANAKKALE ili,**Ezine** ilçesi merkez bucağına bağlı **Akköy**'ün yaklaşık 3 km kadar kuzeyinde **Adatepe** olarak anılan yerde lokalize edilmiştir. (M.Tevfik Göktürk.1998 A.M.Müz. Konf, 159-187)

31. M:Ö.4.yy. AE, 1.13 gr, 11 mm, Env.no. 30.50/5.97 (BMC, 40/1-5)
Sakallı erkek (Dioskur); başı sl.,pileus giymiş,her iki yanında yıldız.
A= Gürz; defne çelengi içinde. BI PY

BİSANTHE, Thrake > ΒΙΣΑΝΘΗΝΩΝ –ΒΙ –ΒΙΣΑΝ

Şimdi TEKİRDAĞ ili, Merkez ilçeye bağlı bucak merkezi = **Barbaros**

**BİTHYNIUM, Bithynia > ΒΙΘΥΝΙΕΩΝ - ΚΑΛΥΔΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ
ΒΕΙΘΥΝΙΕΩΝ**

Daha sonra **Claudiopolis** adını aldı. Şimdi il merkezi = **BOLU**

BİZYA, Thrake> ΒΙΖΥΗΝΩΝ

Şimdi KIRKLARELİ iline bağlı ilçe merkezi = **Vize**

32. M.S.2.yy. AE, 6.25 gr, 20 mm, Env.no. 44.18/10.99
Dionysos; büstü şğ. Nok.k. A= Çıplak genç erkek; ayakta şğ., sol elinde mızrak tutuyor. BIZVH NΩN

BLAUNDUS, Lydia > ΜΑΑΥΝΔΕΩΝ – ΒΑΑΥΝΔΕΩΝ – ΒΛΑΟΥΝΔΕΩΝ

Ulubey (UŞAK) ilçe merkezinin güney batısındaki **Sülümenli** köyü yakınındadır.

BOEONE (BOIONE), Aeolis > ΒΟΙΩΝΙΤΙΚΟΝ

Henüz yeri bilinmeyen sikke basmış Anadolu kentlerindedir.

33. M.Ö.300 yaklaşık, AE, 1.37 gr, 12 mm, Env.no. 13.24/11.97
(Seaby, 4173)

Genç kadın; başı şğ., küpe ve gerdanlıklı,saçları file içinde. A= Boğa;
ayakta şğ. ΒΟΙΩΝΙ[ΤΙ]

BRİA, Phrygia > ΒΡΙΑΝΩΝ

Çivril (DENİZLİ) ilçesine bağlı **Gürpınar**'ın 3 km kuzeybatısındadır.Kentin anlamı çeşitli Anadolu dillerinde de "Hisar" anlamındadır.

34. M.S. 2.yy. AE 3.42 gr, 19 mm, Env.30.104/88.90 (BMC, 109/1)

Serapis; sakallı ve elbise kıvrımlı büstü sğ. Nok.k. A= Isis; ayakta sl.,uzun elbiseli (Kitonlu),yukarı kaldırdığı sğ. elinde sistrum,sl. elinde situla tutuyor.Nok.k. BPIA NQN

BRİULA, Lydia > BPIOYΛEITΩN

Kuyucak (AYDIN) ilçesi, Horsunlu bucak merkezine bağlı **Bilara** köyü. Şimdiki adı **Kurtuluş**

BRUZUS, Phrygia > BPOYZHNΩN – BPOVZOC

Sandıklı (AFYON) ilçe merkezinin 18 km kadar kuzeybatısında Karadirek bucağına bağlı **Karasandıklı**

BUBON, Lykia > BOY – BOYBΩNEΩN

Altınyayla (BURDUR) ilçesine bağlı **İbecik** köyü yakınlarındadır.

BYZANTIUM, Thrake > ΠY –BY –BYANTI –BYIANT –BY[IAN]TIΩN

Şimdi il merkezi = **İSTANBUL**

35. İmperial dönem. AE 4.95 gr, 20 mm, Env.20.10/3.93 (Grose, 153/11) Artemis büstü; omuzunda sadağı ile sğ., saçları toplu ve omuzu elbiseli. Nok.k. A= Hilal ve su damlası şekilli altı koldan oluşan yıldız .Nok.k. BVIANTIΩN

DALDİS, Lydia > ΦΛΑΒΙΟΠΟΛΕΙΤΩN ΔΑΛΔΙΑΝΩN – ΦΛΑΒ ΚΑΙC ΔΑΛΔΙ

Salihli (MANİSA) ilçesi,Adala bucak merkezine bağlı **Kemerköy** yakınlarında **Nardi Kalesi** mevkii Roma egemenliği döneminde İmparator Vespasianus onuruna **Flaviopolis** yani Flavius kenti denilmiştir.

36. M.S. 2.yy. AE, 4.17 gr, 18 mm, Env.no. 31.14/11.94 (BMC, 70/6 Ön yüz)

Genç erkek; meclis üye büstü sğ. IEPACVN ΚΛΗΤOC A= Hermes; ayakta sğ. kısa kiton ve pelerinli,sl. elini ileriye uzatırken sğ kolunu yukarı kaldırır vaziyette. ΔΑΛΔΙ ANΩN

DALİSANDUS, Lykonía > ΔΑΛΙCΑΝΔΕΩN ΚΟΙΝON ΛΥΚΑΟ

Çumra (KONYA) ilçe merkezinin 30 km güneyinde **Karasınır** (yeni adı?) veya aynı ilçeye bağlı bucak merkezi **Belören** (H.Bahar, And.Araş. XIV/61) Yeri tartışmalıdır.

DARDANOS, Troas > ΔΑΡ - ΔΑΡΔΑΝ - ΔΑΡΔΑΝΙΩN

ÇANAKKALE il merkezine çok yakın (9 km) boğaz kıyısında,Kepez Burnu güneyindeki **Maltepe** düzlüğünde küçük bir tepede yer alır.(Şimdi Şehitlik Bataryası) En çok rastlanan sikke tipini arka yüzde antik yazarlardan da bize intikal eden ve şehir halkının iyi birer “Horoz Döğüşçüleri” olduklarını ima eden Horoz sembolü olanlar oluşturur..

DERBE, Lykonía > ΚΛΑΥ. ΔΕΡΒ. ΚΟΙ. ΛΥΚΑΟΝΙΑΚ

KARAMAN ili, **Merkez** ilçe kuzey doğusunda, merkez bucağına bağlı **Ekinözü** köyü (eski Aşıran) yakınındaki **Kerti Höyük** (Kırat Höyük)

DÍA, Bithynia > ΔΙΑΣ

Şimdi BOLU iline bağlı ilçe merkezi = **Akçakoca**. (Hellen dilinde tanrı Zeus'un isimlerinden biridir)

37. M.Ö. 2.-1 yy. AE 8.55 gr, 19 mm, Env.no. 126.10/4.96 (Seaby, 3765)
Zeus; defne çelenkli başı sğ. A= Kartal; kanatları açık,yıldırım demeti üzerinde sl.,başını sğ. çevirmiş. Mğ: 4 ΔΙΑΣ

DÍAS, Lykia > ΔΙ ΛΥ[ΚΙ] ΚΡ

Fethiye (MUĞLA) ilçesi sınırları içindeki **Sandak Dağı** veya **Dodurga Dağı** (Kragos) yakınlarında bir yerleşim? olmalıdır.Yeri henüz bilinmiyor.

DÍOKAESAREÍA, Kilikia > ΔΙΟΚΑΙΣΑΡΕΩΝ – ΔΙΟΚΕΣΑΡΕΩΝ

Silifke (İÇEL) ilçe merkezine bağlı **Uzuncaburç**. "Zeus Koruyuculuğundaki İmparator Kenti" anlamındadır.

DÍOKLEÍA, Phrygia > ΔΙΟΚΛΕΑΝΩΝ ΜΟΖΕΑΝΩΝ

Hocalar (AFYON) ilçe merkezine bağlı **Ahırhisar** civarında olduğu tahmin ediliyor. (Eski Doğla)

DÍONYSOPOLÍS, Phrygia > ΔΙΟΝΥΣ–ΔΙΟΝΥΣΟ–ΔΙΟΝΥΣΟΠΟΛΙΤΩΝ–
ΔΙΟΝΥΣΟΠΟΛΕΙΤΩΝ

Çal (DENİZLİ) ilçe merkezinin kuzeybatısındaki **Ortaköy** yakınları.Antik yazarların (Stephanos) verdikleri bilgiye göre şehirde büyük bir Dionysos heykeli bulunduğu için kentin adı 'Dionysos Kenti' anlamında idi.

DÍOSHĪERON, Lydia > ΔΙΟΣΙΕΡΙΤΩΝ – ΔΙΟΣΙΕΡΕΙΤΩΝ

Daha sonra **Pyrgion** adını almıştır Türkçe adı buradan gelmektedir Şimdi İZMİR ili, **Ödemiş** ilçesine bağlı bucak merkezi = **Birgi**.

DOKIMEIUM, Phrygia > ΔΟΚΙΜΕΩΝ – ΔΟΚΙΜΕΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ –
ΔΟΚΙΜΟC

Kenti, İskender sonrası kurulan Makedonya Kralları Antigonos 'ların komutanlarından Dokimos 'un kurmuş olabileceği sanılıyor. Şimdi AFYON iline bağlı ilçe merkezi = **İscehisar**

38. M.S.3.yy. AE, 4.86 gr, 19 mm, Env.no. 55.68/66.99 (BMC, 189/7)
Dokimos; defne çelenkli,hafif şakallı başı sğ. ΔΟΚΙ[ΜΟC] Nok.k.
A= Asklepios; ayakta cepheden himationlu,başı sl. dönük sğ. eli ile yılanı sarılı asasına dayanıyor.Nok.k. ΔΟΚΙ ΜΕΩΝ

DOLİKHE, Kommagene > ΔΟΛΙΧΑΙΩΝ

Şehitkamil (GAZİANTEP) ilçesi, merkez bucağına bağlı antik ismi ile uyumlu **Dülük** köyü

DORYLAEUM, Phrygia > ΔΟΡΥΛΑΕΩΝ

Şimdi il merkezi = **ESKİŞEHİR**

EDESSA, Mesopotamia > ΕΔΕCCA –ΕΔΕCCHNΩΝ –

ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ ΤΩΝ ΕΠΙ ΚΑΛΛΙΠΟΗ

Şimdi il merkezi = **URFA**

ELAEA (ELAİA), Aeolis > ΕΛ – ΕΛΑΙ – ΕΛΑΙΤΩΝ

Bergama (İZMİR) ilçe merkezine bağlı bucak merkezi **Zeytindağ** yakınlarındadır. Kaikos (Bakırçay) ağızı yakınlarında kurulu en eski Aioli kentlerinden biridir. Sikkelerinde görülen zeytin dallarının anlamını, şehrin Hellen dilinde de “Zeytinlik” demek olan ismi açıklar.

ELAEUS, Thrake > ΕΛΑΙ – ΕΛΑΙΟΥΣΙΩΝ

Gelibolu Yarımadası'nın (ÇANAKKALE) en güney ucu **İlyas Burnu** (Elles Burnu) yakınında, bugün Çanakkale Şehitleri Anıtının bulunduğu yer.

ELAEUSA (ELAIUSSA-SEBASTE), Kilikia > ΕΛΑΙΟΥΣΙΩΝ –

ΕΛΑΙΟΥΣΣΙΩΝ – CEBACTHΝΩΝ

Silifke - Erdemli (İÇEL) ilçe merkezleri arasında, Torosların kıyı şeridi ile arasındaki dar geçitlerinden birinde, önceleri önündeki adacık üzerinde, sonraları ise adacığın kara ile birleşmesi sonucunda karada kurulmuş bir kent Şimdi **Ayaş** olarak anılıyor.

39. M.Ö.1.yy. AE, 6.57 gr, 20 mm, Env.no. 111.14/4.97 (BMC, 234/3)
Zeus; saçları bağlı başı sğ. Nok.k. Mg: 6 A= Nike; ayakta sl. dönük, ileri uzattığı sğ. elinde çelenk tutuyor. [ΕΛ]ΑΙΟΥΣΣΙΩΝ

ELENTHERIUM, Mysia > ΕΛΕΥ

Şehrin yeri bilinmiyor. M.Ö.4.yüzyıla ait ön yüzünde cepheden Athena başı, arka yüzde ΕΛΕΥ yazıtlı ve arslan betimli sikkeler bu şehre ait olmalıdır. (His.Num., 528)

ΕΡΙΚΤΕΤΙΣ, Phrygia > ΕΠΙΚΤΗΤΕΩΝ

Aezanis şehrinin M.Ö.2.yüzyıl sikkelerinde görülen adıdır.
(Bkz. AEZANİS)

ΕΡΙΦΑΝΕΪΑ, Kilikia > ΕΡΙΦΑΝΕΩΝ

Erzin (HATAY) ilçe merkezinin 8 km güneybatısında yer alır.

EPHESUS, İonia > ΕΦ– ΕΦΕΣΙΩΝ – ΑΡΣΙ – ΕΦΕCΙΩΝ – ...EPHESIA

Selçuk (İZMİR) ilçe merkezinin 1 km yanında kurulu, şimdiki kalıntıları **Efes Harabeleri** olarak bilinen Anadolu'nun en görkemli turistik antik

kenti. Şehrin adı M.Ö. 295 yılında kısa bir dönem Lysimakhos tarafından karsının adına izafeden **Arsinoeia** olarak değiştirildi.

ERESUS, Lesbos > EPE – EPEΣI – EPECIΩN

Midilli adasındaki sikke basmış yerleşim yerlerinden biridir

ERİZA, Phrygia > EPIZHNON

Göhlisar (BURDUR) ile Acıpayam (DENİZLİ) arasında henüz tam tespit edilemeyen yerleşim yeridir. (Acıpayam ilçesi merkez bucağına bağlı Dereköy ? V.Sevin 204)

ERYTHRAE, İonia > EPVΘ – EPY – EPYΘPAIΩN

Çeşme (İZMİR) ilçe merkezinin kuzeydoğusundaki **Ildırı** köyü.

ETENNA, Pisidia > ETENNEON – ET – ETEN

İbradi (ANTALYA) ilçe merkezine bağlı **Sırtköy**. Manavgat ilçe merkezinin kuzeyinde Melas (Manavgat Çayı) kıyısında kuruludur.

EUKARPEİA, Phrygia > EYKAPΠITIKOY – EYKAPΠEON – EYKAPΠEIA

Sandıklı (AFYON) ilçesi merkez bucağına bağlı **Emirhisar** köyü.

Meyve veya ürün anlamındaki Karpos sözcüğünden türetilen şehir adı. "Bol meyva yurdu" veya " Bolluk " anlamını taşımaktadır.

40. M.S.2.-3. yy. AE 4.44 gr, 20 mm, Env.no. 27.1668/5.81

Şehir tanrıca büstü; sğ. kule başlıklı, omuzları drapeli. EV[KAPΠEIA]

Nok.k. A= Şehir tanrıçası; ayakta sl., ileri uzattığı sğ. elinde gemi

dümeni, sl.elinde bereket boynuzu tutuyor. EVKAP[ΠEΙ]ON

EUİPPE, Karia > EYIΠΠEON

AYDIN ili, **Merkez** ilçe, Dalama bucak merkezine bağlı **Dereköy** (V.Sevin 112)

EUMENEİA, Phrygia > EYMENEON –

ΦΟΥΛΟΥΙΑΝΩΝ ΖΜΕΡΤΟΡΙΓΟΣ ΦΙΛΩΝΙΔΟΥ

EYMENEON [AXAIΩN] – EYMENEIA

Çivril (DENİZLİ) ilçe merkezi doğusundaki bucak merkezi **Işıklı**.

Bergama Kralları Eumenes'lerden biri tarafından kurulmuş olan şehir."Eumenes Yurdu" anlamını taşımaktadır.

EUROMOS, Karia > EYPΩMEON – ZEYC EYPΩMEYC

Milas (MUĞLA) ilçe merkezi ile bucak merkezi **Selimiye** arasındaki yol güzergahı üzerindedir. Oldukça geniş bir alana yayılmış kentin en önemli ve çok iyi korunmuş dikkat çekici yapısı Hadrian döneminde inşa edilmiş Zeus tapınağıdır. (Eski yerleşim adı **Ayaklı**)

FLAVİA GRİMENOTHYRAE (veya GRİMENOTHYRAE), Phrygia >

ΦΛΑΟΥΙΩΝ ΓΡΙΜΕΝΟΘΥΡΕΩΝ

UŞAK il merkezinden 10 km kadar doğuda Gavur Ören (Şimdi

Ortaköy) ve buradan 4 km kadar güneydeki **Çarık** köyü tıpkı

- Trajanopolis gibi bu kente komşu olan Grimenothyrae için de düşünülen yerlerdir .Ancak konu tartışmalıdır.(Bkz.TRAJANOPOLIS)
- FLAVIOPOLIS, Kilikia** > ΦΛΑΟΓΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ
Şimdi ADANA iline bağlı ilçe merkezi = **Kadirli**
- FULVIA, Phrygia** > ΦΟΥΛΟΥΙΑΝΩΝ ΖΜΕΡΤΟΡΙΓΟΣ ΦΙΛΩΝΙΔΟΥ
Eumeneia kentinin MÖ 40 yıllarında M.Antony'nin karısı **Fulvia** adına bastırıldığı sikkeler (Bkz. EUMENIA)
- GAGAE, Lykia** > ΛΥΚΙΩΝ ΓΑ – ΓΑΓΑΤΩΝ
Kumluca (ANTALYA) ilçe merkezinin güneydoğusunda,deniz kıyısındaki bir tepe üzerine kuruludur.
- GAMBRIUM, Mysia** > ΓΟΡ[ΓΙ] – ΓΑΜ
İlk sikkelerinde antik yazar Xenophon'un bahsettiği Gorgion sülalesinin (M.Ö.399) adı gözüktür. Şimdi İZMİR iline bağlı ilçe merkezi = **Kınık**
41. M.Ö.3. yy. AE, 4.02 gr, 17 mm, Env.no. 41.455/29.75 (BMC, 62/2)
Apollo, defne çelenkli başı sg. A= Kolları su damlası şeklinde rozet.
Γ Α Μ
- GANGRA, Paphlagonia** > ΓΑΝΓΡΩΝ
Şimdi il merkezi = **ÇANKIRI**
- GARGARA, Troas** > ΓΑΡ - ΓΑΡΓ - ΓΑΡΓΑΡΕΩΝ
Ayvacık (ÇANAKKALE) ilçesindeki Kaz dağlarının (İda Dağı) zirvelerinde "**Koca Kaya** " olarak bilinen bir tepededir.Yerli dilinde de "Yüce Doruk Yeri" anlamını taşıyan şehir ve halkı,antik yazarlardan öğrendiğimize göre soğuktan dolayı bu yüksek yerden ayrılarak düz bir yere taşınmıştır.**Yeni Gargara** olarak bilinen ve hala yeri tartışmalı olan bu yer, şehre ait sikke buluntularının yoğunluğu nedeniyle kanımca **Küçükkuşu** bucak merkezine bağlı **Arıklı** köyü civarında deniz seviyesinden 300 m yükseklikte kuzeyi sarp,güneyi denize bakan ormanlık bir sırta yer almaktadır.(M.Tevfik Göktürk, 1996 And.Med. Müz.Konf. 76)
- GAZIURA, Pontos** > ΓΑΖΙΟΥΡΩΝ
Turhal (TOKAT) ilçe merkezi **yakınlarında**,Yeşilirmak'ın (Skylax) Çekerek Çayı ile birleştiği civardadır
- GENTINUS, Troas** > ΓΕΝ - ΓΕΝΤ - ΓΕΝΤΙ
Ezine (ÇANAKKALE) ilçesi, Geyikli bucak merkezine bağlı **Pınarbaşı** köyüne 2 km uzaklıkta **Ballıdağ** (Şimdi Ballık) denilen bir tepe üzerinde kuruludur.Yeri tartışmalı olmasına rağmen yeni sikke buluntularına göre şüpheye gerek yoktur.Şehir sikkelerindeki arı betimlemesi ile,şehrin üzerine kurulu olduğu dik kayalıkların üzerine bal yapan arılara izafeten "Ballı Kaya"." Arılı taş" olarak anılması da tesadüf görülüyor. (M.Tevfik Göktürk,1996 And.Med.Müz.Konf.,77)

GERGİS, Troas > ΓΕΡ

Bayramiç (ÇANAKKALE) ilçe merkezinin 12 km kadar kuzeyinde, Yiğitler bucağı merkezine bağlı **Karıncalı** köyü yakınlarındaki bir tepe üzerinde olduğu tahmin edilmektedir.

GERMA, Galatia > CO. GERMENORVM – COL. AVG. GERMENOR

Sivrihisar (ESKİŞEHİR) ilçe merkezine bağlı **Babadat** köyü.

GERMANİKİA KAESAREİA, Kommagene > ΓΕΡΜΑΝΙΚΕΩΝ ΚΟ – ΚΑΙC. ΓΕΡΜΑ. ΚΟΜ

Adını Roma imparatoru Gaius Caesar Germanicus (Caligula) onuruna alan kent Şimdi il merkezi = **MARAŞ**

GERMANİKOPOLİS, Paphlagonia > ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΠΟΛΕΩC – ΓΕΡΜΑΝΕΙΚΟΠΟΛΙC

ÇANKIRI il merkezinin Roma dönemindeki adı .Şehir bu isimle sikke basmıştır.(Bkz. GANGRA)

GERMANİKOPOLİS, Kilikia > ...ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΠΟΛΙC.

Şimdi ilçe merkezi = **Ermenek**

GERME, Lydia > ΓΕΡΜΗΝΩΝ – ΙΕΡΑ ΓΕΡΜΗ

Bakırçay (Kaikos) vadisinde yer alan fakat yeri güvenle saptanamayan batı Anadolu şehirlerinden biridir. (MANİSA iline bağlı ilçe merkezi = **Soma**.V.Sevin 54)

GORDİNTEİKHOS, Karia > ΓΟΡΔΙΟΤΕΙΧΙΤΩΝ

Morsynus (Menderes nehrine güneyden katılan Dandalos çayı) kıyısında AYDIN iline bağlı ilçe merkezi **Karacasu yakınlarında** küçük bir şehir.(Gavurkale ? V.Sevin 117)

GORDUS JULIA (veya JULIA GORDUS), Lydia >

ΙΟΥΛΙΕΩΝ ΓΟΡΔΗΝΩΝ-ΓΟΡΔΗΝΩΝ

Şimdi MANİSA iline bağlı ilçe merkezi = **Gördes**

42. M.S.2.yy. AE, 4.04 gr, 17 mm, Env.no. 1780.297/218

Şehir tanrıçası (Tyche); kule başlıklı başı sğ. A = Artemis Ephesia kült heykeli; sallantılı kollarını iki yana açmış vaziyette cepheden

[ΙΟΥΛΙΕΩ]ΝΓΟΡ ΔΗΝ[ΩΝ]

GRYNIUM, Aeolis > ΓΥΡΝΗΩΝ

Aliğa (İZMİR) ilçe merkezine bağlı **Yeni Şakran** köyünün kuzeyinde "**Temaşalık Burnu**" olarak anılan bir yarımada üzerindedir Antik yazarlar Myrina ile beraber İstiridy ve midyesinin meşhur olduğundan bahsederek, bu kıyılarda bu çeşit deniz ürünlerinin bol bulunduğunu nakletmektedirler.

43. M.Ö.3.yy. AE, 1.55 gr, 16 mm. Env.no. 5.19/5.93 (BMC, 133/5)

Apollo; dörtte üç cepheden, defne çelenkli başı hafif sl. dönük

A = Midye kabuğu ΓΥΡ

HADRIANEIA, Mysia > ΑΔΡΙΑΝΕΩΝ

Şimdi BALIKESİR iline bağlı ilçe merkezi = **Dursunbey**

HADRIANI AD OLYMPUM, Mysia > ΑΔΡΙΑΝΩΝ – ΠΡΟΣ ΟΛΥΜΠΩ

Kepsut (BALIKESİR) ilçe merkezi **yakınlarında ?** olması gerektiği tahmin edilmektedir. Rhyndakus (Orhaneli Çayı) nehrinin sol kıyısında Olympus (Uludağ) dağının kolu üzerindedir.

HADRIANOPOLIS, Thrake > ΑΔΡΙΑΝΟΠΟΛΕΙΤΩΝ

Hebrus (Meriç) nehri kıyısında Hadrian tarafından kurulmuştur. Şimdi il merkezi = **EDİRNE**

HADRIANOPOLIS SEBASTE, Phrygia > ΑΔΡΙΑΝΟΠΟΛΕΙΤΩΝ –

CEB. ΑΔΡΙΑΝΟΠΟΛΕΙΤΩΝ

Yeri tam olarak bilinmeyen bu şehrin asıl adının Thmbriion olduğu sanılıyor. Akşehir (KONYA) ilçe merkezinin 35 km güney doğusunda veya Bozkır (KONYA) ilçe merkezine bağlı Ulupınar yakınlarında aranıyor

HADRIANOTHERA, Mysia > ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΙΤΩΝ

Şimdi BALIKESİR il merkezinde kalan ve "Hadrianus'un av yerleri" anlamında yerleşim yeri

HAEMILIUM, Pontus > ΑΙΜΙΛΙΟΥ

Sadece M.Ö. Birinci yüzyıla tarihlenen sikkelerinden haberdar olduğumuz kentlerden biridir.

HALIKARNASSUS, Karia > Α-ΑΛΙ-ΑΛΙΚΑΡ-ΑΛΙΚ

ΑΛΙΚΑΡ ΝΑΣΣΕΩΝ-ΑΛΙΚΑΡΝΑΚΕΩΝ

Şimdi MUĞLA iline bağlı ilçe merkezi = **Bodrum**

HAMAKSITUS, Troas > ΑΜΑΞΙ

Ayvacık (ÇANAKKALE) ilçesine bağlı bucak merkezi **Gülpınar** 'ın kuzey batısında **Göztepe** olarak adlandırılan bir tepelik üzerinde yer alır.

44. M.Ö. 400-310 AE, 4.49 gr, 16 mm, Env.no. 66.28/8.93 (BMC, 56/1)

Apollo; defne çelenkli başı sğ. A= Lir; ΑΜΑ ΞΙ

HARPASA, Karia > ΑΡΡΙΑΣΗΝΩΝ – ΑΡΡΙΑΧΗΝΩΝ

Nazilli (AYDIN) ilçesi merkez bucağına bağlı **Arpaz** (şimdi **Esenköy**). Harpasus nehri (Akçay) kıyısında kuruludur. Adını buradan alıyor olsa gerektir.

45. M.Ö. 2-1. yy. AE, 1.20 gr, 12 mm. Env.no. 29.33/24.92

Apollo; defne çelenkli başı sğ. A= Balık; sğ. alta: defne dalı ?. üstte:

Α Ρ Π Α

HERAKLEIA AD LATMUM, İonia > ΗΡΑΚΛΕΩΤΩΝ

Milas (MUĞLA) ilçesi, Selimiye bucak merkezine bağlı **Kapıkırı** köyü yakınıdadır. Bafa gölü kıyısında ve kuzeydoğusundaki Beşparmak

dağının (Latmos Dağı) eteğindeki kent M.Ö. 190'daki Mağnesia savaşından sonra kısa bir dönem sikke basmıştır.

HERAKLEÏA PONTÏKA, Bithynia > ΗΡΑ[Κ] - ΗΡΑΚΛΕΙΑ -
ΗΡΑΚΛΕΩ[ΤΑΝ]

Şimdi ZONGULDAK iline bağlı ilçe merkezi = **Ereğli**.

46. M.Ö. 353-347 AR, 11.60 gr, 22 mm, Env.no.1486.2 (BMC, 141/16)

Genç Herakles; hafif sakallı, arslan postu içindeki başı sğ. Altta sopa
A= Genç kadın (Şehir tanrıçası); kule başlıklı ve bitkisel motiflerle süslü
stephanos giymiş, küpeli ve boynu elbise kıvrımlı başı sl. ΗΡΑΚΛΕΙΑ

HERAKLEÏA SALBAKE, Karia > ΗΡΑΚΛΕΩΤΩΝ - ΗΡΑΚΛΙΑ

Tavas (DENİZLİ) ilçesi, Kızılcaölük bucağına bağlı **Vakıf** köyü
Babadağ (Salbakos dağı) yakınlarındaki kent mermerleri ile tanınıyordu.

HERMOKAPELÏA, Lydia > ΕΡΜΟΚΑΠΗΛΙΤΩΝ - ΕΡΜΟΚΑΠΗΛΕΙΤΩΝ

MANİSA iline bağlı ilçe merkezi **Gölmarmara veya** aynı il **Akhisar**
ilçesi, Palamut bucak merkezine bağlı **Büknüş** köyü olabileceği yönünde
tartışmalar vardır.

HIERAPOLÏS, Phrygia > ΙΕΡΟΠΟΛΙΤΩΝ-ΙΕΡΑΠΟΛΙΤΩΝ-
ΙΕΡΑΠΟΛΕΙΤΩΝ-ΙΕΡΑΠΟΛΙC

Akköy (DENİZLİ) ilçe merkezine bağlı **Karahayıt** köyü yakınlarında, il
merkezinin 22 km kuzeyindeki doğa harikası **Pamukkale** ile içiçedir.
Hellen dilinde "Kutsal kent" anlamı taşır.

HIEROKAESEREÏA, Lydia > ΠΕΡΣΙΚΗ - ΙΕΡΟΚΑΙCΑΡΕΩΝ

Akhisar (MANİSA) ilçe merkezi güneyinde **Beyoba** ile **Sazoba** köyleri
arasında olduğu tahmin edilmektedir.

HIEROPOLÏS, Phrygia > ΙΕΡΟΠΟΛΕΙΤΩΝ - ΙΕΡΟΠΟΛΙC

Sandıklı (AFYON) ilçesine bağlı **Koçhisar** köyü. Hellen dilinde
"Tapınak kenti" anlamına gelmektedir

HIEROPOLÏS KASTABALA, Kilikia>

ΙΕΡΟΠΟΛΙΤΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟΧ ΤΩΙ ΠΥΡΑΜΩΙ-
ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΚΑΙ ΑΣΥΛΟΥ-ΚΑΣΤΑΒΑΛΕΩΝ

OSMANİYE iline bağlı **Bahçe** ilçe merkezi **yakınlarında**, Kadirli-
Osmaniye karayolundan ayrılan bir bağlantı yolu ile ulaşabilinen Orta
Çağ şövalyelerinden kalma Petrum kalesi önündeki düzlükte kurulu
Roma döneminde Artemis tapınağı ile ünlü olan kent.

47. M.S. 2.-3. yy. AE 15.49 gr, 31 mm, Env.no.54.35/16.90 (BMC, 84/12)

Genç Dionysos; sarmaşık yapraklarından çelenkli büstü sğ., sol omuzu
üzerinden thyrsosu gözüktüyor. Önünde üzüm salkımı.

Ι ΕΡΟΠ[ΟΛΙ] ΤΩΝ ΚΑΣΤΑ[ΒΑΛΕ]ΩΝ A= İmparator (Septimus
Severus?); askeri kıyafet içinde, ayakta sl. dönük, ileri uzattığı sl. elinde

ayakları altında küre olan çelenkli Nike tutarken sağ eli ile mızrağına dayanıyor. [ΑΥΤΚΑΙ] ΛΕΠΙΣ [ΕΥΗΡΟΠΙΕΡΧΕ]

HOLMÍ, Kilikia > ΟΛΜΙΤΙΚΟΝ–ΟΛΜ–ΟΛΜΙΤΙ–ΟΛΜΙΤΟΝ

Silifke (İÇEL) ilçe merkezine bağlı bucak merkezi **Taşucu**

yakınlarındadır. Antik yazar Strabon'a göre Holmi halkı Seluucus Nicator tarafından kurulan Seleucia'ya (Silifke) göç ettirilmiştir,

HYDE, Lykonía > ΥΔΗΚ ΙΕΡΑΚ ΚΟΙΝΟΝ ΛΥΚΑΟΝΙΑ

Şimdi KONYA iline bağlı ilçe merkezi = **Karapınar.**

HYDÍΣUS, Karia > ΥΔΙΣΕΩΝ

Milas (MUĞLA) ilçesi merkez bucağına bağlı **Karacahisar** köyü yakınlarındadır.

HYDRELA, Phrygia > ΥΔΡΗΛΙΤΩΝ – ΥΔΡΗΛΕΙΤΩΝ

Buldan (DENİZLİ) ilçe merkezinin doğusunda, Tripolis (Bkz. TRÍPOLIS) karşısında, Adıgüzel Barajı'ndan çıkan Banaz Çayı'nın sol (Batı) kıyısı kenarında yer alır. (His. Num., 677)

HYLLARÍMA, Karia > ΥΛΛΑΡΙΜΕΩΝ

Kavaklıdere (MUĞLA) ilçesine bağlı **Derebağ** köyünün güneyinde **Maltepe** olarak bilinen yer

HYPAEPA, Lydia > ΥΠΑΙΠΗΝΩΝ – ΥΠΑΙΠΙΑ

Ödemiş (İZMİR) ilçe merkezinin kuzeybatısında, Tmolos dağının (Bozdağ) güney eteklerinde aranmaktadır. (**Günlüce** köyü V. Sevin 189) Kayster ovasında yaşayan ve Kaystriani adı ile sikke bastıran halkın M.Ö. ikinci ve birinci yüzyıllara ait sikkeleri bu kentte basılmış olmalı (Bkz. KAYSTRİANİ)

48. M.S. 2. yy. AE 3.82 gr, 21 mm, Env.no. 35.2/2.96

Herakles; sakallı başı sl.arkasında MA nok.k. A=Zeus; ayakta sl., kition ve himation giymiş, ileri uzattığı sağ elinde kartal tutarken sl.eli ile asasına dayanıyor. Nok.k. ΠΑ ΠΙ ΗΝΩΝ

HYRKANÍS, Lydia > ΥΡΚΑΝΩΝ – ΥΡΚΑΝΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ – ΥΡΚΑΝΙΚ

MANİSA il merkezinin kuzey doğusundaki ova ve bu ovada yeri kesinlikle saptanamayan antik kenttir.

HYRGALEÍΣ, Phrygia > ΥΡΓΑΛΛΕΩΝ – ΥΡΓΑΛΕΩΝ

Çal-Bekilli (DENİZLİ) ilçe merkezleri arasında bugün **Çal Ovası** olarak da bilinen düzlükte kurulmuş birkaç kentin oluşturduğu birlik. Sikkeler muhtemelen **Çal** ilçesine bağlı, **İsabey** köyünün yerinde olan **Lounda** kentinde basılıyordu.

IALYSUS, Rhodos > Α Ι – ΙΕΛΥΣΙΟΝ – ΙΑΛΥΣΙΟΝ

Rodos adasının kuzeyinde üç eski eski şehirden (Kamirus,Ialysus ve Lindus) biridir.Daha sonra bu üç şehir tarafından kurulan yeni merkez **Rhodus** kentinin 16 km batısında kalır.

IASUS, Karia > Ι Α – ΙΑΣΕ – ΙΑΣΕΩΝ – ΙΑΧΕΩΝ – ΙΑΧΕΩΝ

Milas (MUĞLA) ilçe merkezine bağlı **Kıyıkışlacık** köyü yanındadır. Bargylian (Mandalya) Körfezi'nde önceleri kıyıya yakın bir adacık iken daha sonra küçük bir yarımada dönuşen yerde kurulmuştur.

49. M.Ö.3. yy. ortası. AE, 3.54 gr 16 mm, Env.no. 19.7/3.98 (Seaby, 4898)
Apollo; defne çelenkli başı sğ. A= Genç Hermias; yunus balığının sağında sl. kolu ile kavramış şekilde sğ. doğru yüzer vaziyette. ΙΑΣΕΩΝ

IDYMA, Karia > ΙΔΥΜΙΟΝ – ΝΟΙΜΥΔΙ

Ula (MUĞLA) ilçesine bağlı **Gökova** köyü. Kerme Körfezi'nin (Keramikos) Anadolu içine uzandığı en uç yerinde kuruludur.(MUĞLA il merkezinin 18 km güneyinde Kozlukuyu ? V.Sevin, 125)

IKARIA, İonia Ada > ΟΙ – ΟΙΝΑΙ – ΟΙΝΑΙΩΝ

Sakız adası (Samos) **batısında** küçük bir adadır Kendi adı ile değil anaşehri **Oenoe** adına sikke basmıştır.

IKONIUM, Lykonian > (E)ΙΚΟΝΙΕΩΝ –COL. ICO. ICONIENSIVM COL – COL.AEL.ADR.ICONIEN

Şimdi il merkezi = **KONYA**

50. M.Ö.1.yy. AE, 6.12 gr, 18 mm, Env.no. 116.25/6.97 (Seaby, 5504)
Perseus; kanatlı Frig miğferi giymiş büstü sğ. Sol omuzu üzerinde gorgo ve harpa. A= Zeus;sl. dönük arkalıksız bir taht üzerinde sl. eli ile asasına dayanırken ileri uzattığı sğ. elinde yıldırım demeti tutuyor. ΕΙΚΟΝΙΕΩΝ

İLİSTRA, Lykonian > (E)ΙΛΙΣΤΡΕΩΝ ΚΟΙΝΟΝ ΛΥΚΑΟΝΙΑΣ

KARAMAN ili, Merkez ilçeye bağlı **İlisıra** köyü Fakat şimdi **Yollarbaşı** (B.Umar, 337) veya KONYA ili Meram ilçesi, Hatunsaray bucağına bağlı **Gökyurt** (SNG, France 3)

İLİUM, Troas > ΙΛΙ - ΑΘΗΝΑΣ ΙΛΙΑΔΟΣ - ΙΛΙΕΩΝ -ΙΛΙΕΙΣ

ÇANAKKALE ili, **Merkez** ilçe,İntepe bucağı merkezine bağlı **Tevfikiye** köyü yanbaşıında olup, Çanakkale Boğazi'nin Anadolu yakasında sahilden 25 km içeridedir. Ünlü antik kent **Troia**'nın (Truva) sonraki adı.

İMBROZ, Thrake > ΙΜΒΡΟΥ –ΙΝΒΡΙ –ΙΝΒΡΙΩΝ –ΙΜΒΡΙΩΝ –ΙΜΒΡΙ

Gökçeda ,ÇANAKKALE iline bağlı ilçe merkezi konumunda bir adadır.Adaya adını veren antik kent İmbroz'un şimdiki adı **Kaleköy**

IOLLA, Mysia > IOΛΛΑ – IOΛΛΕΩΝ

Edremit (BALIKESİR) ilçe merkezi **yakınlarında** tahmin edilmektedir. Satrap Orantes'e ait bazı sikkelerin burada basılmış olması gerekir.

IOTAPE, Kilikia > IOΤΑΠΕΙΤΩΝ

Gazipaşa (ANTALYA) ilçe merkezi **yakınlarında** Kommagene Kralı IV.Antiochus'un eşi veya kızı **İotape** adına kurulmuş bir şehir olduğu sanılıyor

IPSUS, Phrygia> IOΥΛΙΕΩΝ

AFYON il merkezinin kuzeyinde **Sipsin** (şimdi **Çayırbağ**) köyü olabileceği yönünde tahmin yapılmaktadır. Erken Roma imparatorluk döneminde imparatoriçe **Julia** onuruna aynı isimle adı değiştirilmiştir. (Bkz. JULIA)

IRENOPOLÍS (EIRENOPOLÍS-NERONÍAS), Kilikia >

ΙΡΗΝΟΠΟΛΙΤΩΝ – ΕΙΡΗΝΟΠΟΛΕΙΤΩΝ

Sikke basan ancak yeri tam güvenle tespit edilemeyen şehirlerden biridir. (Doğu Kilikia'da ovanın bittiği dağ yükseltilerinin başladığı yerde **OSMANİYE** iline bağlı **Düziçi** ilçe merkezi yakınları B.Tahberer, Cela.Vol,15)

ISAURA NOVA, Kilikia > ICAYPΩΝ – ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ICAYPΩΝ

Kilikia ve Lykonía bölgesi sınırları içine de dahil edilebilen **Isaura** bölgesinin başkenti konumundaydı. Yerli Anadolu dilinde "Büyük kent" anlamındadır. Şimdi KONYA iline bağlı ilçe merkezi = **Bozkır**. (16 km doğusundaki Zengibar Kalesi)

ISINDA, Pisidia > ΙΣΙΝ – ΙΣΙΝΔΕ – ΙCΙΝΔΕΩΝ – ΙCΙΝΔΕΩΝ ΕΙΩΝΩΝ

Korkuteli (ANTALYA) ilçesine bağlı **Yazır** köyünün kuzeyindeki höyük (B.Umar, 347) veya **Korkuteli** ilçe merkezindeki **Alaeddin Mahallesi**'nin özü (V.Sevin,161) görüşü mevcuttur.

ISSUS, Kilikia > ΙΣ–ΙΣΣΙ–ΙΣΣΙΚΟΝ

Büyük İskender'in civarda yaptığı savaş ile tanınmıştı. Şimdi HATAY iline bağlı ilçe merkezi = **Erzin**

51. M.Ö. 400 yaklaşık, AR, 10.16 gr, 21 mm, Env.no. 10.13/1.96 (SNG, Levante Cilicia 174)

Baal; ayakta sl. Sol eli ile asasına dayanırken ileri uzattığı sağ elinde kartal tutuyor. A= Herakles; çıplak ayakta sağ dönük. Sağ eli ile sopasına dayanırken ileri uzattığı sl. elinde yay ve arslan postu tutuyor.

JULIA (IPSUS), Phrygia > IOΥΛΙΕΩΝ

Yeri henüz kesinlikle saptanamayan sikke basmış Anadolu şehirlerimizden biridir. (Bkz. IPSUS)

JULİOPOLİS (GORDİOKOME), Bithynia >

ΙΟΥΛΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ – ΙΟΥΛΙΟΠΟΛΙΣ

Sakarya nehrinin Eskişehir kuzeyine kadar gelen yerinden başlayarak ilçe merkezi Osmaneli yakınlarına kadar uzanan ve Gordos yöresi olarak tanımlanan sol kıyısı boylarında, **muhtemel Nallıhan civarlarında** olması gereken ve ilk ismi **Gordiokome** bu kent Hellen dilinde “Gordos’un Köyü” anlamında olup sonradan **Juliopolis** adını almıştır..

KABEİRA (NEOKAESAREİA), Pontus > ΚΑΒΗΡΩΝ

NEOKAICAPEIAC – NEOKAIC

Roma döneminde **Neokaesareia** adı ile tanınıyordu. Şimdi TOKAT iline bağlı ilçe merkezi = **Niksar**

KADİ, Phrygia > ΚΑΔΟΗΝΩΝ

Şimdi KÜTAHYA iline bağlı ilçe merkezi = **Gediz**

KADYANDA, Lykia > ΚΑΔΥ - ΛΥΚΙ ΚΑ

Fethiye (MUĞLA) ilçesine bağlı bucak merkezi **Üzümlü** ’nün güneyindeki bir tepede kuruludur.

KAESAREİA GERMANİKA, Bithynia > ΚΑΙΣΑΡΕΙΑ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ - ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ

Şimdi BURSA iline bağlı ilçe merkezi = **Mudanya**

KAESAREİA, Kappadokia > ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ-ΕΥΣΕΒΕΙΑΣ-

ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΣ

Şimdi il merkezi = **KAYSERİ**

52. M.S.1.yy. AE, 6.47 gr, 23 mm, Env.no. 14.59/54.97

Herakles; arslan postu içinde başı sğ. A= Erciyes (Argaeus) dağı zirvesinde kartal. ΚΑΙΣΑΡΕΙ[ΑΣ], ΚΗ

KALKHEDON, Bithynia > ΚΑΛ[X] - ΚΑΛΧΑ - ΚΑΛΧΑΔΟΝΙΩΝ - ΚΑΛΧΑΔΟΝΙΟΙΣ ΙΠΠΙΩΝ

Şimdi İSTANBUL il merkezine bağlı ilçe merkezi = **Kadıköy.**

KALLİPOLİS, Karia > ΚΑΛ - ΚΑΛΛΙΠΟΛΙΤΑΝ

Marmaris (MUĞLA) ilçesi merkez bucağına bağlı **Gelibolu** köyü (şimdi **Çamlı**) Gökova Körfezinde

KALYMNA, Karia ada > ΚΑΛΥΜΝΙΟΝ

Bodrum yarımadasının batısında,Kos (İstanköy) adasının kuzeybatı ucundaki Karia adasıdır.

KALYNDA, Lykia > ΚΑΛΥ - ΚΑΛΥΝ

Fethiye Körfezi (Glaukos) iç kesimindedir.(Strabon C 651). MUĞLA iline bağlı ilçe merkezi **Dalaman civarı.**(Dalaman ilçesinin 4 km doğusunda Kozpınar ? V.Sevin, 130)

KAME, Mysia > KAMHNQN

Yeri bazen Mysia bazen de Aeolis bölgesinde olduğu tahmin edilen ancak henüz tespit edilemeyen kentlerden biridir.

KAMİRUS, Rodos > K A – KAMIPEQN

Rodos adasının batı kıyılarında üç önemli bağımsız kentinden biridir. Diğer kentler Lalysus ve Lindus'la birlikte M.Ö. 6 yüzyılda Anadolu'nun batı kıyılarında da alışverişte standart olarak kullanılan küçük elektron sikkeler bastırmıştır.

KANDYBA, Lykia > KANΔYBEQN

Kaş (ANTALYA) ilçe merkezinin 13 km kuzeyinde **Gendiye** (yeni adı ?) V.Sevin,147

KARALLIA, Kilikia > KAPALLIQTN

Kentin yeri sağlıklı olarak henüz tesbit edilebilmiş değildir. (KONYA iline bağlı ilçe merkezi **Beyşehir** B.Umar, 383) veya **Güney Kalesi** (SNG, Levante Cilicia)

KARDIA, Thrake > KAPΔIA – KAPΔIANOΣ – KAPΔIANQN

Gelibolu (ÇANAKKALE) ilçesine bağlı bucak merkezi Bolayır yakınlarında, **Gelibolu Yarımadası**'nın Saros Körfezi yakınındaki **Bakla Burnu** denilen küçük bir yarımadası üzerinde kuruludur. Milet ve Klazomenai kolonisi idi .M.Ö.309 yılında Lysimakhos tarafından yıkıldı
53. M.Ö.4. yy. AE, 7.68 gr, 20 mm, Env.no. 41.455/19.75 (Grose, 149/36)
Demeter; üç sallantılı küpeli ve گردanlıklı başı sl., saçları dalgalı ve toplu.
A= Arslan; sl.dönük, başı cepheden, dişleri arasında bir mızrağı kırıyor.
Altta arpa tanesi. KAPΔIA

KARPATOS, Karia ada > ΠOΣ

Rodos adasının güneybatısında , erken dönemlerden itibaren sikke basmış Karia adalarından biridir. Merkez şehir **Poseidium**'un M.Ö.6. yüzyılda bastığı gümüş sikkeler Rodos şehir sikkelerini andırır.

KARRHAE, Mesopotamia > ...KAPPHNQN--KAPPA – COL. CAR

Şimdi URFA iline bağlı ilçe merkezi = **Harran**

KARYANDA, Karia > KAPY

Antik yazarların verdiği bilgiye göre önce bir adada kurulmuş, sonra anakaraya taşınmıştır. Bodrum yarımadasının kuzey kıyılarında **Salih Adası civarında** olduğu sanılmaktadır.Helen dilinde "Cevizli"

KASAI, Kilikia > KACATQN

Gündoğmuş (ANTALYA) ilçe merkezinin 6 km kuzeybatısındaki **Asartepe**

KAUNOS, Karia > K AY

Köyceğiz (MUĞLA) ilçe merkezinin güneyinde, **Dalyan Çayı ağzının batısında**, bugün denizden 3 km içeride eski ve önemli bir liman kenti.

KAYSTRİANİ, Lydia > KAYΣTPIANΩN

Bugünkü AFYON ili, ilçe merkezleri **Bolvadin** ile **Çay** arasındaki ovanın güneyinde yaşayan halk. M.Ö. ikinci ve birinci yüzyıllara ait sikkeleri muhtemelen **Hypaepa**'da basılıyordu.

54. M.Ö.2.-1. yy. AE, 3.06 gr, 16 mm, Env.no. 76.27/20.90 (BMC, 60/5) Kybele; kule başlıklı başı sğ. arkasında Δ? A= Lir; bukranium şeklinde. KAYΣT[PI] ANΩN

KEBREN, Troas > K[E] - KEBPE[NE] - KEBPHNI

Bayramiç (ÇANAKKALE) ilçe merkezinin güneyinde, **Akpınar ve Çaldağı** köyleri yakınlarında, Kazdağı zincirinin batıda büyük bir parçası olan **Çaldağı** üzerinde kuruludur. Şehir adının kökeninde yatan "Gür su, Bol su" anlamına uygun olarak, koyun yetiştirmek için verimli toprakları vardı. Sikkelerinde görülen koç başlarından da anlaşılacağı üzere yöre yünleri ile tanınmıştı.

KELENDERİS, Kilikia > KEA-KEAEN-KEAENΔEPITKON-

KE-KEAENΔEPITΩ(Ω)N

Şimdi İÇEL iline bağlı ilçe merkezi = **Aydıncık** (eski bucak merkezi **Kilindere**)

55. M.Ö. 4.yy. AR, 10.69 gr, 19 mm, Env.no. 1444/35 (BMC, 55/21-27) Çıplak binici; sl elinde kırbaç, sğ eli ile dizginleri tutmuş ve atın sğ tarafına ayaklarını sarkıtmış şekilde ilişmiş olarak atını sürüyor. Altta T, Nok.k. A= Dağ keçisi; sğ. doğru diz çökmüş vaziyette, başını çevirmiş geriye bakıyor. Altta noktalı çizgi. KEAEN

KERAİTAE, Pisidia > KE - KEPAEITΩN

Bucak (BURDUR) ilçe merkezinin 8 km kuzeyinde **Belören** köyü yakınlarındaki bir tepededir.

56. M.Ö.2.-1. yy. AE, 1.35 gr, 13 mm, Env.no. 99.73/44.86 (İstanbul Mit.Pisidiens 760)

Makedonya sitilinde yuvarlak kadukeuslu kalkan Nok.k. A = Yaban domuzu protomu. Nok.k. KEPA

KERAMUS, Karia > KEPAMI - KEPAMİH - KEPAMIHTΩN

Şimdi Milas (MUĞLA) ilçesine bağlı, Gökova körfezi kuzey kıyısındaki bucak merkezi = **Ören**

KERASUS, Pontus > KEPACOYNTIΩN

Muhtemelen Pontus kralı Pharnakes'den sonra **Pharnakeia** adını aldı. Şimdi il merkezi = **GİRESUN**

KERETAPA, Phrygia > ΚΕΡΕΤΑΠΕΩΝ ΔΙΟΚΑΙΣΑΡΕΩΝ – ΚΕΡΕΤΑΠΕΩΝ

Yeşilova (BURDUR) ilçesi, merkez bucağına bağlı **Kayadibi** köyü

KESTRUS, Kilikia > ΚΕΣΤΡΗΝΩΝ

Gazipaşa (ANTALYA) ilçe merkezinin 6 km güney-güneydoğusunda **Macarköy** yakınında olmalıdır.

KETİS (KITIS), Kilikia > ΚΙΗΤΩΝ

Mut ile Silifke (İÇEL) arasında Kalykadnos 'un (Göksu) doğusunda, bazı araştırmacılara göre ise Anamur ile Aydınçık (Kelenderis) arasında kalan yöredir.

KHABAKTA, Pontus > ΧΑΒΑΚΤΩΝ

Terme (SAMSUN) ilçe merkezi doğusunda, Strabon'un (C 547/16)

Sidene Ovası olarak tanımladığı yerdedir. (Samsun-Ordu arasındaki ova ?) Bu antik yazar döneminde şimdiki il merkezi Samsun'a bağlı bir kale konumunda idi. (Bkz.AMİSOS)

57. M.Ö.2.-1. yy. AE, 9.04 gr, 22 mm. Env.no.710-57 (BMC, 27/1-2)
Ares; miğferli genç başı sğ. A= Kını içinde kılıç;sl. boşlukta hilal ve yıldız.
Monoğram 5 XABA KT

KHALKETOR, Karia > Χ Α

Milas (MUĞLA) ilçe merkezine bağlı **Karakuyu** köyü yakınları. Yaz Tepesi ile Belen Tepesi arasında.

KHERSONESUS, Thrake > ΧΕΡΡΟ

Hellen dilinde yarımadalara " Karadaki ada" anlamında verilen isimdir.Burada **Gelibolu Yarımadası**

58. M.Ö. 4.yy. AE, 1.49 gr, 11 mm, Env.no. 149.28/1.96 (Seaby, 1607)
Arslan; ağızı açık başı sl. A= Hububat tanesi. ΧΕΡ ΡΟ

KHERSONESUS, Karia > ΧΕΡ

Datça Yarımadası

KHİOS, İonia ada > ΧΙΟΣ – ΧΙΩΝ

Sakız Adası olarak bilinen ada üzerinde kuruludur.

KHOMA, Lykia > ΧΩ – ΧΩΜ – ΧΩΜΑΤΕΙΤΩΝ

Milyas (Kuzey doğu Lykia, Strabon C 631/17) bölgesinde bir kent. (ANTALYA ili,Elmalı ilçe merkezi yakınlarında Hacimusalar ? V.Sevin, 135)

59. M.Ö. 1.yy. AE, 3.88 gr, 16 mm, Env.no. 99.30/1.92 (BMC, 49/1)
Zeus; defne çelenkli başı sl. A= Binici; miğferli ve pelerinli,atını sğ.
sürüyor. Alttā K Ω M

KİBYRA, Phrygia > KIBYPATΩN – CEB. KIBYPATΩN –
KAICAPEΩN KIBYPATΩN

Göhlisar (BURDUR) ilçe merkezinin 2 km kadar kuzeydoğusunda
Horzum mevkii

KİBYRA Minör, Kilikia > KIBYPATΩN

Alanya (ANTALYA) ilçe merkezinin **kuzeybatı yakını**. Kibyra çayının
(Alara çayı) ağzından 3 km kadar güneydoğuda, **Karaburun** olarak
anılan çıkıntının ucunda, daha sonra **Justinianopolis** adını alan bir
kenttir. (Manavgat ilçesine bağlı Side'nin 48 km doğusundaki Güney
Kalesi V.Sevin, 172)

60. M.Ö.2.-1. yy. AE, 3.93 gr, 19 mm, Env.no 13.24/24.97 (Seaby, 5544)
İki Dioskur; birbiri üzerine bindirilmiş başları sğ. A= Nike; sğ. dönük
ayakta önündeki trophy'i taçlandırıyor. Üstte Mğ : ΔK KIBYPATΩN

KİDRAMUS, Karia > ΚΙΔΡΑΜΗΝΩΝ

Çine (AYDIN) ilçesi merkez bucağına bağlı **Bucakköy** yakınlarındadır.

KİDYESSUS, Phrygia > ΚΙΔΥΗΣΣΕΙΣ..... – ΚΙΔΥΗCCEΩN

Sincanlı (AFYON) ilçe merkezinin kuzeydoğusunda bulunan

Küçükhöyük köyü civarı (B.Umar, 439) veya aynı ilçe merkezine bağlı
Çayhisar.(V.Sevin, 208)

KİLBİANİ, Lydia > ΚΙΛΒΙΑΝΩΝ ΤΩΝ ΑΝΩ

Bolvadin ile Çay ilçeleri arasındaki ovayı sulayan Küçük Menderesin
(Kaystros) bir kolu olan Kilbos (Kadın Deresi?) nehri civarındaki halk.
Aşağı ve Yukarı Kilbiani bölgesi olarak iki ayrı yazıtlı (Lejant) sikke
bastırıyordu.

KİSTHENE, Mysia > ΚΙΣ –ΚΙΣΘΗ veya ΚΙΣΘΑ

Edremit körfezinin güney kıyılarında muhtemel **Ayvalık** (BALIKESİR)
veya civarında olması gereken ve antik yazar Strabon döneminde
yıkıntı haline geldiği bilinen bir kent Kentin adının “ Laden Yurdu “
anlamında olması yörenin ,Laden ağacının yapraklarından elde edilerek
parfüm ve eczacılıkta kullanılan sıvı üretiminde tanınmış olduğunu
gösteriyor.

KİTANAURA, Lykia > ΚΙΤΑ

Kemer (ANTALYA) ilçesine bağlı **Gölcük** köyü ,**Saraycık Mahallesi**
yakınında **Asarlık** olarak bilinen tepe üzerinde sikke buluntularına
dayanılarak yeni lokalize edilmiştir. (M.Arslan-C.Lightfoot ,Antik Sikke
Defineleri, 53) Phasalis'in kuzeydoğusunda, Antalya'nın yaklaşık 60 km
güneybatısındadır.Kesin lokalizasyonu konusunda çalışmalar devam
etmektedir. (B.İplikçioğlu ,17.Arş.Son.Top. I/202)

61. M.Ö. 2-1.yy. AE, 4.15 gr, 18 mm, Env.no. 8.35/9.98 (ASD, 682-86)
Artemis büstü; omuzunda sadağı ile sğ.; arkasında kontrmark: ΦΑΣΗ A=
Çıplak erkek (Hermes?); ayakta,hafif sl dönük., sğ elini yukarı kaldırır
vaziyette. K I T A

KİTHUS, Lesbos > ΚΙΘΙ?

Midilli adası şehirlerinden biridir..

- KİUS, Bithynia > ΚΙΑ[ΝΩΝ]** - ΠΡΟΥΣΙΕΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟΣ ΘΑΛΑΣΣΗ
M.Ö.202 'de Makedonya kralı Philip V tarafından ele geçirilip Prusias I'e
bırakılan şehir **Prusias ad Mare** adı ile sikke basmıştı. Roma
döneminde asıl ismine kavuştu. Şimdi BURSA iline bağlı ilçe merkezi =
Gemlik

62. M.Ö. 350-300 (yaklaşık) AR, 2.50 gr, 14 mm, Env.no. 65.25/1.91
(BMC, 130/8)

Apollo; defne çelenkli başı sğ. A= Gemi pruvası; yıldız ile süslü.

ΠΟΣΕ[Ι] ΔΩΝΙΟΣ

KLANNUDDA, Lydia > ΚΛΑΝΝΟΥΔΔΕΩΝ

Ulubey (UŞAK) ilçe merkezine bağlı **Kışla** Köyü yakını (Halk arasında
Hacet Kalesi, B.Umar, 447)

KLAUDIÖPOLİS, Bithynia > ΚΛΑΥΔΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ

BOLU Şimdiki il merkezinin Roma dönemindeki adı.

(Bkz. BITHYNIUM)

KLAUDIÖPOLİS, Kilikia> ΚΛΑΨΔΙΟΠΟΛΙΤΩΝ

Augustus döneminde **Iulia Augusta Felix Ninica** adı ile bir Roma
kolonisi olarak kuruldu.İmparator Klaudius tarafından **Klaudiopolis**
adını aldı. Şimdi İÇEL iline bağlı ilçe merkezi = **Mut** (Bkz. NİNİKA
KLAUDIÖPOLİS)

KLAZOMENAE, İonia>

ΚΛΑ – ΚΛΑΙΟ – ΚΛΑΖΟΜΕΝΙΩΝ – ΚΛΑΖΟΜΕΝΗ

Şimdi İZMİR iline bağlı ilçe merkezi = **Urla** (Urla İskelesi)

KNİDUS, Karia > ΚΝΙΔΙΟΝ – ΚΝΙ –ΚΝΙΔΙΩΝ

Datça (MUĞLA) ilçesine bağlı **Yazıköy** yakınlarında ,Datça yarımadası
(Reşadiye yarımadası) ucundaki **Deveboynu Burnu**'ndadır. (Tekir
Burnu)

63. M.Ö.167'den sonra. AE, 5.34 gr, 20 mm, Env.no. 88.86/18.93
(BMC, 95/3)

Apollo; defne çelenkli başı sğ. A= Üzüm salkımı; iki çizgi arasında.

ΚΝΙΔΙΩΝ ΑΡΙΣΤΟΠΟ ΛΙΣ

KODRULA, Pisidia > ΚΟΔΡΟ VΛΕΩΝ

Bucak (BURDUR) ilçe merkezine bağlı **Yazpınar**'ın 8 km batısında **Kaynar Kale** olarak da bilinen dik bir tepede yer alır. (S. Aydal ,XV Arş. Son. Top. II/275)

KOELA, Thrake > ΑΙ ΜVΝ COILA- AEL ΜVΝΙCIP COEL- AEL- ΜOVΝΙCIP COE - ...COELAN

Yeri henüz bilinmiyor.Ancak Sestus'un limanı konumunda bir yerleşim yeridir.(Bkz .SESTUS)

KOLBASA, Pisidia > ΚΟΛΒΑCΕΩΝ – ΚΟΛΒΑCCEΩΝ

Bucak (BURDUR) ilçe merkezine bağlı **Kuşbaba** köyü ,Kestel Gölü civarında (SNG, France 3)

KOLONE, Troas > ΚΟΛΩΝΑΩΝ

Ezine (ÇANAKKALE) ilçesine bağlı,Tavaklı iskelesi yakınında,Kestanbol yol ayırımından Gülpınar'a doğru 10 km kadar ileride sağ tarafta **Küçük Beşige (K. Beşiktepe)** olarak adlandırılan tepe üzerindedir

KOLOPHON, İonia > ΚΟ – ΚΟΛ – ΚΟΛΟΦΩ – ΚΟΛΟΦΩΝΙΩΝ

Şimdi İZMİR ili, Menderes ilçesine bağlı bucak merkezi =

Değirmendere

64. M.Ö.4. yy. AR, 3.44 gr, 14 mm, Env.no. 3.29/2.93 (BMC, 36/5)
Apollo; defne çelenkli saçları toplu başı sl.

A= Lir; ΚΟΛΟΦΩ ΑΙΓΥΠΤΟ.

KOLOSSAE, Phrygia > ΚΟΛΟCΣΗΝΩΝ – ΚΟΛΟCCHNΩΝ – ΚΟΛΟCCHΝΟΙC....

Honaz (DENİZLİ) ilçe merkezi **yakınlarında** ,Çürüksu (Lykos) nehri vadisindeki akarsu yanbaşındadır

KOLYBRASSUS, Kilikia > ΚΟΛVΒΡΑCCEΩΝ

Yeri henüz tam tesbit edilemeyen,ancak Side'den fazla uzak olmayan Pamphylia sınırında bir kent **Gündoğmuş** (ANTALYA) ilçesi,Güzelbağ bucak merkezine bağlı **Bayırkozağacı** köyü **Ayasofya** mevki (V.Sevin,172)

KOMAMA, Pisidia > ΚΟ-ΚΟΜΑ –CΟL.CΟΜΑΜΕΝ.-CΟL.AVG. CΟΜΑΜΑ –.CΟΜΑΜΕΝΟΡVΜ

Bucak (BURDUR) ilçe merkezi, Kızılkaya bucağının bağlı **Ürkütlü** köyü, **Şerefönü Höyüğü**'ndedir.

65. M.Ö.1.yy. AE, 1.91 gr, 13 mm, Env.no. 107.1.97 (Seaby, 5451)
Sakallı iki genç erkek; defne çelenkli başları sğ. A = Arslan; sğ. ΚΟ

KOMANA, Pontus > ΚΟΜΑΝΩΝ - ΙΕΡΟΚΑΙCΑ ΚΟΜΑΝΩΝ

TOKAT il merkezinin kuzeydoğusunda **Gömenek (Gümenek köyü)**

KONANA, Pisidia > KONANE – KONANEΩN

Şimdi ISPARTA iline bağlı ilçe merkezi = **Gönen**

KORAKESIUM, Kilikia > KOPAKHCIOYTON

Şimdi ANTALYA iline bağlı ilçe merkezi = **Alanya**

KOROPISSUS, Kilikia > KOPOTICEΩN – KOPOTICEΩN

Mut (İÇEL) ilçe merkezine bağlı **Dağpazarı** köyü ortak görüş olarak kabul edilmektedir.

66. M.Ö.1. yy. AE, 2.39 gr., 14 mm, Env.no. 76.37/25.96
(SNG, Levante Cilicia 581)

Hilal ve yıldız. A= Boğa; ayakta sğ., üstte hilal ve yıldız.

KOPO[Π]ICC[EΩN]

KORYKUS, Kilikia > KOPYKIOYTON

Silifke'nin (İÇEL) 22 km kadar kuzeydoğusunda "Cennet" olarak tanımlanan doğal çöküntünün etrafındaki kent. Adını yakındaki Korykos burundan almıştır. Hellen dilinde "Torba" anlamı taşımaktadır. Şimdi İÇEL ili, **Erdemli** ilçe merkezine bağlı **Kızkalesi**

67. M.Ö.1. yy. AE, 6.20 gr, 22 mm, Env.no. 1780.297/46 (BMC, 66/3)

Genç kadın; kule başlıklı başı sğ. arkada ΔI, nok.k. A= Hermes; sl. doğru ayakta, petasos, kanatlı sandal ve boynuna bağladığı pelerin giymiş. İleri uzattığı sğ. elinde phiale? tutuyor. KOPYKIOYTON, sl. EΠI EP

KORYDALLA, Lykia > KOPYΔALLΕΩN

ANTALYA iline bağlı ilçe merkezi **Kumluca**'nın 2 km kadar güney doğusundadır.

KOS, Karia ada > KOΣ – KΩΣ – KΩION – KΩI – KΩ – KΩN

Kerme (Keramaikos) Körfezi ağzındaki **İstanköy adası** ve burada kurulu kent.

KOTIAEUM, Phrygia > KOTIAEIS PΩMHN – KOTIAEΩN

Şimdi il merkezi = **KÜTAHYA**

68. M.S.2.-3.yy AE, 5.57 gr, 24 mm, Env.no. 1760.297/59

Demos; sakallı büstü sğ. ΔH MOC Nok.k. A= Genç erkek (Nike?); kısa kiton giymiş Frig şapkalı, kanatlı, ayakta sl dönük, ellerini yukarıya kaldırır vaziyette. Nok.k. sl: B KOT IA EΩ N

KRAGUS, Lykia > ΛYKIOY KPAΓ–ΔI(Dias)–ΠA(Patara)–TE(Telmessus)–

TA[Ω](Tlos)–ΞAN(Xanthus)

MUĞLA ili, **Fethiye Burnu** (Telmesis) **yakınlarında** antik yazar Strabon'a (C 665/5) göre sekiz burunlu kent Bu kente ait sikkeler civardaki Dias, Patara, Telmessos. Tlos, Ksantos gibi kentlerle ortak basılmıştır.

KRANAOS, Karia > KPAN

Maiandros (Menderes Nehri) ile kollarından biri olan Morsynos'un (Dandalos Çayı) birleştiği bölgede yer alan eski bir yerleşim yeri idi. Aynı yerde bulunan **Symmathios** köyü ile birlikte Seleukios Kralı Antiokhos I (M.Ö.280-261) tarafından birleştirilerek **Antiokheia** adı altında yeniden kuruldu. Şimdi AYDIN ili, **Kuyucak** ilçe merkezine bağlı **Başaran** köyü yakınlarındaki **Asartepe**. (Bkz. ANTİOKHEİA AD MEANDRUM)

69. M.Ö. 300 (yaklaşık) AE 1.53 gr, 12 mm, Env.no. 90.51/21.90 (SNG, Keckman 219)

Helios; dörtte üç cepheden başı hafif sğ. dönük. A= Üzüm salkımı.

KP[A]N

KREMNA, Pisidia > KPH –KPHMNE –KPHMNEΩN –COL.

CREMNA –...CREMNENSIVM

Bucak (BURDUR) ilçesi, merkez bucağına bağlı **Çamlık** köyü. (eski **Girmeyi**)

70. M.Ö.1. yy AE, 3.85 gr, 17 mm, Env.no. 2068.98/2 (BMC, 215/4) Zeus; defne çelenkli başı sğ. Nok k. A= Kanatlı yıldırım demeti Nok.k.

Z K P H

KRETEİA - FLAVİOPOLİS, Bithynia > KPHTIEΩN - KPHTIEΩN

ΦΛΑΟΥΙΟΠΟΛΙΤΩΝ ΚΡΗΤΙΑ ΦΛΑΟΥΙΟΠΟΛΙΣ

Vespasianus döneminde **Flaviopolis** adını aldı .Şimdi BOLU iline bağlı ilçe merkezi = **Gerede**

KRİTHOTE, Thrake > KPIΘΟΥΣΙΩΝ – KPI – KPIΘO

Gelibolu Yarımadası'nın kuzeydoğu kıyısında ÇANAKKALE iline bağlı **Gelibolu** ilçe merkezi **yakınlarındadır**. Hellen dilinde "Arpa" anlamına gelen kelimedenden (Kriithe) üretilen şehir adına M.Ö.350 civarında Arpa betimli sikkeler basılmıştır.

KROMNA, Paphlagonia > KPΩM[NA]

Kurucaşile (BARTIN) ilçe merkezinin doğusunda küçük bir çıkıntı üzerinde kurulu kent daha sonra M:Ö. 300 yıllarında Amastris ile birleşti

KSANTHUS (XANTHUS), Lykia > ΞΑΝΘΙΩΝ –ΛΥΚΙΩΝ ΞΑ –

ΛΥ ΚΡ ΞΑΝ –ΞΑΝ ΚΡ

Fethiye (MUĞLA) ilçesi, Seki bucağına bağlı **Kınık** köyü

KYANE, Lykia > ΛΥΚΙΩΝ ΚΥ – ΛΥ ΚΥΑ – ΚΥΑΝΕΙΤΩΝ

Kaş (ANTALYA) ilçe merkezine bağlı **Yavu** köyünün yanındaki tepe üzerine kuruludur. Kent antik dönemde kahinlik merkezi olarak tanınmıştır

KYBİSTRA, Kappadokia > ΚΥΒΙΣΤΡΕΩΝ

Daha sonra Herakleia adını aldı .Şimdi KONYA iline bağlı ilçe merkezi = **Ereğli**.

KYME, Aeolis > KY – KYMAIΩN – KYMH

Aliağa (İZMİR) ilçe merkezinden 8 km uzaklıkta **Nemrut Limanı** olarak bilinen koyda kurulu Batı Anadolu'nun en eski ve en büyük kentlerinden biri. Strabon'a (C 622/6) göre otuza yakın şehrin metropolu durumundaydı

KYPSELA, Thrake > KYΨE

Hebrus (Meriç) nehri kıyısında M.Ö.4.yy. kendi adına küçük bronz sikke basmış önemli şehirlerden biri idi. Şimdi EDİRNE iline bağlı ilçe merkezi = **İpsala**

KYRRHUS, Kyrrhestika > KYPPHCTΩN – KYPPHCTΩN

Musabeyli (KİLİS) ilçe merkezine bağlı **Süngütepe** köyü yakınındadır.Şimdiki il merkezi Kilis'in 20 km kuzeybatısında ve Afrin ırmağı kıyısında yer alır.

KYS, Karia > KY – KYI – KYITΩN – [K]YEITΩN

Kavaklıdere (MUĞLA) ilçe merkezine bağlı **Çamyayla** köyü (eski **Bellibol** köyü)

KYZİKUS, Mysia > KY[ΞI] – KYΞIKHNΩN – KYZIKHNΩN – KYZIKOC

Erdek (BALIKESİR) ilçe merkezine bağlı **Belkis** köyü yakınında, Kapıdağ yarımadasının güneyindedir.

71. M.Ö. 500-450 (yaklaşık) EL 15.85 gr, 20 mm, Env.no. 1451.1 (SNG, Aulock 1209)

Çıplak genç erkek figürü; sl dizi üzerine diz çöker vaziyette,başını çevirmiş geriye bakıyor. Sol eli yukarıda. Altta ton balığı A= Kazılmış dörtlü çukur.(Quadratium Incusum)

LAERTE, Kilikia > ΛΑΕΡΤΕΙΤΩΝ

Alanya (ANTALYA) ilçe merkezinden 9 km uzaklıkta ve iç kesimde merkez bucağa bağlı **Kuzyaka** köyü yakınlarındaki **Cebel İres** tepesi üzerine kuruludur.

LAGBE, Pisidia > ΛΑΓΒΗΝΩΝ

Korkuteli (ANTALYA) ilçesi merkez bucağına bağlı **Kırkpınar** köyü (eski **Alifahrettin**) yakınlarında Söğüt gölünün kuzeyindedir.Bazı kaynaklarda aynı ilçe Kızılcaadağ bucak merkezine bağlı **Osmankalfalar**

LAKANATİS, Kilikia > ΛΑΚΑΝΑΤΩΝ

Ketis bölgesinin iç kısımlarına verilen addır.Kommagene kralı Antiochus IV ve oğulları Epiphanes ve Callinicus (M.Ö.38-74) bu isimde sikkeler bastırmıştı. (Bkz.KETİS)

LALASSİS, Kilikia > ΚΟΙΝΟΝ ΛΑΛΑΣΣΕΩΝ ΚΑΙ ΚΕΝΝΑΤΩΝ

Lakanitis bölgesinin kuzeyinde yer alır.Yeri tartışmalıdır.Sikkeleri muhtemelen **Kennatae** kenti ile birlikte **Olba** 'da basılmıştır.

LAMPONEIA, Troas > ΛAM

Ayvacık (ÇANAKKAKLE) ilçe merkezine bağlı **Kozlu** köyü
yakınındaki "**Kozlu Dağ**" üzerindedir.

72. M.Ö.400-350 AE, 1.55 gr, 12 mm, Env.no. 95.99/75.97 (BMC, 72/2)
Dionysos; sakallı ve sarmaşık yapraklarından çelenkli başı sğ.
A = Boğa; başı cepheden. Üstte: ? Λ AM

LAMPSAKUS, Mysia > ΛAM[ΨA] – ΛAMΨAKHNΩN – ΛANΨAKHNΩN

Şimdi ÇANAKKALE iline bağlı ilçe merkezi = **Lapseki**

73. M.Ö. 394-330 AR, 1.34 gr, 11 mm, Env.no. 1842.13/12 (BMC, 82/32)
Birleşik iki kadın başı taenia ve küpeli. A= Athena; sorguç miğferli başı
sğ., hafif çukur içinde. Λ[AM]

LAMUS, Kilikia > ΛAMOY MHTPOΠI ΛAMωTIAOC - THC ΛAMωTIAOC

Erdemli (İÇEL) ilçesi merkez bucağına bağlı **Limonlu** köyü (eski
Lamas) Aynı adı taşıyan derenin yanı başında kuruludur.

LAODİKEİA, Pontus > ΛAOΔIKEIAΣ

Şimdi AMASYA iline bağlı ilçe merkezi = **Ladik**.

**LAODİKEİA AD LYKUM, Phrygia > ΛAOΔIKEΩN – ΛAOΔIKHA –
ΛAOΔIKEIA**

DENİZLİ ili merkez ilçeye bağlı **Eskihisar** ile **Goncalı** arasında Lykos
(Çürüksu) deresi kenarındadır.

74. M.S.1.yy. AE, 4.34 gr, 16 mm, Env.no. 148.29/19.96 (BMC, 288/64)
Men; Phrygian sitili sivri uclu bir sapka giymiş, üstünde defne dalından
çelenk, boynunda inci taneleri ve pelerini var. Nok k. ile çevrili
.ΛAOΔI [KEΩN] A= Kartal; kanatları açık, başını sl. çevirmiş.
ΔIOΣKOYPIΔHΣ Mğ: 6

LAODİKEİA KOMBUSTA (Laodikeia Katakekaumene) Lykaonia>

ΚΛΑΒΔΙΟΛΛΑΟΔΙΚΕΩΝ

Sarayönü (KONYA) ilçe merkezine bağlı **Halıcı** köyü (eski **Yorgan
Ladik**) Konya il merkezinin 40 km kuzeybatısındadır.

LARANDA, Lykaonia > ΛYKAONΩN –

ΛΑΡΑΝΔ. ΜΗΤ. ΚΟΙΝ. ΑΥΚΑΟΝΙΑC –ΛΑΡΑΝΔΕΩΝ

Şimdi il merkezi = **KARAMAN**

LARISSA, İonia > ΛA

Tire (İZMİR) ilçe merkezinin 5 km kuzeybatısında Küçük Menderes
(Kaystros) ırmağının güney kıyısından biraz içeride Güzelimtepe'de
olduğu kabul edilmektedir. Yaklaşık M.Ö.300 yıllarına ait çok az sikke
basmıştır

LARİSSA (PTOLEMAİS), Troas > ΛΑ – ΠΤΟ – ΠΤΟΛΕ – ΠΤΟΛΕΜΑΕΩΝ

Ayvacık (ÇANAKKALE) ilçe merkezine bağlı **Kösedere** köyü yakınlarında "**Limantepe**" de yer alır. B.İskender döneminden sonra bölgedeki şehirlerin birleştirilmesi politikası (Synoekismos) nedeniyle **Ptolemais** adı altında küçük bir liman kenti olarak yeniden kuruldu (M.T. Göktürk ,1994 AMMY 88)

75. M.Ö.3. yy. AE, 5.08 gr, 21 mm, Env.no. 19.21/10.93
(1994 AMMY, 103/44)

Apollo; defne çelenkli başı şg. A= Amphora ΠΤΟΛΕΜΑ[ΕΩΝ]

LARİSSA PHRİKONİS, Aeolis > ΛΑ – ΛΑΡΙ – ΛΑΡΙΣΑΙ

Bayındır (İZMİR) ilçesi merkez bucağına bağlı **Buruncuk** köyü kenarında ,Gediz (Hermos) ırmağının oluşturduğu alüvyon ovada kuruludur.

LEBEDUS, İonia > ΛΕ – ΛΕΒΕΔΙΩΝ

Seferihisar (İZMİR) ilçesine bağlı **Ürkmez** köyü yakınlarındaki bir tepe ve onun uzantısında kıydadır.

76. M.Ö.2. yy. AR, 0.88 gr, 11 mm,Env.no. 98.37/6.91 (SNG, Aulock 2029)
Athena; Korint miğferi giymiş başı sl. A= Gemi pruvası; sl., üstte:
baykuş. Λ E

LEONNA (veya LEONNAEA), Phrygia > ΛΕΟΝΝΑΙΤΩΝ

UŞAK iline bağlı ilçe merkezi Sivaslı'nın kuzeyinde Sindrus (Menderesin bir kolu) nehri ovasında sanılıyor.

LESBOS, Ada > ΛΕΣ – Μ – ΑΙΟΛΕ – ΚΟΙ. ΛΕCΒΙΩΝ

Midilli adası Edremit Körfezi girişinde batı Anadolu kıyılarına 10 km uzaklıkta , Ege denizinin Girit ve Eğriboz adasından sonra en büyük adasıdır.Jeolojik açıdan olduğu gibi tarihi açıdan da Anadolu'ya sıkı sıkıya bağlıdır.

LEUKE (veya LEUKAE), İonia > Λ – ΛΕΥ – ΛΕΟΚΑΤΩΝ – ΛΕΥΚΑΙΕΩΝ

Izmir Körfezi'nin kuzey kıyısında,Urfa iskelesinin (Klazomenai) karşısında kuruludur. İZMİR il merkezinden 30 km kadar kuzeybatıda **Üç tepeler** mevki. (V.Sevin, 88)

77. M.Ö. 350-300 AE, 3.10 gr, 16 mm, Env.no. 13.71/63.91 (BMC, 157/5)
Apollo; defne çelenkli başı sl. A= Kuğu; sl. doğru ayakta,başını geri çevirmiş,kanatlarını çırpıyor. ΛΕΟ Üstte ΘΣΙΔ.ΙΟΣ

LİMYRA, Lykia > ΛΙ – ΛΙΜΥΡΕΩΝ – ΛΥΚΙΩΝ – ΛΥΚΙ – ΛΙΜΥΡΕΩΝ

Finike (ANTALYA) ilçe merkezine bağlı **Yuvalılar** köyünün **Saklısu** mahallinde yer alır.

LİNDUS, Rhodos > ΛΙΝΔΙ

Rodos adasının doğu kıyısındadır. Diğer kentler Kamirus ve lalyus gibi erken yıllarda (M.Ö.6.yy) Asıl gümüş sikke baskılarına benzeyen

küçük elektrik sikkeler basmıştır. Arslan başlı sikkeleri muhtemel Knidos sikkelerinden kopyadır.

LYDAE, Karia > ΛΥ

Fethiye Körfezi'nin güney batı ucundaki **Kurtoğlu Burnu**'nda kıydan içerideki bir tepede kuruludur.

LYKAONÍA, Lykaonia > ΛΥΚΑΟΝ – ΛΥΚΑΟΝΩΝ

Bugünkü KONYA ve KARAMAN illerinin büyük bir bölümünü kapsayan antik bir bölgenin genel adıdır. Sikkeleri muhtemelen **Laranda**'da basılmış olmalıdır.

LYRBE, Kilikia > ΛΥΡΒΕΙΤΩΝ

Yeri henüz tespit edilememiş Pamphylia sınırında, Kilikia'nın iç kesimdeki kentlerinden biridir (**Side yakını ?**) Veli Sevin bu kentin yerini Side'nin 25 km kadar kuzeydoğusundaki dik bir plato üzerinde Manavgat (ANTALYA) ilçe merkezine bağlı **Bucakşeyhler** köyünün 3 km kuzeyinde tarif ederek burada bulunan Pamphylia dili ile yazılmış yazıtlardan hareketle, kentin Pamphylia bölgesine ait olduğunu savunuyor.(172).

LYSÍAS, Phrygia > ΛΥΣΙΑΔΕΩΝ

Çay (AFYON) ilçe merkezi civarında Sultan dağları boyunca uzanan ovada (Paroreia) bir yerde aranan ancak güvenli olarak yeri tespit edilmeyen kentlerden biridir.

LYSÍMAKHÍA, Thrake > ΛΥΣΙΜΑΧΕΩΝ

Gelibolu Yarımadası'nın karaya birleştiği en dar yerinde, B. İskender sonrası krallardan Lysimakhos'un kendi adına kurduğu kent. "Lysimakhos Yurdu" anlamındadır. **Gelibolu** (ÇANAKKALE) ilçesi, Bolayır bucağına bağlı **Kavak** köyün **Ortaköy** mahallindedir. (V. Sevin, 23)

LYSÍNIA, Pisidia > ΛΥΣΙΝΙΕΩΝ

BURDUR ili, Merkez ilçeye bağlı **Karakent** köyü yakınında, Burdur gölünün batı kıyısındaki **Üveyk Burnu** üzerinde **İlyas tepesi**.

LYSTRA, Lykaonia > COL. LVSTRA

Meram (KONYA) ilçe merkezine bağlı bucak merkezi **Hatunsaray**'ın 1 km kuzeyindeki **Zoldere Höyük**

MADYTUS, Thrake > ΜΑΔΥ

Şimdi ÇANAKKALE iline bağlı ilçe merkezi = **Ecebat**

MAEONÍA (veya MAÍONÍA), Lydia > ΜΑΙΟΝΩΝ – ΜΑΙΟΝΙΑ

Kula (MANİSA) ilçesine bağlı bucak merkezi **Gökçeören** Önceki adı antik ismi ile uyumlu **Menye** idi. Gediz ovasını sulayan Gediz ırmağı (Hermos) kenarında kuruludur.

78. M.S. 2. yy. AE 2.74 gr, 16 mm, Env.no. 76.37/17.96 (BMC 127/3)

Herakles; başı sl. A= Sadak. [MA] AION[ΩN]

MAGNESIA, İonia > MA – MAΓ – MAΓN – MAΓNHTΩN – MAΓNH CIA

Germencik (AYDIN) ilçe merkezine bağlı bucak merkezi **Ortaklar** 'ın güneyinde **Tekin** köyü yakını. Söke-Ortaklar karayolu tam ören yerinin ortasından geçer.

MAGNESIA AD SIPYLUM, Lydia>

MAΓNHTΩN ΣΙΠΥΛΟΥ–MAΓNHTΩN ΤΩΝ ΑΠΟ ΣΙΠΥΛΟΥ
MAΓNHTEΣ ΑΠΟ ΣΙΠΥΛΟΥ–MAΓNHTΩN ΑΠΟ ΣΙΠΥΛΟΥ

Manisa Dağı'nın (Sypylos Dağı) kuzey eteklerinde kuruludur. Şimdi il merkezi = **MANİSA**

MAGYDUS, Pamphylia > MA – MAΓY – MAΓYΔEΩN

ANTALYA il merkezi yakınındaki **Lara (Karpuzkaldıran)** mevkiinde olduğu tahmin edilmektedir.

MALLUS, Kilikia> ΜΑΡΛΟΤΑΝ–ΜΑΡΛΟ–ΜΑΛΡΟ–ΜΑΡ[Λ]–

ΜΑΡΑ–ΜΑΛ ΜΑΛΛΩΤΗΣ ΜΑΛΛΩΤΩΝ–
ΜΑΛ. ΙΕΡ. ΤΟΥ–MALLO COLONIA

Karataş (ADANA) ilçesi merkez bucağına bağlı **Kızıлтаhta** köyünün doğusunda, Ceyhan nehrinin (Pyramos) batı kıyısında bugün tamamen altıvyon altındadır. Kilikia'nın en eski kentlerinden biri olan bu kent kahinlik merkezi olarak tanınıyordu

MALUS, Pisidia > ΜΑΛΗΝΩΝ

Eğridir (ISPARTA) ilçesi **Sarıdris** beldesi Göynücek mevki. Yöre halkınca Kale olarak biliniyor. Bucak (BURDUR) ilçesi, merkez bucağına bağlı **Karacaören** köyü ile Sütçüler (ISPARTA) ilçe merkezinin kuzey batısındaki Kovada gölünün güneyinde olabileceğine dair çeşitli görüşler de vardır.

MASIKYTES, Lykia > ΛΥΚΙΩΝ ΛΥ – MA – ΜΑΣ – ΜΑΣΙ

Yeri Lykia'nın orta-güney bölümünde aranan, belki bu adı taşıyan Antalya ilinin batısındaki **Akdağ** eteklerinde kurulu bir kenttir.

MASTAURA, Lydia > ΜΑΣΤΑΥΡΙΤΑΙ ΣΕΒΑΣΤΟΥΣ – ΜΑΣΤΑΥΡΕΙΤΩΝ

Nazilli (AYDIN) ilçe merkezine bağlı **Bozyurt** köyü. Aydın Dağları'nın (Messogis) güney eteklerinde Büyük Menderes'e kuzeyden katılan akarsulardan birinin (Chrysorhoas) kenarında kurulu idi.

MEGISTE, Karia ada > ME

Meis adası. Kaş (ANTALYA) ilçe merkezi açıklarına 2 km uzaklıktadır.

METHYMNA, Lesbos> MA – ΜΘΑ – ΜΘΑΥ –

ΜΑΘΥΜΝΑΙΟΝ – ΜΗΘΥΜΝΑΙΩΝ

Midilli adasının kuzey kıyısında ve en önemli ikinci kenti.

79. M.Ö. 420-377, AE, 1.88 gr, 13 mm, Env.no. 13.24/20.97
(BMC, 178/12 Benzer)

Athena; sorguç miğferli başı sğ. A= Lir; [M] A [Y] Θ

METROPOLIS, İonia > ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΩΝ – ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΙΤΩΝ

Torbalı (İZMİR) ilçe merkezine bağlı **Yeniköy** yakınındadır. Hellen dilinde bu isimdeki şehir adları bir bölgenin en önemli ana kenti veya göçmenlerin ana vatandan ayrı olarak kurduğu küçük kentleri ifade için kullanılmıştır.

80. M.Ö.1. yy. AE, 2.51 gr, 13 mm, Env.no. 1878.12/4 (SNG, Aulock 7926)
Kybele veya kule başlıklı şehir tanrıçası A= Kozalak ΔΙΟΓΕ

METROPOLIS, Phrygia > ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΙΤΩΝ ΘΡΥ[Γ]

Dinar (AFYON) ilçe merkezi, Haydarlı bucağına bağlı **Tatarlı** köyü yanı başındaki höyüktedir.

MIDAEUM, Phrygia > ΜΙΔΑΕΩΝ – ΤΥΧΗ ΜΙΔΑΕΩΝ

ESKİŞEHİR ili, Merkez ilçesine bağlı **Karahöyük** köyü. Hellen dilinde "Midas Yeri" anlamındadır.

MILETOPOLIS, Mysia > ΜΙΑΗΤΟ[ΠΟΛΙΤΩΝ] – ΜΕΛΑΗΤΟΠΟΛΕΙΤΩΝ

Karacabey-Mustafakemalpaşa (BALIKESİR) ilçe merkezleri arasındaki karayolunun yanından geçtiği "**Melde Bayırı**" olarak tanımlanan yükseltide yer alır. (M.kemalpaşa 5 km)

81. M.Ö.2.-1. yy. AE, 5.10 gr, 20 mm, Env.no. 100.30/20.88 (BMC, 91/6)
Athena; sorguç miğferli başı sğ. A= Baykuş; başı cepheden ,çift vucutlu.
[ΜΙΑ]ΗΤΟΠΟΛΙΤΩΝ

MILETUS, İonia > Μ – ΜΙΛΗΧΙΩΝ – ΜΙΛΗΧΙΩΝ

Yenihisar (AYDIN) ilçe merkezine bağlı **Balat** köyü yakınında. Menderes ırmağı ağzında kurulu önemli bir kenttir. Hitit belgelerinde **Arzawa** olarak anılan kentin **Milet (Miletus)** olduğu kabul edilir.

MINASSUS, Pisidia > ΜΙΝΑΚΚΕΩΝ

ISPARTA il merkezine 6 km uzaklıkta halkın piknik yaptığı **Milas mesiresindedir**. Adı oradan geçen Minasun çayı ile birlikte anılır. Bu çay Antalya'da denize dökülen Aksu'nun kaynaklarından biridir.

MOPSUS (veya MOPSUESTIA), Kilikia >

ΣΕΛΕΥΚΕΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟΣ ΤΩΙ ΠΥΡΑΜΩΙ
ΜΟΨΕΑΤΩΝ–...ΜΟΨΕΑΤΩΝ–ΜΟΜΨΕΑΤΩΝ

Ceyhan nehri (Pyramus) kenarında kurulu ve Suriye kralı Antiochus IV zamanında **Seleukia** olarak anılan bir kentti. Şimdi **Yüreğir** (ADANA) ilçe merkezine bağlı bucak merkezi = **Yakapınar (Misis)**..

MOSTENE, Lydia > ΛΥΔΩΝ ΜΟΣΤΗΝΩΝ – ΜΟCΤΗΝΩΝ –
ΜΟCΤΗΝΩΝ ΚΑΙCΑΡΕΩΝ

MANİSA ili Merkez ilçesi Karaoğlanlı bucağına bağlı **Sancaklıbozköy?**
civarında olabileceği sanılıyor.

MYLASA, Karia > ΕΥΠΟΛΕΜΟΥ – ΜΥΛΑΣΕΩΝ – ΜΥΛΑCΕΩΝ
Şimdi MUĞLA iline bağlı ilçe merkezi = **Milas**.

MYNDUS, Karia > ΜΥΝΔΙ – ΜΥΝΔΙΩΝ

Bodrum (MUĞLA) ilçe merkezinin 16 km kuzeydoğusunda ,Turgutreis
bucak merkezine bağlı Karakaya köyü yakınında ufak bir yanmada ve
koyu kenarındaki **Gümüşlük** mevki.Antik dönemde şarabı deniz
suyuna karıştırarak içtikleri için “Tuzlu İçen Sarhoşlar” olarak
tanınıyorlardı

82. M.Ö.2.-1.yy. AR, 3.52 gr, 19 mm, Env.no.1138.276/176
(1989 AMMY, 137/6)

Zeus; defne çelenkli başı sğ. A= Boynuz, küre ve iki buğday başağından
meydana gelmiş İsis elbise şapkası. Altta sembol :üzüm salkımı.,yetkili
memur adı: ΔΗΜΟΦΩΝ, Nok.k. ΜΥ ΝΔΙΩΝ

MYRA, Lykia > ΛΥΚΙΩΝ ΜΥ – ΜΥΡΑ – ΜΑ ΜΥ – ΜΥΡΕΩΝ

Şimdi ANTALYA iline bağlı ilçe merkezi = **Kale (Demre)**

83. M.Ö.1 yy. AR 0.74 gr, 11 mm, Env.no. 121.18/5.95

Artemis büstü; omuzunda sadağı ile sğ. Nok.k. A= Ok Kılıfı; kayışlı, hafif
kare çukur içinde Μ Α Μ Υ

MYRIANDROS, Kilikia

İskenderun (HATAY) ilçe merkezinin 5 km kadar güneybatısında
Esentepe mevkiindedir.Bu kente ait olduğu varsayılan sikkeler henüz
kesinlik kazanmamıştır.

MYRINA, Aeolis > ΜΥ – ΜΥΡΙ – ΜΥΡΙΝΑΙΩΝ –
ΜΥΡΙΝΑΙΩΝ – ΜΥΡΕΙΝΑΙΩΝ

Aliağa (İZMİR) ilçe merkezinin kuzeyinde ,Güzelhisar çayı ağızı
yakınında **Birki Tepe ve Öteki Tepe** üzerine yayılmıştır.Strabon'a
göre (C 623) kent, adını Troas ovasında mezarı bulunan bir Amazon
kahramanından almıştı.

MYRLEA, Bithynia > ΜΥΡΛ – ΜΥΡΛΕΑ – ΜΥΡΛΕΑΝΩΝ

Mudanya Şimdi BURSA il merkezine bağlı ilçe merkezinin ilk adı
(Bkz. APAMEİA)

MYTILENE, Lesbos > ΜΥΤΙ – ΜΥΤ – ΜΥΤΙΑΗΝΑΟΝ – ΜΥ ΤΙΑΗΝΑΙΟΝ

Midilli adasının en önemli ana şehridir. Dionysos anısına düzenlenen
festivallerin bu şehirde çok önemli bir yeri vardı.M.Ö. 2-1 yüzyıl

sikkelerinde en çok görünen tasvir teknelerin ve gemilerin ön kısmına monte edilen Dionysos süs heykelciğidir.

MYUS (veya MYESOS), İonia > MY – MYH

Söke (AYDIN) ilçe merkezine bağlı **Avşar** köyünün kuzeybatısında, Bafa gölünün kuzey yakınında yer alır. Bölgenin küçük fakat en eski şehirlerinden biridir.

84. M.Ö.350-300, AE, 2.76 gr, 15 mm, Env.no. 31.14/8.94 (Seaby, 4522)
Apollo; defne çelenkli başı sğ. A= Kaz; yuvarlak meander motifi içinde.
MYH

MYUS, Kilikia > MYEITΩN MANA

Kelenderis ile Marmaris Burnu (Posidium) arasındaki kıyıda yer aldığı tahmin edilmektedir.

NAKOLEIA, Phrygia > NAKOΛEΩN

Şimdi ESKİŞEHİR iline bağlı ilçe merkezi = **Seyitgazi**

NAKRASA, Lydia > NAKPACITΩN – NAKPACEITΩN – NAKPACEΩN

Kırkağaç (MANİSA) ilçesi, merkez bucağına bağlı **İlyaslar** köyü.
Muhtemel **Akrasus** kenti ile aynı (Bkz.AKRASUS)

NAGIDUS, Kilikia > NAFIDIKON– NAFID–NAFIDAEΩN

Bozyazı (İÇEL) ilçe merkezi yakınlarındadır.

85. M.Ö.400-380 AR, 10.24 gr, 20 mm, Env.no. 2.20/2.93 (BMC, 110/3-5)
Dionysos; sarmaşık yapraklarından çelenk takmış sakallı başı sğ. Nok k.
A = Aphrodite; sphendone giymiş ve sallantılı küpe takmış başı sğ. Sığ ve yuvarlak çukur içinde [NAFIDAEΩN]

NAULOKHUS, İonia > NAY

Priene yakınlarında (AYDIN ili, Söke ilçesine bağlı Güllübahçe) olması muhtemel bu küçük liman kentinin yeri henüz kesinlikle tespit edilememiştir. M.Ö.4. yüzyılda kısa süren bir bağımsızlığı olmuş .

B.İskenderden sonra Priene'ye bağlanmıştır

86. M.Ö.4. yy.(ortaları) AE 0.47 gr, 9 mm, Env.no. 135.170/2.85
Boğa; sğ. doğru ayakta. A= Yunus balığı; sğ. [N] AY

NEANDRIA, Troas > NEA - NEAN

Ezine (ÇANAKKALE) ilçe merkezine bağlı **Kayacık** köyü yakınındaki **Çığır Dağ** üzerinde yer alır

NEAPOLIS, İonia > NEAIΠOΛITΩN

Kuşadası (AYDIN) ilçe merkezinin güneyinde yer alan **Yılancı**

Burnu'nda olması gerektiği sanılıyor. Antik yazarların (Strabon, C 639/20) aktardığına göre eskiden Ephesos'a daha sonra Samos'a ait arazide idi .Hellen dilinde bu isimdeki şehirler "Yeni kent" anlamındadır.

NEAPOLĪS AD HARPASUM, Karia > NEΑΠΟΛΙΤΩΝ – NEΑΠΟΛΕΙΤΩΝ

Bozdoğan (AYDIN) ilçe merkezine bağlı **Yazıkent** köyü

NEAPOLĪS MYNDĪORUM, Karia > NEΑΠΟΛΙ ΜΥΝ (?)

Yeri henüz bilinmiyor. Bodrum (MUĞLA) ilçe merkezinin batısındaki yarımada da aranıyor.

NEOKAESAREĪA, Pontus > NEOKAICAPEIAC - NEOKAIC

Şimdi TOKAT iline bağlı ilçe merkezi = **Niksar**. (Bkz. KABEĪRA)

NEOKLAUDĪOPOLĪS, Paphlagonia > NEOKΛΑΥΔΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ

Önceleri **Neapolis** ve **Andrapa** olarak biliniyordu. Şimdi SAMSUN iline bağlı ilçe merkezi = **Vezirköprü**.

NEONTEĪKHOS, Aeolis > NE

Menemen (İZMİR) ilçe merkezine bağlı **Yanikköy** yakınlarındadır.

Hellen dilinde “Yeni Kale” anlamındaki bu kent antik yazarlardan Herodot’a göre Anadolu yerli halkının (Pelagos) elindeki komşu şehir Larissa’yı kuşatmak için, ilk gelen kolonistler tarafından kurulmuş en eski bölge şehirlerindendi.

NESOS, Ada (Lesbos yakını) > ΝΑΣ – ΝΑΣΙ

Ayvalık (BALIKESİR) ilçe merkezi yakınlarında şimdi karaya birleşmiş olan **Alibey adası** (eski Cunda) Midilli adası yakınlarındaki Hekatonnes takımadalarının en büyüğü. Apollo tapınağı ile ünlü idi.

NĪKAEA, Bithynia > ΝΙΚΑΙΕΩΝ – [NEIK]AIEΩΝ –

..NEIKAIΕΙΣ –... ΝΙΚΑΕΙC

Şimdi BURSA iline bağlı ilçe merkezi = **İznik**

NĪKOMEDĪA, Bithynia > ΝΕΙΚΟΜΗΔΕΙΑC ΝΙΚΟΜΗΔΕΩΝ –

ΝΕΩΚΟΡΟΥ –...ΝΕΩΚΟΡΩΝ

Bithynia kralı Nikomedes I tarafından kurulan bu şehir “Nikomedes Yurdu” anlamındadır. Şimdi il merkezi = **İZMİT**

NĪKOPOLĪS AD LYKUM, Pontus > ΝΕΙΚΟΠΟΛΕΩC - ΝΙΚΟΠΟΛΙΤΩΝ

Suşehri (SĪVAS) ilçe merkezine bağlı **Eskişar** köyü (eski Pürk köyü) yakınlarındadır. Hellen dilinde ‘Zafer Kenti’ anlamını taşır.

NĪNĪKA KLAUDĪOPOLĪS, Kilikia > COL. IVL. AVG. FELI. NINIC.

CLAVD - NINI. COL. CLAUDIOPOLI

Mut (İÇEL) ilçe merkezinin Roma kolonisi olarak kurulduğu ilk adı. (Bkz. KLAUDĪOPOLĪS)

NĪSĪBĪS, Mesopotamia > ΚΟΛ. ΝΕCΙΒΙ

Mygdonia’nın (Bölgede bulunan Çakçak suyu ve civarına B.İskender döneminde verilen isim) en önemli kentlerinden olup Antiochus IV döneminde sikkelerini Antiokheia adı altında bu kralın portresi ve

ANTIOΞEΩN TΩN EN MYTΔONIA lejandı ile bastırđı. Şimdi

MARDİN iline bağlı ilçe merkezi = **Nusaybin**

NISYROS, Karia Ada > NI – NISY – NISYPION

Datça Yarımada'sının en uç noktasındaki Deveboynu Burnu (Triopian Burnu) ile Kos adasının güney ortasında yer alan küçük volkanik bir adadır. Poseidon tapınağı vardı

NYSA, Lydia > NY – NYCA – NYΣAEΩN - NYCAEΩN

Sultanhisar (AYDIN) ilçe merkezi yakınlarında (3 km) oldukça geniş bir alana kuruludur.

OKOKLEÍA, Phrygia > OKOKΛIEΩN

Henüz yeri tam olarak bilinemeyen sikke basmış Anadolu kentlerinde biri daha. Burdur Gölü kıyılarına yakın civarda aranıyor.

OENOANDA, Lykia > OINOANΔEΩN

Fethiye (MUĞLA) ilçesi, Seki bucak merkezine bağlı **İncealiler** köyü (yeni adı ?) yakınlarındaki tepe

OENOE, İkaria ada > OINAIΩN

Samos'un batısında küçük bir ada kentidir..

OLBA, Kilikia > OΛBEΩN

Uzuncaburç'un (**Diokaesareia**) 4 km doğusundaki tapınak kent. (Bkz. ΔIOKAESAREIA)

87. M.S.10-15 (Rahip Ajaks) AE, 8.70 gr, 21 mm, Env.no. 89.118/17.94 (BMC, 119/2)

Ayaks; Hermes şeklinde başına tam oturmuş beresi ile şđ. dönük, küpeli ve omuzunda pelerini,önünde kadukeus ile.[AIANTOS] TEYKPOV

A=Triskeles; APXIEPEΩΣ TOΠAPXOYAKEN NAT AAAAAΣΣ

OLBASA, Pisidia > COL. OLBASENORVM – COL. AVG .OLB – COL. IVL .AVGV .OLBASENE

BURDUR ili,**Merkez** ilçe Kemer bucağına bağlı **Belenli** köyü yakınlarında Bozçay (Lysis) vadisinde Roma imparatoru Augustus'un kurduğu kolonilerden biri idi.

OLBÍA, Pamphylia > IB(Ters) A

Yeri tam tespit edilememiş, ANTALYA il merkezinin 10 km kadar güneybatısında Pamphylia –Lykia sınırında olması muhtemel bir kenttir. M.Ö. 5.yüzyılın başlarına tarihlenen Lykia yazıtlı gümüş sikke örnekleri vardır.

OLYMPUS, Lykia > OΛYM - OΛYMPH - OΛYMPHΩN

Çıralı, Yanartaş, Deliktaş veya Tahtalı Dağ olarak bilinen dağın doğu eteğindeki kıyı kentlerinden biri.

OPHRYNIUM, Troas > ΟΦΡΥ – ΟΦΡΥΝΕΩΝ

ÇANAKKALE ili, **Merkez** ilçeye bağlı **İntepe** bucağının hemen kuzeydoğusunda Çanakkale Boğazı'na hakim bir tepe üzerinde yer alır.Hellenlerin ulusal kahramanı Hektor ,daha sonra kemikleri Thebe şehrine götürülmeden önce burada gömülü idi ve adına kusal bir orman kurulmuştu.

ORTHOSIA, Karia > ΟΡΘΩΣΙΕΩΝ – ΟΡΘΩΣΙΕΩΝ

Yenipazar (AYDIN) ilçe merkezine bağlı **Donduran** köyü.Bugünkü köyün ismi hala yerli Anadolu dilinden Dandurawana yani “Yüce Danda Ülkesi” anlamından gelmektedir. Hellenler bu ismi kendi tanrıları Artemis'in sıfatlarından “Doğru,Adil” anlamına gelen Orthos sözcüğüne uyarlamışlardır.(B.Umar, 620)

OTRUS, Phrygia > ΟΤΡΟΗΝΩΝ

Hocalar (AFYON) ilçesine bağlı **Yanıkören** köyü.(Çorhisar).Kent Sandıklı ovasını oluşturan Orta Prigya'da aralarında birlik oluşturmuş beş (Pentapolis) şehirden biriydi.

PAKTOLUS, Lydia > ΠΑΚΤΩΛΕΩΝ

Sikkelerinden yola çıkılırsa Sart çayı (Paktolos) kenarında kurulu olması gereken bir kenttir.

PALAEOBEUDUS (veya Beudos Vetus), Phrygia >

ΠΑΛΑΙΟΒΕΥΔΗΝΩΝ

Şuhut (AFYON) ilçe merkezi civarında muhtemelen ovanın kuzey sınırında tahmin edilmektedir.

PALAEOPOLIS, Pisidia > ΠΑΛΑΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ – ΠΑΛΕΟΠΟΛΙΤΩΝ

Yeri henüz kesinlikle saptanabilmiş değildir BURDUR ili, **Kemer** ilçe merkezine bağlı **Akçaören** köyü tahminlerin en kuvvetlisidir.

PANEMOTEIKHOS, Pisidia > ΠΑΝΕΜΟΤ(Ε)ΙΧΙΤΩΝ

Bucak (BURDUR) ilçesi, Kızılkaya bucak merkezine bağlı **Boğazköy** (S.Mitchell, XIV.Arş.S.T. I/49)

PAPPA-TİBERİA, Pisidia > ΤΙΒΕΡΙΕΩΝ ΠΑΠΠΗΝΩΝ

Şarkikaraağaç (ISPARTA) ilçe merkezine bağlı **Çarıksaraylar** köyü. Ancak çeşitli görüşler mevcuttur. (**Yunuslar** SNG, France 3) Beyşehir gölünün doğusunda aranmaktadır Adının yanındaki ikinci ismini Roma imparatoru Tiberius döneminde almıştır.

PARİUM, Mysia > ΠΑΡΙ – ΠΑΡΙΑΝΩΝ – ΡΑΡΙΟΝ – ΡΑΡΙΟΝ

Biga (ÇANAKKALE) ilçe merkezi, Balıklıçeşme bucağına bağlı **Kemer** köyü yakınlarında denize uzanan **Bodrum Burnu** üzerinde Arkaik dönemden itibaren en eski sikke basan kentlerden biri.

88. M.Ö.400-300 AR, 2.34 gr, 14 mm, Env.no.1133.1 (BMC, 95/14)
Gorgo; başı cepheden. A= Boğa; ayakta sl.,başını çevirmiş geriye
bakıyor. Π Α Ρ Ι

PARLAİS, Lykaonia > ΠΑΡΛΑΙΤΕΩΝ – IVL. AVG. COL. PARLAIS
Şimdi ISPARTA ili, Eğridir ilçesine bağlı bucak merkezi = **Barla**.

PATARA, Lykia > ΛΥΚΙΩΝ ΠΑ –ΠΑ ΚΡ –ΠΑΤΑΡΕΩΝ –
ΠΑΤΑΡΕΩΝ ΜΥΡΕΩΝ ΟΜΟΝΟΙΑ

Kaş (ANTALYA) ilçe merkezi, Kalkan bucağına bağlı **Gelemiş** köyü

PEDNELİSSUS, Pisidia > ΠΕΔΝΗΛΙΣΣΕΩΝ – ΠΕΤΝΗΛΙΣΣΕΩΝ

Henüz kesin olarak lokalize edilememiş olan bu kentin Perge'nin 30 km
kuzeydoğusunda bir yerde olabileceği düşünülmektedir. **Serik**
(ANTALYA) ilçesi Gebiz bucağına bağlı **Kozan** köyü **yakını**
(V.Sevin,159)

PEİRAEUS, Pontus > ΠΕΙΡΑ –ΠΕΙΡΑΕ –ΠΕΙΡΑΙ –ΠΕΙΡΑΙΩΝ

SAMSUN Şimdi il merkezinin muhtemel M.Ö.5. yüzyılın ortalarından
M.Ö. 4. yüzyılın sonlarına kadarki adı. Daha sonra tekrar eski **Amisos**
adını aldı. (Bkz. AMİSOS)

PELTAE, Phrygia > ΠΕΛΤΗΝΩΝ [ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ]

Çivril (DENİZLİ) ilçesi, merkez bucağına bağlı **Karayahşılar** köyü
yakınlarındadır.

89. M.Ö.133'den önce. AE, 5.77 gr, 18 mm, Env.no. 190.60/33.88
(BMC, 347/1)

Genç erkek kahraman; yanak koruyuculu sorguçlu miğfer giymiş büstü
şğ. A=Arslan; sl. oturuyor. Altta Mg: 7 ve 8 ΠΕΛ ΤΗΝΩΝ

PERGE, Pamphylia > ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ ΠΕΡΓΑΙΑΣ – ΠΕΡΓΑΙ –

ΑΡΤΕΜΙ.ΠΕΡΓΑ – ΔΙΑΝΑ ΡΕΡΓ. ΠΕΡΓΑΙΩΝ – ΠΕΡΓΕΩΝ – ΠΕΡΓΗ

ANTALYA ili, **Merkez** İlçe **Aksu** bucak merkezi yakınlarındadır.

90. M.Ö.3. yy. AR, 16.56 gr, 28 mm, Env. 1528.100/100,
(SNG, Aulock 4653)

Artemis; defne çelenkli, saçları topuzlu, boynu ve arkasındaki sadağı ile
başı şğ. Nok.k. A= Artemis; kısa ve kolsuz kiton giymiş, sl. dönük ayakta,
sağ elinde çelenk tutarken sl eli ile asasına dayanıyor. Sol yanındaki geyik
yukarı bakıyor. Nok k. ΑΡΤΕΜΙΔΟ[Σ] ΠΕΡΓΑΙΑ[Σ]

PERGAMUM, Mysia > ΠΕΡ[Γ] [Α] [ΜΗ] – ΠΕΡΓΑΜΗΝΩΝ –

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ – ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ ΚΑΙ ΥΓΙΕΙΑΣ –

ΑΘΗΝΑΣ ΑΡΕΙΑΣ veya ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ

Anadolu'nun en büyük darphanelerinden biridir. Şimdi İZMİR iline bağlı
ilçe merkezi = **Bergama**

91. M.Ö.123-67 AR, Kistophorik Drahmi, 3.04 gr, 16 mm,
Env.no. 148.29/1.96
Herakles sopası üzerinde arslan postu. Sarmaşık yapraklarından yapılmış
çelenk içinde. A= Asma yaprağı üzerinde üzüm salkımı. SI Mg: 9,
Sğ. yilana sarılı thyrsos. Üstte Mg: 10, En üstte ΔH

PERINTHUS, Thrake > ΠΕ-ΠΕΡΙΝ-ΠΕΡΙΝ ΘΙΩΝ

Şimdi TEKİRDAĞ iline bağlı ilçe merkezi = **Marmara Ereğlisi**.

PERPERENE, Mysia > ΠΕΡ - ΠΕΡΠΕ - ΠΕΡΠΕΡΗΝΙΩΝ

Bergama (İZMİR) ilçe merkezi, **Yukarıbey** bucağına bağlı **Aşağıbey**
köyü.

92. M.Ö.2.-1.yy. AE, 0.87 gr, 10 mm, Env.no. 101.30/8.91 (BMC, 168/1)
Apollo; defne çelenkli başı sğ. A= Üzüm salkımı; asma dalları ile birlikte
Π Ε

PESSINUS, Galatia > ΜΗΤΡΟΣ(Σ) ΘΕΩ(Ω)Ν ΠΕΣΣΙΝΕΑΣ-
ΠΕΚΚΙΝΟΥΝΤΙΩΝ-ΠΕΚΚΙΝΟΥ

Sivrihisar (ESKİŞEHİR) ilçe merkezine bağlı **Ballıhisar** köyü
(Balahisar)

PHARNAKEIA, Pontus > ΦΑΡΝΑΚΕΩΝ - ΦΑΡΝΑΚΕΙΑΣ

Şimdiki il merkezi GİRESUN'un yerinde veya biraz daha batısında
düşünülen bu kente Pontus kralı **Pharnakes** tarafından verilen bu isim
Bizans dönemine kadar kullanılmıştır. Kentin ilk adı ise **Kerasus** idi. (Bkz.
KERASUS)

PHASALIS, Lykia > ΦΑΣ - ΦΑΣΗ - Φ - ΦΑ - ΦΑΧΛ(Ε)ΙΤΩΝ

Kemer (ANTALYA) ilçe merkezine bağlı **Tekirova** köyünün
kuzeydoğusundaki yarımada üzerindedir.

PHELLUS, Lykia > ΛΥΚΙΩΝ ΦΕ - ΦΕΛΛΕΙΤΩΝ

Kaş (ANTALYA) ilçe merkezine bağlı **Çukurbağ** köyü yakınlarında
Felen Dağı yamacındadır. Tam karşısındaki bugün Kaş olan yerleşim
yerine ise şehrin adına izafeten "Phellos'un karşısında" anlamını taşıyan
Antiphellos adı verilmiştir. (Bkz. ANTİPHELLOS)

PHILADELPHEIA, Lydia > ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΝ

Şimdi MANİSA iline bağlı ilçe merkezi = **Alaşehir**

PHILADELPHEIA, Kilikia > ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΝ ΚΗΤΙΔΟΣ

Kentin yeri ile ilgili olarak ortak bir görüş yoktur. **İmsiören** (SNG,
Levante Cilicia) veya Mut (İÇEL)-Ermenek (KARAMAN) ilçe merkezleri
arasındadır.

PHILOMELIUM, Phrygia > ΦΙΛΟΜΗΛΕΩΝ

Şimdi KONYA iline bağlı ilçe merkezi = **Akşehir**

93. M.Ö.2. yy. AE, 7.01 gr, 23 mm, Env.no. 58.2/2.93 (BMC, 654/6)
Nike; büstü sğ., omuzunda palmye dalı A= Karşılıklı ve uçları birleşmiş
iki bereket boynuzu; aralarında yıldırım demeti ve ayyıldız.

ΦΙΛΟΜ ΜΕΝ ΕΜ

PHOKEÍA, İonia > Φ – ΦΩ – ΦΩΚΑΕΩΝ – ΦΟΚΑΙΕΩΝ –
ΦΟΚΑΙΕΥCIN.....-ΦΩΚΕΑ

Şimdi İZMİR iline bağlı ilçe merkezi = **Foça (Eski)**

PHYGELA, İonia> ΦΥΓΕΛΕΩΝ – ΦΥΓ

Artemis Munychia tapınağı ile tanınan bu küçük kıyı kenti **Kuşadası**
(AYDIN) ilçe merkezinin kuzey **yakınlarına** denk düşer. (Kuştur Tatil
Köyü yanı)

PİMOLİSA, Paphlagonia > ΠΙΜΩΛΙCΩΝ

Şimdi ÇORUM iline bağlı ilçe merkezi = **Osmancık**

94. M.Ö.2.-1.yy. AE, 7.62 gr, 22 mm, Env.no. 1748.7/2. (BMC, 37/1)
Ares; sorguç miğferli genç başı sğ. A= Kılıç; kayışı ile beraber kını içinde
ΠΙΜΩ ΛΙCΩΝ

PINARA, Lykia > ΠΙΝΑΡΕΩΝ – ΛΥΚΙΩΝ ΠΙ – ΠΙ ΛΥ

Fethiye (MUĞLA) ilçesi, Eşen bucak merkezine bağlı **Minare** köyü
yakınındadır.

95. M.Ö. 2. yy. AE, 1.10 gr, 10 mm, Env.no. 111.61/50.88 (BMC, 84/1-4)
Apollo; defne çelenkli başı sğ. Nok k. A= Bukranium .
ΠΙΝΑ [Ρ]Ε ΩΝ

PİONİA, Troas > ΠΙΟΝΙΤΩΝ

Ayvacık (ÇANAKKALE) ilçesine bağlı **Çaltı** köyü. Satnionis 'in (Tuzla
çayı) kuzey kıyısındaki alçak bir tepede lokalize edilmesine karşın, bu
kentin Mysia bölgesinde **İvrindi (BALIKESİR)** ilçesi, Gökçeyazı bucak
merkezine bağlı **Gömeniç** köyünde olduğunu savunan görüşler de
mevcuttur. Hellen dilinde "Otlak yeri"

PİTANE, Mysia > ΠΙ – ΠΙΤΑ – ΠΙΤΑΝΑ – ΠΙΤΑΝΑΙΩΝ

Dikili (İZMİR) ilçe merkezine bağlı bucak merkezi **Çandarlı**
yakınındadır.

96. M.Ö.4. yy. AE 2.66 gr, 16 mm, Env.no. 104.38/26.90 (BMC, 172/11-3)
Zeus Ammon; boynuzlu başı cepheden hafif sğ. dönük. A= Uçları çizgi
ile birbirlerine birleştirilmiş yıldız. (Pentagram) ΠΙ [ΤΑ]ΝΑΙΩΝ

PLAKİA, Mysia > ΠΛΑ – ΠΛΑΚΙΑ

Marmara Denizi (Propontis) güney kıyısında, Kyzkios'un doğusunda,
Rhyndakus (Adırmaz-Orhaneli çayı) ağzında kurulu küçük bir yerleşim
yeri.

97. M.Ö.4. yy. AE, 2.25 gr, 13 mm, Env.no. 13.71/66.91 (BMC, 174/5)

Genç kadın (Kybele); kule başlıklı, küpe ve gerdanlıklılı başı sğ.

A= Arslan; avını parçalıyor. Altta buğday başağı. ΠΛΑΚΙΑ

PLARASA, Karia > ΠΛΑ – ΠΛΑΡΑΣΕΩΝ ΚΑΙ ΑΦΡΟΔΙΣΙΕΩΝ

Karacasu (AYDIN) ilçe merkezine bağlı **Bingeç** köyü .Komşu şehir

Aphrodisias ile M.Ö. birinci yüzyılın sonlarına doğru birleşerek ortak

sikke basmıştır. (Bkz. APHRODİSİAS)

98. M.Ö.2.-1.yy. AE, 1.75 gr, 11 mm. Env.no. 29.33/31.92

Athena; üç tepelikli miğfer giymiş büstü cepheden A= Π Λ Α

PODALİA, Lykia > ΠΟΔΑΛΙΩΤΩΝ

Yeri henüz tespit edilebilmiş değildir. **Elmalı** (ANTALYA) ilçe merkezine

bağlı **Karamık** köyü yakınlarında, şimdi kurumuş olan Avlan gölü

kıyısında (B.Umar, 670) veya aynı ilçenin güney batısındaki **Söyle**

(**Söğle**) ?

POEMANENUM, Mysia > ΠΟΙΜΑΝΗΝΩΝ – ΠΟΙΜΗC

Manyas (BALIKESİR) ilçesine bağlı **Soğuksu** köyü yakınlarındaki bu

kent Kyzikos'un yakınında ve ona tabi idi .M.S. 12. yüzyılda yörenin en

güçlü kalesi oldu.

POGLA, Pisidia > ΠΟΓΛΕΩΝ

Korkuteli (ANTALYA) ilçe merkezi, Bozova bucağına bağlı **Çomaklı**

köyü (eski Fuğla)

POMPEİOPOLİS, Paphlagonia > ΠΟΜΠΗΙΟΠΟΛΙΤΩΝ -

ΠΟΜΠΗΙΟΠΟΛΙC

Şimdi KASTAMONU iline bağlı ilçe merkezi = **Taşköprü**

PORDOSİLENE (POROSELENE), Ada > ΠΟΡ – ΠΟΡΔΟΣΙ –

ΠΟΡΟCΕΛΗΝΕΙΤΩΝ

Ayvalık (BALIKESİR) ilçe merkezi yakınında **Maden adası**. Midilli

adası yakınlarındaki Hekatonnes takımadalarından biridir. Antik yazar

Pausanias şehrin evcil yunuslarından bahseder. Daha sonra **Poroselene**

adını almıştır. Sikkelerindeki ana tip yunus balıklarıdır.

PRIAPUS, Mysia > ΠΡΙΑΠΗΝΩΝ

Marmara denizi güney kıyısında, ÇANAKKALE ili, **Biga** ilçesine bağlı

Karabiga bucak merkezi yakınlarında **Karabiga Kalesi** denilen

yerdedir. Kyzikos'un kolonisi idi.

PRIENE, İonia > ΠΡ – ΠΡΙ – ΠΡΗ – ΠΡΗΝΕΩΝ

Söke (AYDIN) ilçe merkezine bağlı, **Güllübahçe** bucak merkezi yanında

oldukça iyi korunmuş kentlerden biri olup Anadolu yerli dilinde "Hisar

Yurdu" anlamını taşır.

99. M.Ö.3.yy. AE, 1.39 gr, 10 mm, Env.no. 31.14/4.94 (BMC, 232/41)
Baykuş; kanatları kapalı,cepheden hafif sğ. A = Trident (Üçlü zıpkın)
yetkili memur: EPA, ΠΡΙΗ

PROKONNESUS, Mysia > ΠΡΟΚΟΝ

Marmara Adası. Marmara Denzinin bu en büyük adası antik dönemde de kaliteli mermeriyle ünlüydü

PROSTANNA, Pisidia > ΠΡΟ – ΠΡΟC – ΠΡΟCΤΑΝΝΕΩΝ

ISPARTA iline bağlı ilçe merkezi Eğridir'in güneydoğu yakınında göl kıyısında kalıntıları görülen kent?

100. M.Ö.1. yy. AE, 4.29 gr, 16 mm, Env.no. 2012.85 (His.Num., 709)

Miğferli erkek başı sğ. A= İnsan bacaklarından triskeles. Nok.k. Π P

PRUSA AD OLYMPUM, Bithynia > ΠΡΟΥCΑΕΩΝ –

ΠΡΟΥCΑΕΙC ΔΙΑ ΟΛΥΜΠΙΟΝ

Şimdi il merkezi = **BURSA**

PRUSIAS AD HYPİUM, Bithynia > ΠΡΟΥCΙΕΩΝ –

ΠΡΟΥCΙΕΩΝ ΠΡΟC ΥΠΙΩ

Kent Hypos (Melen su) kenarında kurulu idi.Şimdi DÜZCE iline bağlı ilçe merkezi = **Konuralp** (Üskübü)

PRUSIAS AD MARE, Bithynia > ΠΡΟΥCΙΕΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟC ΘΑΛΑCΣΣΗ

Gemlik Şimdi BURSA iline bağlı ilçe merkezinin Prusias I (M.Ö. 202) dönemindeki adı (Bkz. ΚΙΥC)

PRYMNESSUS,Phrygia > ΠΡΥΜΝΗCCEΩΝ –

ΠΡΥΜΝΗCCEΩΝ – ΠΡΥΜΝΗCCEΙC

AFYON il ,**Merkez** İlçeye bağlı **Sülün** köyü (AFYON il merkezinin 8 km güneydoğusundaki höyük)

PYRRHA, Lesbos > ΠΥΡ – ΠΥΡΡ

Midilli adasının M.Ö.4. yüzyılda bronz sikke basmış ufak şehirlerinden biridir.

RHODİAPOLİS, Lykia > ΛΥΚΙΩΝ ΡΟ – ΡΟΔΙΑΠΟΛΕΙΤΩΝ

Kumluca (ANTALYA) ilçe merkezine bağlı **Sarıcasu** köyü yakınlarında **Eski Hisar** mevkidedir.

RHODOS, Karia ada > Ρ Ο – ΡΟΔΙΟΝ – ΡΟΔΙΩΝ – ΡΟΔΙΟΙ

Rodos Adası,Kuzeyden Datça Yarımadası ile çevrilmiş olan bu ada Kuzeydoğudan güneydoğuya doğru 77 km uzunluğunda olup, Anadolu'ya bu doğrultuda Fethiye Körfezi açıklarına kadar uzanır. Adanın başkenti, daha önceki Ialysus,Kamirus,Lindus kentleri tarafından M.Ö.yaklaşık 408 yıllarında adanın en kuzey ucunda kurulmuş olan Rhodos'tur.

101. M.Ö. 304-166 AR, 6.70 gr, 21 mm, Env.no. 1122.60/28
(BMC, 244/143)
Helios; dörtte üç cepheden şualı başı hafif sğ. A= Gül; gıncası ile.Üstte yetkili memur :MNAΣIMAXOΣ
Solda sembol : Athena sl doğru ayakta,miğferli,Nike tutuyor.Nok. k.
- RHOETEİUM, Troas > PO IT EI**
Yeri henüz saptanabilmiş değildir.ÇANAKKALE il merkezi kıyılarından bucak merkezi İntepe kıyılarına doğru giderken denize uzanan burunlardan biri üzerinde olduğu tahmin edilmektedir.
- RHOSUS, Kilikia> ΡΩΣΕΩΝ**
İskenderun (HATAY) ilçesine bağlı bucak merkezi **Uluçınar** (eski **Arsuz**) Rhosos veya şimdiki adı ile Arsuz İskenderun'un güneybatısında denize dökülen çay olup, kent ırmağın ağzında kuruludur.
- SAGALASSUS, Pisidia > ΣΑΓΑΛΑΣΣΕΩΝ-ΧΑΓΑ-ΣΑΓΑΛΑΣΣ-ΣΑΓΑΛΑΚΚΕΩΝ**
Şimdi BURDUR iline bağlı ilçe merkezi = **Ağlasun**
- SAİTTA, Lydia > CAITTHNΩΝ**
Demirci (MANİSA) ilçesi, Borlu bucak merkezine bağlı **İcikler** köyü yakınlarında, Demirci Köprü Barajı'nın kuzey doğusundaki **Sidas Kale** olarak bilinen yer.
102. M.S. 2.yy. AE, 4.70 gr, 19 mm, Env.no. 121.18/10.95 (BMC, 214/11)
Demos; defne çelenkli genç başı sğ. ΔΗΜΟC A= Herakles;
çıplak,ayakta,sğ. dönük,başını sl. çevirmiş bakarken sğ. kolu ile sopasına dayanıyor .Sol kolu üzerinde arslan postu CAITTH NΩΝ
- SALA, Lydia > CAAHNΩΝ**
Eşme (UŞAK) ilçe merkezine bağlı **Güney** köyü yakınlarındadır
- SAMOS, İonia Ada > ΣΑ - ΣΑΜΙ - ΣΑΜΙΩΝ -CΑΜΙΩΝ -CΑΜΙΩΝ**
Sisam Adası Kuşadası/Davutlar Dilek Milli Parkı'nın bulunduğu yarımadanın hemen yakınında yer alır.M.Ö.6.yy.sonu ve 5.yüzyıldan itibaren sikke basmış önemli merkezlerden biridir.
- SAMOSATA, Kommagene > CAMOCATΩ-**
CAMOCATΩ ΠΟΛΕΩC-CAMOCATEΩΝ
Kommagene Krallığı'nın başkenti konumundaydı.Bağımsız bronz sikkeleri Antiokhus I-IV krallanna aittir.Şimdi kalıntıları Atatürk Barajı'nın suları altında kalan ADIYAMAN iline bağlı ilçe merkezi = **Samsat**
- SANAUS, Phrygia > ΣΑΝΑΗΝΩΝ**
Dazkırı (AFYON) ilçe merkezine bağlı **Sarıkavak** köyü yakınlarında olan bu kent Acıgöl'ün (yerli Anadolu dilinde Anawa) kuzey yakınında yer alır..

SARDES, Lydia > ΣΑΡΔΙΑΝΩΝ – ΣΑΡΔΙΑΝΩΝ – ...ΣΑΡΔΙΑΙ -

Salihli (MANİSA) ilçe merkezinin 8 km yakınlarındadır. Ankara-İzmir karayolu kentin ortasından geçer.

SAVATRA, Lykaonia > ΣΑ(Ο)ΒΑΤΡΕΩΝ ΚΟΙ ΛΥΚΑΟΝΙΑΙ

Karatay (KONYA) ilçesi, Obruk bucağına bağlı **Yağlıbayat** köyü yanbaşındadır.

SEBASTE, Paphlagonia > ΣΕΒΑΚΤΗ

Muhtemelen **Pompeiopolis** (Taşköprü) kenti tarafından geçici olarak türetilmiş bir isim.M.Aurelius ve L.Verus adına basılmış ΣΕΒΑΚΤΗ ΜΗΤΡΟ. ΠΑΦ lejantlı sikkeleri mevcuttur.

SEBASTE, Phrygia > ΣΕΒΑΣΤΗΝΩΝ

Şimdi UŞAK iline bağlı ilçe merkezi = **Sivaslı** (2 km güneybatısındaki **Selçikler** V.Sevin, 207)

SEBASTEİA, Pontus > ΣΕΒΑΚΤΗΝΩΝ – ΣΕΒΑΚΤΙΑΙ

Şimdi il merkezi = **SİVAS**

SEBASTAPOLİS (veya HERAKLEOPOLİS), Pontus >

ΣΕΒΑΚΤΟΠΟΛΙΤΩΝ - ΣΕΒΑΚΤΟΠΟΛΕΩΣ

ΣΕΒΑΚΤΟ[ΠΟ] ΗΡΑΚ[ΛΕΟΠΟ]

Şimdi TOKAT iline bağlı ilçe merkezi = **Sulusaray**

SEBASTAPOLİS. Karia > ΣΕΒΑΚΤΟΠΟΛΙΤΩΝ –

ΣΕΒΑΚΤΟΠΟΛΕΙΤΩΝ –ΣΕΒΑΚΤΟΠΟΛΙΣ

Apollonia Salbake (Tavas-Kale karayolu üzerinde Medet köyü) ile Kıbyra (Alara çayının kaynağı ile Kara Burun çıkıntısı üzerindeki kent) arasında tahmin edilmektedir.Kızılca ?

SELEUKEİA AD KALYKADNUM, Kilikia>

ΣΕΛΕΥΚΕΩΝ [ΤΩΝ ΠΡΟΣ ΤΩΙ ΚΑΛΥΚΑΔΝΩΙ]

ΣΕΛΕΥΚΕΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟΣ ΤΩ ΚΑΛΥΚΑΔΝΩ

Şimdi İÇEL iline bağlı ilçe merkezi = **Silifke**

103. M.S. 2.yy. AE 18.02 gr, 34 mm, Env.no. 15.85/57.99

(SNG, Levante Cilicia 719)

Artemis ve Apollo büstü; karşılıklı. A= Athena; kalkan ve mızrağı ile ayakları dibindeki yarı gövdesi yılan şeklinde yaratıkla mücadele ediyor.

ΣΕΛΕΥΚΕΩΝ ΕΠΙΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

SELEUKEİA AD PYRAMUM, Kilikia>

ΣΕΛΕΥΚΕΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟΣ ΤΩΙ ΠΥΡΑΜΩΙ

Mopsus veya **Mopsuestia** kentinin Antiokhus IV tarafından bastırılan sikkelerdeki adı (Bkz.MOPSUS)

SELEUKEÍA PIERÍA, Kommagene > ΣΕΛΕΥΚΕΩΝ ΤΩΝ ΕΜ ΠΙΕΡΙΑΙ-
CEΛΕΥΚΕΩΝ ΠΙΕΡΙΑC

Samandağ (HATAY) ilçesi, merkez bucağına bağlı **Kapısu** köyü yakını
Asi Nehri (Orantes) kaynağının 8 km kuzeyindedir.

SELEUKEÍA SİDERA, Pisidia > ΣΕΛΕΥΚΕΩΝ

Atabey (ISPARTA) ilçe merkezine bağlı antik isim ile uyumlu olan **Selef**
köyü.Fakat şimdiki adı **Bayat**

SELGE, Pisidia > ΣΤ – ΣΕΛΓΕΩΝ – ΣΕΛΓΕ – CEΛΓΕΩΝ

Manavgat (ANTALYA) ilçesi ,Beşkonak bucağına bağlı **Zerk** köyü
yakını. Şimdiki adı **Altinkaya**

104. M.Ö. 300-190 AE, 9.97 gr, 24 mm, Env.no. 17.47/10.93
(BMC, 258/16-19)

İki güreşçi; karşılıklı birbirlerinin bileklerinden tutuyor.Aralarında K,
Nok.k A= Sapan atıcısı; ayakta sğ. dönük,elleri yukarıda, sğ. insan
bacaklarından triskeles. Altta sopa,ayakları altında Σ [Σ]ΕΛΓΕ[N]

SELİNUS, Kilikia > CEΛINOYCIΩΝ – CEΛI – CEΛINOYCIΩN – ...CEΛINOY

Ünlü Roma imparatoru Traianus burada öldü. Kentin Roma
dönemindeki adı Traianopolis , Hellen dilindeki anlamı ise
“Maydonozlu” idi. Şimdi ANTALYA iline bağlı ilçe merkezi =
Gazipaşa. (Selinti).

SELYMBRÍA (SALLYBRÍA), Thrake > ΣΑ-ΣΑΛΥ

Şimdi İSTANBUL iline bağlı ilçe merkezi = **Silivri**.

SESAMUS, Paphlagonia > ΣΗΣΑ -ΣΗΣΑΜ –ΣΗΣΑΜΗ

Şehir yaklaşık M.Ö. 300 yıllarında **Amastris** (Bugün BARTIN iline bağlı
ilçe merkezi **Amasra**) ile birleşmiş, gümüş ve bronz sikkelerini bu
tarihten önce basmıştır.

105. M.Ö.4.yy. (ikinci yansı) AE, 2.28 gr, 14 mm, Env.no.1586.170
(BMC, 94/1)

Zeus; defne çelenkli başı sl. A= Genç kadın (Artemis?); saçları toplu ve
bağlı başı sl. [ΣΗ] [ΣΑ]

SESTUS, Thrake > ΣΑ –ΣΗ –ΣΗΣΤΙΑ– ΣΗΣ – CHCTIΩΝ – CHCTIΩN

Gelibolu Yarımadası 'ndaki **Akbaş Limanı** (ÇANAKKALE) üzerinde
iskan edilen şehir, Abydos'un karşısında Çanakkale Boğazi'nin en
stratejik yerinde, orduların geçiş güzergahında bulunuyordu.

106. M.Ö.300 (yaklaşık.) AE, 7.09 gr, 18 mm, Env.no41.455/24.75
(Grose, 151/3)

Genç kadın; sphendone giymiş başı sğ. A= Demeter; yuvarlak bir
sandalye üzerinde sl. dönük oturuyor. Sağa doğru uzattığı elinde buğday
başığı tutarken sl. eli ile koltuğuna dayanıyor.Solda Herme,boşlukta B,
Nok.k. ΣΗΣΤΙΑ

SİBUDUNDA, Pisidia > CIBIDΟΥΝΔΕΩΝ

Korkuteli (ANTALYA) ilçesine bağlı bucak merkezi **Bozova** (eski Zivint)

SİBLİA, Phrygia > ΣΙΒΛΙΑΝΩΝ – CEIBΛΙΑΝΩΝ – CEIBΛΙΑ

Kesin yeri bilinmemekle beraber.**Çivril** (DENİZLİ) ilçesine bağlı **Gümüşsu** bucak merkezi yakınında olduğu kabul edilmektedir.

SİDE, Pamphylia > ΣΙΔΗΤΩΝ– CΙΔΗΤΩΝ–

CΙΔΗC ΝΕΩΚΟΡΟΒ – CΙΔΗ ΜΒCΤΙC ΝΕΩΚΟΡΟC

Manavgat (ANTALYA) ilçesi ,merkez bucağına bağlı **Side** (Selimiye) Bugün aynı adı taşıyan yerde kuruludur.Hellen dilinde “Nar” anlamı taşır.

107. M.Ö.4.yy. AE, 10.67 gr, 23 mm, Env.no. 124.60/2.96 (Seaby, 5436)
Athena, ayakta sl. dönük, sl eli ile mızrak ve kalkanını tutarken ileri uzattığı şğ elinde Nike? tutuyor. Önünde nar. Nok.k ile çevrili A= Apollo, çıplak ayakta sl. dönük, şğ elinde defne dalı,sl.elinde yay tutuyor.Önünde altar,şğ. ayakları dibinde güvercin var. Konturmark: Boğa, hafif kare çukur içinde. Pamphylia lejantlı

SİDYMA, Lykia > ΛΥΚΙΩΝ ΣΙ

Fethiye (MUĞLA) ilçesindeki Karagos (Sandak veya **Dodurga Dağı**) üzerindedir.(Eşen bucağına bağlı **Dodurga** köyü yakınında **Asar** V.Sevin, 140)

SİGEUM, Troas > ΣΙΓΕ

Çanakale Boğazı güney girişine doğru uzanan yarımada üzerinde “**Yenişehir**” olarak adlandırılan bir tepe üzerinde iskan görmüştür.ÇANAKALE ili.Merkez ilçe,İntepe bucağına bağlı **Kumkale** yakını

SİLANDUS, Lydia > CΙΛΑΝΔΕΩΝ – CΙΛΑΝΔΟC

Selendi (MANİSA) ilçesi merkez bucağına bağlı **Karaselendi** köyü yakınında,Gediz ırmağının kollarından Selendi Çayının vadisindedir.

108. M.S.2.yy. AE 3.79 gr, 19 mm, Env.no. 36.4/2.93 (BMC, 278/4)
Genç erkek Senate; büstü şğ.,omuzu drapeli,önünde defne dalı.Nok.k. A= Hermes; çıplak,ancak pelerinli, ayakta başı sl dönük,ileri uzattığı şğ. elinde para kesesi tutarken sl eli ile kadukeus tutuyor. Nok.k.

CΙΛΑΝ ΔΕΩΝ

SİLLYON (SİLLYUM), Pamphylia >

ΣΙΛΥΕΩΝ –CΙΛΥΕΩΝ – CΙΛΛΥΕΩΝ

Serik (ANTALYA) ilçesi merkez bucağına bağlı **Yanköy**.(V.Sevin, 170)

SİNOPE, Paphlagonia > ΣΙΝΩ – ΣΙΝΩΓΕΩΝ – ΣΙΝΩΓΗΣ – SİNOPE

Şimdi il merkezi = **SİNOP**

SIOKHARAX, Phrygia >CIOXAPAKEITON.....

Henüz yeri tespit edilememiş sikke basan kentlerden biridir

SKAMANDRIA, Troas > ΣΚΑ

Yeri kesin olarak henüz bilinmiyor. Antik kaynaklardaki ipuçlarına göre;Kara Menderes (Skamandros) ırmağının İda (Kazdağları)dağından doğan kaynağının güneyinde yer alır.

SKEPSIS, Troas> ΣΚΑΨΙΟΝ-ΣΚΗΨΙ-ΣΚΗΨΙΟΝ-ΣΚ[H]-
CKHΨΙΩΝ-CKAMANΔPOC

Antik yazarlardan Strabon'nun (C 607/52) anlatımı ile Kebren'in yukarısında,İda dağının en yüksek kısmında,önceleri Palaiskepsis,daha sonraları Skepsis adı altında kurulmuş,daha sonra Hektor'un oğullarından (Askanios ve Skamandrios) tarafından aşağıda daha alçak bir yere taşınmıştır.İlk yer **Bayramiç** (ÇANAKKALE) ilçe merkezine bağlı **Evciler** köyünün yanı başında,ikincisi ise Bayramiç'in 10 km kadar doğusundaki "**Kurşunlu Tepe**" de yer alır.

109. M.Ö.400-300 AE, 4.05 gr, 16 mm, Env.no. 88.26/23.93
(1994 AMMY, 105/58)

Pegasos protomu; sl.,vucudu boynuz şeklinde. A= Köknar ağacı ?; kare çerçeve içinde Σ K

SMYRNA, İonia> ΣΜΥΡ-ΣΜΥΡΝΑΙΩΝ-ΕΥΡΥΔΙΚΕΩΝ-
ΙΜΥΡΝΑΙΩΝ-Ζ(С)ΜΥΡΝΑΙΩΝ

Şimdi il merkezi = **İZMİR**

SOLİ (POMPEİOPOLİS), Kilikia > ΣΟ-ΣΟΛΕΩΝ-ΣΟΛΙ-ΣΟΛΙΟ-
ΣΟΛΙΟΝ-ΣΟΛΙΚΟΝ ΠΟΜΠΗΙΑΝΩΝ-ΠΟΜΠΗΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ
İÇEL ili ,Merkez ilçeye bağlı **Mezitli** köyü ile kıyı arasında yer alır.Roma döneminde **Pompeiopolis**.

110. M.Ö. 450-386 AR, 10.42 gr, 23 mm, Env.no. 2.20/3.93
(BMC, 147/21)

Athena; sorguçlu Atina miğferi giymiş,gerdanlıklı ve miğferi grifonla süslü başı sğ.Nok.k. A= Üzüm salkımı; filizi ile beraber ΣΟΛΕΩΝ

STEKTORIUM, Phrygia > [Σ]TEKTOPHNΩΝ - CTEKTOPHNΩΝ

Kızılören (AFYON) ilçe merkezine bağlı **Mentes** köyü yakınlarındadır.Phrygia ovasında (Sandıklı Ovası) birlik oluşturan beşli (pentapolis) kentten biridir.

111. M.S.3. yy. AE, 3.08 gr, 21 mm, Env.no. 81.96/13.75 (BMC, 384/5)
Boule; başörtülü büstü sğ. ΙΕΡΑ ΒΟΥΛΗ Nok. k. A= Dionysos; beline kadar çıplak,ayakta,himationu sl omuzu üzerinden geçer vaziyette,cepheden başı hafif sl. dönük, sğ.elinde kantharos tutarken sl eli ile thyrsos'una dayanıyor.Ayakları altında panter. XTEKTO PHNΩΝ

STRATONİKEİA, Karia > Σ Τ – ΣΤ ΡΑ – ΣΤΡΑΤΟΝΙΚΕΩΝ –
ΣΤΡΑΤΟΝΙΚΕΩΝ– ΣΤΡΑ

Yatağan (MUĞLA) ilçe merkezine bağlı şimdi tamamıyla terkedilmiş olan **Eskihisar** köyü

STRATONİKEİAHADRIANOPOLİS (İNDİ STRATONİKEİA), Lydia>

ΣΤΡΑ–ΑΔΡΙΑΝΟΠΟΛΕΙΤΩΝ ΣΤΡΑΤΟΝΕΙΚΕΩΝ –
ΙΝΔΕΙ–ΙΝΔΙ ΠΕΔΙ ΤΩΝ–ΙΝΔΕΙ ΣΤΡΑΤΟΝΕΙΚΕΩΝ

Çandarlı Körfezine açılan Bakırçay (Kaikos) vadisinde Germe ile Akrasus kentleri arasında olması muhtemel bir kenttir. **İndi** kelimesinin anlamı yeterince açık olmamasına rağmen **Stratonikeia** adı kesinlikle Bergama Kralı Eumenes II'nin karısının adı anısına verilmiş, Roma imparatoru Hadrianus döneminde ise **Hadrianopolis** adıyla anılmaya başlanmıştır.MANİSA iline bağlı ilçe merkezleri **Soma** ile **Kırkağaç** arasında bir yerde olmalıdır. (Kırkağaç ilçesi merkez bucağına bağlı **Siledik** köyü.V.Sevin,54)

SYANGELA, Karia > ΣΥ

Strabon'a göre (C 611/59) Bodrum yarımadasında, Bodrum (MUĞLA) ilçe merkezinin yaklaşık 30 km doğusunda Anadolu yerlilerinin (Leleg) Karia bölgesinde kurduğu sekiz yerleşimden biri idi **Bodrum** güneybatısındaki **Kaplan Dağı** (Etrim) üzerinde (V.Sevin,124)

SYEDRA, Kilikia > CYEΔPEΩN

Alanya (ANTALYA) ilçe merkezine bağlı Demirtaş (Sedre) bucak merkezine bağlı **Seki** köyü.

SYNAÜS (SYNAOS), Phrygia > CYNNAEITΩN

Makestos (Simav Çayı) kaynağı yakınında kuruludur. Şimdi KÜTAHYA iline bağlı ilçe merkezi = **Simav**.

SYNNADA, Phrygia > ΣΥΝΝΑΔΕΩΝ – CΥΝΝΑΔΕΩΝ [ΔΩΠΙΕΩΝ] ΙΩΝΩΝ
CΥΝΝΑΔΕΩΝ ΙΩΝΩΝ–CΥΝΝΑΔΙC – CΥΝΝΑΔΕΙC

Şimdi AFYON iline bağlı ilçe merkezi = **Şuhut**

112. M.Ö. 133'den sonra. AE, 5.50 gr, 21 mm, Env.no. 30.104/50.90
(BMC, 392/4)

Şehir tanrıçası; kule başlıklı başı sğ. Nok.k. A= Zeus;ayakta, yaribeline kadar sl omuzu üzerinden yukarıya doğru vücudunu açıkta bırakmış bir himation giymiş,sl. dönük, sğ. eli ile yıldırım demeti tutarken,sl eli ile asasına dayanarak dinleniyor.[Σ]ΥΝΝΑΔ[Ε] ΜΕ ΝΕΣΤΡ ΤΟΥ

TABAE, Karia > ΤΑΒ – ΤΑΒΗΝΩΝ – ΤΑΒΗΝΩΝ

DENİZLİ iline bağlı ilçe merkezi **Kale** (Tavas Kalesi) yakınlarındadır. Daha önceleri şimdi ilçe merkezi değiştirilen Tavas olarak biliniyordu. (B.Umar, 761)

TABALA, Lydia > TABAΛEΩN

Kula (MANİSA) ilçe merkezine bağlı **Davala** köyü. Fakat şimdiki adı **Yurtbaşı**. Hermos (Gediz) ırmağının doğu yakasında idi.

TARSUS, Kilikia > ΤΕΡΣΙ-ΤΕΡΣΙΚΟΝ-

ANTIOXEΩN TΩN ΠPOC TΩI KYΔNΩI-TAPΣEΩN

Şimdi İÇEL iline bağlı ilçe merkezi = **Tarsus**.

TAULARA, Pontus > ΤΑΥΛΑΡΩN

Yeri henüz kesinlik kazanmamış sikkeler basan kentlerden biridir. **Turhal** (TOKAT) ilçe merkezinde veya yakınlarında olduğu sanılmaktadır.

TAVIUM, Galatia > ΤΑΥΙΩN - CE. TP. ΤΑΟΒΙΑΝΩN - ΤΑΟΒΙΑΝΩN

YOZGAT ili, **Merkez** ilçe, Musabeyli bucak merkezine bağlı **Büyüknefes** köyü. Önemli yolların keşiştiği kavşakta yer alan şehir Orta Anadolu'ya yerleşen Galat (Kelt) boylarından Trokmi'lerin başkenti konumundaydı.

TELMESSUS, Lykia > ΤΕΛΕΜΗΣΣΕΩN-ΤΕΛΜΗΣ-

ΤΕΛΕΜΗΣ-ΤΕΛ-ΛΥ ΤΕ[Λ] ΚΡ-ΤΕΛ ΛΥ

Şimdi MUĞLA iline bağlı ilçe merkezi = **Fethiye**

113. M.Ö.5 yy. AR Diobol, 1.53 gr, 12 mm, Env.no. 149.28/1.96 (Seaby, 5353)

Athens; Korint miğferli başı sğ. A= Herakles; arslan postu içinde sakallı başı sğ..Dörtköşe çukur içinde

TELOS, Karia ada > ΤΗΛΑ

Rhodos ile Nisyros arasında ufak bir ada M.Ö.4.yy. tarihlenen sikkelerinde yengeç betimlemesi yer alır.

TEMENOTHYRAE (FLAVIOPOLIS), Phrygia > ΤΗΜΕΝΟΘΥΡΕΥCΙ - ΤΗΜΕΝΟΘΥΡΕΩN

Yeri kesinlikle tespit edilebilmiş değildir.Şimdiki il merkezi UŞAK veya yakınlarında aranmaktadır.

TEMNUS, Aeolis > ΤΑ - ΤΗΜΝΕΙΤΩN - ΤΑΜΝΙΤΑΝ - ΤΗΜΝΟC

Menemen (İZMİR) ilçesi,Emiralem bucağına bağlı **Görece** köyü yakınındaki **Yakacık Tepesi** üzerinde. M.Ö.3. yy. ait bir yazıta göre Bergama ve Temnus vatandaşları birbirlerinin şehirlerinde yerleşebilirdi.

TENEDOS, Troas ada > ΤΕ - ΤΕΝΕ - ΤΕΝΕΔΙΟΝ

Bozcaada.Ege denizinin kuzey doğusunda, kısa kıyı tarafı Anadolu'ya 7 km uzaklıkta ÇANAKKALE iline bağlı ilçe merkezi konumunda ufak bir adadır.

TEOS, Ionia > ΤΗΙ - ΤΗΙΩN - ΤΕΩC - ΘΕΟΝ...

Seferihisar (İZMİR) ilçe merkezi yakınlarındaki **Sığacık Limanı**'nda yer alır.

TERMERA, Karia > TVMNO

Antik yazarların (Strabon, C 657/18) tarifine göre, Kos (İstanköy) adasının Skandarion burnu karşı kıyılarına düşen Bodrum yarımadası güneybatı ucunda yer alır.Bu tarife göre anılan yerde Koca Burun denilen çıkıntının az ilerisindeki kalıntılar olmalıdır.Bodrum (MUĞLA) ilçesine bağlı bucak merkezi Turgut Reis veya Mandra? köyü yakınlarında Kuş Sivrisi yahut Asarlık (V.Sevin, 122)

TERMESSUS MAJOR, Pisidia > TEP – TEPMH – TEPMHXXEΩN

ANTALYA ili, **Merkez** ilçe Döşemealtı bucağına bağlı **Çığlık** köyü yakınında Solymos (**Güllük Dağı**) kenarında yer alan ve bu şehirde ikamet edenlerin antik yazarlar tarafından “ Solymos Halkı” olarak bahsettikleri güçlü bir kenttir

114. M.S.2.-3. yy. AE, 8.99 gr, 23 mm, Env.no. 8.35/6.98 (BMC, 272/36)
Genç erkek (Solymos ?); sorguçlu miğfer giymiş sakallı ve zırlı büstü sl.
TEPMHCC EΩN

A= Solymos; sl. dönük bir taht üzerinde,sorguç miğferli,sğ. elini yüzüne kadar kaldırmış,sl. elinin dirseği ile tahtına dayanıyor. COAV MOC

TERMESSUS MİNOR, Lykia > TEP- TEPMHΣΣEΩN- TEP OI

Oenoanda (Bkz.) kenti yanbaşında ve Eşen Çayının (Xanthos) kuzey kıyısında “**Kemerarası**” denilen yerde Pisidia Termessoslarınca kurulmuş bir koloni kentidir.Bazı araştırmacılar şehrin adındaki Terme sözcüğünün geçit anlamına geldiğini vurgulayarak, kavşak bölgelerine kurulan bu tür kentlerin aynı isim taşıdığını savunmaktadır. (B.Umar, 779)

115. M.Ö.1. yy. AE 6.10 gr, 24 mm, Env.no. 31.14/14.94 (BMC, 277/9)
Zeus; defne çelenkli başı sğ. Kontmark: An. Nok.k. A=Kanatlı yıldırım demeti. Nok.k TEP[MHΣ]ΣEΩN

TEUTHRANİA, Mysia > TEY

Bergama (İZMİR) ilçe merkezine bağlı **Ovacık** köyü yakınında, eski adı **Kalarga Tepesi** olan yerdedir

116. M.Ö.399 (Prakles I,dönemi) AE, 0.98 gr, 9 mm, Env.no.149.28/7.96
(Imhoof-Blumer, 259/E.20)

Apollo; defne çelenkli başı sl. A= Genç erkek (satrap); Pers şapkası giymiş başı sağa ΘE..

THASOS, Thrake ada > ΘA – ΘΑΣΙ – ΘΑΣΙON – ΘΑΣΙΩN

Taşoz adası, Ege denizinin en kuzeyinde Thrake antik bölgesine ait bir adadır.

117. M.Ö. 411-350 AR, 3.17 gr, 15 mm, Env.no. 2.20/4.93 (Grose, 152/3)

Dionysos; sarmaşık yapraklarından çelenkli başı sğ. A= Herakles; arslan postundan yapılmış uzun bir elbise ve başlık giymiş vaziyette diz çökerek yayını geriyor.Dörtköşe çizgi içinde .Altta sğ. boğa başı [ΘΑΣΙΟΝ]

THEBE (HYPOPLAKIA), Mysia > ΘHB

Edremit Ovası yakınlarındaki Plakios dağı eteklerinde kurulu olan bu kent Hypoplakia adı ile de anılıyordu. M.Ö. 4.yüzyıla ait küçük sikke basımları vardır.

THEMİSONİUM, Phrygia > ΘEMICΩNEΩN

Acıpayam (DENİZLİ) ilçesi merkez bucağına bağlı **Karahöyük** köyünün bitişiğindedir.Hellen dilinde "Themison Yeri" anlamına gelen kentin Seleukos kralı Antiochus II 'nin ilgi duyduğu Themison adlı bir delikanlıya izafeten M.Ö. 251-246 yılında kurulduğu sanılıyor.

**THYATİRA, Lydia > ΘYA-ΘYATEIPHNΩN-ΘYATIPHNOI-
ΘYATIPHNΩN-ΘYATEIPHNΩN**

Şimdi MANİSA iline bağlı ilçe merkezi = **Akhisar**.

118. M.S.2.-1.yy. AE, 6.20 gr, 21 mm, Env.no. 30.2/2.95 (BMC, 295/19)
Artemis Boreitene; elbiseli ve omuz hizasında sadaklı büstü
sl. BOPEI THNH A= Kartal; cepheden, kanatları açık,başı sl. dönük.
Θ VATEI Π H NΩN

THYMBRA, Troas > ΘY

Strabon'a göre (C 598/53) Troia' ya (Bkz.İlium) yaklaşık 10 km uzaktadır.Ancak yeri hala tartışmalıdır. Buradan hareketle Troia yakınından geçen Çanakkale-Ezine karayolunun Pınarbaşı yol ayrımından az ileride yolun hemen sağında kalan ve "Küçük Fıçlı" tepesi olarak adlandırılan yerde olduğu sanılmaktadır.

TİBERİOPOLİS, Phrygia > TİBERIOΠΟΛΙΤΩN – TİBERIOΠΟΛΕΙΤΩN

Abbaitis (Bkz) bölgesindeki halkın dağılmasından sonra kurulan bu kentin Eğrigöz Dağı yakınlarında, KÜTAHYA iline bağlı ilçe merkezi **Emet** ya da aynı il **Hisarcık** ilçesine bağlı **Hasanlar** köyünde olabileceği olasılıklar arasındadır.

TİMBRİADA, Pisidia > TİMBPIAΔEΩN

Aksu (ISPARTA) ilçe merkezi Akçaşar mahallesinin 2 km kuzeyinde
Asar Tepe (M.Özsait,XV Arş. Son.T op. II/123)

TİSNA, Aeolis > TİΣNAI – TİΣNAIO – TİΣNAIOΣ – TİΣNAION

Aliğa (İZMİR) ilçesine bağlı **Uzunhasanlar** köyü yakınında olan bu kent Tisnaios veya Titnaios (Koça Çay yahut Güzelhisar Çayı) vadisinde Kyme 'ye (Bkz.) komşudur. (B.Umar, 790)

TİTAKAZUS, Lydia > TİTAKAZHNΩN

Henüz yeri tespit edilebilmiş değildir.Salihli yakınlarındaki dağ silsilelerinden Tmolus veya Menderes'e kuzeyden paralel olarak uzanan

Messogis dağlarının (Aydın Dağları) bağlık bölgelerinde olduğu tahmin edilmektedir.

TİTİOPOLİS, Kilikia > ΤΙΤΙΟΠΟΛΕΙΤΩΝ

Kentin yeri sağlıklı olarak bilinmiyor. **Anamur** (İÇEL) ilçe merkezine bağlı **Kalnören** köyü yakınında (Anamur'un 8 km kuzeyi) olabileceği yönünde görüş vardır. (SNG, Levante Cilicia)

TİTYASSUS, Pisidia > ΤΙΤΥΑΚΚΕΩΝ – ΤΙΤΥΑΚΚΙ

Kesin yeri henüz bilinmiyor. **Acıpayam** (DENİZLİ) ilçesine bağlı **Bademli?**

TİUM, Bithynia > ΤΙΑΝΟΝ – ΤΙΑΝΟΣ – ΤΙΑΝΩΝ –...ΤΙΑΝΟΙ

Çaycuma (ZONGULDAK) ilçesine bağlı **Hisarönü** (eski **Filyos**) bucak merkezi yakınlarındaki kent Billaios (**Filyos**) nehri ağzında kuruludur..

TLOS, Lykia >

ΛΥΚΙΩΝ ΤΑ-ΤΛΩ ΚΡ- ΤΑ ΚΡ-ΤΛΩΕΩΝ- ΤΛ- ΛΥ ΚΡ ΤΛΩ

Fethiye (MUĞLA) ilçesi, Kemer bucağına bağlı **Düğer** köyü

119. M.Ö. 168-81 AR, 2.59 gr, 17 mm, Env.no. 121.18/4.95 (BMC, 88/1)
Apollo;defne çelenkli başı sğ. A= Lir; dörtköşe sığ çukur içinde. Solda:
ağaç dalı ? ΛΥΚΙΩΝ Τ Λ

TMOLUS, Lydia > ΤΜΩΛΕΙΤΩΝ – ΑΥΡΗΑΙΟΠ ΤΜΩΛ –
ΑΥΡΗΑΙΟΠΟΛΙΤΩΝ

Tmolus (Salihli yakınındaki dağ dizisi: Bozdağ) kollarındaki vadilerin birinde olduğu sanılan bu kent daha sonra **Aureliopolis** adını almıştır. (Bkz. AURELİOPOLIS) .İZMİR ili ,**Ödemiş** ilçesi, merkez bucağına bağlı **Çamyayla** köyü (V.Sevin,188)

TOMARİS, Lydia > ΤΟΜΑΡΗΝΩΝ

Muhtemel yerinin Kissus çayının kaynağı yakınlarında Thyatira'nın (Akhisar) yaklaşık 14 km kuzey batısında olduğu tahmin edilmektedir. MANİSA ili, **Akhisar** ilçesine bağlı **Göcek** köyü ?

TRAJANOPOLİS, Phrygia > ΤΡΑΙΑΝΟΠΟΛΙΤΩΝ – ΤΡΑΙΑΝΟΠΟΛΙΤΑΙ

UŞAK ili, Merkez ilçeye bağlı **Çarık** köy yakınlarında olduğu tahmin edilmekle beraber aynı merkez ilçeye bağlı **Ortaköy** (Gavur Kale) olabileceği görüşü de vardır.

TRALLES, Lydia > ΣΕΛΕΥΚΕΩΝ-ΤΡΑΛΛΙΑΝΩΝΚΑΙΣΑΡΕΩΝ-
ΚΑΙΣΑΡΕΩΝΤΡΑΛΛΙΑΝΩΝ

M.Ö. 3. yüzyıla tarihlenen ilk bronz sikkelerinde kısa bir süre için şehrin ilk adının **Seleukeia** olarak yazıldığı görülür.M.Ö. 26 yılında büyük bir depremle yıkılmış, Augustus'un şehrin imarı için yapmış olduğu yardımların anısına **Kaesareia** adını almıştır. Şimdi il merkezi =
AYDIN

TRAPEZOPOLİS, Karia > ΤΡΑΠΕΖΟΠΟΛΕΙΤΩΝ – ΤΡΑΠΕΖΟΠΟΛΙΤΩΝ
Salbakos (DENİZLİ ile Karacasu/AYDIN arasındaki Babadağ) dağ silsilesinin kuzeyinde,Kaprus çayı (Menderes'in kollarından Çürüksu'nun nehre katıldığı yerde bir diğer dere.) kaynağı yakınındadır.Laodikeia topraklarından ayrılarak Alabanda şehrinin dini sorumluluk alanına dahil edilmiştir.DENİZLİ ili,Merkez ilçeye bağlı **Hisarköy** (Bkz ATTUDA) yakınlarında yerel halkın **Bolo** olarak adlandırdığı yerdedir.

TRAPEZUS, Pontus > ΤΡΑ - ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΙΩΝ
Şimdi il merkezi = **TRABZON**

TREBENNA, Lykia > ΛΥΚΙΩΝ ΤΡ- ΤΡΕ- ΤΡΕΒΕΝΝΑΤΩΝ
ANTALYA ili,Merkez ilçe Çakırlar bucağına bağlı **Çağlarca** köyünün doğusunda Sivridağ'ın kuzey eteklerinde **Asar Mevkii** olarak anılan yerdedir. (B.İplikçioğlu 17.Arş.Son.Top.II/202)

TRİOPOLİS, Lydia >
ΑΠΟΛΛΩΝΙΑΤΩΝ – ΤΡΙΠΟΛΙΤΩΝ – ΤΡΙΠΟΛΕΙΤΩΝ
Buldan (DENİZLİ) ilçe merkezine bağlı **Derebol** şimdiki adı ile **Yenicekent** köyü yakınındadır.Hellen dilinde "Üçlü kent" anlamı taşır. Herhalde Lidyalılar,Karyalılar ve Frigler tarafından oluşmuş nüfusu nedeniyle bu adı almış olmalıdır. Şehrin önceki ilk adı **Apollonia** idi. (Bkz. APOLLONIA)

TYANA, Kappadokia > ΤΥΑΝΕΩΝ – ΚΟΛΩΝΙΑΚ ΤΥΑΝΩΝ
Hitit belgelerindeki adı Tuwana Şimdi NİĞDE ili, **Bor** ilçesine bağlı bucak merkezi = **Kemerhisar**.

TYMENA (veya TYEBENİSSUS), Lykia > ΛΥ – ΛΥΚΙΩΝ ΤΥ
Byzantion'lu yazar Stephanos'un Lykia köyü olarak bahsettiği bu yerin nerede olduğu henüz bilinmiyor.

TYMNESSUS, Karia > ΤΥΜΝΗΣΕΩΝ
Şehrin yeri tespit edilebilmiş değildir. Bazı araştırmacılar bu şehrin Rodos adasının karşısında Söğüt körfezinde,Bozburun (MUĞLA ili,Marmaris ilçesine bağlı bucak merkezi) yakınındaki Bozburun yarımadasında kurulu Tymnos kenti olabileceği kanısındadır.(B.Umar, 806)

VERBE, Pisidia > ΘΥΕΡΒΙΑΝΩΝ
Korkuteli (ANTALYA) ilçe merkezi, Bozova bucağına bağlı **Yelten** köyü

ZELA, Pontus > ΖΗΛΙΤΩΝ
Şimdi TOKAT iline bağlı ilçe merkezi = **Zile**

ZELEIA, Mysia > ΙΕΛΕ
Gönen (BALIKESİR) ilçe merkezine bağlı **Sarıköy** bucağının bitişiğindeki tepe üzerinde yer alır.

120. M.Ö. 350-300 AE, 5.96 gr, 20 mm, Env.no. 35.29/18.91

(Seaby, 4001 A)

Artemis; saçları toplu,süslü stephanos giymiş başı sğ. A= Geyik; ayakta sğ. I E A E

ZEPHYRIUM-HADRIANOPOLIS, Kilikia > ΖΕΦΥΡΙΩΤΩΝ –

ΑΔΡΙΑΝΟΠΟΛΕΙΤΩΝ

Hellen dilinde “Zephyr =Batıdan esen tatlı rüzgar yeri” (B.Umar ,826)

Şimdi il merkezi = **MERSİN**

121. M.Ö.1.yy. AE, 7.00 gr, 23 mm, Env.no. 108.7/3.97 (BMC, 232/1)

Defne dallarından çelenk içinde X A = Defne dalları içinde Mg: ?

ΙΕΦΥΡΙ ΩΤΩΝ

ZEUGMA, Kommagene > ΖΕΥΤΜΑΤΕΩΝ

Birecik (URFA) ilçe merkezinin kuzey **yakınındadır** . Euphrates (Fırat) nehrinin sağ kıyısında ve karşısındaki Apameia ile birlikte nehrin iki yakasını bir araya getiren geçit yerlerinden birinde olduğundan Hellen dilinde” Bağlaç” anlamı taşıyordu Karşı yakada bulunan ve her iki şehri de kuran Suriye kralı Seleukus I'in tekne veya gemilerle her ikisi arasında bir köprü oluşturulduğundan bahsedilir. Şehrin ilk adı **Seleukeia** idi. Muhtemelen M.Ö. ikinci yüzyılın sonunda Zeugma adını aldı. (H.Numorum 776)

Kısaltmalar:

A	= Arka Yüz	yy.	= yüzyıl
Sğ.	= Sağ,sağa.sağda.	mm	= milimetre
Sl.	= Sol, sola.solda	Env.no.	= Envanter Numarası
Mğ.	= Monoğram	Nok.k	= Noktalı kenar (Bordür.)

KAYNAKLAR ve DİPNOTLAR

ARSLAN, Melih- LİGHTFOOT Chris	<i>Antik Sikke Defineleri.</i> (UDAŞ Ankara 1999)
AYDAL, Sabri- MITCHELL, S- VANDEPUT,L	<i>1996 Yılı Pisidia Araştırması, Sf. 275-294 XV Araştırma Sonuçları Toplantısı II Cilt.</i> (T.C. Kültür Bakanlığı Ankara 1997)
BAHAR, Hasan	<i>İsaura Bölgesi'nin Antik Çağdaki Yerleşim Merkezleri Sf. 51-91 Anadolu Araştırmaları XIV</i> (Edebiyat Fakültesi Basımevi İstanbul 1996)
BMC	<i>British Museum Catalogue.</i> (London 1873-1927)
GENEL NÜFUS TESPİTİ	<i>İdari Bölünüş, T.C. Başbakanlık</i> (Devlet İstatistik Enstitüsü 1997)
GÖKTÜRK, Mehmet Tefik	<i>Brytis Antik Kentinin Lokalizasyonu (Adatepe) Sf. 159-187 1998 Anadolu Medeniyetler Müzesi Konferansları</i> (Ankara 1999)
*****	<i>Troas Bölgesinde Sikke Basan Kentler Üzerine Yeni Araştırmalar Sf. 71-92 1996 Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları</i> (Ankara 1997)
*****	<i>Troas Bölgesinde Sikke Basan Kentler Sf.57-121 1994 Anadolu Medeniyetleri Müzesi Yıllığı</i> (Ankara 1995)

GROSE	S.W. Grose. M.A. Fitzwilliam Museum Catalogue of the M'Clean Collection of Greek Coins Volume II (Cambridge 1926)
HİS. NUM.	<i>Historia Numorum. A Manual of Greek Numismatics</i> Barclay V. Head (Oxford 1911)
İMHOOF-BLUMER	<i>Kleinasiatische Münzen. Band I</i> (Wien 1901)
İPLİKÇİOĞLU, Bülent - ÇELGİN, G.-ÇELGİN, A.V	<i>Doğu ve Kuzeydoğu Lykia- Güneybatı Pisidia Epiğrafik Tarihi Coğrafi Yüzey Araştırmaları 1991-1998 Çalışmaları Sf. 199-208 17. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1.Cilt</i> (T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara 1999)
İSTANBULER MİT	<i>Istanbul Mitteilungen -Beiheft 22, Hans Von Aulock, Münzen Und Städte,Pisidiens Teil I-II</i> Tübingen
MİTCHELL, Stephen	<i>1995 Yılı Pisidia Araştırması Sf. 47-62 XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı I Cilt</i> (T.C.KültürBakanlığı, Ankara 1996)
ÖZSAİT, Mehmet-ŞAHİN,H	<i>1996 Yılı Isparta ve Çevresi Yüzey Araştırmaları Sf.121-142 XV. Araştırma Sonuçları Toplantısı II. Cilt</i> (T.C.Kültür Bakanlığı Ankara 1997)
SAYAR, Mustafa Hamdi	<i>Doğu Trakya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları Sf.423-432 XVI Araştırma Sonuçları Toplantısı I Cilt</i> (T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara 1998)
SEABY,	<i>Greek Coins and Their Values, David R.Sear. Volume II.Asia and North Africa.</i> (Seaby London 1979)
SEVİN, Veli	<i>Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I</i> TTK. Yayınları VI Dizi Sayı 50 (Ankara 2001)
SNG, AULOCK	<i>Sylloge Nummorum Graecorum. H. Von Aulock Collection</i> (Berlin 1957-68)
SNG, FRANCE 3	<i>Sylloge Nummorum Graecorum. France 3, Cabinet Des Medailles.Pamphylie,Pisidie, Lycaonie,Galatie</i> (Bibliothèque Nationale De La France Numismatica Ars Classica 1994)
SNG, KECKMAN	<i>Sylloge Nummorum Graecorum. Finland.The Erkki Keckman Collection in the Skopbank, Part I. Karia</i> (Helsinki 1994)
SNG, LEVANTE	<i>Sylloge Nummorum Graecorum. Switzerland I, Levante Cilicia.</i> (Numismatic Department 1986)
STRABON	<i>Coğrafya, Anadolu (Kitap XII,XIII,XIV) Çeviren Adnan Pekman,</i> (Arkeoloji ve Sanat Yayınları. İstanbul 1987)

TAHBERER, Bekircan	<i>Some Unpublished and Rare Coins from Ancient Cilicia, The Celator Vol.15 (10 Oct. 2001)</i>
UMAR, Bilge	<i>Türkiye'deki Tarihsel Adlar.</i> (İnkilap Kitapevi İstanbul 1993)
VARİNLİOĞLU, Ender	<i>Karia'da Araştırmalar 1998 Sf. 235-236 17 Araştırma Sonuçları Toplantısı 1.Cilt (T.C Kültür Bakanlığı Ankara 1999)</i>
WADDINGTON	<i>Recueil General des Monnaies Grecques D'Asie Mineure (Paris 1925)</i>

Monoğramlar

$M_{\bar{g}}: 1$

$M_{\bar{g}}: 2$

$M_{\bar{g}}: 3$

$M_{\bar{g}}: 4$

$M_{\bar{g}}: 6$

$M_{\bar{g}}: 7$

$M_{\bar{g}}: 9$

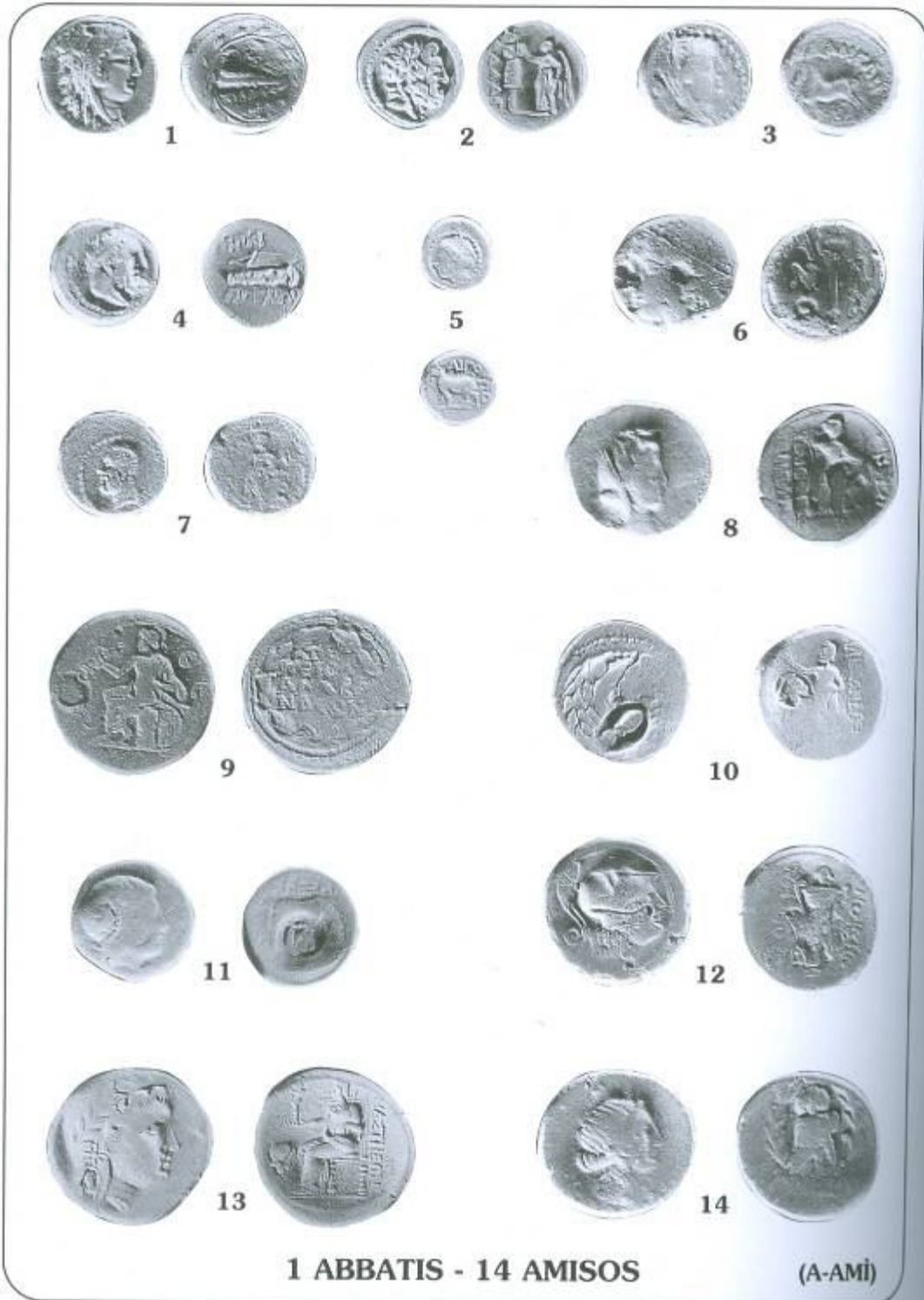
$M_{\bar{g}}: 5$

$M_{\bar{g}}: 8$

$M_{\bar{g}}: 10$

Çizim 1.

LEVHA I

LEVHA II

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

15 AMORIUM - 26 ARYKANDA

(AMO-ARY)

LEVHA III

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

27 ATARNEUS - 40 EUKARPEIA

(ATA-EUK)

LEVHA IV

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

51

52

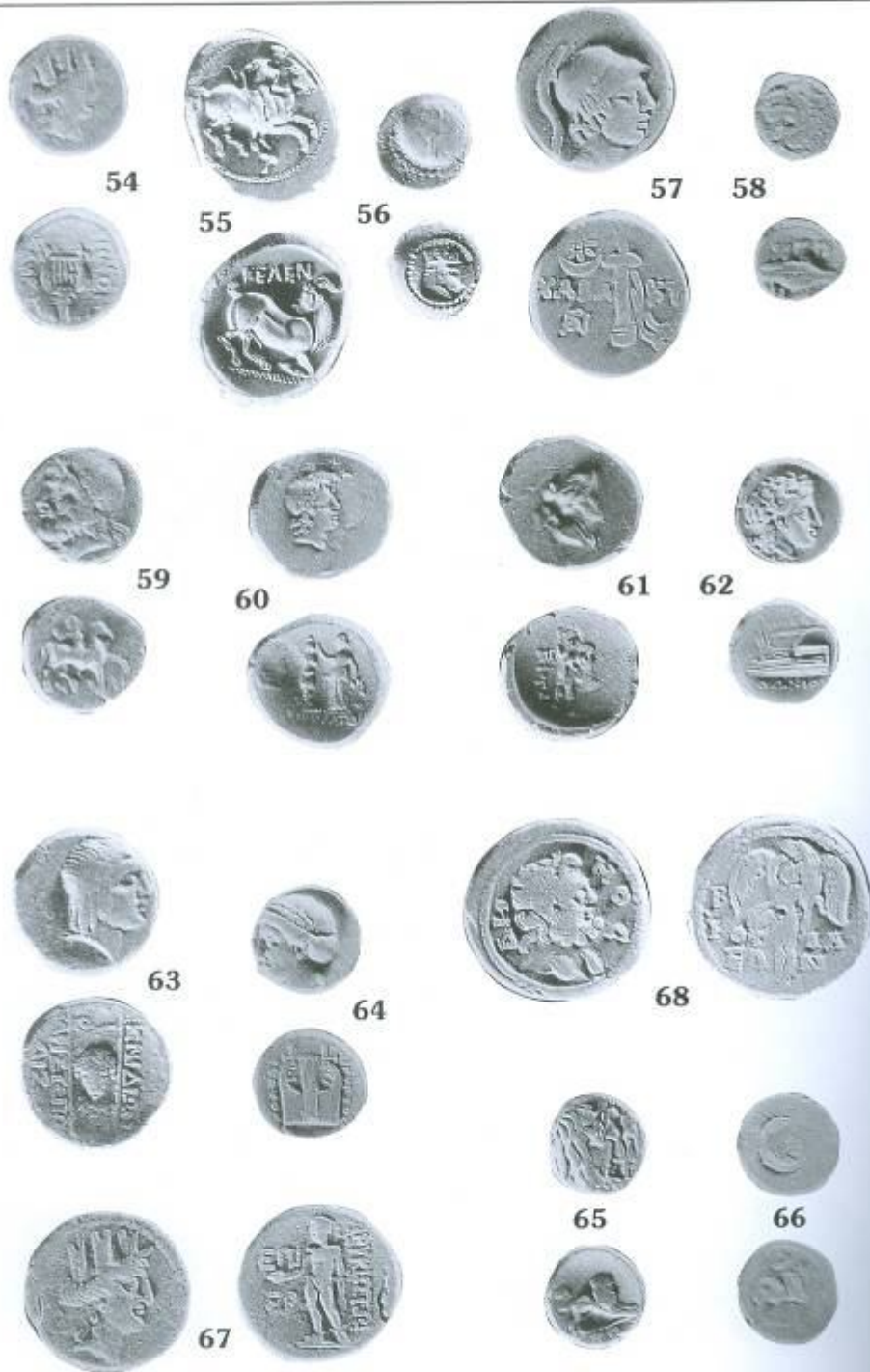
53

41 GAMBRIUM - 53 KARDIA

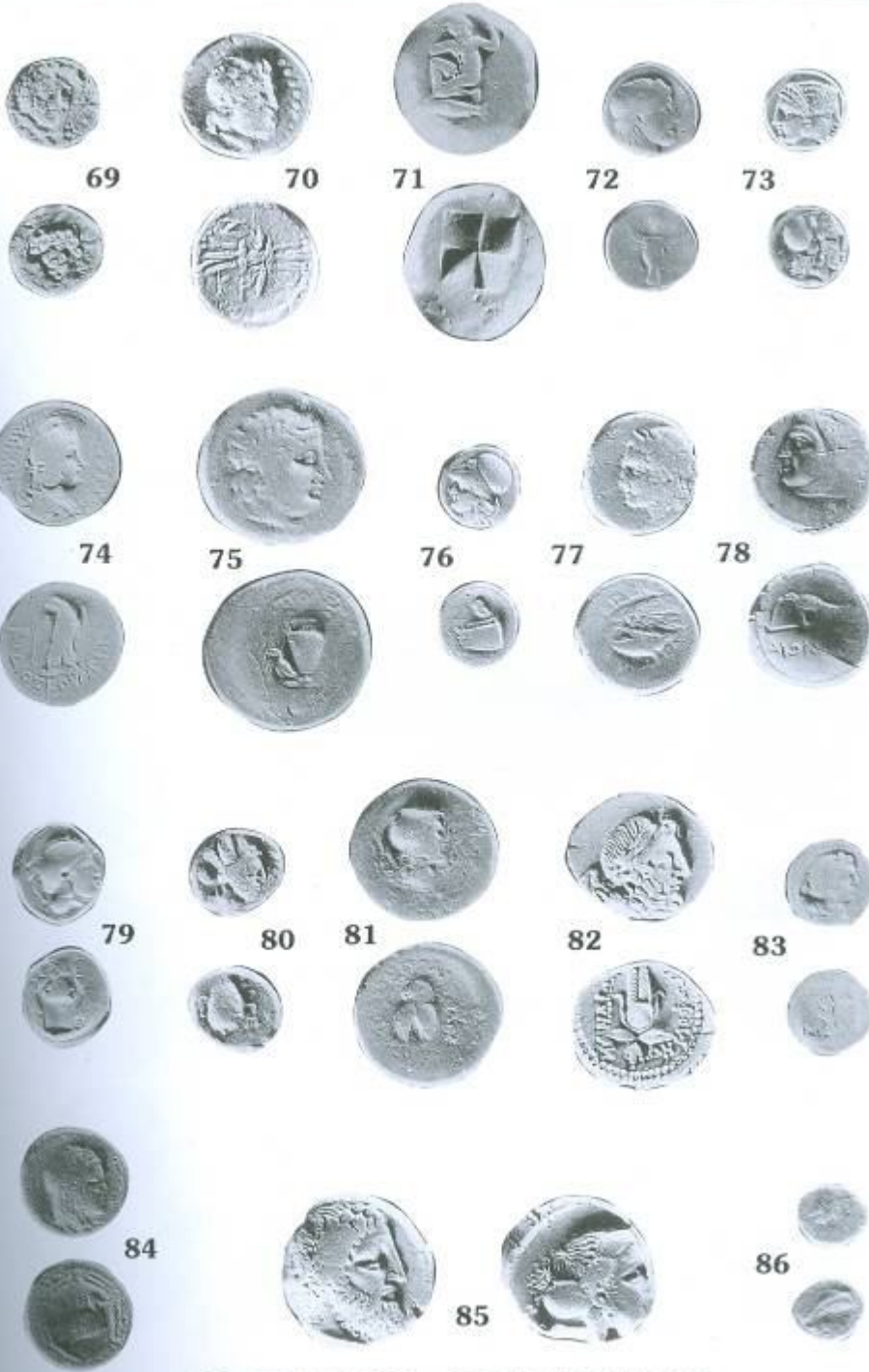
(GAM-KAR)

LEVHA V

54 KAYSTRĪANI - 68 KOTĪAEUM (KAY-KOT)

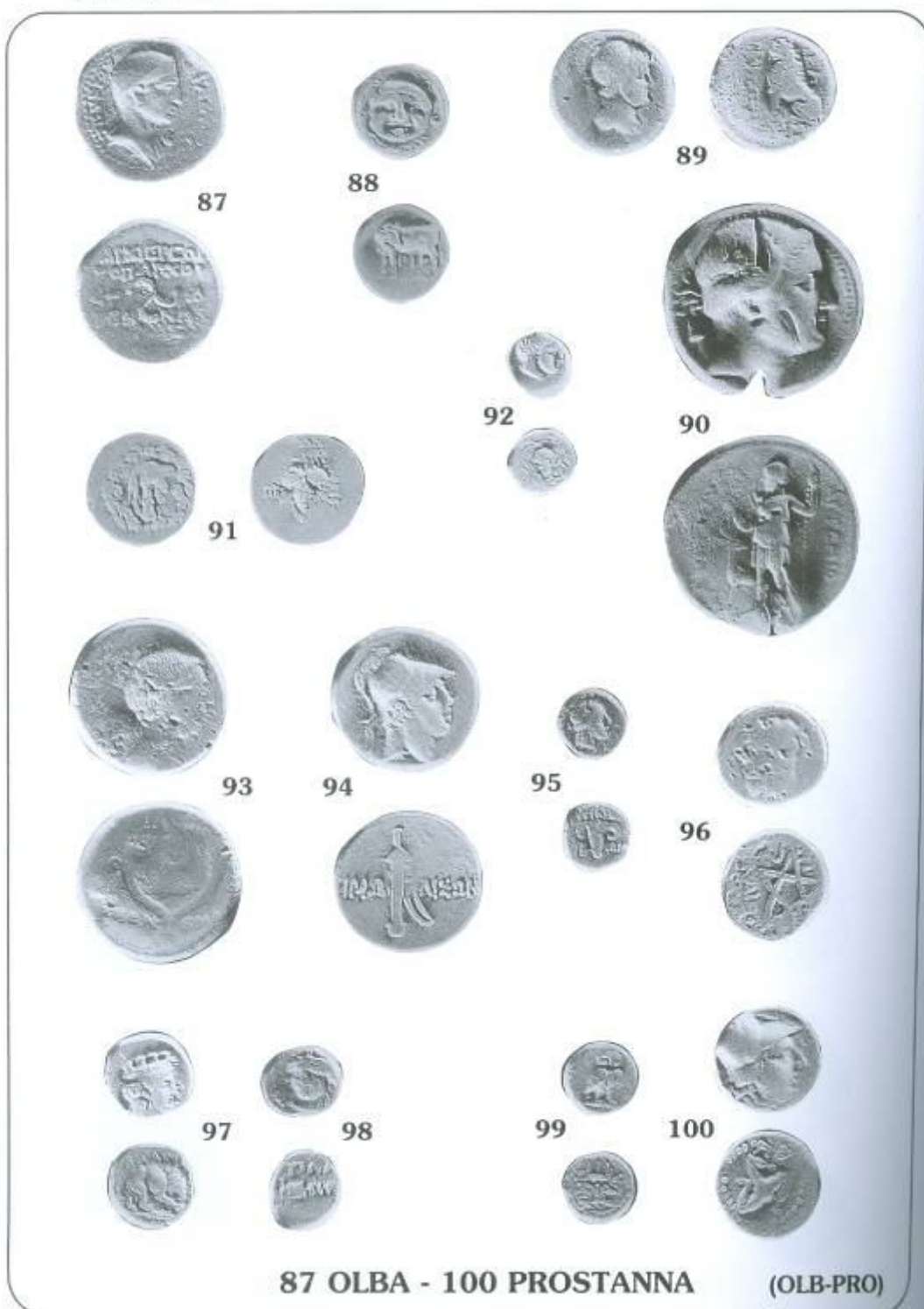
LEVHA VI

69 KRANAOS - 86 NAULOKHUS

KRA-NAU

LEVHA VII

LEVHA VIII

101

102

103

104

109

105

106

107

108

110

111

101 RHODOS - 111 STEKTORIUM (RHO-STE)

LEVHA IX

112

113

114

115

116

117

118

119

120

121

112 SYNNADA - 121 ZEPHYRIUM (SYN-ZEP)

ÜNİK VE NADİR ROMA ŞEHİR SİKKELERİ

Melih ARSLAN*

Bu başlık altında bir makale yazma nedenimiz, 2001 yılında müzemizce satın almış olduğumuz sikkeler içerisinde, özellikle bir tanesi, “**Neapolis** şehir sikkesi”, bizim ve nümizmatik dünyası için çok önemli bir belge değeri taşımaktadır. Çünkü bugüne kadar, İonia'daki Neapolis¹ (Kuşadası İlçesi, Yılançı Burnu mevkiine lokalize edilen antik kent) şehrinin sikke bastırılmış olduğu nümizmatik literatürlerde belirtilmiştir.² Trajan'a ait, kataloğumuzun 13 numaralı bu sikkesinin arka yüzünde, Apollon Kitharoados betimlenmiş ve şehrin ismi tam olarak okunabilmektedir. Fakat kent isminin başında olması gereken ünvan, sikkenin sol kenarının aşınmış olması nedeniyle okunamamıştır.

Historia Numorum s. 587 **Neapolis** bölümünde, - “bu şehrin İmparator Antoninus Pius'tan Maximinus I zamanına kadar sikke bastırılmış olduğundan ve şehrin isminin, ΑΔΡ.ΑΥΡΗ.ΝΕΑΠΟΛΙΤΩΝ; ΑΥΡΗΑΙΕΩΝ ΝΕΑΠΟΛΙΤΩΝ veya ΑΥΡΗ. ΝΕΑΠΟΛΙΤΩΝ şeklinde yazıldığı söylenmektedir.”

Küçük Asya'da Neapolis ismi ile sikke darp etmiş iki kent mevcuttur. Diğer şehir, Caria bölgesindeki Neapolis ad Harpaşum³ olarak tanınmaktadır. Ayrıca Güney Suriye'de, Samaria Bölgesinde (Kudüs'ün kuzeyinde) Neapolis isimli bir kent daha vardır. Bu kentin sikkelerindeki yazı lejanti ve tipler çok farklı olduğundan burada bir karşılaştırma yapmamız

* Melih ARSLAN, Anadolu Medeniyetleri Müzesi-Hisar/ANKARA (e-mail:arslanmelih@ttnet.net.tr)

** Bu yılığımızın çıkmasındaki katkılardan dolayı, Müzemiz Müdürü Sn. Dr. Turhan Özkan'a, Müdür Yardımcıları Sn. Hikmet Denizli ve Sn. Emel Yurttagül'e, sikke kalıplarının fotoğraf çekimini yapan, Sn. Hüseyin Şen'e teşekkür ederim.

¹ Sear II, bkz., harita no. 5 üzerinde Neapolis şehri, Kuşadası -Yılançı Burnu olarak gösterilmiştir.

² HN, s. 587 bkz. Neapolis bölümü, Strabon bu kentin yerini, - “Ephesus kentinin birkaç mil güneyinde” diye belirtmektedir.

³ Caria'daki Neapolis, Aydın İli, Bozdoğan İlçesi, Yazıkent/İnebolu yakınına lokalize edilmiştir.

gerekmemektedir. Bu durumda bizim Neapolis sikkesini İonia'daki Neapolis'e mi, yoksa Caria'daki Neapolis'e mi koymamız gerekir?. Her iki şehirde, Trajan'a ait bir sikke bugüne kadar tanınmamaktadır. Arka yüzdeki Apollon tasviri, İonia şehirleri için daha çok sevilen bir konu olmasına karşılık, Caria'daki Neapolis sikkelerinde de çok nadir kullanılmıştır.⁴ Bununla beraber, Caria-Neapolis (Aydın İli, Bozdoğan İlçesi, İnebolu/Yazıkent Bucağı) sikkelerinde, şehrin ismi, ΝΕΑΠΟΛΕΙΤΩΝ olarak okunmaktadır. Caria'daki şehrin, adının yazılışında, E harfinin fazladan olması, bizim sikke için, ayırt edici bir unsur olabilir.

İonia Neapolis şehrinin sikke bastırması olduğunu sadece nümizmatik literatürden bilmekteyiz. Mionnet'de bu şehrin iki sikkesi gösterilmiştir. Birinci sikke, otonom baskı olup, İ.Ö. 1. yüzyılın son çeyreğinden ve ön yüzünde cepheden bir kadın başı (Artemis?) olmaktadır.⁵ İkinci örnek ise, arka yüzünde, Artemis kült heykeli betimlenmiş ve yazı lejandı, ΑΡΤΙΑΧΝΩΝ ΚΑΙ ΝΕΑΠΟΛΕΙΤΩΝ ΟΜΟΝΙΑ şeklinde okunan Gordian III sikkesidir.⁶ Yazı lejandı da gösteriyor ki, Gordianus'un bu sikkesi, Caria'daki Harpasa kenti ile Caria'daki Neapolis'in ortak bastırması oldukları bir sikkedir.⁷ Eski kaynaklarda Caria'daki Neapolis'in sikkeleri yanlışlıkla İonia Neapolis sikkeleri olarak gösterilmiştir. Buna karşın, İonia bölgesine ait, SNG kataloglarından, BMC kataloglarından ve başka yayınlardan bu şehrin hiçbir sikkesini henüz tanımıyoruz. Oysa, Caria-Neapolis sikkelerinin örneklerini, BMC Caria⁸ ve SNG von Aulock⁹ kataloglarından tanıyoruz. Bu yayınlardaki Roma İmparatorluk dönemi sikke örnekleri en erken Severus Alexander (İ.S. 222-235) ile başlamaktadırlar.

⁴ BMC Caria, s. 142, no. 6 (bkz. Volusian sikkesi arka yüzü)

⁵ Mionnet 3, no. 813.

⁶ Mionnet 3, no. 814.

⁷ HN, s. 619 (bkz. Harpasa bölümü son satır).

⁸ BMC Caria, s. 141-42, no. 1-6 (bkz. Gordian III ve Volusian sikkeleri).

⁹ SNG von Aulock, no. 2641-43 (Bkz. Severus Alexander ve Trebonianus Gallus sikkeleri)

Neapolis yazıtlı ve şimdiye kadar bilinmeyen bu ünik sikkenin, İonia'daki Neapolis şehri tarafından darp edilmiş olabileceğini düşünmekteyiz. Çünkü, sikkeyi müzemize getirmiş ve satmış olan, Sn. Yunus Erciyes bu sikkenin yanında iki Ephesus sikkesini de beraber getirmiştir. Ephesus darplı bu iki sikke, İ. S. 1. yüzyıldan, Tiberius ve Claudius I dönemidir. Ünik sikkemiz, Selçuk-Kuşadası civarında bulunmuş veya o bölgeden toplanarak bize satılmış olmalıdır. İkinci neden ise, şehrin isminin **E** harfi olmaksızın yazılmasıdır. Üçüncü kanıt ise, İonia'daki Neapolis şehrinin baş tanrısının Apollon Kitharoados ve bu tanrının, tapınak içinde kült heykelli bir sikkesinin de bilinmesidir.¹⁰ Tüm bunlar göstermektedir ki, Apollon kültü, bütün İonia'da en sevilen din olduğu için, Neapolis kenti de elbet bundan ayrı tutulamazdı. Sikkelerini tanımış olduğumuz Caria Neapolis sikkeleri ile de hiçbir benzerliğinin olmaması nedeniyle, Trajan'a ait bu Neapolis sikkesi, İonia'daki Neapolis'in olmalıdır.

Yukarıda işaret etmiş olduğumuz nedenlerden dolayı bu ünik sikkeyi, İonia Neapolis şehrine vermekte bir sakınca görmemekteyiz.

Bu ünik Neapolis sikkesinden hareketle, müzemiz koleksiyonlarında bulunan başka ünik ve nadir sikkeleri de bu makale başlığı altında yayımlamamızın yerinde olacağını düşündük. Her yıl müzemiz koleksiyonlarındaki bir antik bölgenin şehir darplarını veya sadece bir antik şehrin tüm sikkelerini yayımlıyorduk. Eğer bu durumu, bu sene de devam ettirecek olsaydık, burada yayınlamış bulunduğumuz, sanat değeri çok yüksek olan ünik sikkeler, müze depolarında çok zaman bekleyebilirdi. Çünkü, birçok bölge sikkeleri hakkında daha önceden makaleler yazmıştık. Yazamadıklarımızı da yazmaya devam etmiş olsak bile, buraya almış olduğumuz çok çeşitli bölgelerin değerli ve önemli sikkelerinin hepsini bir arada yayımlama olanağımız olamazdı. Ayrıca, biz de artık müzede-ki normal çalışma süremizi doldurmuş bulunmaktayız. Oysa

¹⁰ Bkz., HN, s. 587.

burada görüleceği üzere, özellikle son iki yıl içerisinde, Anadolu'nun birçok antik kentinin hiç bilinmeyen sikkelerini tespit etme olanağına kavuştuk. Bir an önce bu kıymetli malzemelerin, bilim dünyasına sunulmasının gerekliliğine inanmaktayız.

Özellikle son yıllar içerisinde, Anadolu'nun birçok müzesinde, her yıl sürdürmüş olduğumuz nümizmatik araştırmalar sırasında ve bazı özel koleksiyonelerde tespit ettiğimiz ünik sikkeleri de bu yayınımıza dahil ettik.

Bu yayınımdaki sikke sayımız 46 olup, ünik ve nadir olan bu örnekler, kronolojik ve nümizmatik coğrafya sırasına göre kataloglanmışlardır.

Bu makalemize, Türkiye Trakya'sı (çünkü Trakya için bir sikke kataloğumuz basım aşamasındadır) ve Anadolu harici bölgelerin sikkeleri dahil edilmemiştir.

Buraya aldığımız bazı sikkeleri daha önceden yayımlamış bulunmaktayız. Fakat bu yayımlarımız, müze yıllığımız dışında olduğu için, müzemiz koleksiyonunun önemli halkalarını teşkil eden, bu ünik ve nadir sikkeleri, bu yıllığımızda toplayarak, sizlere sunmak istedik.

Yine belirtmek isterim ki, önceki müze yıllıklarımızda ve konferans yıllıklarımızda birçok ünik sikkeyi tanıtmıştık. Şimdi onları buraya dahil etmiyoruz, çünkü, yalnızca yıllığımız harici bir yerde yayımlamış olduğumuz ünik sikkeleri buraya aldık.

Neapolis sikkesi, bize göre çok önemli olduğu ve bu makalenin doğuş fikrine ilham kaynağı teşkil ettiği için, ilk önce onu tanıtarak başladık.

Şimdi diğer önemli sikkeleri de, katalog sıralamamıza uygun olarak tanıtip, her biri hakkında açıklamalarda bulunabiliriz.

Kataloğumuzun 1. sikkesi, Pontus-Amasia (Amasya İli) şehrine aittir. Mevcut yayınlarda bulamadığımız Antoninus Pius'un (veya Marcus Aurelius'un) bu sikkesi, Sinop Müzesindedir.¹¹ Arka yüzde, ayakta karşılıklı iki kişi el sıkışmaktadırlar. Büyük olasılıkla bu tasvir Homonoia (iki şehrin ortak sikke basması) sikkelerini hatırlatmaktadır. El sıkışanlar bu şehirlerin baş tanrıları olmalıdır. Amasia şehrinin ismi, AMACI şeklinde okunmaktadır. Sikke yazıtı fazla aşınmış olduğundan, varsa bile başka şehrin adı okunamıyor. Pontus şehirleri içerisinde yalnızca Amisus'un Homonoia sikkesi bastırılmış olduğu biliniyor¹².

2 nolu sikke, Pontus-Neocaesarea (Tokat İli, Niksar İlçesi) şehrine ait olup, bu ünik sikke, tarafımızdan daha önce yayımlanmıştır.¹³ Müzemiz yıllığında yayımlanmamış olduğundan, tekrar buraya aldık.

3 nolu sikke, yine Pontus-Neocaesarea şehrine ait olup, Severus Alexander'in bu sikkesinin arka yüz kalıbı mevcut yayınlarda bulunmamakla birlikte, Sn. Zeynep Çizmeli'nin yayımlanmamış doktora tezinden bu arka yüz kalıbını tanımaktayız.¹⁴ Bu tezdten tanıdığımız iki örneğin, ön yüz kalıbı ile bizimki farklıdır. Sn. Çizmeli'nin örneklerinde imparator defne taçlı, bizimkinde ise, şua taçlıdır. Severus Alexander'in bu şua taçlı ön yüz kalıbını, Amasya Müzesi Sikke Kataloğu olarak çok yakın bir zamanda elimize geçmiş bir yayından tanımaktayız.¹⁵ Hem ön, hem de arka yüz kalıpları çok nadir ve farklı iki Neocaesarea sikkesinde görülen, fakat buradaki birleşik örnek ilk kez burada görüldüğü için bu sikkeyi buraya aldık.

¹¹ Bu sikke, 1989-1990 yılları Sinop Müze Müdürlüğündeki sikke çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Bize çok içten yardımları için, Arkeolog Fuat Dereli'ye şükranlarımı sunarım.

¹² Bkz., Franke-Nolle, no. 39 (Milet) ve no. 40 (Nikaia) ile olan ortak sikkeleri.

¹³ Arslan 1997, no. 79.

¹⁴ Çizmeli (Doctorat), s. 53-54, no. 236a-b.

¹⁵ Ireland 2000, no. 1343.

4, 5, 6 ve 7 nolu sikkelerimiz, Pontus-Zela (Tokat İli, Zile İlçesi) darphı olup, arka yüz kalıpları bakımından ünük olup, tarafımızdan yayımlanmıştır.¹⁶ Müzemiz yıllığında daha önce bu örnekleri yayımlamadığımız için buraya aldık.

8 nolu Zela sikkemiz nadir olup, ilk kez burada yayımlanmaktadır.

Beş adet Zela sikkemiz de Caracalla dönemindedir. 4 nolu sikkenin arka yüzünde tasvir edilen Zeus Epikarpios betimlenmesini başka örneklerden tanımaktayız. Fakat buradaki kalıpta, Zeus'un eli altında, solda duran, kült Herme heykeli ilk kez burada ortaya çıkmaktadır.

5 nolu sikke, yine Zeus Epikarpios'ludur. Zeus'un elinde hep görmeye alıştığımız buğday başağının yanında, bir de üzüm salkımının görülmesi ilk kez bu kalıpta karşımıza çıkar.

6 ve 7 nolu sikkelerin arka yüzlerinde, dört atlı araba üzerinde bir kişi betimlenmiştir. Her iki sikkenin kalıbı farklı olup, ilk kez burada görülmektedir.

8 nolu Caracalla sikkesinin arka yüzünde, Athena Pallas tasviri bulunmaktadır. Bu sikkenin tek bir örneği, Paris Kabinesinde bulunmaktadır. Daha önceki yayınlarımızda¹⁷, bu sikkeyi görmeyip atlamış olduğumuzdan, bu nadir örneği şimdi yayımlıyoruz.

9 nolu sikke, Paphlagonia- Abonuteichus (Kastamonu İli, Abana İlçesi) kentine aittir. Antoninus Pius döneminde, Marcus Aurelius Caesar (İ.S. 146-161) adına bastırılmış bu sikke, mevcut yayınlarda bulunamamıştır. Bu kentin sikkeleri genelde çok az bulunmaktadır. Bu örnek müzemiz koleksiyonuna giren ilk Abonuteichus sikkesidir.

¹⁶ Arslan 1997a, no. 208-209, 223-224.

¹⁷ Arslan 1992b, s. 121-142. ; Arslan 1997a, s. 63-109.

10 nolu sikke, Paphlagonia-Amastris (Bartın İli, Amasra İlçesi) sikkesidir. Severus Alexander'in arka yüzünde Athena betimlemesi olan bu sikke tanınmıyor.

11 nolu sikke, Paphlagonia-Germanikopolis (Çankırı İli) sikkesi olup, Julia Domna'ya ait ve arka yüzünde bir süvari betimlemesi olan bu kalıp tanınmamaktadır.

12 nolu sikke, Mysia-Cyzicus (Balıkesir İli, Erdek İlçesi yakını) şehrinindir. Macrinus dönemine ait bu ünik madalyon sikke, Çanakkale Müzesinde bulunmaktadır.¹⁸ Çok iyi kondisyona sahip ve mükemmel bir işçilik gösteren sikkenin arka yüzünde, bir Roma Savaş Gemisi betimlenmiştir. Gemi, Marmara'daki Roma donanmasının en önemli üssü ve antik dünyada çok iyi tanınan, bu liman kentini simgelemektedir.

13 nolu sikke, yukarıda geniş açıklamasını yapmış olduğumuz, Ionia-Neapolis (Aydın İli, Kuşadası İlçesi, Yılcı Burnu mevki) sikkesidir. Bu şehrin Trajan döneminde sikke bastırması olduğu bilinmemektedir. Roma döneminde, ilk sikke darbı, Antoninus Pius¹⁹ ile başlatıldığının söylenmesine rağmen, biz hiçbir katalogda bu şehrin sikkesine rastlayamadık. Bu yüzden, bu ünik örnek, nümizmatik ve tarih bilimi için çok önemli bir belge değeri taşımaktadır.

14 nolu sikke, Caria-Attuda (Denizli İli, Babadağ İlçesi, Hisar/Asar Köy) sikkesidir. Julia Domna'ya ait bu sikkenin arka yüzünde şehir Tyche'si betimlenmiştir. Tanınmayan bu kalıp, Attuda için yenidir.

15 nolu sikke, Caria-Trapezopolis (Denizli İli, Babadağ ile Aydın-Sarayköy yolunun tam orta yerindeki Seyne/Bolo Köyü'ne lokalize edilmektedir) kentinindir. Caracalla'ya ait bu sikkenin ön yüzünde, Bule ve arka yüzünde Kybele tasviri

¹⁸ Çanakkale Müzesinde 2001 yılında bir araştırma yapmış ve bu ünik parçayı bulmuştuk. Buradaki çalışmalarında yardımları için, meslektaşım Sn. Çiğdem Türker'e teşekkürü bir borç bilirim.

¹⁹ HN, s. 587 (bkz. Neapolis bölümü).

bulunmaktadır. Bu şehir, Attuda'ya çok yakın olup, Antoninus Pius zamanında Attuda ile ortak sikke bastırmıştır. Çok iyi kondisyonlu bu kalıp yenidir.

16 nolu sikke, Phrygia-Colossae (Denizli İli'nin 30 km. doğusunda, Denizli-Afyon karayolunun 3 km. güneyinde, Honaz Höyüğü) şehrinindir. Sikkenin ön yüzünde, Athena büstü ve şehrin adı yazılıdır. Arka yüzde, Tyche betimlenmiş ve Archon yazısı okunmaktadır. Archon ünvanı okunabilen ve baş kısmında olması gereken ismi okunmayan, bu Colossae sikkesi, mevcut kataloglarda bulunmamaktadır.

17 nolu sikke, Phrygia-Cotiaëum (Kütahya İli) sikkesidir. Vespasian döneminin bu sikkesinin arka yüzünde, Ti. Kla. Varos isimli Eyalet Valisi (Prokonsül) ismi ile Zeus ayakta, bir elini kaldırmış selam verir, diğerini beline dayamış şekilde tasvir edilmiştir. Bu tip Cotiaëum için nadirdir.

18 nolu sikke, Phrygia-Eumeneia (Denizli İli, Çivril İlçesi, Işıklı Bucağı) sikkesidir. Ön yüzünde imparatoriçe Plotina ve arka yüzünde Kybele tasvirli olan bu sikke Eumeneia için yenidir.

19 nolu sikke, Phrygia-Hadrianopolis Sebaste (Uşak İli'nin 15 km güney doğusu, Doğan Arslan İlçesi yakını) sikkesidir. Trebonianus Gallus'un bu madalyon sikkesi Burdur Müzesindedir.²⁰ Arka yüzünde, Tyche betimlemesi olan bu kalıp tanınmıyor.

20 nolu sikke, Phrygia-Hierapolis (Denizli İli, Pamukkale Öreni) sikkesidir. Otacilia Severa'nın bu sikkesinin arka yüzünde, Apollon Kitharoedos betimlenmiştir. Otacilia Severa'nın bu tip sikkesi daha önceden bilinmemektedir.

²⁰ Burdur Müzesinde 1998 yılında bir araştırma yapmış ve bu sikkeyi bulmuştuk. Çalışmalarımız sırasında bize çok yardımcı olan, Burdur Müze Müdürü H. Ali Ekinci'ye ve Arkeolog Mustafa Samur'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

21 nolu sikke, Phrygia-Hieropolis (Afyon İli, Sandıklı İlçesi, Koçhisar Köyü) sikkesidir. Bu şehir, Eukarpia antik şehrinin eski dinsel merkezi olup, Hierapolis (Pamukkale) sikkeleri ile çoğunlukla karıştırılır. Ön yüzünde genç Demos başı ve arka yüzünde Tyche betimlemesi bulunan bu sikkemiz yeni bir kalıptır.

22 nolu sikke, Phrygia-Themisonium (Denizli İli, Acıpayam İlçesi, Karahöyük) sikkesidir. Bu şehir, İ.Ö. 251-246 yıllarında, Suriye Kralı 2. Antiochus tarafından, gözdesi Themison adına kurulmuştur. Julia Domna'nın arka yüzünde Demeter olan bu tipi tanınmıyor.

23 nolu sikke, Phrygia-Synnada (Afyon İli, Şuhut İlçesi) sikkesidir. Nero'ya ait bu sikkenin arka yüzünde, Ti. K. Pison philok(aisar) isimli Prokonsül adı ve Zeus Pandemos tasviri bulunmaktadır. Bu tip nadirdir.

24 nolu sikke, Pamphylia-Perge (Antalya İli, Aksu İlçesi, Murtuna Köyü) sikkesidir. Marcus Aurelius dönemi bu sikkenin arka yüzünde, imparatorun at üzerinde iki Persli asker ile mücadelesi tasvir edilmiştir. Edirne Müzesindeki bu sikke, Perge şehri için yeni tip olmakla birlikte, bu arka yüzün bir benzeri ve ünik olan bir başka sikkeyi müzemizin 1997 yılığında yayımlamıştık.²¹ Severus Alexander'e ait o güzel sikkenin resmini, yılığımızın kapağına koymuştuk. Edirne Müzesinde araştırmalar yaparken dikkatimizi çeken, Perge şehrinin bu ünik sikkelerini de bu yayıma aldık.²²

25 nolu sikke, Pisidia-Sagalassos (Burdur İli, Ağlasun İlçesi) sikkesidir. Sagalassos'un bu sikkeleri ünik olmakla birlikte, arka yüzdeki Hermes tasviri ile, ikonografik bir yeniliğe işaret etmektedir. Julia Maesa'nın bu ünik Sagalassos sikkelerini, hazırlamakta olduğumuz SNG Pisidia kataloğumuzda kapak fotoğrafı olarak kullanmayı düşünmüştük. Bu yayıma gecikebilir ve bu sikkenin bir eşi daha ortaya çıkar da yayım-

²¹ Arslan 1998, no. 5.

²² Edirne Müze Müdürü Ömer Diler ve Arkeolog Eşref Sürücü'ye, çalışmalarımızı kolaylaştırdıkları için, şükranlarımı sunarım.

lanırsa diye, elimizi çabuk tutup, bu muhteşem örneği buraya aldık. Pisidia bölgesinde çok sevilen tanrı Hermes, burada hiçbir sikke'de olmayan bir şekilde tasvir edilmiştir. Bu detay, Hermes'in başını döndürüp, geriye, sol eline baktığı yerdedir. Hermes sol elinde yanan bir meşale tutmaktadır. Hermes'in bu atribüt'ü taşımasının ilk defa bu ünik ve güzel işçilikli sikkede görüldüğünü belirtmek isterim. Sagalassos için bu sikke hiç tanınmamaktadır.

26 nolu sikke, Lycia-Gagai (Antalya İli, Kumluca İlçesi, Yeniceköy) sikkesidir. Gordian dönemi sikkenin arka yüzünde, Tyche betimlenmiş olup, sikke Gagai için yenidir.

27 nolu sikke, Cilicia-Aigeai (Adana İli, Yumurtalık İlçesi, Ayas/Payas Bucağı) sikkesidir. Gordian III Caesar (1 Şubat 238 - 1 Mart 238 tarihleri arasında) iken, ortak imparatorlar Balbinus ve Pupienus'un hakimiyetleri sırasında bastırılmıştır.

Ön yüzde, imparatorun isminden sonra okuduğumuz, ΘΕΟΦΙ kısaltması, bu imparatorun isminin yanında, ilk defa, bu sikke üzerinde görülmektedir. Bu sıfatın tam okunuşu şöyledir: ΘΕΟΦΙΛΕΚΤΑΤΟC = "Tanrının en çok sevdiği kişi" anlamına gelmektedir.

Bu ünik sikkenin, arka yüzünde, Apollon betimlenmiş olup, Apollon'un tasvir şekline, Aigeai şehri ve Cilicia şehirleri içinde hiçbir yayında rastlanmamıştır. Sikkenin hem ön, hem de arka yüz kalıbı ilk defa bu sikkede kullanılmıştır.

Balbinus ve Pupienus'un dört aylık kısa imparatorlukları sırasında, Gordianus'un Caesar'lığında (veliaht iken), Aigeai şehrinin, bastırılmış olduğu bu sikke, müzemize 1997 yılında gelmiştir. Çok önemli bir belge değeri taşıyan bu sikkeyi, biz iki ayrı yerde yayımladık.²³ Yayınlarımız, müze yıllığımız haricinde olduğu için, bu kıymetli ve ünik sikkemizi, bu maka-

²³ Daha ayrıntılı bilgi için bkz., Melih Arslan, "Une monnaie inédite de Gordian III César émise à Aigeai en Cilicie". *Gazette numismatique suisse*, 49, 1999, no. 193 : s. 4. Melih Arslan, "Kilikia-Aigeai baskılı 3. Gordianus'un Ünik Sikkesi". *Bellefen*, C.LXIV, Ağustos 2000, Sayı: 240, TTK, (Ankara 2001): s. 415-419.

lemizle bir bütünlük oluşturması açısından, tekrar buraya alıyoruz.

28 nolu sikke, Cilicia-Anemurium (Mersin ili, Anamur İlçesi) sikkesidir. Maximinus I'in bu sikkesi, Edirne Müzesindedir. Arka yüzde, Apollon tasviri bulunan bu tip, nadir bir baskıdır.

29 nolu sikke, Cilicia-Corycus (Mersin İli, Erdemli İlçesi, Kızkalesi mevki) sikkesidir. Marcus Aurelius'a ait bu sikkenin, arka yüzünde, Aphrodite Navarchis tasvir edilmiş olup, bu sikke hiçbir yayında yayımlanmamış, dolayısıyla ünik gözükmektedir.

30 nolu sikke, Cilicia-İrenopolis (Osmaniye İli, Düziçi / Haruniye İlçesi) sikkesidir. Antoninus Pius dönemi bu sikkenin, arka yüzünde, bir dağ (?) tasviri vardır. Bu tipi biz yalnızca Karbach'ın yayınından tanımaktayız.²⁴ Söz konusu yayında, bu tasvir, kutsal bir dağ kabartması olarak, fakat, soru işaretli olarak belirtilmiştir. Kilikya Sikkeleri üzerindeki uzmanlığına saygı duyduğum Adanalı nümizmat ve koleksiyoner, Sn. Bekircan Tahberer bu dağ kabartması benzeri şeklin, "Haruniye Kaplıcası olarak bilinen şifalı suyun çıktığı kaynak olduğunu iddia etmektedir". Kendisi "Antik Kilikia Nümizmatliğinde Asklepios" konulu bir makalesinde²⁵ İrenopolis şehri için Asklepios kültürünün önemini sikke örnekleri ile açıklamaktadır. Biz, Sn. Tahberer'in²⁶ bu öngörüsünün olabirliğine inandığımız için bu görüşünü buraya aldık. İrenopolis-Neronias kenti, eski kaynaklarda, Kilikia'da Ermenek doğusu olarak belirtilmekte idi. Şimdi bu kent, eski Haruniye, yeni Düziçi Kasabası olarak lokalize edilmektedir.²⁷

²⁴ Karbach, no. 34-35.

²⁵ Tahberer'in bu makalesi, Çukurova Üniversitesi Arkeoloji Bölümünde düzenlenmiş olan, Kilikia Konferansları Kitabında yakında yayımlanacaktır.

²⁶ Sn. Bekircan Tahberer'e aydınlatıcı bilgilerinden dolayı teşekkür ederim.

²⁷ Bekircan Tahberer, *The Celator*, Vol. 15, No. 10. October 2001: s. 26 (bkz. Erenopolis).

31 nolu sikke, yine Irenopolis sikkesidir. Julia Domna'nın bu sikkesinin, arka yüzünde, bir dağ tasviri vardır. Bu sikke de, bir önceki gibi nadirdir.

32 nolu sikke, Cilicia-Laertes (Antalya İli, Alanya İlçesi, Cebel-i Reis Dağı'nın eteklerindeki Gözlükçü Köyü) sikkesidir. Antoninus Pius'a ait bu sikkenin arka yüzünde, Apollon Sidetes tasvir edilmiştir. Laertes kenti için, Antoninus Pius'un bu sikkesi, mevcut yayınlarda bulunamamıştır.

33 nolu sikke, Cilicia-Mopsos (Adana İli, Misis) sikkesidir. Gallienus dönemi bu sikkenin, arka yüzünde, sakallı bir tanrı (veya Mopsos?) ile bir kadın (tanrıça?) tasvir edilmiştir. Mopsos için bu arka yüz tipi bir Valerian sikkesinden tanınmaktadır.²⁸ Fakat yazar tasvir edilen kişiler konusuna bir açıklık getirememektedir.

34 nolu sikke, Cilicia-Seleuceia ad Calycadnum (Mersin İli, Silifke İlçesi) sikkesidir. Severus Alexander'in bu sikkesinin arka yüzünde, Nike ayakta ve her iki eliyle üzerinde yazıt olan tabula ansata tutmaktadır. M. Engin Söylemezoğlu²⁹ koleksiyonunda bulunan bu sikkenin arka yüz kalıbı Seleuceia için az tanınmaktadır.

35 nolu sikke, Cilicia-Syedra (Antalya İli, Alanya İlçesi, Sedra/Demirtaş Köyü) sikkesidir. Gordianus'a ait bu sikkenin arka yüzünde, çıplak Dionysos tasvir edilmiştir. Bu mükemmel işçilikli Dionysos tasviri Syedra için şimdilik ünik görülmektedir.

36 nolu sikke, Cilicia-Tarsus (Mersin İli, Tarsus İlçesi) sikkesidir. Caracalla'ya ait bu madalyon-sikke'nin arka yüzünde, birçok Caracalla Tarsus sikkesinde gördüğümüz gemi tasviri bulunuyor. Bu sikkeyi ünik yapan, 42 gr. ağırlıkta bir madalyon Tarsus sikkesini tanımamış olmamızdır.

²⁸ SNG France 2, no. 1997 (Valerian I).

²⁹ Sn. M. Engin Söylemezoğlu'na bu sikkeyi yayınlamamıza izin verdiği için teşekkür ederim.

37 nolu sikke, Galatia-Ankyra (Ankara) sikkesidir. Caracalla'ya ait bu sikkenin, arka yüzündeki Athena tasvirinin kalıbı, ilk kez burada karşımıza çıkmaktadır.³⁰

38 nolu sikke, yine bir Ankyra sikkesidir. Caracalla'ya ait bu sikkenin, arka yüzündeki Athena'nın bir benzeri bilinmekle beraber bu tip de nadir bir örnektir.

39 nolu sikke, bu Ankyra sikkesi, Yüksel Erimtan³¹ koleksiyonunda bulunmaktadır. Caracalla'ya ait Athena tasvirli bu tip de, Ankyra için çok nadir bir örnektir.

40 nolu sikke, Geta'ya ait ünik bir Ankyra sikkesidir. Arka yüzde, Asklepios betimlenmiştir.

41 nolu sikke, Valerian'a ait olup, Athena tasvirli bu Ankyra sikkesi, mevcut kataloglarda bulunamamıştır.

42 nolu sikke, Galatia-Germa (Eskişehir İli, Sivrihisar İlçesi, Babadat Köyü) şehrine aittir. Bu koloni şehrinin, Commodus dönemi sikkesinin arka yüz tasviri şimdiye kadar bilinmeyen bir kalıptır. Arka yüzdeki kişinin imparator veya Jüpiter olabileceğini düşünmekteyiz.

43 nolu sikke, Galatia-Pessinus (Eskişehir İli, Sivrihisar İlçesi, Ballıhisar Köyü) sikkesidir. Geta'ya ait bu Asklepios tasvirli sikke de yenidir.

44 nolu sikke, Galatia-Tavium (Yozgat İli, Büyük Nefes Köyü) sikkesidir. Septimius Severus'un bu sikkesinin arka yüzünde, Apollon tasvir edilmiştir. Apollon tasviri çok güzel ve Tavium için yeni bir kalıp olmaktadır.

³⁰ Ankyra sikkeleri konusunda daha geniş bilgi için kaynakçaya bakınız .

³¹ Sn. Yüksel Erimtan'a katkı ve yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

45 nolu sikke, yine Tavium sikkesidir. Septimius Severus'un bu sikkesinin arka yüzünde, Tyche tasviri bulunmakta olup, bu sikke, Tavium için tanınmamaktadır.

46 nolu sikke, Cappadocia-Caesareia (Kayseri) sikkesidir. Bu darphane en çok sikke bastıran şehirlerin başında gelmektedir. Fakat buradaki Commodus sikkesinin arka yüzündeki tasvir ilk defa görülmektedir. Distyle tapınağın çatısında, Erciyes Dağı ve tapınak girişinde, kanatları kapalı kartal tasvirli bu sikke, ilk kez karşımıza çıkmaktadır.

Burada yayımlamış olduğumuz, 46 sikkenin çoğunluğu ünük olup, Anadolu kültürü ve nümizmatik bilimi açısından şüphesiz çok yararlı sonuçların doğmasına kaynaklık edecektir.

Bazı sikkeleri ünük göstermemize rağmen, öyle olmayabilir. Yaşadığımız şehirde, bu konudaki ihtisas kitaplığı yetersizliği dolayısıyla, bazı yayınları gözden kaçırmış olabileceğimizi şimdiden kabul etmekteyiz. Söz konusu bazı sikkelerimiz ünük olmasa bile, bu durumda nadir olmaktadırlar. Çok kısa bir zaman içerisinde böylesine kapsamlı bir konuyu gündeme taşıyıp, yazmış olduğumuzdan dolayı, görevimizi yaptığımıza inanıyor ve ufak tefek kusurlarımızın bağışlanacağını umuyoruz.

Faydalı kaynakçalar ve kısaltmaları :

Arslan 1989	M. Arslan, "Anadolu Medeniyetleri Müzesi Sikke Seksiyonundaki Roma Dönemi Ankyra Şehir Sikkeleri". <i>Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1988 Yıllığı</i> (Ankara 1989): s. 42-66.
Arslan 1990	M. Arslan, "Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde Bulunan Phrygia ve Galatia Bölgesi Şehir Sikkeleri". <i>Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1988 Yıllığı</i> (Ankara 1990) : s. 144-175.

- Arslan 1991 M. Arslan, "The coinage of Ancyra in the Roman period". *Recent Turkish Coin Hoards and Numismatic Studies, Vol. I*, (Oxford 1991): s. 3-51.
- Arslan 1992a M. Arslan, "Çankırı Kazısında Bulunmuş Olan Şehir Sikkeleri Işığında Ankara'nın Önemi". *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1991 Yılı Konferans Yıllığı*. (Ankara 1992):s. 35-88.
- Arslan 1992b M. Arslan, "Zela Definesi ve Pontus Şehir Sikkeleri". *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1991 Yıllığı* (Ankara 1992) : s. 121-142.
- Arslan 1993 M. Arslan, "Anadolu Medeniyetleri Müzesindeki Roma Dönemi Kilikya Şehir Sikkeleri". *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1992 Yıllığı* (Ankara 1993) : s.197-273.
- Arslan 1997a M. Arslan, "Anadolu Medeniyetleri Müzesi Koleksiyonlarında Bulunan Roma Dönemi Pontus Krallığı ve Şehirleri Sikkeleri". **Arkeoloji Dergisi V**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları (Edited By H. Malay), (İzmir 1997). s. 63-109.
- Arslan 1997b M. Arslan, "The Roman Coinage of Ancyra in Galatia". *NOMISMATA I, Internationales Kolloquium zur kaiserzeitlichen Münzprägung Kleinasien, 27.-30. April 1994 in der Staatlichen Münzsammlung, München* (Milano 1997): s. 111-136, Taf. VII-XXVI.
- Arslan 1998 M. Arslan, "Anadolu Medeniyetleri Müzesi Koleksiyonundaki Pamphylia Bölgesi Şehir Sikkeleri". *Anadolu*

- Medeniyetleri Müzesi 1997 Yıllığı
(Ankara 1998) : s. 15-51.
- Arslan 1999 M. Arslan, "Une monnaie inédite de Gordian III César émise à Aigeai en Cilicie". *Gazette numismatique suisse*, 49, 1999, no. 193 : s. 4
- Arslan 2001 M. Arslan, "Kilikia-Aigeai baskılı 3. Gordianus'un Ünik Sikkesi". *Bulleten*, C.LXIV, Ağustos 2000, Sayı: 240, TTK, (Ankara 2001): s. 415-419.
- Aulock Phrgiens H. Von Aulock, *Münzen und Städte Phrygiens I* (1980), **II** (1987)
- Aulock Lykien H. von Aulock. *Die Münzprägung des Gordian III und der Tranguillina in Lykien* (Tübingen 1974)
- BMC *Catalogue of Greek Coins in the British Museum*- 29 vols (London 1873-1925)
- Çizmeli (Doctorat) Z. Çizmeli, *Néocésarée et Le Koinon du Pont étude de numismatique et d'Histoire*, (yayınlanmamış Ph.Doktora Tezi) Université Charles De Gaulle Lille III.
- HN B.V. Head, *Historia Nummorum A Manual of Greek Numismatics* (Oxford 1911)
- Hunterian G. MacDonald, *Catalogue of Greek Coins in the Hunterian Museum, Glasgow, 1-3* (Glasgow 1899-1905)
- Franke 1968 P.R. Franke, *Kleinasien zur Römerzeit, Grieschishes Leben im Spiegel der Münzen* (München 1968)
- Franke-Nollé P.R. Franke-M.K. Nollé, *Die Homonoia-Münzen Kleinasiens* (Saarbrücken 1997)
- Howgego C.J. Howgego, *Grekek Imperial Countermarks*. (London 1985)

- Hunterian G. MacDonald, *Catalogue of Greek Coins in the Hunterian Collection, University of Glasgow*, Vol. 2 (Glasgow 1901)
- Imhoof II F. Imhoof-Blumer, *Kleinasiatische Münzen II* (Wien 1902).
- Ireland 2000 Stanley Ireland, *Greek, Roman, and Byzantine Coins in the Museum at Amasya (Ancient Amaseia), Turkey*. (London 2000).
- Karbach 1992/93 F.B. Karbach, "Die Münzprägung der Stadt Eirenopolis in Ostkilikien". (*JNG*), *Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte* 42/43, (1992/93)
- Lindgren-Kovacs H.C. Lindgren and F.L. Kovacs, *Ancient Bronze Coins of Asia Minor and the Levant* (San Mateo 1985).
- Lindgren III H.C. Lindgren, "Ancient Greek Bronze Coins from the Lindgren Collection (Quarryville 1993)
- Mionnet T.E. Mionnet, *Description des Médailles Antiques, Grecques et Romaines* (1806-37)
- Rec. W.H. Waddington, E. Babelon et Th. Reinach, *Receuil général des monnies grecques d'Asie Mineure*, (Paris 1908-1925)
- RPC I A. Burnett, M. Amandry ve P.P. Ripollès, *Roman Provincial Coinage, Volume I, From the of Caesar to the death of Vitellus (44 BC-AD 69)*, (London/Paris 1992)
- RPC II A. Burnett, M. Amandry ve I. Carradice, *Roman Provincial Coinage, Volume II, From Vespasian to Domitian (AD 69-96)*, (London/Paris 1999)

- Sear II D.R. Sear, *Greek Coins and their Values, II: Asia and North Africa* (London 1982)
- Scheers 1990/1 S. Scheers, "Catalogue of the Coins Found During the Years 1990 and 1991" in: *Waelkens 1*, 197-205.
- Scheers 1992 S. Scheers, "Catalogue of the Coins Found in 1992" in: *Waelkens 2*, 249-260.
- Scheers 1993 S. Scheers, "Catalogue of the Coins Found in 1993" in: *Waelkens 3*, 307-323.
- SNG v. Aul. *Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland-Sammlung von Aulock, Heft 18* (Berlin 1966)
- SNG Cop. *The Royal Collection of Coins and Medals. Danish National Museum. Lycia-Pamphylia, Vol. 31* (Copenhagen 1955)
- SNG France 2 E. Levante, *Cabinet des Médailles, France 2: Cilicie*. (Paris 1993)
- SNG France 3 E. Levante, *Cabinet des Médailles, France 3: Pamphylie, Pisidie Lycaonie, Galatie*. (Zurich 1994)
- SNG Levante E. Levante, *Sylloge Nummorum Graecorum Switzerland I Cilicia*. (Berne 1986)
- SNG PfPs 4 J. Nollé, *Pfälzer Privatsammlungen, 4 Bd.: Pamphylien Nr. 1-960* (München 1992)
- SNG PfPs 5 J. Nollé, *Pfälzer Privatsammlungen, 5 Bd.: Pisidien und Lykaonien Nr. 1-586* (München 1999)
- SNG Righetti B. Kapossy, *Schweiz II: Münzen der Antike. Katalog der Sammlung Jean-Pierre Righetti im Bernischen Historischen Museum* (Berne 1993).

- SNG Tübingen *Münzsammlung der Universität Tübingen. 4. Heft. Mysien-Ionien* (München 1989)
- Sydenham 1978 E.A. Sydenham, *The Coinage of Caesarea in Cappadoce*, (New York 1978)
- von Fritze 1913 H. von Fritze, *Die Antiken Münzen Mysiens I. Adramytion-Kistene* (Berlin 1913)
- von Fritze 1917 H. von Fritze, "Die autonome Kupferprägung von Kyzikos" *Nomisma 10* (1917)
- Weber L.Forrer, *The Weber Collection of Greek Coins, I-III* (London 1922-1929)

KATALOG

PONTUS

Amasia

- 1- **Antoninus Pius** veya **Marcus Aurelius** (İ.S. 138-161 veya 161-180)

Ö.Y. : Yazılar silik okunmuyor.

Antoninus Pius veya Marcus Aurelius'un defne taçlı başı sağa.

A.Y. : AMACI[AC]

İki kişi ayakta karşılıklı el sıkışıyorlar; sol kenarda bulunan muhtemelen bir tanrıça (Demeter?) olmalıdır. Çünkü, uzun at kuyruğu yapılmış saçları arkada gözükmekte, kısa chiton giymiş ve sol eliyle uzun bir meşaleye (veya asaya) dayanmıştır; sağ kenarda el sıkıştığı erkek bir kişi, çıplak olup, sadece omuzundan pelerini sarkmaktadır; ortalarında yerde bir modius veya sunak bulunmaktadır.

Sinop Müzesi, Env. no. 8-51-74 ; 12.44gr. ; 28mm. ; 6h.

Ref. Ünik (unique). Wadd. Rec.- ; BMC Pontus.- ; SNG BM.- ; SNG von Aul.-.

Neocaesareia

- 2- **Marcus Aurelius** (İ.S. 161-180)

Ö.Y. : AYTOKP.ANTΩNINOC CEB.

Marcus Aurelius'un defne taçlı, paludamentumlu ve zırlı büstü sağa.

A.Y. : AΔP[...]ΔIC N NEOK MHT TOY ΠONTOY-ETPH (= yıl 161/2)

İki Dioskur ayakta karşılıklı; Dioskurlar bir ellerinde mızrak ve diğer elleriyle gerilerinde, karşılıklı duran ve bir ön ayağını kaldırmış atlarının yularından tutmaktalar; başlarının üzerinde yıldız sembolü var.

Env. no. 19-28/26-95; 13.92gr. ; 29mm. ; 12h.

Ref. Ünik (unique). Bkz., Arslan 1997a, no. 79.

3- Severus Alexander (İ.S. 222 - 235)

Ö.Y. : AY[KAIMAYPC]EOYH AΛEΞA[NAPOC]

Severus Alexander'in şua taçlı ve zırlı büstü sağa.

A.Y. : NEOKAI.MHP. ΔIC NEΩKOPΩ. – ET ΠEΓ (= yıl 226/7)

İki distyle tapınak yan yana; her iki tapınak 3/4 yandan görünüyor, tapınak girişlerinde aevli altar bulunmakta, üçgen çatı alınlığında yuvarlak bir şekilde çelenk veya kalkan; üst boşlukta, girlandlarla süslü agonistik urne (kura vazosu) ve bunun altında sapları çapraz duran iki yana açılmış iki palmye dalı bulunmaktadır.

Env. no. 28-1-2001 ; 29 mm. ; 13.30 g. ; 6h.

Ref.: Nadir. Ireland 2000, 1343 (önyüz) ; Çizmeli (Doctorat), nr. 236a (arka yüz)

Zela

4- Caracalla (İ.S. 198 - 217)

Ö.Y. : AY[KAI MAYPH] ANTΩ[NI]NOC

Genç Caracalla'nın defne taçlı başı sağa.

A.Y. : ZHAIΤΩN TOY Π[ON] – ET P[MB] (= yıl 205/6)

Zeus Epikarpios arkalıksız bir iskemlede sola oturuyor; üst kısmı çıplak, sağ elinde dik olarak bir buğday başağı tutuyor ve sol eliyle asaya dayanıyor; sol boşlukta, elinin altında, kült Herme heykeli bulunmaktadır.

Env. no. 142-18/15-96 ; 16.52gr. ; 30mm. ; 12h.

Ref. Ünük (unique). Bkz., Arslan 1997a, no. 208.

5- Caracalla

Ö.Y. : AY KAI MAYPH ANTΩNINOC

Genç Caracalla'nın defne taçlı başı sağa.

A.Y. : [Z]HAIΤΩN TOY ΠON – ET PMB (= yıl 205/6)

Zeus Epikarpios arkalıksız bir iskemlede sola oturuyor; üst kısmı çıplak, sağ elinde bir buğday başağı ile üzüm salkımı tutuyor ve sol eliyle asa'ya dayanmaktadır.

Env. no. 40-13/1-96 ; 15.03gr. ; 30mm. ; 12h.

Ref. Ünük (unique). Bkz., Arslan 1997a, no. 209.

6- Caracalla

Ö.Y. : AY KAI MAYPH ANTΩNINOC

Genç Caracalla'nın defne taçlı başı sağa.

A.Y. : ΖΗΛΙΤΩΝ ΤΟΥ ΠΙΟΝ – ET PMB (= yıl 205/6)

Quadriga (4 atlı araba) üzerinde bir kişi sağa gidiyor; başında şualı taç ve giyimli olan bu erkek ayakta durmakta olup, sol eliyle atların dizginlerini tutmakta ve sağ elini selam verir şekilde yukarı kaldırmıştır (veya kamçı tutmakta); bu kişi muhtemelen Caracalla veya Helios olabilir; araba teknesi (şaryo) derin olmayıp, çok sığdır.

Env. no. Et. 1996-1 ; 11.85gr. ; 31mm. ; 5h.

Ref. Ünik (unique). Bkz., Arslan 1997a, no. 224.

7- Caracalla

Ö.Y. : AY KAI MAYPH ANTΩNINOC

Genç Caracalla'nın defne taçlı başı sağa.

A.Y. : ΖΗΛΙΤΩΝ ΤΟΥ ΠΙΟΝ – ET PMB (= yıl 205/6)

Quadriga (4 atlı araba) üzerinde bir kişi sağa gidiyor; sakallı, giyimli olan bu kişi sağ eliyle atların dizginlerini ve sol elinde asa tutmaktadır; muhtemelen Septimius Severus veya Zeus olabilir ; araba teknesi (şaryo) kişinin beline kadar yükseltilmiş, derin bir sepet şeklinde ve üzeri baklava dilimi şeklinde süslüdür.

Env. no. 84-11/11-96 ; 13.48gr. ; 29mm. ; 11h.

Ref. Ünik (unique). Bkz., Arslan 1997a, no. 223.

8- Caracalla

Ö.Y. : [AYK]AI MAYP ANTΩNINOC

Genç Caracalla'nın defne taçlı başı sağa.

A.Y. : ΖΗΛΙΤΩΝ ΤΟΥ ΠΙΟΝ – ET PMR (= yıl 205/6)

Athena Pallas sola yürüyor; başını geriye çevirmiş, sol elindeki kalkanı yukarı kaldırıyor ve sağ eliyle elbisesinin eteğini çekiyor.

Env. no. 30-297/53-85 ; 13.96gr. ; 29mm. ; 3h.

Ref. Nadir. Rec. s. 161, no. 19. (bir örnek biliniyor)

PAPHLAGONIA

Abonuteichus

9- Marcus Aurelius Caesar (İ.S. 146-161)

Ö.Y. : ΑΥΡΗΛ ΙΟ C ΚΑΙ.

Marcus Aurelius Caesar'ın çıplak başlı ve sakallı başı sağa.

A.Y. : ΑΒΩΝΟ ΤΕΙΧΕΙΤ[ΩΝ]

Tyche ayakta sola; başında kalathos, sağ elindeki dümeni yere dayamış ve sol kolunda bereket boynuzu tutuyor.

Env. no. 76-42/40-98 ; 3.54gr. ; 19mm. ; 9h.

Ref. Ünük (unique). Wadd. Rec.- ; BMC Paphlagonia.- ; SNG von Aul.-.

Amastris

10- Severus Alexander (İ.S. 222 - 235)

Ö.Y. : [ΜΑ]ΥΡ. CΕΥ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΝ

Severus Alexander'in defne taçlı, paludamentumlu ve zırhlı büstü sağa.

A.Y. : ΑΜΑ C[Τ]ΠΙ ΑΝΩΝ

Athena sola oturuyor; sağ elinde Nikephorus ve sol kolunda bereket boynuzu tutuyor, sol dirseğini sol yanında dik duran kalkana dayamıştır.

Env. no. 76-42/37-98 ; 8.15gr. ; 28mm. ; 6h.

Ref. Ünük (unique). Wadd. Rec.- ; BMC Paphlagonia.- ; SNG von Aul.-.

Germanikopolis

11- Julia Domna (Septimius Severus'un karısı, İ.S. 210)

Ö.Y. : ΙΟΥΛΙΑ ΔΟΜΝΑ

Julia Domna'nın drapeli büstü sağa.

A.Y. : ΑΝΤΩΝΕΙΝΟC ΓΕΡΜΑΝΙΚ ΟΠΙΟΛ[ΕΩC] – ΕΤ. CΕΙ (= yıl 209/10)

At üzerinde sağa koşan süvari; süvari askeri giyimli, zırhlı ve boynundan geriye pelerini uçmakta olup, sağ

elinde mızrak taşıyor ve sol eliyle atın dizginlerini tutmuştur.

Env. no. 20-8/2-95 ; 15.84gr. ; 31mm. ; 12h.

Ref. Ünük (unique). Wadd. Rec.- ; BMC Paphlagonia.- ; SNG von Aul.-.

MYSIA

Cyzicus

12- Macrinus (İ.S. 217 - 218)

Ö.Y. : ΑΥΚΑΙΜΟΠΕΛΣΕΟΧΡΜΑΚΡΕΙΝΟCCE

Macrinus'un defne taçlı, paludamentumlu ve zırhlı büstü sağa.

A.Y. : ΚΥΖΙΚΗΝΩΝΕΟΚΟ - ΡΩΝ

Askeri gemi sağa doğru hareket halinde; güvertede, kıçta, dümeni kullanan bir kişi ve tepesinde kartal olan iki askeri flama (standart), orta kısımda, dört kürekçi kürek çekiyor ve pruva üzerinde, Triton boru (deniz minaresi) üflüyor; geminin alt kısmında denizde, karşılıklı iki büyük balık (ton ve yunus) ile küçük balıklar yüzmektedir.

Çanakkale Müzesi Env. no. 270; 28.34gr.; 36mm.; 12h.

Ref. Ünük (unique). BMC Mysia, Pl. XIV, 5 (ön yüz aynı).

IONIA

Neapolis

13- Trajan (İ.S. 98 - 117)

Ö.Y. : ΑΥ ΤΟΚ. ΤΡΑΙΑΝΟC Ι [...]

Trajan'ın defne taçlı başı sağa.

A.Y. : [...] ΝΕΑΠΟΛΙΤΩΝ

Apollon sola yürüyor; uzun chiton ve himation giymiş, sağ elinde defne dalı ve sol elinde Lir tutuyor.

Env. no. 63-4/1-2001 ; 10.66gr. ; 27mm. ; 6h.

Ref. Ünük (unique). Mevcut yayınlarda bulunamamıştır.

CARIA

Attuda

14- **Julia Domna** (Septimius Severus'un karısı)

Ö.Y. : IOYΛΙΑ CEBACT.

Julia Domna'nın drapeli büstü sağa.

A.Y. : ATTOY ΔEΩ[N]

Tyche ayakta sola; gemi dümeni ve bereket boynuzu tutuyor.

Env. no. 72-47/34-99 ; 4.31gr. ; 19mm. ; 6h.

Ref. Ünik (unique). Mevcut yayınlarda bulunamamıştır.

Trapezopolis

15- **Caracalla** (İ.S. 198 - 217)

Ö.Y. : BOYΛH TPΛ ΠEZOΠOΛITΩN

Türbanlı Boule başı sağa.

A.Y. : ΔIΔΠOAI AΔPACTOY

Kybele ayakta cepheden; başında polos, uzun chiton giymiş, iki yanında kutsal hayvanı aslan ve ellerini aslanların başına koymuştur.

Env. no. 15-35/23-2001 ; 4.36gr. ; 21mm. ; 6h.

Ref. Ünik (unique). Mevcut yayınlarda bulunamamıştır.

PHRYGIA

Colossae

16- **İ.S. 2. yüzyıl (?)**

Ö.Y. : KOΛOCCHNΩN

Athena'nın korint miğferli büstü sağa.

A.Y. : [.....] APXΩN

Tyche ayakta sola; başında kalathos, dümen ve bereket boynuzu tutuyor.

Env. no. 20-33/21-2001 ; 7.25gr. ; 27mm. ; 12h.

Ref. Ünük (unique). BMC Phrygia-; SNG von Aulock-; Aulock Phrygiens I-II.-

Cotiaëum

17- Vespasian (İ.S. 69 - 79) – Prokonsül: Ti Kla Varos

Ö.Y. : ΚΟΤΙΑΕΙΣ ΟΥΕΣΠΑΣΙΑΝΟΝ ΚΑΙΣΑΡΑ.

Vespasian'ın defne taçlı başı sağa.

A.Y. : ΕΠΙ[ΤΙ.] ΚΛΑΥ. ΟΥΑΡΟΥ

Zeus ayakta sola; çıplak, sağ elini selam verir şekilde yukarı kaldırmış ve sol elini kalçasına dayamıştır.

Env. no. 45-42/37-2001 ; 6.22gr. ; 21mm. ; 12h.

Ref. Nadir. RPC II, 1406.

Eumenia

18- Plotina (Trajanus'un karısı, İ.S. 98 - 117)

Ö.Y. : Π[ΛΩΤΕΙΝ] ΣΕΒΑΚΤΗ

Plotina'nın diademli ve drapeli büstü sağa.

A.Y. : ΕΥΜΕ – ΝΕΩΝ [.....]

Kybele sola oturuyor; sağ elinde patera tutuyor, sol dirseğini kalkana dayamıştır.

Env. no. 31-41/40-99 ; 2.27gr. ; 15mm. ; 12h.

Ref. Ünük (unique). BMC Phrygia-; SNG von Aulock-; Aulock Phrygiens I-II.-

Hadrianopolis (Sebaste)

19- Trebonianus Gallus (İ.S. 251 - 253)

Ö.Y. : ΑΥΚΤΟΥΕΙΒ ΤΡΕΒ. ΓΑΛΛΟ.ΣΕΒ.

Trebonianus Gallus'un defne taçlı, paludamentumlu ve zırlı büstü sağa.

A.Y. : ΑΔΡΙΑΝΟΠ–Ο ΣΤΡΑ.Β.ΚΛΕΑΡΧΟΥ ΘΕ. ve sikke boşluğunda: C - EB.

Tyche ayakta sola; başında kalathos, uzun bir chiton giymiş ve chiton'un beli arkadan iki fiyonklu kuşakla bağlanmış, sağ elinde dümen, sol elinde bereket boynuzu tutuyor.

Env. no. Burdur Müzesi Env. no.5847; 21.07gr.; 34mm.; 6h.

Ref. Ünik (unique). BMC Phrygia-; SNG von Aulock-; Aulock Phrygiens I-II.-

Hierapolis

20- Otacilia Severa (Philip I'in karısı, İ.S. 244 - 249)

Ö.Y. : Μ. ΩΤΑΚΙΑ. ΣΕΒΗΡΑ

Otacilia Severa'nın diademli ve drapeli büstü sağa.

A.Y. : ΙΕΡ[ΑΠ]ΟΛΕΙΤΩΝ

Apollon Kitharoedos ayakta sağa; uzun chiton giymiş, sol elinde Lir ve sağ elinde plektrum (pena) tutuyor.

Env. no. 20-33/22-2001 ; 7.87gr. ; 29mm. ; 6h.

Ref. Ünik (unique). BMC Phrygia-; SNG von Aulock-; Aulock Phrygiens I-II.-

Hierapolis

21- Marcus Aurelius ve sonrası (İ.S. 2. - 3. yüzyıl)

Ö.Y. : ΔΗΜΟC

Genç Demos büstü sağa; başına taenia giymiş.

A.Y. : ΙΕΡΟΠΟΛΕΙΤΩΝ

Tyche ayakta sola; dümen ve bereket boynuzu tutuyor.

Env. no. 20-33/27-2001 ; 5.73gr. ; 24mm. ; 6h.

Ref. Ünik (unique). BMC Phrygia-; SNG von Aulock-; Aulock Phrygiens I-II.-

Themisonium

22- Julia Domna (İ.S. 193 - 211)

Ö.Y. : ΙΟΥΛΙΑ ΣΕΒΑΣΤΗ

Julia Domna'nın drapeli büstü sağa.

A.Y. : ΘΕΜΙC ΩΝΕΩΝ

Demeter ayakta sola; sağ elinde iki buğday başağı tutuyor ve sol eliyle uzun meşaleye dayanmıştır.

Env. no. 29-26/21-2001 ; 6.07gr. ; 25mm. ; 6h.

Ref. Ünük (unique). BMC Phrygia-; SNG von Aulock-; Aulock Phrygiens I-II.-

Synnada

23- Nero (İ.S. 54 - 68) – Prokonsül: Ti K Pison philok(aisar)

Ö.Y. : [NE]ΡΩΝ ΚΑΙ[CAP C]ΕΒΑCΤΟC

Nero'nun defne taçlı başı sola.

A.Y. : [.....]CYNNAΔΕΩΝ

Zeus Pandemos sola oturmaktadır; belden yukarısı çıplak, sağ elinde kendisini taçlandıran Nikephorus'u tutuyor ve sol eliyle asaya dayanmıştır.

Env. no. 13-38/27-99 ; 4.37gr. ; 19mm. ; 12h.

Ref. Nadir. RPC II, 3190 ; SNG Cop. 726.

PAMPHYLIA

Perge

24- Marcus Aurelius veya **Licius Verus** (İ.S. 161 - 180)

Ö.Y. : [...] ΚΑΙ

M. Aurel veya L. Verus'un defne taçlı, paludamentumlu ve zırlı büstü sağa.

A.Y. : ΠΕΡΓΑΙΩΝ

İmparator at üzerinde sağa; at galop halde ve ayakları altında Pers askeri giysili iki kişi, sol kenarda olanın elleri arkadan bağlanmış oturur vaziyette (esir), sağda olana ise, imparator mızrağını saplamak üzeredir ve Persli mızraktan kurtulmak için kaçmakta ve dengesini kaybetmiş düşer şekilde resmedilmiştir.

Edirne Müzesi, Env. no. R-2140 ; 19.93; 34mm. ; 12h.

Ref. Ünük (unique). Mevcut yayınlarda bulunamamıştır.

PISIDIA

Sagalassos

25- Julia Maesa (İ.S. 218-222, Julia Domna'nın kız kardeşi,

Elagabalus ve

Severus Alexander'in büyük annesi)

Ö.Y. : IOYAIA MAICA CEB.

Julia Maesa'nın diademli ve drapeli büstü sağa.

A.Y. : CAΓA Λ A CCEΩN

Hermes ayakta sola yürüyor ve başı sağa dönük; çıplak, boynuna dolanmış pelerini arkaya sarkmakta, ayaklarında kanatlı çizme, sağ elinde kerykaion ve sol elinde alevli meşale tutmaktadır.

Burdur Müzesi, Env. no. 9389 ; 12.07gr. ; 30mm. ; 12h.

Ref. Ünik (unique). Mevcut yayınlarda bulunamamıştır.

LYKIA

Gagai

26- **Gordian III** (I.S. 238 - 244)

Ö.Y. : AYKAYMAP ANT.ΓOPΔIAN[OC CE]B.

Gordian III'ün defne taçlı, paludamentumlu ve zırhlı büstü sağa.

A.Y. : ΓΑΓA TΩN

Tyche ayakta sola; gemi dümeni ve bereket boynuzu tutuyor.

Env. no. 11-92/64-91 ; 18.98gr. ; 32mm. ; 12h.

Ref. Ünik (unique) olup, mevcut yayınlarda bulunamamıştır.

KILIKIA

Aigeai

27- **Gordian III Caesar** (I.S. 238)

Ö.Y. : [M.ANT.]ΓOPΔIANOC ΘEΟΦΙ. KAIC.

Gordian III Caesar'ın defne taçlı başı sağa.

A.Y. : CE.AΔPΛAIΓ[EA]IΩN NE.NA – ΔΠC (= yıl 238)

Apollon ayakta sola; çıplak ve vücut cepheden, sağ elindeki defne dalını bir cippus üzerine uzatmış ve sol kolunda Lir tutuyor.

Env. no. 79-2/2-97 ; 12.80gr. ; 28mm. ; 6h.

Ref. Ünik (unique). Bkz., Arslan 2001, s. 415-419.

Anemurium

28- Maximinus I (I.S. 235 - 238)

Ö.Y. : AYT ΚΓ ΙΟΟΥΗΡΟΝ [ΜΑΞΙ]ΜΕΙΝΟΝ

Maximinus I'in şua taçlı, paludementumlu ve zırhlı büstü sağa.

A.Y. : ANEMOYPIΩΝ – ETA (= yıl 1 = 235/6 yılı)

Apollon ayakta sola; çıplak olup, sağ elinde patera, sol elinde yay tutuyor; sağ ayağının yanında kutsal hayvanı kuzgun (karga).

Edirne Müzesi Env. no. R-2149 ; 9.56gr. ; 30mm. ; 6h.

Ref. SNG Aulock 5522 (arka yüz benzer), kalıp aynı değil, bu nedenle nadir.

Corycus

29- Marcus Aurelius (I.S. 161 - 180)

Ö.Y. : AYT. ΚΑΙC.ΑΥΡ.[ΑΝΤΩΝΕΙΝΟC CE.]

Marcus Aurelius'un defne taçlı ve drapelî büstü sağa

A.Y. : ΚΩΡΥΚΙΤΩΝ[ΑΥΤΟΝΟΜΩΝ]

Aphrodite Navarchis (veya Euploia) ayakta sola; uzun chiton giymiş, sağ elinde Aplustre, sol elinde asa tutuyor ve ayağının yanında gemi pruvası.

Env. no. 91-19/6-94 ; 10.86gr. ; 29mm. ; 6h. (Not. sikenin sağ kenar kırık ve noksan)

Ref. Ünik (unique). BMC Cilicia- ; SNG v. Aul.- ; SNG Levante- ; SNG France 2-

Irenopolis

30- Antoninus Pius (I.S. 138-161)

Ö.Y. : [ΑΥΤ] ΚΑΙ ΑΔΡ. ΑΝ[ΤΩΝΙΝΟC] – sikke boşluğunda: Π – Π.

Antoninus Pius'un şua taçlı başı sağa.

A.Y. : ΙΡΗΝΟ[ΠΙΟ]Λ[ΙΤΩΝ]

Dağ kabartması (?) veya Haruniye Kaplıcasının şifalı kaynağı (?).

Env. no. Et. 4 ; 6.63gr. ; 22mm. ; 6h.

Ref. Nadir. Bkz., Karbach, no. 34-35. (hiç bir SNG katalogunda yok).

31- Julia Domna (Sept. Severus'un karısı, İ.S. 193-211)

Ö.Y. : ΙΟΥΛΙΑ ΔΟΜΝΑΝ ΣΕΒ.

Julia Domna'nın drapeli büstü sağa.

A.Y. : ΕΙΡΗΝΟΠ ΟΛΙΤΩΝ – ΕΤΑΜΡ (= era 144 = yıl 195/6)

Dağ kabartması (?) veya Haruniye Kaplıcası kaynağı (?).

Env. no. 58-9/9-81 ; 9.11gr. ; 23mm. ; 6h.

Ref. Nadir. Bkz., Karbach, no. 57-58. (hiç bir SNG katalogunda yok).

Laertes

32- Antoninus Pius (İ.S. 138 - 161)

Ö.Y. : [ΑΥΤ Κ] ΑΥ ΚΑ ΑΝΤΩΝΕΙΝΟC

Antoninus Pius'un defne taçlı ve drapeli büstü sağa.

A.Y. : Α ΑΕΡΤ ΕΙΤΩ[N]

Apollon Sidetes ayakta sola; Phiale ve asa tutuyor; solda önünde üç ayaklı kazan (tripot).

Env. no. 101-19/11-97 ; 7.70gr. ; 25mm. ; 12h.

Ref. Ünik (unique). BMC Cilicia- ; SNG v. Aul.- ; SNG Levante- ; SNG France 2.-

Mopsos

33- Gallienus (İ.S. 253 - 268)

Ö.Y. : ΑΥΤ.Κ. ΓΑΛΛΙΗΝΟC ΣΕΒ.

Gallienus'un şua taçlı, paludamentumlu ve zırlı büstü sağa.

A.Y. : ΑΔΡΟΥΑ ΓΑΛΜΟΨΕ[ΑΤ]ΩΝ ΔΩΡΕΑΙ – Γ Κ Τ

Sakallı bir tanrı (veya Mopsos) ve bir tanrıça ayakta; sakallı kişinin vücudu sola, tanrıçanın sağa dönük olup, başlarını geriye çevirmiş birbirlerine bakıyorlar; sakallı tanrı chiton ve chlamys, tanrıça uzun bir chiton ve peplos giymiştir, ikisinin de sağ ellerinde, aşağıya doğru balık dizini (veya defne dalı?) tutmaktadırlar,

tanrıçanın yana kaldırmış olduğu sol elinde, Apollon Lykeios'un çıplak kült heykeli bulunmaktadır.

Env. no. 35-5/3-98 ; 17.52gr. ; 34mm. ; 6h.

Ref. Nadir. BMC Cilicia- ; SNG v. Aul.- ; SNG Levante- ; SNG France 2, no. 1997 (Valerian I sikkesinin arka yüzü ile aynı).

Seleukeia ad Kalykadnum

34- Severus Alexander (İ.S. 222 - 235)

Ö.Y. : ΑΥΚ Μ[ΑΥΡ CEOΥΗΡ] ΑΛΕΞΑΝΔΡΟC

Severus Alexander'in defne taçlı, paludamentumlu ve zırhlı büstü sağa.

Not. Göğüste kontrmark: iç içe üçgen ve ortada yuvarlak. (bkz. Howgego nr. 670)

A.Y. : CEΛEY[KEΩN]TΩN ΠPO[C TΩ KAAΥ] K-A-ΔN-Ω.

Nike ayakta cepheden; her iki eliyle üzerinde, EΛEY-ΘEPAC

yazısı yazan bir tabula ansata tutuyor. _

M. Engin Söylemezoğlu Koleksiyonu, Env. no. 28 ; 16.19gr. ; 33mm. ; 6h.

Ref.: Nadir. BMC Cilicia- ; SNG v. Aul.- ; SNG Levante- ; SNG France 2, no. 992-94.

Syedra

35- Gordian III (İ.S. 238 - 244)

Ö.Y. : ΑΥΤ ΚΑΙ Μ ΑΝΤ. ΓΟΡΔΙΑΝΟC CEB.

Gordian III'ün defne taçlı, paludamentumlu ve zırhlı büstü sağa.

A.Y. : CYEΔ PEΩN

Dionysos ayakta sola; çıplak, sağ elinde kantharos tutuyor ve sol eliyle thyrsos'a dayanıyor ve solda ayakları yanında panter.

Env. no. 8-35/31-98 ; 6.75gr. ; 25mm. ; 6h.

Ref. Ünik (unique). BMC Cilicia- ; SNG v. Aul.- ; SNG Levante- ; SNG France 2.-

Tarsus

36- Caracalla (I.S. 198 - 217)

Ö.Y. : ΑΥΤ Μ.ΑΥΡ. ΑΝΤΩΝΕΙΝΟC

Genç Caracalla'nın defne taçlı ve drapeli büstü sağa.

A.Y. : [ΑΝΤ]ΩΝΕ[ΙΝΗC C Ε]ΥΗ. ΑΔ. – alta: ΤΑΡCΟΥ – CΕΙΤ.

Yelkenli gemi; sola pupa yelken seyir halinde.

Env. no.104-1-2001; 40.32gr. ; 39mm. ; 5h.

Ref.: Ünik (unique). BMC Cilicia- ; SNG v. Aul.- ; SNG Levante- ; SNG France 2.-

GALATIA

Ankyra

37- Caracalla (I.S. 198 - 217)

Ö.Y. : ΑΝΤΩΝΙΝΟC ΑΥΓΟΥΤΟC

Caracalla'nın defne taçlı başı sağa.

A.Y. : ΜΗΤΡΟΠΟ ΛΕ Ω C ΑΝΚΥΡΑC

Athena ayakta sola; miğferli, zırlı, uzun chiton giymiş, sağ elinde patera, sol eliyle dik olarak kalkanını tutuyor ve kalkana dayalı mızrak, sivri ucu yukarı ve hafif yatay durmaktadır.

Env. no. 77-4/1-98 ; 17.51gr. ; 30mm. ; 1h.

Ref. Ünik (unique). Mevcut yayınlarda bulunamamıştır.

38- Caracalla

Ö.Y. : ΑΝΤΩΝΙΝΟC ΑΥΓΟΥΤΟC

Caracalla'nın defne taçlı başı sağa.

A.Y. : ΜΗΤΡΟΠΟ ΛΕ Ω C ΑΝΚΥΡΑC

Athena ayakta sola; miğferli, zırlı, uzun chiton giymiş, sağ eliyle kalkanını altar üzerine dayamış ve sol eliyle mızrağına dayanmaktadır.

Env. no. 77-4/2-98 ; 17.23gr. ; 29mm. ; 6h.

Ref. Nadir, bu kalıptan tek örnek biliniyor.

39- Caracalla

Ö.Y. : ΑΝΤΩΝΙΝΟΣ ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ

Caracalla'nın defne taçlı, drapeli ve zırlı büstü sağa.

A.Y. : ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΑΝΚΥΡΑΣ

Athena ayakta vücut cepheden, baş sağa; miğferli, uzun chitonlu ve göğüs zırlı (aegisli), sağ eliyle mızrağına dayanıyor ve sol elinde Nikephorus tutuyor.

Yüksel Erimtan Koleksiyonu Env. no. 354 ; 17.23gr. ; 29mm. ; 6h.

Ref. Ünik (unique). Mevcut yayınlarda bulunamamıştır.

40- Geta (I.S. 209 - 211)

Ö.Y. : ΣΕΠΤ ΓΕΤΑΣ

Geta'nın taçsız başı sağa.

A.Y. : [ΜΗ]ΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΑΝΚΥΡΑΣ

Asklepios ayakta sola; belden yukarısı çıplak, sağ elindeki yılan sarılı değneğini yere ve sol elini beline dayamıştır.

Env. no. 40-11/10-98 ; 6.74gr. ; 23mm. ; 12h.

Ref. Ünik (unique). Mevcut yayınlarda bulunamamıştır.

41- Valerian (I.S. 253 - 260)

Ö.Y. : ΠΟΥ[ΒΛΙ ΟΥΑΛΕΡΙ]ΑΝΟ. ΣΕΒ.

Valerian I'nin şua taçlı, paludamentumlu ve zırlı büstü sağa.

A.Y. : [ΜΗΤΡΟΠΟΛ]ΕΩΣ ΑΝΚΥΡΑΣ Β.Ν.

Athena ayakta sağa; miğferli, uzun chiton ve zırlı giymiş, sağ eliyle mızrağına dayanmış ve sol eliyle ayakları ucuna dayamış olduğu kalkanı tutmaktadır.

Env. no. 20-6/4-99 ; 8.53gr. ; 26mm. ; 12h.

Ref. Ünik (unique). Mevcut yayınlarda bulunamamıştır.

Germa

42- Commodus (I.S. 177 - 192)

Ö.Y. : ΙΜΡ.Μ. ΑΥΡ. ΣΟΜ. ΑΝΤΟΝΙ

Commodus'un defne taçlı ve zırlı büstü sağa.

A.Y. : ΣΟΛ. ΑΥΓ. ΓΕΡΜΕΝΟΡ

Caesareia

46- Commodus (I.S. 177 - 192)

Ö.Y. : [M.AY] KOMO ANTΩNI[NOC]

Commodus'un defne taçlı, paludamentumlu ve zırhlı büstü sağa.

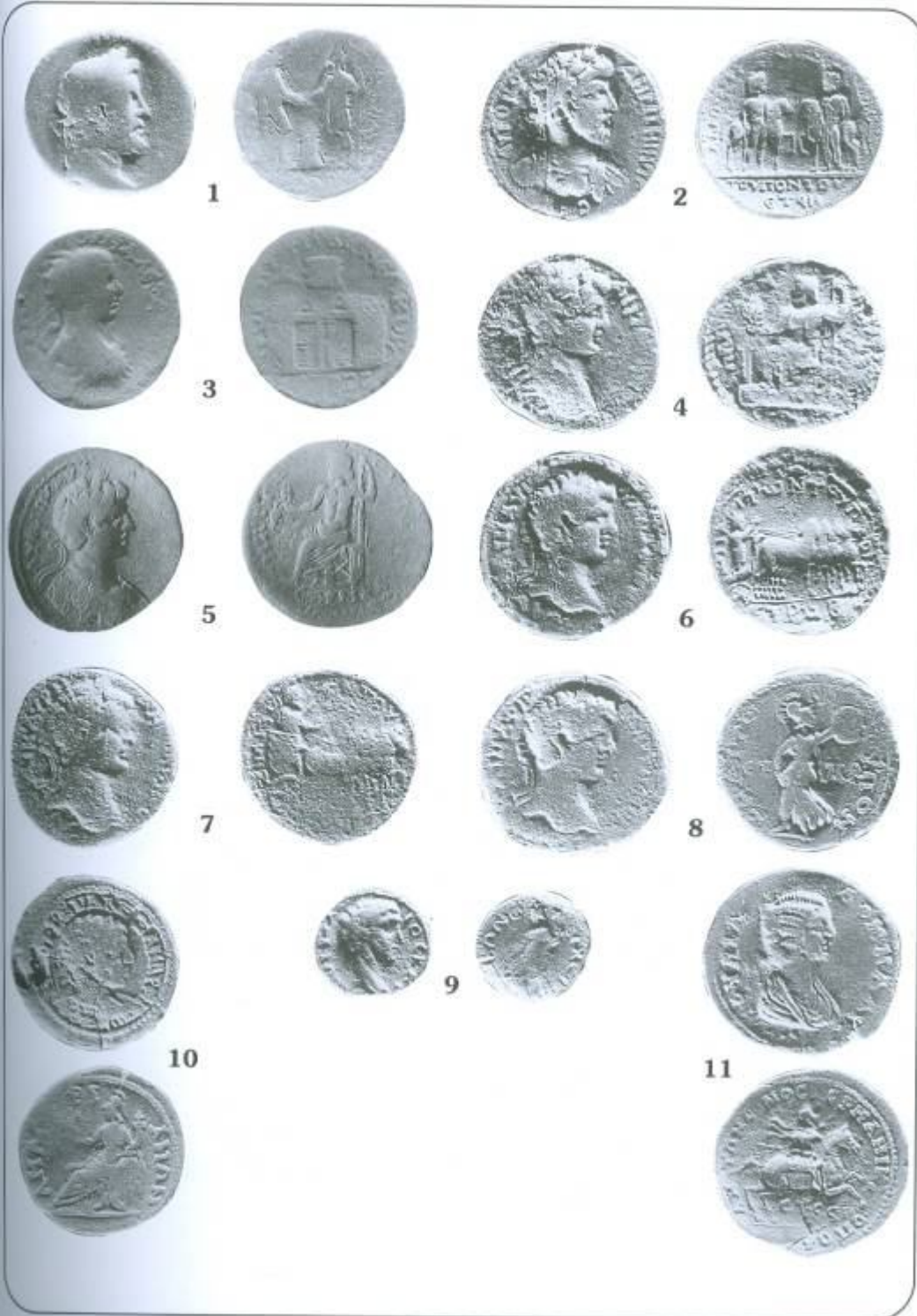
A.Y. : ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ-ΕΤ ΠΙΙ (= era yılı 13 = 191/2 yılı)

Distyle İon düzeni tapınak cepheden; tapınağın girişinde kanatları kapalı kartal sağadönük, çatı üzerinde Erciyes Dağı'nın bir tasviri ve zirvesinde yıldız.

Env. no. 25-1-98 ; 16.45gr. ; 29mm. ; 12h.

Ref. Ünik (unique). Mevcut yayınlarda bulunamamıştır.

LEVHA I

LEVHA II

LEVHA III

22

23

24

25

26

27

28

30

29

31

LEVHA IV

32

33

34

35

36

37

38

39

LEVHA V

40

41

42

43

44

45

46

MEHMET HAN SİKKELERİ

736-738.H(1335-1337.)

Tahsin Saatçi
Arkeolog

İlhanlıların Sikke basımında çok parlak dönemler geçirdiği yıllar şüphesiz ki Ebu Sait Bahadır Han dönemidir.Bu dönem hem sikke basımı hem de darphanelerin çeşitliliği yönünden dikkat çekmektedir;özellikle altın sikkelerin çokluğu ve sikkeler üzerindeki yazıların güzelliği dikkate şayandır.Bu Hükümdardan sonra sikke basımında bir duraklama olmuştur;bunun nedeni İlhanlı devletinin zayıflama ve bölünmeye başlaması olarak gösterilebilir.

Söz konusu sikkeler Sn.Ahmet Özyaşar tarafından müzemize getirilip ve 22-100-2001 nolu envanter kayıtlarına geçmiştir.

Hülagu'nun kardeşi olan Arık Boğanın neslinden gelen Arpa Han (736.H-1335.M)her ne kadar tahta çıktı ise de altıncı İlhan olan ve Baydo neslinden olduğunu iddia eden Musa tarafından tahttan düşürülmüştür.Musa 736.H senesinde tahttan indirilip öldürüldükten sonra İran'da rakip hanlar devri başlamıştır.Şöyle ki,Hasan Büzürk kendi adamlarından olup elinde oyuncak olan Hülagu neslinden Mehmed Han ,Tuğa Timur ve Cihan Timur'u bir takım entrikalarla 736.H ve 739.H senelerinde taht'a oturttu.

Mehmed Han 736738.H tarihleri arasında Hüküm sürdüğü sırada değişik darphanelerde sikke bastı.Bunların arasında en çok önem taşıyan Avnik veya Onik 'te basılan sikkelerdir.Burası Erzen el-Rum'a ait eski bir kaledir,Erzurum'un doğusunda yer almaktadır”Bu şehirde tahtta oturduktan bir sene sonra yani 737.H –738.H senelerinde sikke basmaya başladı.Bu sikkelerin hepsi gümüş olup 2.28gr ile 2.68gr ağırlığındadır,ön yüzlerinde kelime-i tevhid ,çevresinde dört halifenin ismi ,arka yüzünde bazılarında “essultan el-azam” bazılarında ise “essultan el-alem” yazmaktadır.Çevrelerinde darp yeri ve tarihi rakam olarak değil yazıyla yazılmıştır.

- Makalemin yayınlanmasında bana olanak tanıyan müze müdürümüz Sn.Dr.Turhan Özkan'a teşekkürlerimi arz ederim.
- Fotoğraflarımı titizlikle çeken fotoğrafçı arkadaşım Sn. Hüseyin Şen'e çok teşekkür ederim.

Burada sikkelerin çok önemli bir özelliğini de belirtmeden geçmeyeceğim.738.H tarihli sikkelerde (Sene)kelimesi ters olarak geçmektedir.Bu sikkelere bakıldığı zaman kalıplarının aynı hakkak tarafından hazırlandığı anlaşılmaktadır.Diğer kalıplar ise darp yerlerinin aynı olması nedeniyle hakkakların da aynı kişiler olduğu anlaşılmaktadır.

Sikkeler tek lisan üzerinde yazılmaktadır. Ancak elimizde bulunan sikkelerden 30.nolu Bayburt baskılı olanında Mehmed Han' ın ismi Moğolca olarak geçmektedir.Bu sikkenin aynısı Muhammed Mubarek' in yazdığı "Müze-i Hümayün" kitabında çok nadir olarak belirtilmektedir.Bu vesileyle de Muhammed Han' ın Moğolca ismini de öğrenmiş oluyoruz.Bu sikke'nin üzerinde "essultan el-adil"kelimesi yer almaktadır.(Bak,Muhammed Mubarek;Müze-i Hümayun.III.cilt,S.157.309 nolu gümüş sikke).

Müzemiz koleksiyonunda bulunan ve makalemizde yer alan diğer darphaneler ise şöyle sıralanmaktadır, Bazar, Bayburt, Barda'a, Tebriz, Samasur ve Kazerun'dur.

Bu hükümdar'a ait her ne kadar altın sikke yoksa da S.Lane Pool'un kataloğunda iki adet altın sikkesini göstermiştir.Bu sikkelerden bir tanesi 738 tarihinde "Kebir Şeyh"te basılmıştır,diğer taraftan aynı hükümdar'a ait gümüş ve bakır sikkelerde bulunmaktadır.

SİKKELER

- 1- 20.mm, 2.55 gr , Avnik , Sene 737.
Ön Yüz : Küfi Yazı ile :

La ilahe illallah
Muhammed resulullah
Sallallahu aleyhi

Çevre : Ebu Bekir , Ömer , Osman , Ali

Arka Yüz : Ortada :

Essultan ül-azam
Muhammed Han
Halledellahu Mülkehü

Çevre : Duribe Avnik fi sene sab'a ve telatin ve sab'a ma'e.

- 2- 20.mm , 2.66 gr , Avnik , Sene 737

Ön Yüz : No .1 Gibidir

Arka Yüz : No .1 Gibidir

- 3- 19 mm , 2.53 gr , Avnik , Sene 737 .

Ön Yüz : No . 1 Gibidir.

Arka Yüz : No . 1 Gibidir.

- 4- 19.mm , 2.56 gr , Avnik , Sene 737 .

Ön Yüz : No . 1 Gibidir.

Arka Yüz : No . 1 Gibidir.

5- 20.mm , 2.45 gr , Avnik , Sene 737.

Ön Yüz : No . I Gibidir.

Arka Yüz : No . I Gibidir.

6- 18.mm , 2.47 gr , Avnik , Sene 737.

Ön Yüz : No.I Gibidir.

Arka Yüz : No.I Gibidir

7- 19.mm , 2.28 gr , Avnik , Sene 737.

Ön Yüz : No.1 Gibidir.

Arka Yüz : No.1 Gibidir.

8- 20.mm , 2.55 gr , Avnik , Sene 737.

Ön Yüz : No.I Gibidir.

Arka Yüz : No.I Gibidir.

9- 19.mm , 2.54 gr , Avnik , Sene 737.

Ön Yüz : No.I Gibidir.

Arka Yüz : No.I Gibidir

10- 19.mm , 2.46 gr , Avnik , Sene 737.

Ön Yüz : No.I Gibidir.

Arka Yüz : No.I Gibidir.

11- 19.mm , 2.58 gr , Avnik , Sene 737.

Ön Yüz : No.I Gibidir.

Arka Yüz : No.I Gibidir.

- 17- 21.mm , 2.30 gr , Avnik , Sene 738
Ön Yüz : No.16 Gibidir.
Arka Yüz : No.16 Gibidir
- 18- 19.mm , 2.39 gr , Avnik , Sene 738.
Ön Yüz : No. 16 Gibidir.
Arka Yüz : No. 16 Gibidir
- 19- 21.mm , 2.20 gr , Avnik , Sene 738.
Ön Yüz : No. 16 Gibidir.
Arka Yüz : No. 16 Gibidir.
- 20- 20.mm , 2.31 gr , Avnik , Sene 738.
Ön Yüz : No. 16 Gibidir.
Arka Yüz : No. 16 Gibidir
- 21- 21x17.mm , 2.32 gr , Avnik , Sene 738.
Ön Yüz : No.16 Gibidir.
Arka Yüz : No.16 Gibidir.
- 22- 19.mm , 2.32 gr , Avnik , Sene 738.
Ön Yüz : No. 16 Gibidir.
Arka Yüz : No. 16 Gibidir.
- 23- 20.mm , 2.38 gr , Avnik , Sene 738.
Ön Yüz : No. 16 Gibidir.
Arka Yüz : No. 16 Gibidir.

24- 20x17.mm , 2.68 gr , Avnik , Sene 738.

Ön Yüz : No. 16 Gibidir.

Arka Yüz : No. 16 Gibidir.

25- 19.mm , 2.29 gr , Avnik , Sene 73...

Ön Yüz : No. 16 Gibidir.

Arka Yüz : No. 16 Gibidir.

26- 19.mm , 2.34 gr , Avnik , Sene ?

Ön Yüz : No.1 Gibidir.

Arka Yüz : No.1 Gibidir.

27- 19.mm , 2.14 gr , Erzen el-Rum , Sene 738.

Ön Yüz : La ilahe illallah
Muhammed
Resulullah

Çevresinde : Ebu Bekir,Ömer,Osman.Ali.

Arka Yüz : Essultan ül-alim
Muhammed Halledellahu
Mülkehü ve devletehu

Çevresinde : Erzen el-Rum duribe fi sene temani telatin ve sab'a ma'e.

28- 18.mm , 2.34 gr , Erbil , Sene 738.

Ön Yüz : No.16 Gibidir.

Arka Yüz : No.16 Gibidir.

29- 19.mm , 2.43 gr , Bazar , Sene 738.

Ön Yüz : No.16 Gibidir.

Arka Yüz : No. 16 Gibidir.

30- 17.mm , 1.33 gr , Bayburt , Sene 737.

Ön Yüz : Küfi Yazı ile :

La ilahe illallah
Muhammed resulullah
Sallallahu aleyhi

Çevresinde : Ebu Bekir ,Ömer,Osman,Ali.

Arka Yüz : Essultan ül-adil

(Moğolca)
Bayburt

Çevresinde : Duribe fi sene sab'a telatin ve sab'a ma'e

31- 19.mm , 2.47 gr ,Barda'a , Sene 738.

Ön Yüz : No.16 Gibidir.

Arka Yüz : No.16 Gibidir.

32- 19.mm , 2.49 gr , Tebriz , Sene ?.

Ön Yüz : No. 16 Gibidir.

Arka Yüz : No. 16 Gibidir.

33- 20.mm , 2.84 gr , Samasur , Sene 737.

Ön Yüz : No. 1 Gibidir.

Arka Yüz : No. 1 Gibidir.

34- 20.mm , 2.35 gr , Kazerun , Sene 738.

Ön Yüz : No.16 Gibidir

Arka Yüz : No.16 Gibidir.

LEVHA I

1

2

3

4

5

6

7

LEVHA II

8

9

10

11

12

13

14

LEVHA III

15

16

17

18

19

20

21

LEVHA IV

22

23

24

25

26

27

28

LEVHA V

29

30

31

32

33

34

- 4 [(ka)-ru-ua⁴]-ri-ua-ar^{LÚ}AZU É-ir h[(a-a-šī)]
 5 [(na-aš-kā)]n an-da pa-iz-zi^{URUDU}AL^{URUDU}MAR
 [(^{URUDU})KAXGIŠ]⁵?
 6 [(har-zi)] É-ir te-kán^{URUDU}AL-it pá[(d-da-a-i⁶)]
 7 *[(pát-te-eš-šar)]*⁷^{URUDU}MAR-it^{URUDU}KAXGIŠ da-a[-i]

- 8 [(A-NA)] IV hal-hal-tu-ma-ri-ja-aš QA-TAM-MA p[(ád-da-a-i⁹)]
 9 [(ha-a)š-ši-]i¹ É. ŠĀ-ni QA-TAM-MA¹⁰ pád-da-a-i [(pát-te-eš-šar-
 ma)]
 10 [^{URUDU}K]A^{XGIŠ}⁸ zi-ik-ki-iz-zi [
 11 [(nu ki-iš-š)]a-an me-ma-i ták-na-aš^D[(UTU-i ki-i u)t-tar²]
 12 [(da-aš-ki-u)]-ya-nj kī^ri É¹[(ir ku-ua-at)]
 13 [(tuḥ-ha-it-i)a
 (iki satır, KBo 10.45 Vs. i x+1'e kadar kırkıktır.)

4) A ka-ru-ú-a-. 5) A^{URUDU} gul-lu-bi. 6) Tml. 215/v 6'ya göre -da-a-. 7) 215/v' de eksiktir.
 8) ^{URUDU}gul-lu-bi-ī; 9) Tml. A st. 9 ve 215/v 6'ya göre, A 7: pád-da-i; 10) A -pát
 eklidir.

Tercüme (H. Otten'e dayanarak, a.g.e.):

¹⁻³[Eğer] bir ev kandan (cinayetten), kirlilikten, [...], [korku]dan, (yalan yere) yeminden (şahitlikten) anındır[ırsa], o zaman bununla ilgili ritual şöyle olur:

⁴⁻⁵[Sa]bahleyin sihir rahibi evi a[çar ve] içeri girer. ⁵⁻⁷[O] kazma, kürek (ve) [bir kap (?) tutar].

Evin zeminini kazma ile ka[zar]. [Çukurun içine](?) kürekle bir kap(?) koyar.

⁸⁻¹⁰Evin dört köşesi[ni] aynı şekilde k[azar], iç odadaki [oca]ğı aynı şekilde kazar. [Çukurun içine](?) ise her defasında bir kap(?) koyar.

¹¹⁻¹³O [şöy]le der: "Yeryüzünün [güneş tanrıçası]! [Bu meseleyi] biz alac[ağ]ız. Niçin] bu ev [(nefes almakta zorlanıyor)..."

Her ne kadar A (KUB 7.41) duplikatı iyi korunmuş olsa da, bu yeni birleşen fragman bir yandan metni daha iyi anlamamızı sağlamakta, diğer yandan da yeni problemleri beraberinde getirmektedir:

St. **1'de** paprannaš'ı bir başka negatif terim takip etse gerektir. O da, korunan işaret kalıntısına göre u[a²-aš-du-la-aš]² "günahtan" kelimesini çağrıştırmaktadır.

St. 5'de Otten'in [*na-aš-kán an-da*] ii 14'e göre tamamlaması teyit ediliyor.

St. 6'da AnAr 21626 *É-ir* ile (son eksiz lokatif: "evde"⁴), KUB 7.41 i 5'deki eksik olan satır sonu tamamlanmaktadır.

St. 7, 10: Bu birleşen fragman, her iki satırda da ^{URUDU}KAxGIŠ logogramını vermektedir. 10. satırdaki ^{URUDU}KAxGIŠ'e, KUB 7.41 i 8'deki ^{URUDU}*gul-lu-pí-i* denk geliyor. Buna göre bizim fragmanda 5. satırın sonu, keza ^{URUDU}*gul-lu-pí* 'nin de yer aldığı KUB 7.41 i 5. satıra göre, ^{URUDU}KAxGIŠ şeklinde tamamlanabilir. Ya da tam tersi, AnAr 21626 7. satırın sonuna dayanarak (^{URUDU}KAxGIŠ *da-a[-i]*), KUB 7.41 i 6 şimdi [^{URUDU}*gul-lu-pí da-a-i*] olarak tamamlanabilir. Son olarak, AnAr 21626 s.10'daki *zikkizzi* "o her defasında koyar" ile KUB 7.41 i 8'deki eksik olan fiil⁵ de elde edilmiş oluyor.

AnAr 21626: 7 ve 10. satırlardaki ^{URUDU}KAxGIŠ logogramı paleografik açıdan şüpheli olmadığından, R. Werner⁶ ile birlikte KBo 10.45 iv 43 (burası KUB 7.41 iv 10' ile benzerlik gösterir, fakat orada ^{GIS} determinatiflidir) aynı şekilde okunmalıdır; KBo 10'daki kopya bu tespiti şüphesiz doğrulamaktadır, öyle ki burada ^{URUDU}KAxGIŠ¹ (Metin: ^{URUDU}KAxPA) olarak transkripsiyonu yapılabilir.

Sadece determinatifte farklılık arzeden ^{GIS}KAxGIŠ, Werner tarafından a.g.e., KUB 31.71 iv 12, 14'deki kontekst gereğince "sandık" ya da "küçük kutu" şeklinde yorumlanmaktadır. Aynı şekilde E. Neu ve Ch. Rüster, *HZL* Nr. 139'da bu kelimeyi ("tahtadan bir kap") olarak nitelemektedirler; ancak onlar Nr. 138'deki ^{URUDU}KAxPA'yı bundan ayrı tutmaktalar ve "aynı sumerogramın" söz konusu olup olmadığını, "hatalı bir yazımın" mevcut olup olmadığını sormaktalar. Bu soru şimdi herhalde pozitif olarak cevaplandırılabilir.

"Sandık, küçük kutu" veya –daha ihtiyatlı– "bir kap" anlamı, KBo 10.45 iv 43 // KUB 7.41 iv 10' kontekstine iyi uymaktadır, bu metin ritualden

⁴ Bu form için bk. E. Neu, *Studien zum endungslosen "Lokativ" des Hethitischen*, Innsbruck 1980, 28-30. Orada ele alınan, *É-ir* (**pir*) için yeni bir yazım şekli olup olmadığı sorusuna bizim metin bir katkı sağlamaz, çünkü KBo 10.45'de büyük imparatorluk çağı sonu yazısı söz konusudur ve KUB 7.41'de daha eski yazım şekliyle yazılan bu kelime kırıktır (son metnin tarihlenmesi için bk. *CHD* P, 246b: "E(arly) N(ew Hittite) S(cript) or M(iddle Hittite) S(cript)?").

⁵ Bk. *CHD* P, 246: "unfortunately the second verb, which takes *pattiešsar* as its object is lost in both lines".

⁶ R. Werner, "Ein Traum einer hethitischen Königin", *Festschrift Heinrich Otten*, E. Neu / Ch. Rüster (Hg.), Wiesbaden 1973, 330.

arta kalanların ve tanrı figürlerinin bir kabın içerisine konulmasından bahseder.

Bu kabın, daha önce ritualde geçtiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte URUDU KAXGIŠ'in Öy. i 5-10'da geçmesi şaşırtıcıdır, çünkü *dāi*'nin "o koyar" (i 7) ve *zikkizzi*'nin "o tekrar/her defasında koyar" (i 10) objesi sadece bu olabilir, *patteššar* (bk. d.not 5) olamaz (*dāi*- bize göre bir çukurun kazılması veya hazırlanması söz konusu olduğu zaman kullanılmaz, bilâkis çukurun içine konulan nesnelerin ifade edilmesi için kullanılır; bk. sözlüklere *api-*, *hatteššar* ve *patteššar* maddelerine). Eğer her iki yerde *patteššar*'ı, A nüshasına göre tamamlamak gerekirse, o zaman herhalde son eksiz "lokatif" olarak belirtilmelidir. Fakat 215/v 6'da (*pá*]d-da-a-i URUDU MAR-it[) bu kelimenin bulunmadığını göz önünde bulundurmalıyız. Gerçi bunu AnAr 21626 Öy. i 7 için söyleyemeyiz, çünkü orada ancak [*pát-te-eš-šar*]'ın sığabileceği satırın baş kısmının kırık olduğunu görüyoruz, fakat yanlışlıkla bir atlamayı varsaymazsak, burada farklı ifadelerin olabileceğini söyleyebiliriz. Ritual tekniği açısından, yer altı güçleriyle ilgili tehlikeli manipülasyon sırasında, yer altı tanrılarının rituallerindeki zararlı maddelerin ve figürlerin, daha sonra ortadan kaldırılması için eskiden beri önlem olarak, bu kabın ("kürekle") çukurun içine konulduğu düşünülebilir.

A ve B nüshalarının karşılaştırılmasından ortaya çıkan URUDU KAXGIŠ=URUDU *gul-lu-pí, -pí-i* [denkliği de şaşırtıcıdır. Determinatifsiz yazılan bir *kullupi* kelimesi, tarım aleti olarak ("orak"⁷, "tırpan"⁸, "bir tür çapa"⁹) belgelenmiştir (*ku-ul-lu-pí* KBo 17.1 ii 42' // KBo 17.3 + ii 13' [Birleşik metin StBoT 25, 14: Z. 50''']). Bununla ilgili diğer belgeler¹⁰ arasına

⁷ H.Otten / V. Souček, *Ein althethitisches Ritual für das Königspaar* (StBoT 8), Wiesbaden 1969, 28 vd., st. 56; ayrıca J. Siegelová, *Appu-Märchen und Hedammu-Mythus* (StBoT 14), Wiesbaden 1971, 87 d.not 14 ile; H.A. Hoffner, *Alimenta Hethaeorum* (AOS 55), New Haven 1974, 29).

⁸ J. Puhvel, *HED* 4: K, 244 ("pruning-knife, serpette") (*Altheth. Erzählung* yerine *Altheth. Ritual* olmalı); s. 245, st. 1 köşeli parantezler eksiktir: *gul-lu-bi-ī-ii*].

⁹ J. Tischler, *HEG* 1, 630; *HHWB* 83: "Tarla işi için alet, çapa türü" ve bk. ayrıca J.J. Weitenberg, *Kratylos* 30 (1985) 103.

¹⁰ J. Puhvel, *HED* 4, 244'de, KBo 2.20 i 10 ve KUB 13.33 ii 19'da *ti-lu-pi* geçmesine rağmen, *kullupi*- maddesinde düzeltilmeksizin (*kullupi* şeklinde) yer almaktalar (ayrıca orada *kullupi*- için sunulan "III 33 II 10" belgesi KBo ile ilgilidir ve buradaki ^{GIS}*ean* [okunuşu yazımdan dolayı mümkün değildir, bk. *HW*² E, 27; kollasyon saklı tutularak bunun yerine ^{GIS}BANŠUR' önerilebilir, zaten bu belge "pruning-knife" ilavesi için hiç bir destek sağlamıyor); *tilupi*- okunuşu için bk. daha önce H.G. Güterbock'un *kulupinum* yorumuna, *CAD* K (1971) 528b (orada da *kulupinum*'un içine saman konulan sepet türünde bir kap olabileceği anlatımına dikkat edilmelidir).

^{URUDU/DUG} *ti-lu-pi*¹¹ de dahildir. “Yer altı varlıkları büyüsunün”¹² Hurrice zemini dolayısıyla, daha önce eski Hititçe’de belgelenen *kullupi-* “bir tarım aleti” kelimesinin yanında, bir kabı gösteren eş sesli ^{URUDU} *kullubi* kelimesinin hesaba katılması -her ne kadar Hurrice’den bir türetme o zaman için o kadar kolay olmasa da- uygun olacaktır. Bunların arasında ^{DUG} *ku¹-lu-pi* Bo 69/407 (ifadeyi güçlendiren kontekst olmaksızın) yer alabilir.

Ay. IV	54	[(<i>na-aš-k</i>)] <i>án</i> GAM- <i>an</i> ¹⁾ [(<i>pé-e-da-ten</i>)]
	55	[(<i>šu-me-š</i>)] <i>a^rkán¹</i> [(<i>ka-ru-ú-i-le-eš</i> DINGIR ^{MES})]
	56	[(<i>ku-e-e</i>)] <i>z ú-ua-ar²⁾-ten na-aš-ta</i> GA[M ³⁾ -(<i>an</i>)]
	57	<u>[(<i>a-pí-i</i>)]<i>a⁴⁾ pa-it</i> -<i>te[n]</i></u>
	58	DUB I.KAM QA-TI <i>e-eš-ḫa-na-aš</i> x[]
		[]

1) A: *kat-t(a-an)*; 2) A’da eksik; 3) *kat-ta*; 4) *-e-ez*.

Bu fragman 57. satırda beklenen *apija* “oraya” formunu ve Otten’in çevirisinde tamamlanmış olan yüklemi vermektedir. A nüshasında çok fazla tahrip olan tablet numarasını veren kısım, şimdi burada kolofon olarak doğrulanmaktadır, fakat aslında ritualin başlangıcına göre kesin olarak tamamlanabilirdi. Ne yazık ki kolofonda verilen bilgiler eksiktir; *ešḫanaš*’ı (A’da sadece *ešḫa[-* korunmuştur) aralık verilmeden bir işaret takip etmektedir (ritualin ilk satırına göre muhtemelen bir É?? başlangıcı olabilir).

2. AnAr 12928

Öy.	1]-x <i>ua-ar-ḫu-iš</i>
	2]na-an I-NA UDUN
	3]da-a-u-en
	4]x-en na-aš Ú-UL SIG ₅ -at-<ta->tj
	5	-e]n na-aš VI MA.NA ki-ša-ti

¹¹ Bk. J. Tischler, *HEG* III, Lfg. 10 T, D / 3, Innsbruck 1994, 373 Lit. ile.

¹² Bk. bununla ilgili yapısal yönden benzer olan ritual, KBo 17.94 = ChS I/5, Nr. 77 (bk. ayrıca G. Wilhelm, “Reinheit und Heiligkeit. Zur Vorstellungswelt altanatolischer Ritualistik”, *Leviticus als Buch* (Bonner Biblische Beiträge 119), H.-J. Fabry, H.-W. Jüngling (Hgg.), Bonn 1999, 197-217, burada 212 d.not 38).

6	-]x ki-i-ja III MA.NA
7] rII ^{DUG} ÚTUL i-ja-u-en
8	G]UŠKIN ^{URU} Na-a-ru-ua
9]x-ja-u-en SÍ[G] II MA.NA 10 GÍN ⁷ GI
10	I-]NA UDUN da-i-u-en
<hr/>	
11	-e]n nu-uš an-da ki-na-a-u-en
12	-]x II ^{DUG} ÚTUL i-ja-u-en
13	-]x-aš-ša x[- -]x
14	-]x x[- -]x-mu-ra-aš

Tercüme:

¹[...] ham ²[...] ocaktan onu ³[...] aldık. ⁴B[iz ...](?) O iyi değildi. ⁵Bi[z ...](?). O, 6 MANA tuttu.

⁶[...] Bu ise 3 MANA ⁷[...] 2(?) çömlek yaptık. ⁸[...A]ltın(dan)(?) Naruğa ⁹Biz [...] Yün, 2 MANA 10 šekel(?) kamaşı ¹⁰[...] ocağ[a] koyduk.

¹¹B[iz ...](?). Ve biz onları eledik(?). ¹²[...] 2 çömlek yaptık. ¹³⁻¹⁴(Belirsiz).

Arka yüzde, kırığın altında sadece bazı işaret kalıntıları vardır ve bitirme çizgisi görülmektedir, tabletin geri kalan kısmı yazısızdır.

Bu fragman, tamamiyle fragmentar olarak korunmuş “kimyasal reçete” diye adlandırılan küçük gruba dahildir, bu gruba ilk olarak H.G. Güterbock 1971’de dikkat çekmiştir¹³. EN, GI, URU işaret formları orta Hitit yazımı üslubundadır. Form açısından KUB 43.74 en yakın görünüyor, çünkü orada da 1. çğ. şh. formlarına rastlıyoruz (Öy. 13’ vd.: [...] i-mi-ja-u-en na-an A-NA UDUN p[i-ja-u-en...]-u-en na-an an-da ki-n[a-u-en ... G]ÍN NI-IL-QÉ “[...] karıştırdık ve onu ocağa v[erdik] biz [...] ve onu eledik(?) [... šeke]l aldık.”). Bo 6889 da muhtemelen bu metin grubuna ait olabilir.

Öy. 8’deki, şehir ismi “^{URU}Na-a-ru-ua” ilk defa geçmektedir.

¹³ KBo 18, s. VII, Nr. 201; bk. K.K. Riemschneider, “Die Glasherstellung in Anatolien”, *Anatolian Studies Presented to Hans Gustav Güterbock on the Occasion of his 65th Birthday* (PIHANS 35), İstanbul 1974, 263-278.

3. AnAr 21629

Öy.	x +1]	TUŠ-aš I-Š[U
	2']	TUŠ-aš I-ŠU[
	3']	TUŠ-aš I-ŠU [
	4']	TUŠ-aš I-ŠU x[
	5'	H]a-az-zi	TUŠ-aš I-ŠU [
	6'	-n]a ^D U-up-pí-na	TUŠ-aš I-ŠU[
	7']x el-me pá-r-ni ta-g[a-ru-ya-i ¹⁾	
	8'	NINDA.GUR ₄ R]A pá-r-ši-ja	[
<hr/>			
	9'] ^D U-up-pí-na	[
	10'	-]x ^m Ur-ḫi- ^D U-up-pí-na	[
	11'] ^D U-up-pí	[
<hr/>			
	12'	DINGIR ^{MEŠ}] URU ^{LJM} DINGIR ^{MEŠ} KUR ⁷⁾ te[-	
	13'	-]x na-aḫ-ḫi-ti ḫa-tim-m[i ³⁾	
	14']ú-i-ma-aš-ši ^{GİS} BAN[ŠUR	

(Kenar)

Ay. (5 satırlık işaret kalıntıları bulunmaktadır, St. 1 : ¹⁾HAL IV MÁŠ[GAL?])

1) Tml. KBo 17.86 (= ChS I/9 119) Öy. i 14' ve benzeri yerlere göre (bk. "yorum" kısmına).

Bu fragman, Hurri etkin bölgesine ait bir kült metnidir, hem Hazzı dağının (st. 5) hem de fırtına tanrısının (st. 6, 9, 11) geçmesinden dolayı, Teşsub-kültünün bir ritualine dahil edilebilir. Metnin tanzimi, "Teşsub için standart kurban listesi"ne yakınlık gösterir (V. Haas, ChS I/9 181, Nr. 114 girişindeki gibi).

Genellikle Teşsub'la ilgili olarak, tanrılara, tanrısal sıfatlara, kullanılan eşyalara, vücut uzuvlarına vs. kurban edilen terimler kırılmıştır. Özellikle dikkatimizi çeken, Urḫi-Teşsub [tanrılarının (st. 10') anılmasıdır, bu büyük kral şu ana kadar Hurrice metinlerde hiç geçmemiştir.

St. 1-6' : Sık sık belgelendiği gibi, her bir tanrı için oturarak, bir kere icra edilen kurban işlemleri sıralanmaktadır. Yüklem olarak e-ku-zi "o içer" beklenebilir, ancak 4. satırdaki işaret kalıntısı š[ipanti]'yi göstermektedir.

St. 6': (Aynı şekilde st. 9 da tamamlanabilir): [...=n]a *Teššop=pi=na=* (son ekli genitif) "Teššub'un [...]".

St. 7'de, henüz kesin bir biçimde açıklanmamış olan Hurrice terimleri görmekteyiz; *e/ilmi* ile *elami*'nin "yemin" (E. Laroche, *Glossaire de la langue hurrite*, Paris 1980, 78 [= GHL] şu ana kadar kabul edilen ilişkisine, son zamanlarda V. Haas tarafından mevcut belgelere dayanarak haklı olarak itiraz edilmiştir (ChS I/9, 223); o, *e/ilmi* kelimesinin daha ziyade "bir kült- ya da tapınak eşyası veya Teššub'un bir vasfı" olduğuna inanmakta, fakat haklı olarak da *e/ilmi*'yi, *elami*'nin yan bir formu olarak görmektedir.

St. 9'-10': Muhtemelen burada "Teššub'un babasının tanrıları" ve "kurban beyinin babasının tanrıları" için kurban söz konusudur, tıpkı Teššub-kültü kurban ritualinde olduğu gibi, KUB 34.102 = ChS I/9 Nr. 114 Vs. ii 21'-24': *en(i)=na attan(i)=ne=[ve=na] Teššop=pi=na...en(i)=na attan(i)=ne=[ve=na] ašh=ož=i=kk(i)=o=nni=< ve= > na*. "Kurban beyi" şeklindeki genel ifade, metnimizde kralın isminin yerine geçmiştir. Bu uygulamaya yönelik paraleller, diğer Hurrice ritüallerden, özellikle de *itkalzi*-ritualinden bilinmektedir.

St. 11': [...] *Teššop=pi* (Gen.) "[Teššub'un [...]".

St. 12': "Şehrin [tanrıları]" ve "ülkenin tanrıları" için krş. öm., *en(i)=na arde=ne=ve=na* ^{URU}*Hatti=ne=ve=na* *en(i)=na ominí=ne=ve=na* ^{URU}*Hatti=ne=ve=na ašt(i)=o=hhe=na* "Hatti şehrinin dışı tanrıları (ve) Hatti ülkesinin (dışı) tanrıları" ChS I/3-1, Nr. 1 ii 71-73; ayrıca ChS I/9 Nr. 114 ii 34'-36'.

St. 13': *naḫḫidi*, Hurr. *naḫḫ*- "oturmak" kökünden türetilmiştir; *tuni*, *tabri*, *kišri*, *adani* gibi oturmaya mahsus mobilyaların yanında geçmesi buna uygun düşüyor; bk. en son V. Haas, ChS I/3-1, 233 literatür ile.

St. 14': *uimašše* (*ú-i-ma-aš-ši*), KBo 27.173 = ChS I/2 Nr. 25, Öy. 7' ve Ay. 4'te de (burada: *-i-im-ma-*) Teššub ve Hebat'ın kültüründe mobilya ve kült eşyalarıyla ilgilidir. Bununla ilgili diğer belgeler, Teššub için *šarra*- kurban ritualinde bulunmaktadır (*ú-i-ma-aš-ši* KBo 23.42 = ChS I/2, Nr. 16 iv 19' [diğer birleşen parçalar için bk. StBoT 39, 59/b'ye]; KBo 35.84 = ChS I/2, Nr. 17 iv 10'; KUB 57.37 = ChS I/2, Nr. 21 3'); Hurrice *uim-* kökü için, *uim=o=šše* (*ú-i-mu-uš-še-ne-a-al* KBo 11.19 = ChS I/5 41 Ay. 5) bakılabilir.

4. AnAr 12155

Öy.	x + 1]x-x x-x-x[
	2'	-]x-ru-ri ú-i-ra-am[
	3'	-]x ^D IŠKUR-up-pí da-ma-ar-x[
	4'	a]r-qa-a-bi ú-i-ri [
	5']x- <u>ha</u> -an ú-i-ri [
	6']š-u-ni-in né-e-er-ni
	7']x-er-ki-ni-in a-ku-um-mi
	8']x-aš-tar-ra-ši-in-ni
	9'	p]a ⁷ -ur- <u>hé</u> ti-i-bi ^D IŠKUR-up-pí
	10']x-š-u-uš- <u>hi</u> wa _a -wa _a -ni
	11']x-ki-i-ri wa _g -wa _a -ni

Ay.	1]x-wa _a -am ge-e-lu-uq-qa-ma
	2	-]a-tu-ma-a-al da-a _h -e-na-aš
	3	-]na-tu-ma-a-al da-a _h -e-na-aš
	4	-]ri ki-iš-ki-i-ri ta-ap-š-u- <u>hu</u> - ^r ne ⁷ -we _e
	5	-]ti wa _a - <u>ha</u> -an-ta-ar-re
	6	-]x-a-ti ši-i-ir- <u>hi</u> ši- <u>ja</u> -an-ni da-ri[-
	7	-]ri-i <u>hu</u> -ru-up-pa ^D IŠKUR-up-aš p[⁷ -
	8	-z]i-i-ri wa _a -š-u-na-e a-ru-r[u-
	9	-]x-a-an-ni-in-na <u>hu</u> -ú-š[a-
	10]GUD-ri-in-na qa-a-da-x[
	11	-]x-ki-i-la u-ri-i-t[a
	12	-]x-iš ⁷ -ra ti-i-x[
	13]x[]x x[

Bu Hurrice metin Teššub-kültüyle ilgilidir. Bu ilişki, metnin fragman oluşundan ve leksikal zorluktan dolayı geniş ölçüde belirsiz kalmaktadır. Başka çalışmada ayrıntılı bir biçimde ele alınması plânlanmıştır.

Öy. 4': krş. ^rar-ga-a¹-pa ^rú-e¹-ri KUB 45.50 ii 4' ve ayrıca Teššub kültünde; bk. V. Haas, ChS I/9, Nr. 114 ii 40' (Teššub-kültü için paralel kurban listelerine göre tamamlanmıştır).

Öy. 6': Krş. u-š-u-ni ni]-ir-ni KBo 14.138: 11' = ChS I/9 114 ii 39' u-š-u¹-ni (aralık olmaksızın) ni-ir-ni ve paralellerine göre tamamlanmıştır.

Öy. 7': ag=ummi infinitif "yukarı çıkmak; almak".

Öy. 9': *tive Teššop=pi* "Teššub'un sözü".

Öy. 10', 11': *pabāni, favāni, pabni* "dağ".

Ay. 2, 3: *taḥḥe, taḡe, ta'e* "adam"; bk. LÚ = *a-mi-lu* = *ta-a-e* RS 94-2939 v 5' (B. André-Salvini / M. Salvini, *SCCNH* 9 [1998] 7, 17 vd.); ayrıca PN *Ta-(a-)e* (Nuzi, bk. NPN). *taḥḥe* formu için, tıpkı buradaki "bozuk" yazımlar (bk. E. Laroche, *GLH* taḡe maddesine) kullanılabilir; bu fenomen için bk. en son G.Wilhelm, *SCCNH* 8 (1996) 339 d.not 26 ve *AoF* 24 (1997) 283 d.not 34. Hurr.-Hititçe bilingve yazımları (*ta-a-ḥi* KBo 32.14 i 18 ve *ta-ḥé-e-né-eš* a.g.y. 34, *ta-ḥé-e-né-wa-a-al* a.g.y. 35 [*tāḡa* hem de *tāḡé-*]) çok sayıdaki diğer yazımlarda olduğu gibi basit bir frikatif formu göstermektedir. *-na-aš* son ekini, burada ele alındığından daha ayrıntılı bir şekilde incelemek gerekir.

Ay. 5: *paḡandari* (bir tekstil) için bk. E. Laroche, *GLH* 192; W. von Soden, *AHw* 810; ChS I/1, Index kısmına; M. Dietrich / O. Loretz, *OLZ* 52 (1967) 547.

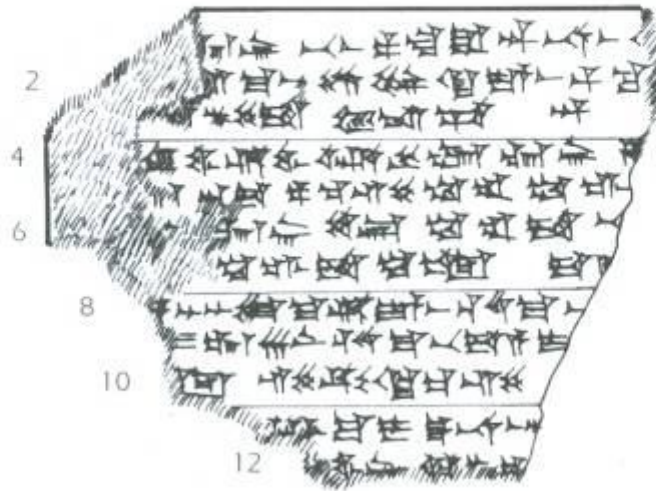
Ay. 7: *ḥurupp(i)=a: ḥūrupp/ffe* "Hayvan biçimli kap, riton" (essif), *BI-IB-RU'*yu karşılamaktadır; bk. E. Neu, *StBoT* 32 (1996) 270 d.not 111 ile, ayrıca G. Wilhelm, *SCCNH* 9 (1999) 415 vd. d.not 1. ^DİŞKUR-*up-aš* ergatiftir (*Teššob=až*), bozuk yazım burada standartlaştırılmış fonetik bir komplementten ileri gelmektedir.

Ay. 10: *GUD-ri* = *pidari* "sığır".

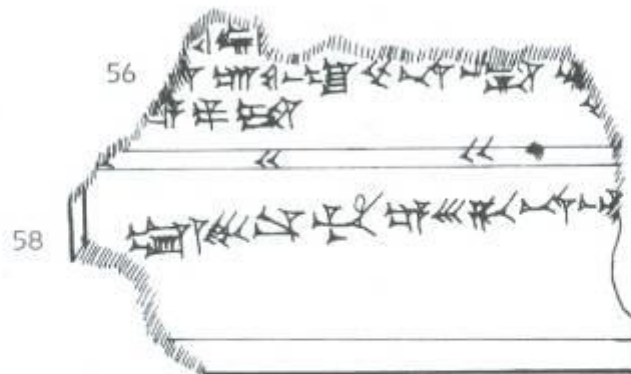
Ay. 11: *ur(i)=i=da* "ayaklara" krş. KBo 27.217 Ay. iv 15' ve bk. ayrıca V. Haas, *AoF* 20 (1993) 263 ve E. Neu, *StBoT* 32 (1996) 357.

LEVHA I

AnAr 21626

O.Y. I

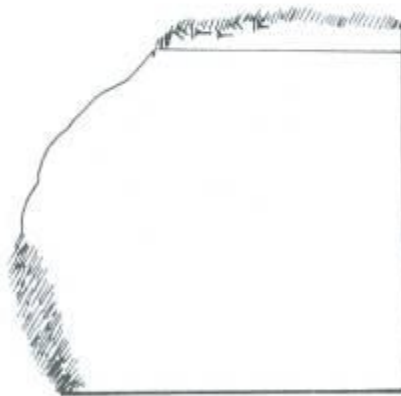

A.Y. IV

AnAr 12928

O.Y.

A.Y.

LEVHA III

AnAr 12155

X+1
 2' 𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎤𐎥𐎦𐎧𐎨𐎩
 𐎪𐎫𐎬𐎭 𐎮𐎯𐎰𐎱𐎲𐎳
 4' 𐎴𐎵𐎶𐎷 𐎸𐎹𐎺𐎻
 𐎼𐎽𐎾𐎿 𐏀𐏁𐏂𐏃
 6' 𐏄𐏅𐏆𐏇 𐏈𐏉𐏊𐏋𐏌𐏍
 𐏎𐏏𐏐𐏑𐏒𐏓 𐏔𐏕𐏖𐏗𐏘𐏙
 8' 𐏚𐏛𐏜𐏝𐏞𐏟
 𐏠𐏡𐏢𐏣 𐏤𐏥𐏦𐏧𐏨𐏩𐏪𐏫
 10' 𐏬𐏭𐏮𐏯 𐏰𐏱𐏲𐏳
 𐏴𐏵𐏶𐏷 𐏸𐏹𐏺𐏻

O.Y.

2 𐎠𐎡𐎢𐎣𐎤𐎥𐎦𐎧𐎨𐎩
 𐎪𐎫𐎬𐎭𐎮𐎯𐎰𐎱𐎲𐎳
 4 𐎴𐎵𐎶𐎷𐎸𐎹𐎺𐎻𐎼𐎽𐎾𐎿
 𐏀𐏁𐏂𐏃𐏄𐏅𐏆𐏇𐏈𐏉𐏊𐏋
 6 𐏌𐏍𐏎𐏏𐏐𐏑𐏒𐏓𐏔𐏕𐏖𐏗
 𐏘𐏙𐏚𐏛𐏜𐏝𐏞𐏟𐏠𐏡𐏢𐏣
 8 𐏤𐏥𐏦𐏧𐏨𐏩𐏪𐏫𐏬𐏭𐏮𐏯
 10 𐏰𐏱𐏲𐏳𐏴𐏵𐏶𐏷𐏸𐏹𐏺𐏻
 12 𐏼𐏽𐏾𐏿𐏠𐏡𐏢𐏣𐏤𐏥𐏦𐏧

A.Y.

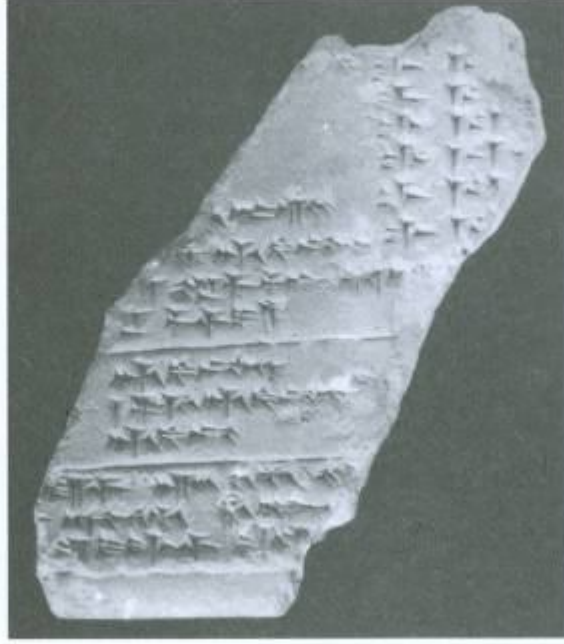
Resim 2. AnAr 21626 + KBo 10.45 LEVHA VI

Ön Yüz

Arka Yüz

Ön Yüz

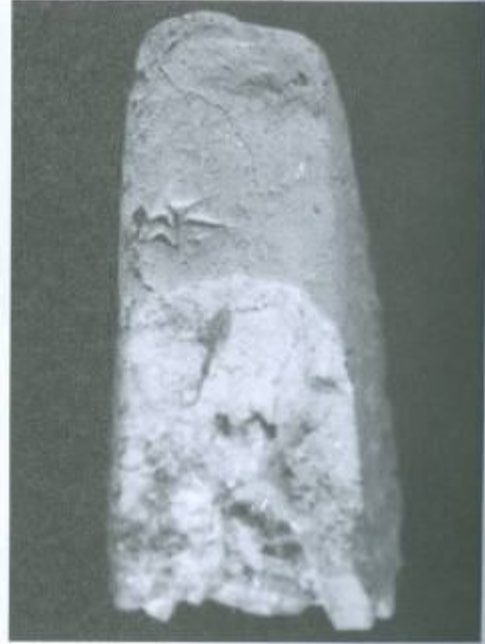
Arka Yüz

Arka Yüz.

Ön Yüz

Sag Kenar

1953 YILI KÜLTEPE KAZILARINDA BULUNMUŞ OLAN BİR GRUP VESİKA – 3

İzzet ESEN
Anadolu Medeniyetleri Müzesi
Müze Araştırmacısı-Sumerolog

M.Ö. II. bin yılı başlarında, Asurlu tüccarların Anadolu'ya gelişiyle başlayan Anadolu ile Mezopotamya arasındaki ticari ilişkiler sonucunda ve Asurlu tüccarların, bu ticaret sırasında yazıyı da beraberlerinde getirmeleriyle, Anadolu'da tarihi (yazılı) devirler başlamıştır. Bu ticari ilişkilerle beraber Asurlu tüccarlar, Anadolu'da kārūm ve wabartum adı verilen bir takım ticaret merkezleri de oluşturmuşlardır.

Asurlu tüccarların Anadolu'da kurdukları kārūm ve wabartum teşkilatlarının merkezi ise Kayseri yakınlarındaki Kaniş (Kültepe) kārūmudur. Kültepe'de ilk arkeolojik kazı çalışmaları 1893/4 yıllarında yapılmış¹, 1925 yılında Beidrich HROZNÍ tarafından yapılan kazıda ise yaklaşık 1000 adet, Eski Asur Lehçesi ile yazılmış çivi yazılı tablet ortaya çıkarılmıştır².

1948 yılından itibaren sistemli olarak günümüze kadar sürdürülen Kültepe kazılarında ele geçen ve bugün sayıları 17000'i aşan, Eski Asur Lehçesi ile yazılmış bu çivi yazılı tabletler, "Asur Ticaret Kolonileri Çağı" adı verilen ve M.Ö. II. Binin ilk çeyreğine tarihlenen Anadolu'nun bu dönemi hakkında, önemli bilgiler içermektedir.

Bu belgelerden elde edilen bilgilere dayanarak, kolonilerin Anadolu'daki ticari faaliyetlerinin başlangıcından sonuna kadar yaklaşık 200 yıllık bir zamanı kapsadığı sonucuna varılmaktadır³.

Bizim burada ele aldığımız mektup niteliğindeki 3 adet tablet ise; 1953 Yılı Kültepe kazılarında ele geçmiş olan tabletlerdendir. Yine bu yayınıımız, Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1993 ve 1998 Yıllıklarında yayınlamış olduğumuz

¹ T. ÖZGÜÇ, *Kültepe 1948*, s.6.

² B. HROZNÍ, *ICK I*, s.1.

³ AKT II, s.2 vd

tabletlerle ilgili çalışmamızın bir devamı niteliğindedir⁴.

METİNLERİN İNCELENMESİ

No: 1 (Kt. e/k 22)

Tablette isimleri belirtilmiş şahıslar tarafından, ismi belirtilmeyen bir şahısa (tablet sahibi) gönderilmiş olan paralar hakkında bilgi veren bir mektuptur. Paraların eksik çıkması durumunda, eksik miktarın tamamlanacağı ifade edilmektedir.

METNİN TRANSKRİPSİYONU:

- Ö.Y 1) 30 ma-na KÙ .[BABBAR]
ša A-šūr-DÙG
ub-lá-ni
20 ma-na KÙ.BABBAR
- 5) ša LUGAL-Sú- en₆
k. ub-lá-ni
A.Y. šu-ma i-na a-lim^{ki}
mu-ṭa-e
i-ša-pu-ru
- 10) Ah-ša-lim
k. ú-ma-la

METNİN ÇEVİRİSİ:

(1-3) Aššur-ṭab'ın bana gönderdiği 30 mina gümüş (ve) (4-6) Šarra-Sū'en'in bana gönderdiği 20 mina gümüş (hakkında). (7-9) Eğer Asur'da fire

⁴ Bu makalede incelediğimiz tabletler, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri, Sumeroloji Ana Bilim Dalı adına hazırladığımız "1953 Yılında Kültepe'den Çıkan Mektuplar ve Borç Mukavelelerinin İncelenmesi ve Bunlardan Elde Edilen Sonuçlar, Ankara 1993" adlı Yüksek Lisans tezimizde incelemiş olduğumuz tabletlerden bir grubunu oluşturmaktadır. Yine aynı tezde incelemiş olduğumuz tabletlerden 6 adedi Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1993 Yıllığı, Ankara 1994, s.34-53'te, 6 adedi de yine Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2000 Yıllığı, Ankara 2001, s.194-214'te tarafımızdan yayınlanmıştır.

varsa yazacaklar (ve) (10-11) Ah-šalim tamamlayacak.

No.2 (Kt. e/k 90)

Teslim alınmış olan kumaşların dağıtımı ve ayrıca eşeklerin sevki ile ilgili, haber niteliğinde bir mektuptur.

METNİN TRANSKRİPSİYONU:

- Ö.Y. 1) *a-na A-šur-e-mu-qí*
ú Šu-Ku-bi₄-im
qí-bi₄-ma um-ma A-šur [x]
2 me-at 4 TÚG.HI.A
- 5) *Šu-Ku-bu-um*
ip-qí-dam
a-na A-šur-e-mu-qí
qí- bi₄-ma ŠĀ.BA
60 TÚG.HI.A
- k. 10) *ku-a-ú-tù-um*
A.Y. *1 me-at 44 TÚG.HI.A*
ša Šu-li
a-bi-a-a i-ip-qí-dam
9 ANŠE ša-lá-mu
- 15) *a-ra-dí 2 ½ GÍN AN.NA*
a-na Ma-ší-li
a-dí-in
a- bi₄ a-ta a-na-kam
um-ma a-na-ku-ma
- k. 20) *ANŠE! <ša>-lá-<mu>! lá-zi-ib*
s.k. *i-tup-pá-šu-nu*
x-ni-ki-a[x]-x
e-ma-ri wa-ab-ru-ni

METNİN ÇEVİRİSİ:

Aššur-[.....], Aššur-emūqī'ye ve Šu-Kubum'a şöyle söyler; (4-6) 204 (adet) kumaşı Šu-Kubum bana teslim etti. (7-10) Aššur-emūqī'ye söyle, (kumaşların) içinden 60 (adeti) sizindir. (11-13) Šuli'nin 144 (adet) kumaşını Abīya bana teslim etti. (14-15) 9 (adet) siyah eşeği sevk edeceğim. (15-17) 2 ½ şeşel kalayı

Maši-ilī'ye verdim. (18-20) Sen benim babamsın, burada ben söyle (söylüyorum); "siyah eşeği bırakayım". (21-23) [On]ların tableti(nde) eşekler bizim (misafir) evimizdedir.

FİLOLOJİK AÇIKLAMALAR:

St. 20'de tabletin bu bölümünün kötü durumda olması nedeniyle ve biraz da zorlamayla ""siyah eşeği bırakayım" şeklinde çevirmeyi uygun gördük.

No: 3 (Kt. e/k 95)

Kaniš Kārumu'nun kendi habercisine ve Ah-šalim isimli şahısa yazdığı, içinde bazı açıklamaların da bulunduğu, talimatname niteliğinde bir mektuptur.

METNİN TRANSKRİPSİYONU:

- Ö.Y. 1) *um-ma kà-ru-um Kà-ni-iš-ma*
a-na šī-īp-ri-ni
ù Ah-ša-lim ▼ qí- bi₂-ma
a-dí 4 ANŞE HIA
- 5) *ša ú-pá-zi-ru-ni ▼ a-dí*
TÚG.HIA 1 ù 2
ša lu-bu-šī-šu al-qá-ma
a-ma-lá ▼ ma-mì-tim
pá-ni-tim ▼ ta-mì-a-šu
- k. 10) *i-na 20 ANŞE HIA*
l ma-ša-kà-tim
- A.Y. *li-il₅ qí šu-ma*
la i-ma-gar-ku-nu
mì-ma TÚG.HIA
- 15) *la ta-da-šu-um*
tí-ib-a-nim
a-tal-kà-nim
be-el ANŞE HIA
i tup-pí-im lu-up-ša-nim
- 20) *Ú-zi-bi₂-iš-ku-um*
- k. *ù Ku-da-tum*
ha-ra-šu-nu
- s.k. *li-tal-ku*

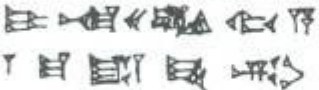

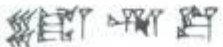
METNİN AÇIKLAMASI

(1-3) Kaniš Kārum'u, habercimize ve Ah-šalim'e şöyle söyler; (4-7) onların sakladığı 4 (adet) eşeği (ve) onun elbisesi (olarak) 1 veya 2 kumaşı alın ve (8-12) onun önceki yemini gereğince, 20 eşekten 1 *mašakattum* alsın! (12-15) Eğer sizi kabul etmezse, ona hiç kumaş vermeyin (ve) (16-17) yola çıkıp, buraya gelsin! (18-19) Eşeklerin sahibini, benim için tablete kaydedin! (20-23) Uzubiškum ve Kūdatum yollarına gitsinler.

MAKALEMİZDE KULLANILAN BAZI İŞARETLER ve DİĞER KISALTMALAR:

- [] : Tablette kırık olan kısımları gösterir.
- < > : Yazar tarafından tamamlanan kısımları gösterir.
- () : Çevirinin anlaşılmasını kolaylaştırmak için yazar tarafından eklenen kısımları gösterir.
- A.Y.** : Arka Yüz.
bkz. : Bakınız.
e/k. : e senesi (1953) kārūmda ele geçen tabletler.
k. : Kenar.
Kt. : Kültepe.
No : Numara.
Ö.Y. : Ön Yüz.
s. : Sayfa.
St. : Satır.
vd. : ve devamı.

LEVHA III

- Ö.Y.
- 5
- k 10
- A.Y.
- 15
- 20
- k
- sk

Kl. e/k 95

ALANYA MÜZESİ'NDE BULUNAN ESKİ TUNÇ ÇAĞI'NA AİT BİR GRUP İDOL

Halil Hamdi EKİZ*

Bu araştırmamızın konusunu Alanya Müzesi'nde teşhir edilmekte olan bir grup idol oluşturmaktadır¹.

775, 776, 777, 778 ve 779 envanter numaralı idollerin envanter kayıtlarında Burdur'da bulunmuş oldukları belirtilmekte ise de ; kesin buluntu yerleri belli değildir.1078 ve 1159 envanter numaralı idollerin ise hangi bölgeden geldiği veya kesin buluntu yerleri hakkında hiçbir bilgi yoktur.

KATALOG

775 ENVANTER NUMARALI İDOL (Resim 1, 2, 3, Şekil 1)

Burdur'da bulunmuş olan idol 1967 yılında Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nden devir alınmıştır. Beyaz renkte mermerden yapılmış olan idolün başı ve kolları ile gövdesinin alt kısmının yan tarafı kırık ve eksiktir. Boyu 6.9 cm., gövdesinin alt kısmının genişliği 4.3 cm., kalınlığı ise 0.8 cm. dir.

Gövdesi çuval veya torbayı andıran, ince, yassı ve düz bir idoldür. Boynu uzunca ve incedir. Kolları kalınca birer çıkıntı halindedir. Beli incedir ve daha geniş olan gövdesinin alt kısmının kenarı yuvarlakçadır. Vücut detayları belirtilmemiştir.

776 ENVANTER NUMARALI İDOL (Resim 2, Şekil 2)

Burdur'da ele geçirilen idol 1967 yılında Anadolu Medeniyetleri Müzesi tarafından devir edilmiştir. Beyaz renkte mermerden üretilen idol oldukça sağlam durumda olup ; başının üst kısmı hafif kırık ve eksiktir. Boyu 4.6 cm., gövde genişliği 3.1 cm., kalınlığı ise 0.5 cm. dir.

* - Halil Hamdi Ekiz, Arkeolog M.A., İzmir Arkeoloji Müzesi, İzmir.

1 - Bu idolleri yayınlamama izin veren Alanya Müzesi Müdürü Sayın Dr. İsmail Karamut'a ; çalışmalarım sırasında yardımlarını gördüğüm aynı müzenin Arkeologu Sayın Gülcan Demir'e ; eserlerin resimlerini çeken Arkeolog Sayın Seher Türkmen'e ve çizimlerini yapan Sayın Mehmet Çevik'e kalpten teşekkürlerimi sunarım.

Baş kısmı oval, gövdesi yarım daire şekilli olan ince, yassı, düz ve Troya tipi bir idoldür. Boynu kısa ve kalındır. Omuzları hafif aşağı doğru eğiktir. Gövdesinin alt kısmı yuvarlak şekillidir. Kolları ve vücut detayları belirtilmemiştir.

777 ENVANTER NUMARALI İDOL (Resim 3, Şekil 3)

Burdur'da bulunan idol 1967 yılında Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nden devir alınmıştır. Beyaz renkte mermerden yapılan idol kırık, parçalar halinde ve yapıştırılmış durumda olup; başının yan tarafı, boynu ve gövdesi eksiktir. Eserin arka tarafı düzleştirilmemiş ve parlaklaştırılmamış durumdadır. Boyu 13.8 cm., gövdesinin üst kısmının genişliği 8.6 cm., kalınlığı ise 0.5 cm. dir.

Baş kısmı oval, gövdesi ise dikdörtgen şekilli olan ince, yassı, düz ve Kusura tipi bir idoldür. Boynu uzunca ve kalındır. Gövdesinin üst kısmı düzdür ve omuzları genişçedir. Alt kısmı düz olan gövdesi aşağı doğru daralır. Kolları ve vücut detayları belirtilmemiştir.

778 ENVANTER NUMARALI İDOL (Resim 4, Şekil 4)

Burdur'da bulunmuş olan idol 1967 yılında Anadolu Medeniyetleri Müzesi tarafından devir edilmiştir. Gri renkte mermerden yapılmış olan idol kırık, parçalar halinde, yapıştırılmış ve oldukça aşınmış durumda olup ; gövdesinin kenarları eksiktir. Boyu 9.1 cm., gövde genişliği 4.1 cm., boyun kısmının kalınlığı ise 1.6 cm. dir.

Oval ya da elips şekilli bir idoldür. Başı yarım daire şekillidir. İri, yuvarlak şekilli ve çukur olan gözlerinin içleri eskiden muhtemelen başka bir madde ile doldurulmuş olmalıdır. Burnu iri ve düzdür. Kısa, kalın ve çok az belirgin olan boynu vücuduna bitişik gibidir. Yarım daire şekilli olan gövdesinin alt kısmı yuvarlaktır. Kolları ve vücut detayları belirtilmemiştir.

779 ENVANTER NUMARALI İDOL (Resim 5, Şekil 5)

Burdur'da bulunmuş olan idol 1967 yılında Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nden devir alınmıştır. Beyaz mermerden üretilen idolün baş kısmı kırık ve eksiktir. Boyu 5.5 cm., gövdesinin üst kısmının genişliği 4.3 cm., kalınlığı ise 0.5 cm. dir.

Gövdesi yarım daire şekilli olan ince, yassı, düz ve Kusura tipi bir idoldür. Uzunca olan boynunun alt kısmı daha geniştir. Omuzlarının üst kısmı düzdür. Gövdesinin alt kısmı yuvarlaktır. Kolları ve vücut detayları belirtilmemiştir.

1078 ENVANTER NUMARALI İDOL (Resim 6, Şekil 6)

1968 yılında Alanya Adliyesi'nden devir alınmıştır. Beyaz renkte mermerden yapılan idolün boynu kırkıdır ; başının üst kısmı ise kırık ve eksiktir. Boyu 14.8 cm., kol genişliği 7.3 cm., gövde genişliği 6.6 cm., kalınlığı ise 0.7 cm. dir.

Keman biçimli, ince, yassı ve düz bir idoldür. İnce, uzunca ve sap şekilli olan boynunun alt kısmı daha geniştir. Gövdesi çuval ya da torbaya benzemektedir. Kısa ve kalınca birer çıkıntı halinde olan kollarının uçları yuvarlakçadır. Gövdesinin alt kısmı yuvarlaktır. Baş ile vücut detayları belirtilmemiştir.

1059 ANTER NUMARALI İDOL (Resim 7, Şekil 7)

1968 Yılında Alanya Adliyesi tarafından devir edilmiştir. Mavimsi gri renkte mermerden yapılmış olan idol iyi korunmuş durumda olup, gövdesinin uçları hafif kırık ve eksiktir. Boyu 25.5 cm., gövde genişliği 9.6 cm., boyun kalınlığı ise 2.4 cm. dir.

Çift başlı, yassı ve düz bir idoldür. Dikdörtgene benzeyen başlarının alt kısımları yuvarlakçadır. Her iki baş uzunca ve kalın bir boyunla birbirine bağlanmaktadır. Baş detayları kolları ve gövdesi belirtilmemiştir.

KARŞILAŞTIRMA VE TARİHLENDİRME

Beycesultan tipi ya da keman biçimli olan 1078 envanter numaralı idol başsızdır ; boynu ince ve uzun bir sap gibidir ; gövdesi çuval ya da torbayı andırır ; kolları da kısa ve kalınca birer çıkıntı halinde belirtilmiştir. Beycesultan XVII b tabakasında 12 adet, XVII c tabakasında ise 1 adet (Eski Tunç Çağı I. Safha) keman biçimli idol bulunmuş² olup başsız olan bu idollerin boyunları sap, gövdeleri çuval ya da torba gibidir ve hepsinin de kolları kısa birer çıkıntı halinde belirtilmiştir. Büyük Güllücek'te (Geç Kalkolitik Dönem)³ ; Yortan'da (Eski Tunç Çağı I - II. Safhalar)⁴ ; Alishar'da (Eski Tunç Çağı)⁵ ; Karaoğlan'da (Eski Tunç Çağı III. Safha)⁶ ; Afyon İli, Sandıklı İlçesi, Ağın Köyünde (Eski Tunç Çağı I - II.

2- Lloyd - Mellaart 1962, s.267, Fig.F 1 2 - 14.

3- Koşay - Akok 1957, s.15, Lev.XXIV 2.

4- Kamil 1982, s.19, Fig.84 289.

5- Schmidt 1932, s.54, Fig.62 b 2182.

6- Ekiz 2001, s.244, 247, Res.3 - 4 ; Kulaçoğlu 1992, s.80, 187 No.92.

safhalar)⁷ ve Kiklad Adaları'nda (Eski Tunç Çağı)⁸ Beycesultan tipi ya da keman biçimli idoller ele geçirilmiştir. Büyük Güllücek'te bulunmuş olan idol bu tip idollerin Geç Kalkolitik Dönem'den itibaren kullanılmaya başlandığını göstermektedir.

777 ve 779 envanter numaralı idoller Kusura tipidir. 777 envanter numaralı idolün baş kısmı oval, gövdesi ise dikdörtgen şekillidir. 779 envanter numaralı idolün gövdesi yarım daire ya da kürek şekillidir. Kusura B tabakasında (Eski Tunç Çağı II. safha)⁹ ; Kusura köyünün yakınındaki mezarlarda (Eski Tunç Çağı I – II. safhalar)¹⁰ ; Karataş Semayük'teki bir mezarda (Eski Tunç Çağı I – II. safhalar)¹¹ ve Troya II. tabakada (Eski Tunç Çağı II. safha)¹² Kusura tipi idoller bulunmuştur. Kresge Art Museum'da da yine bu tipte bir idol (Eski Tunç Çağı II – III. Safhalar)¹³ vardır.

Baş kısmı oval, boynu kısa ve gövdesi yarım daire (kürek) şekilli olan 776 envanter numaralı idol Troya tipi idoller¹⁴ ile benzerlik göstermektedir. Troya I (Eski Tunç Çağı I. Safha)¹⁵, II (Eski Tunç Çağı II. Safha)¹⁶ ve III (Eski Tunç Çağı III. Safha)¹⁷ tabakalar ile Karataş Semayük'teki bir mezarda (Eski Tunç Çağı I – II. safhalar)¹⁸ bu tip idoller bulunmuştur.

Gövdesi çuval ya da torba şekilli olan 775 envanter numaralı idol Phylokopi tipi idolleri¹⁹ andırmaktadır. Beycesultan XVII b tabakasında Eski Tunç Çağı I.safha)²⁰ ; Troya'da (tabakası belli değildir, Eski Tunç Çağı)²¹ ve Alishar'da (Eski Tunç Çağı)²² bu tipte idoller ele geçmiştir.

7 - Alp 1965, s.6, Lev.V 8 – 9.

8 - Renfrew 1969, s.5, 27, ill. I Be., Pl.2 c.

9 - Lamb 1937, s.29, Fig.II 5 ; Lamb 1938, s.266, Pl.LXXXIV 11.

10 - Alp 1965, s.3 – 4, Lev.I 1 – 2, II 3.

11 - Mellink 1964, s.277, Pl.82 Fig.24 ; Mellink 1967, s.243, Pl.77 Fig.13 – 14.

12 - Blegen – Caskey – Rawson – Sperling 1950, Fig.360 36 – 84.

13 - Kulakoğlu 1990, s.44 – 48.

14 - Renfrew 1969, s.5, 27, ill. I Tr.

15 - Blegen – Caskey – Rawson – Sperling 1950, Fig.216 37 – 372.

16 - Blegen – Caskey – Rawson – Sperling 1950, Fig.360 37 – 469.

17 - Blegen – Caskey – Rawson 1951, Fig.48 33 – 274.

18 - Bilgi 1977, s.474, Lev.II Fig. / Res.4 ; Mellink 1967, Pl.77 Fig.14 – 15.

19 - Renfrew 1969, s.5, ill. I VII.

20 - Lloyd – Mellaart 1962, s.267, Fig.F 1 1.

21 - Blegen – Caskey – Rawson 1951, Fig.48 37 – 788.

22 - Osten 1937, Fig.183 d 2345.

Çift başlı olan 1159 envanter numaralı idol ise Afyon İli, Şuhut İlçesi, Anayurt Köyünde bulunan iki idole (Eski Tunç Çağı)²³ benzemektedir. 778 envanter numaralı idol ise oval ya da elips şekilli bir idoldür.

Burada ele aldığımız idollerin hepsi de şematik üslupta yapılmış olup ; Eski Tunç Çağı'nın I, II ve III. Safhalarna ait olan Anadolu idolleri ile ortak özellikler göstermektedirler.

23 – Alp 1965, s.6 – 7, Lev.VI 10, VII 11.

KAYNAKÇA

ALP, Sedat 1965, "Güney – batı Anadolu'da Bulunan Erken Bronz Çağına ait Mermer İdoller", *Belleten* XXIX / 113 (1965), s. 3 – 8.

BİLGİ, Önder 1977, "Yeni Tip Mermer İdoller", *Belleten* XLI / 163 (1977), s.473 – 475.

BLEGEN, Carl W. – John L. CASKEY – Marion RAWSON – Jerome SPERLING 1950, *Troy. General Introduction the First and Second Settlements, Volume I, Part 1, 2.* Published for the University of Cincinnati, by Princeton University Press.

BLEGEN, Carl W. – John L. CASKEY – Marion RAWSON 1951, *Troy. The Third, Fourth and Fifth Settlements, Volume II, Part 1, 2.* Published for the University of Cincinnati, by Princeton University Press.

EKİZ, Halil Hamdi 2001, "Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde Bulunan Eski Tunç Çağı'na ait bir Grup İdol", *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2000 Yılı*, Ankara, s.243 – 251.

KAMİL, Turhan 1982, *Yortan Cemetery in the Early Bronze Age of Western Anatolia.* BAR International Series 145.

KOŞAY, Hamit Z. – Mahmut AKOK 1957, *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Büyük Güllücek Kazısı 1947 ve 1949 daki Çalışmalar Hakkında İlk Rapor.* Türk Tarih Kurumu Yayını V. Seri No. 16, Ankara.

KULAÇOĞLU, Belma 1992, *Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi; Tanrılar ve Tanrıçalar.* T.C. Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayını, İstanbul.

KULAKOĞLU, Fikri 1990, "An Anatolian Idol in the Kresge Art Museum", *Kresge Art Museum Bulletin Vol. V, Michigan*, s. 44 – 48.

LAMB, Winifred 1937, "Excavations at Kusura Near Afyon Karahisar" *Archaeologia Volume LXXXVI, Oxford*, s. 1 – 64.

LAMB, Winifred 1938, "Excavations at Kusura Near Afyon Karahisar: II", *Archaeologia Volume LXXXVII, Oxford*, s. 218 - 273.

LLOYD, Seton – James MELLAART 1962, *Beycesultan Vol.I, The Chalcolithic and Early Bronze Age Levels.* Occasional Publications of the British Institute of Archaeology at Ankara No. 6, London W. 1.

MELLINK, Machteld J. 1964, "Excavations at Karataş – Semayük in Lycia, 1963", *American Journal of Archaeology* Volume 68 / 3, s. 269 – 278.

MELLINK, Machteld J. 1967, "Excavations at Karataş – Semayük in Lycia, 1966", *American Journal of Archaeology* Volume 71 / 3, s. 251 – 267.

OSTEN, Hans Henning von der 1937, *The Alishar Hüyük Seasons of 1930 – 32, Part I*. The University of Chicago, Oriental Institute Publications Volume XXVIII, Chicago, Illinois.

RENFREW, Colin 1969, "The Development and Chronology of the Early Cycladic Figurines", *American Journal of Archaeology* Volume 73 / 1, s.1 – 32.

SCHMIDT, Erich F. 1932, *The Alishar Hüyük Seasons of 1928 and 1929, Part I*. The University of Chicago, Oriental Institute Publications Volume XIX, Chicago, Illinois.

LEVHA I

Resim 1.

Resim 2.

Resim 3.

Resim 4.

LEVHA II

Resim 5.

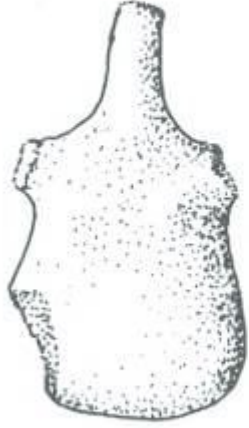

Resim 6.

Resim 7.

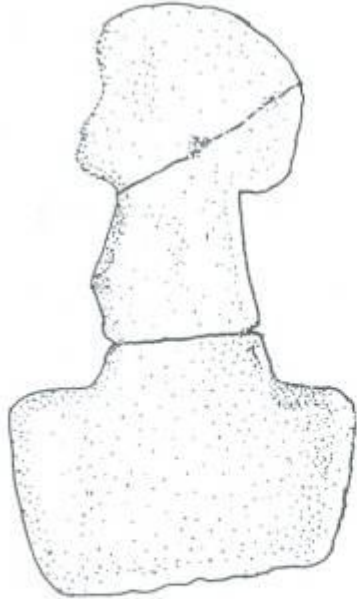
LEVHA III

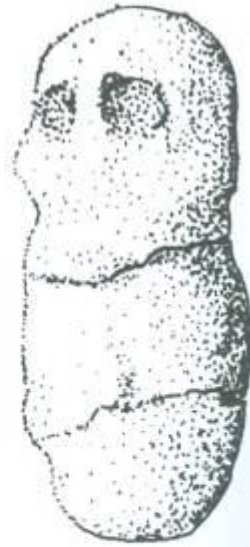
Şekil 1.

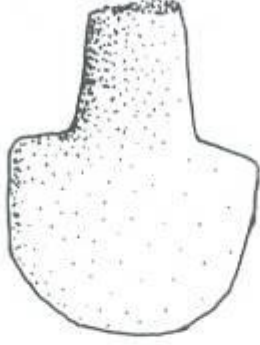
Şekil 2.

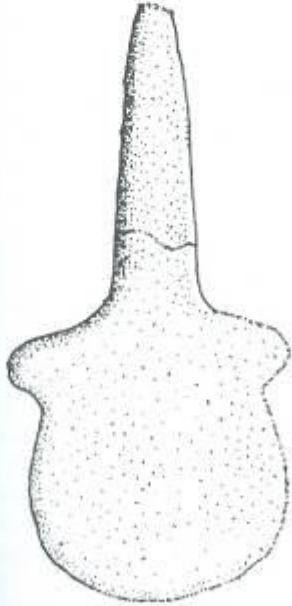
Şekil 3.

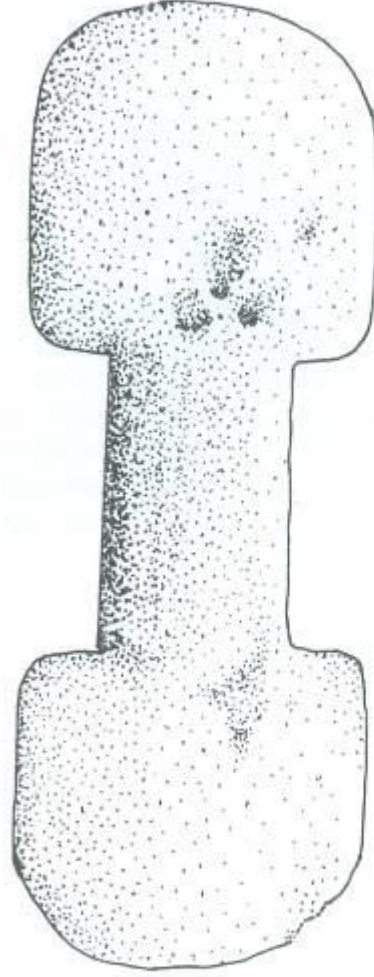
Şekil 4.

Şekil 5.

Şekil 6.

Şekil 7.

Dokimeion Mermer Ocaklarının İşletme ve İhracat Organizasyonu

Tulga Albustanlıoğlu*

Dokimeion, Afyon ilinin 23 km kuzeyinde, İscehisar ilçesinin 1.5 km kadar doğusunda yer almaktadır. Anadolu'da Prokonnesos (Marmara Adası) ile birlikte en önemli mermer merkezlerinden birisi olan Dokimeion'dan bugün de olduğu gibi antik çağlarda ve özellikle Roma ve Bizans dönemlerinde büyük miktarlarda mermer çıkarıldığı bilinmektedir.¹ Çıkarılan bu mermerler yerel ihtiyacı karşılamakla kalmamış, Anadolu'nun değişik bölgelerinde bulunan kentlerin yapılarını süslemiş ve deniz aşırı ülkelere ihraç edilmiştir.

Strabon, Dokimeion mermer ocağından Roma'ya mermer ihraç edildiğini belirterek, Dokimeion mermerlerindeki renk çeşitliliğini över ve "su mermeri"ne olan yakınlığını belirtir.² Ramsay ise; Dokimeion mermerlerinin antik kaynaklarda genellikle Synnada mermeri olarak geçtiğini, oysa Synnada'nın Dokimeion'dan ayrı bir yerleşim olarak kendi mermer yataklarına sahip olduğunu söylemiştir.³ Bu yanlış olasılıkla Dokimeion mermerlerinin nakliyesinin Synnada üzerinden yapılmasından kaynaklanmıştır.⁴ Gerçekten de Dokimeion'da çıkarılan mermerler Synnada üzerinden, Apamea'ya ulaşıyor, buradan Ephesos limanına gönderiliyordu⁵. İdare merkezi ve ana depolar Synnada'da bulunuyordu.⁶ Bölgenin bilinen en önemli kenti Synnada aynı zamanda bir Roma *procurator*'unun oturduğu ve bölgenin idaresini elinde tuttuğu bir yerleşimdir.⁷

Roma imparatorluk işletmelerinin Phrygia'da bulunan kuruluşları sadece ocaklar ile sınırlı değildi. Toplama ve yönetim Synnada, *Procurator Phrygiae*,

* Tulga Albustanlıoğlu (MA), Başkent Üniversitesi, SBMYO Turizm Rehberliği Programı Öğretim Görevlisi. Dokimeion konusunun her aşamasında beni destekleyen sevgili hocam Prof. Dr. Cevdet Bayburtluoğlu'na ve Araş.Gör.Dr.Kutalmış Görkay'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

¹ RÖDER, J., *Marmor Phrygium. Die antiken Marmorbrüche von İscehisar in Westanatolien*, Jdl, 86, 1971., s. 253

² STRABON, Pekman, A., (Çev) Antik Anadolu Coğrafyası, (Geographika XII – XIII – XIV), İstanbul, 1993, s.77

³ RAMSAY, W.M., *The Historical Geography of Asia Minor*, London, 1890, s.433.

⁴ MONNA, D., PENSABENE, P., *Marmi dell' Asia Minore*, Roma, 1977.,s.44

⁵ Monna, 1977, s.72-73

⁶ Röder., 1971,s. 253

⁷ STRUBBE, J., *A Group of Imperial Estates in Central Phrygia*, *Ancsoc* 6, 1975s.229-50

üzerinden yapılıyordu. Dokimeion mermer işletmeleri İ.S II.yy.'a gelinceye kadar kendi yönetimlerini kuramamışlardı.⁸ Üretilen mermerin hemen her dönemde ihtiyacı rahatlıkla karşılayacak miktarlarda olması ve kalitesinin yüksekliği nedeniyle Roma dönemi Anadolu heykelinde Paros ve Naksos gibi Ege mermerlerinin sanıldığı gibi çok kullanılmadığı, Dokimeion kentinin bu konuda rakipsiz olduğu bilinmektedir.⁹ Dokimeion basımı sikkeler İ.Ö II.yy. içerisinde *Makedonon* ve *Dokimeon* adlı iki etnik grubun burada yaşadığını göstermektedir. Sikkeler üzerindeki epigramlardan kentin kurucusunun *Dokimos* adlı bir kişi olduğu kabul edilmektedir.¹⁰ Kent, *ΔΟΚΙΜΕΝΩΝ* veya *ΔΟΚΙΜΕΝΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ* adıyla Cladius'tan Tranquilina'ya kadar sikke basmıştır.¹¹ Antigonos'un generallerinden birisi olan Dokimos, İ.Ö 302 yılında Lysimakhos'a karşı koyarak Synnada'nın yönetimini ele almıştır.

W.M.Ramsay, Strabon'un Dokimeion için *kome*, köy, yerleşimi sözünü kullanmasından yola çıkarak buranın geniş anlamda bir *polis* olamayacağını ortaya koymuştur.¹² Dokimeion kentine ait mermer ocakları özellikle Yukarı Tembris vadisi olarak adlandırılan bugünkü Altıntaş ovası kesiminde yer almaktaydı.¹³

Mermer ocakları üzerine ilk çalışmalar İtalyan araştırmacı L.Bruzza'nın Roma yakınlarındaki *Marmorata* mermer ocaklarında 1870 yılında temizleme çalışmaları sırasında bulunan bloklardaki yazıtları yayınlamasıyla başlamıştır. Avrupa'da bilim adamlarınca ele alınan yeni ilgi alanının Dokimeion mermer ocaklarını kapsaması 1926 yılında Cox'un¹⁴ ve 1930 yılında¹⁵ W. Ramsay 'in bu konuya ilgi göstermeleri sayesinde olmuştur. Ramsay, bu çalışmalarını Dokimeion ve yakın çevresindeki 25 ocak alanında gerçekleştirmiştir. J.B.Ward

⁸ Strubbe, 1975 s.244 ve n.60, Pflaum, *Les Carrieres*, 1960, 746 n.11

⁹ ASGARİ, N., *Anadolu'da Antik Mermer Ocakları*, VIII.Türk Tarih Kongresi, I.Cilt, Ankara, 1979, s.453

¹⁰ SNG,1964 no. 3554-3555; yazıtlar için, ROBERT, C., *Stace les carrières et les monnaies de Dokimeion. A travers l'Asie Mineure, Poètes et Prosateurs monnaies grecque, voyageurs et géographie*, Paris, 1980,s.267

¹¹ ASLAN, M., *Anadolu Medeniyetleri Müzesinde bulunan Phrygia ve Galatia Şehir Sikkeleri*, AMMY, 1989-1990s.148 (144-175),Levha III,No 22

¹² RAMSAY, W.M., *Social Basis of Roman Power in Asia Minor*, London, 1961,s.286

¹³ PEACOCK, D.P.S., *The Roman Quarries of Mons Claudianus Egypt. An Interim Report*, Clacical Marble: Geochemistry, Technology, Trade (NATO ASI Series Vol:153)

Dordrecht/London/Boston, 1988s.45; TEXIER, C., *Asie Mineure*, Paris, 1862, s.146-50; HAMILTON, W.J., *Researches in Asia Minor*, London, 1842, s.46.

¹⁴ Sir Christopher Cox 1926 yılında Yukarı Tembris vadisinde araştırmalarda bulunmuştur. Bu araştırmalarda Cox, Roma'daki Traian Forumu'nu süsleyen Dakialı Mahkumlar heykellerinin (İ.S 107-116) benzerlerinden birisine rastlamıştır. Wealkens 1985, s.642

¹⁵ Ramsay tarafından yapılan bu çalışmalar J.A.C.Anderson'un editörlüğünü yaptığı, *The Social Basis of Roman Power in Asia Minor*, London 1941 tarihli kitabında yayınlanmıştır.

Perkins'in Güney Etruria'da mermerin çıkarılması, çeşitleri ve ekonomik önemi üzerine yaptığı çalışmalara ilave olarak 1980 yılında Dokimeion ile ilgili çeşitli belgeleri yayınlaması sonucunda antik Dokimeion ocakları genel bir merak ve ilgi odağı haline gelmiştir.¹⁶ Röder,1970'li yıllarda bölgenin jeolojik yapısı yanında ocakların özelliklerini incelemiş, C. Robert ise ocaklarla birlikte Anadolu tarihi içinde yerleşimin tarihini araştırmış ve Dokimeion'un Kybele ile ilgisini üzerine araştırmalar yapmıştır.

Günümüzde mermer ocakları ile ilgili çalışma ve araştırmalar artan bir hızla devam etmektedir. Bu konu hakkında araştırmalar yapan kişilerin başında ve özellikle Phrygia bölgesindeki mimari bezemeli lahitler ve mezar taşları üzerinde araştırmalarda bulunan M. Waelkens gelmektedir. Yapmış olduğu araştırmalarda M. Waelkens, özellikle lahit ve mezar taşlarının üretildikleri merkezin Dokimeion atölyeleri olduğunu belirtmektedir. Waelkens, antik dönemde beyaz mermerden yapılmış olup geniş bir dağılım gösteren Sidamara tipi lahitlerin orijininin Dokimeion ocakları olduğunu saptamıştır. Son yıllarda C. Fant bu ocaklarla ilgili olarak ocaklarda terk edilmiş bloklar üzerinde bulunan yazıtların incelenmesi ve bunlara dayanarak ocakların işletme ve ihracat organizasyonlarına yönelik çalışmalar yapmaktadır.¹⁷ Dokimeion ve yakın çevresindeki mermer ocaklarından bulunan yaklaşık üç yüz adet yazıtın incelenmesi sonucunda yazıtlar üç ana grupta toplanmıştır. Tip I, II, III şeklinde tanımlanan bu yazıt formları arasındaki farklılığın nasıl ve nereden kaynaklanmış olabileceği konusunda kesin bir yargıya varılamamıştır. Bu değişik yazıt formülasyonlarındaki farklılıkların olasılıkla mali, idari ve teknik yöntemlerin zaman içinde değişiminden kaynaklandığı söylenebilir. Burada söz konusu yazılış formları itibariyle yapılan gruplandırmaların bölge dışındaki ocaklar için geçerli olamayacağını doğal karşılamak gerekir. Bütün imparatorluk ocaklarında değişik formlarda da olsa aşağı yukarı aynı epigrafik elamanların kullanılmasına karşılık, bunun imparatorluk ocaklarının tümü için geçerli olacağı söylenemez.

Birinci grupta kullanılan unsurları şöylece belirtmek mümkündür.

- ◆ *ex ratione* (müteahhit)
- ◆ *tarih*
- ◆ *numero* (numara)¹⁸

¹⁶ WARD PERKINS, J.B., *Tripolitania and the Marble Trade*, JRS, 41, 1951, s.89-104, s.23-69

¹⁷ FANT, J.C., *Cavum Antrum Phrygiae. The Organization and Operations of the Roman Imperial Marble Quarries in Phrygia*, BAR, n.482, Oxford, 1989, s.9

¹⁸ Fant, 1989a, s.17

Epigrafik elemanlardan biri olan ve Hirschfeld tarafından tanımlanan *numero*'nun kullanım yeri itibariyle özellik gösteren bloklarda bulunduğu belirtilmektedir.¹⁹ Yine aynı yazar tarafından numaranın bir diğer özelliğine daha işaret edilmiştir: blok üzerindeki numara Synnada'da merkezi yönetim tarafından bloğun kontrol edilerek ihraç edilmesine izin verildiğinin bir işareti olmaktadır. Bu ikinci görüşün gerçeği ifade edip etmediği konusunda tatmin edici incelemeler yapılmamış olmasına rağmen yeni bulguların bu görüşü desteklediği gözlenmektedir.²⁰

Ancak *numero* unsurunun sadece I.grup yazıtlara ait olduğu düşünülmemelidir. Bazı yanlış yorumlara sebep olabileceği dikkate alınarak söz konusu unsurun özelliğinin ve fonksiyonunun yakından incelenmesi uygun olacaktır. Öncelikle *numero*'nun sadece Dokimeion ocaklarıyla ilgili bir unsur olmadığını bilinmesi gerekir. Bu unsur Roma İmparatorluk yönetimindeki bütün ocaklarda anonim olarak kullanılmıştır. Ocağın Dokimeion gibi bir mermer veya Mısır'daki Numidicum gibi bir granit ocağı olmasının numaranın kullanım biçimi ve fonksiyonu açısından herhangi bir farklılık yaratmadığı anlaşılmaktadır. Burada önemli olan husus, numaranın taş üzerine işin hangi aşamasında, kimlerin kontrol ve emirleriyle yazılmış olduğudur. Konuya bu açıdan bakıldığında ilgi çekici bir durumla karşılaşmaktadır. Nitekim ocak sevkiyatı bölümünde yer alan numara ile, taşın çıkarıldığı, kaba veya ince işçilikle işlendiği ve yerine göre kullanım amacına uygun son ürün olarak yarı işlemeye tabi tutulduğu ocak sahası arasında, bir ilgi ve bağlantı bulunmamaktadır. Çünkü ocak sahasında, gönderime hazır hale getirilmiş taşta, gönderimden hemen önce numara verilmiyordu. Bu nedenle de ocak alanı içerisinde ele geçmiş olan yazıtlarda numara unsuruna rastlanılmamıştır.

Dokimeion'da imparatorluk üst yönetimince mermerin kullanım amacına uygunluğunun saptanmasından ve ocak alanından gönderilmesinden hemen önce üzerine gerekli bilgiler yazılıyordu. Bu bilgiler, ocağın işletme biçimi ve ocak organizasyonunun şekline bağlı olarak değişik unsurlar içermekteydi. I.grup yazıtlarda bu bilgiler sadece müteahhit (*extratione*) ile taşın gönderim tarihinden oluşurken, II. ve III.grup yazıtlarda, ocak organizasyonundaki değişim ve yeni düzenlemelere paralel olarak, taşın çıkarıldığı yer (*locus*), taşın çıkarılmasından sorumlu mühendis (*caesura*), taşın işlenmesinden sorumlu ekip (*officina*) ve taşın işlendiği atölye (*bracchium*) gibi unsurlar da yer almıştır.

¹⁹ HIRSCHFELD, O., Die Kaiserlichen Verwaltungbeamten bis auf Diocletian, Berlin, 1975s.162vd

²⁰ Fant, 1989a, s.19

Ancak üç yazıt tipinde de ocak sevkiyatı sırasında varlığını koruyan tek unsur “ tarih” dir. Burada ocak sevkiyatı bölümünün ayrı bir önemi vardır. Numaranın tıpkı tarih gibi her üç yazıt tipinde de yer almış olmasına karşın, “ocak sevkiyatı” safhasında taş üzerinde numara unsuruna rastlanılmamaktadır.

Bunun iki sebebi olmalıdır;

1- “Numara” mermerin ihtiyaca uygunluğunun kesin olarak belirlendiği ve son kullanım yerine gönderilmesine izin verildiğini gösteren bir unsurdur.

2- Ocak işletmesindeki üst imparatorluk yönetimi (probator) ‘nin blokları doğrudan doğruya son kullanım yerine göndermeye yetkisi yoktur.

Bu nedenlerle işleniş biçimi ne olursa olsun, ocak imalatı ürünler, doğrudan tüketiciye gönderilmemiş, ikinci bir kontrol ünitesine yollanmıştır. Synnada, Dokimeion ocakları için bu konumda olan bir yerdir. Dokimeion mermerinin Synnada’da son kontrolünün yapılmasından sonra ihtiyaca uygunluğunun belirlenmesi halinde “ kalitesi uygun ve gönderilmesine izin verilmiştir” anlamında taşta bir numara verilmiştir. Bu sayede “tarih” ile birlikte bir ocağın üretimi ve belli bir ihtiyaç yerine yapılan sevkiyat miktarının belirlenmesi mümkün olmuştur. Ancak, tek başına “numara”nın bu bilgileri içermediğine şüphe yoktur. Taşın cinsi, boyutları gibi karakteristik özellikler tarih ve numara bildirmesi sayesinde Synnada envanter kayıtlarına ulaşarak elde edilebilecektir.

Yazıt Gruplarında Rastlanılan Bazı Kısaltmalar

Birinci grup yazıtlar İ.S 1.yy.’a tarihlenmektedir. Zaman içinde yukarıda değinildiği gibi işletme şartlarındaki değişmelere paralel olarak ya hiç kullanılmamış ya da başka terimlerin katılımıyla daha kapsamlı hale getirilmiştir. İncelemenin daha sonraki kısımlarında konu daha detaylı olarak ele alınacak olmasına rağmen bir fikir vermek bakımından bu gruba giren elemanların anlam ve fonksiyonlarına kısaca da temas etmek uygun olacaktır.

n: numero

Numara; taşı belirleyen, onun envanter kayıtlarına girmesini sağlayan bir sayı olup ocaklarda kullanılmamıştır. Numaranın sadece ihraç edilen bloklarda bulunmuş olmasını bunun bir yerde ihraç edilmeye uygunluğunun tescil ve

tasdiki şeklinde anlamak gerekir.²¹ Burada ilgi çekici bir diğer unsur, tam kesinlik kazanmamış olsa bile numara unsurunun sadece Roma'ya gönderilmek üzere bekletilen *pavonazetto* cinsi mermerlerde bulunması, Roma dışına gönderilecek *pavonazetto* cinsleri için işaret konulmasına gerek duyulmamasıdır. Beyaz mermerlerde ister Roma'ya, isterse bölgesel merkezlere gönderilecek olsun yine *numero* unsuruna ve işaretlere rastlanılmamıştır. Olasılıkla beyaz mermerler üzerine kazıma yerine bazı kurşun plakalar veya etiketler konuyordu.²²

ex ratione:

İmparatorluk işletmelerinde ocakların bir kiracıya, müteahhide verilerek imparatorluk görevlilerince sadece son bir kontrol yapılarak kabul veya ret kararıyla taşın durumunun belirlendiği bu kiralama sistemi son derece yaygın olarak kullanılmıştır.

Taşın çıkarılmasından sevkıyatına kadar geçen tüm safhaların imparatorluk görevlilerince *caesura* ve *officina* adlarını belirtilmesine elbette ihtiyaç yoktur. Çünkü müteahhit (*ex ratione*) bütün bu işleri yüklenmiş olup gönderime kadar tüm işleme bölümlerinden tek ve başlıca sorumlu kişidir.²³ Bu nedenle sadece müteahhidin adının belirtilmesiyle taşla ilgili tüm aksaklıklardan sorumlu kişi de belirlenmiş olmaktadır. Taşın fazlalıklarından kurtarılıp firesiz veya en az fireyle işlenecek hale gelmesinden sonra üzerine yazılan tarih üretim zamanını belirleyici bir unsur olmaktadır.²⁴

Bununla ilgili bir örnek aşağıda verilmiştir.

Palma(lma) et sen(ecione) cos 99 ex r(atione) Oly(mpi) Caes(aris servi)

Dokimeion'da diğer ocaklarda olduğu gibi, yukarıda belirtilen I.grup formülasyonunda tarihin mutlaka bulunması gereken bir unsur olmadığı anlaşılmaktadır. I.gruba giren yazıtların büyük çoğunluğu imparatorluk ocaklarından Portus'a ait olup, İ.S I.yüzyılın son on yılına tarihlenmektedir. Öte yandan yine bu zaman dilimine tarihlenen ve Dokimeion'da bulunan büyük miktarlardaki örneklerden hiçbirinin bu gruba girmediği görülmektedir.

²¹ Hirschfeld, 1905, s.163-166

²² Bu konu ile ilgili detay için ; FANT, J.C., *The Inscribed Economy: production and distribution in the Roman Empire in the light of instrumentum domesticum*.ed.W.V.Harris, Ann Arbor, Michigan, 1993, JRA, Supplementary Series 6 s. 158,

²³ Hirschfeld,1905 s.166

²⁴ Fant, 1989a, s.17

Dokimeion'da sadece İ.S 173 tarihine ait olan tek bir örneğe rastlanmıştır. II. grup yazıtlarında büyük ölçüde kısaltmalar ve kriptik kodları kullanılmış olması nedeniyle detayları itibarıyla çok büyük farklılıklar bulunmaktadır. Bu nedenle bu grubu belirlemek son derece güçtür. II. grup yazıtlarını I.ve III. gruba girmeyen bir tip şeklinde belirlemek kanımca II. grubun gerçeğe uygun en doğru tanımı olacaktır. Buna rağmen III. Grupta yer alan bazı formülasyonların benimsenmesi nedeniyle yukarıda belirlenen tanım sınırları bir anlamda zorlanmaktadır. II. grup yazıtlar, I.grup yazıtlarla tarih unsurunun kullanımı yönünden benzerlik göstermektedir. Ancak burada belirli bir tarihin gösteriliş biçimi son derece kısa, özet formdadır. Örneğin Domitian'ın 92 yılındaki 16. Konsüllüğü *c(aesare) xvicos* şeklinde gösterilmiştir.²⁵ Bu örnekten de görüleceği gibi yazıtın anlaşılır hale getirilmesi oldukça zordur. Bu nedenle II. grup yazıtların çözümünün ayrı bir ihtisası gerektirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu grubun en belirleyici özelliği diğerlerinden farklı yazıtlar yerine, çeşitli yazıtların bir grup halinde toplanmasından meydana gelmiş olmalarıdır. Burada yazıtlar soldan sağa veya yukarıdan aşağı doğru uzanan gruplar halinde yer almaktadır. Çoğu kez bloğun çeşitli yüzlerine dağılmış durumda bulunurlar. II. grup olarak isimlendirilen bu yazıt formunun anlaşılmasındaki en büyük güçlük, grup içinde bireysel yazıtların ayırt edilmesi, bir başka deyişle hangi elemanın hangi yazıt birimine ait olduğunun belirlenmesidir. Bu gruba giren örneklerin sayısının artması halinde çok daha sağlıklı değerlendirmelerin yapılabileceği kesin olmakla birlikte, bu tip yazıtları taşıyan büyük miktarlarda blok ve sütunun Dokimeion merkezli yaklaşık 30 km yarıçaplı bir bölgede konut yapımında kullanılmış ve halen kullanılmakta olduğu düşünülecek olursa, bu çalışmanın güçlüğü daha iyi anlaşılacaktır. Grubun epigrafik elemanlarının incelenmesi ile ocakların organizasyonu ve yönetimi konusunda oldukça açıklayıcı bilgiler elde edilebilmektedir. Tablo 2'de ilk sırada yer alan *locus* numaralarının iki yönlü bilgi içerdiği anlaşılmaktadır.

²⁵ Fant, 1989a, s.18

Tablo 2

<i>Locus</i>	<i>Bracchium</i>	<i>Caesura</i>	<i>Officina</i>	<i>Tarih</i>	<i>Numara</i>
4	3	Zosimi	Pela(gonii)	157	124
4	4	Zosim(i)	Pela(gonii)	158	126
2		Ostili Elpdepho(ri)	He(r)culi(ana)	174	182
2		Athenob(i)	Pelag(onii)	175	160
2		Tit(i)	VE(..)a	177	167

Locus numarası taşın hangi ocağın hangi bölgesinden çıkarıldığı gibi ocakla ilgili bir veri yanında, taşın seri numarası şeklinde belirleyici bir unsur olarak görev yapmaktadır. *Locus* numarasının daha iyi anlaşılmasını sağlamak bakımından konuyu özetle açıklamanın yararlı olacağı düşünülmektedir: Genelde “mermer ocağı” terimi gerek bu incelemede, gerekse çeşitli kaynaklarda, bir bölgenin bütününe belirttiği gibi, bu bölge içindeki daha sınırlı bir sahayı da belirlemek için kullanılmaktadır.²⁶ Her ne kadar “Dokimeion mermer ocakları” gibi çoğul bir ifade burada belirleyici bir unsur oluyorsa da yine de çoğu kere tanımlamalarda yeterli bir kesinlik bulunmamaktadır. Ancak, Dokimeion mermer ocakları içinde yer alan örneğin “Bacakale Ocağı” terimi ile belirli bir bölgedeki belirli bir alan tanımlanmış olmakla birlikte, yine de mermerin çıkarıldığı yerin bilinmesi mümkün değildir. *Locus* numaraları bu anlamda, bloğun hangi ocağın, hangi bölgesinden çıkarılmış olduğunu belirlemek amacıyla kullanılmış sayılardır.

Bu sebeple *locus* numaraları yüzlerle ifade edilecek kadar büyüktür. Tablo 2’de aynı *locus* numaralarının, çeşitli yıllar içinde tekrar edildiği görülmektedir. Örneğin İ.S 157 ve İ.S 158 yılları için *locus* numarası 4 olarak verilmiştir. Burada söz konusu iki bloğun aynı bir yerden çıkarıldığını ancak bunların farklı kişiler veya farklı *bracchium*’larca ele alındığı anlaşılmalıdır. Örneğin, İ.S 157 yılında çıkarılan blok, 3 no’lu *Bracchium* tarafından işlenmişken İ.S158 yılında çıkarılan ise 4 no’lu *bracchium* tarafından ele alınmıştır. Burada ilgi çekici bir diğer husus, her iki bloğun işleme kademesinde yer alan görevlilerin değişmemesidir. Bunun da sebebi taşın çıkarılmasından itibaren işin teknik ve idari yönlerini yöneten kişilerin farklı *bracchium*’larda görevli ve sorumlu olarak çalışmış olmalarıdır. Yani, aynı bir şahsın farklı *bracchium*’larda görevli olması Dokimeion’da yaygın bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁷ Üzerinde kesin bir görüş birliği bulunmasa da genellikle *caesura*’nın işin teknik yönünü

²⁶ Monna, 1977, s.55

²⁷ Monna,1977, s.55-58

(çıkarma, işleme, nakil) yöneten bir bölümün sorumlusunu karakterize ettiği sonucuna varılmıştır.²⁸ *Officina* taşın işlenmesiyle ilgilenen kişi veya bölümdür. Tablo 2'in son üç sırasında İ.S 174,175,177 yıllarını kapsayan 2 *locus* numaralı blokların her biri için gerek teknik gerekse idari kademedede görev alan kişilerin tamamının farklı kişiler olduğu görülmektedir. Dokimeion ocaklarında elde edilen II.grup yazıtlarda yer alan epigrafik unsurlardan bir diğeri de *bracchium* sözcüğüdür. *Bracchium* sözcüğünü mutlaka bir sayı takip eder. Bu uygulama ile bloğun hangi *bracchium* tarafından ele alınmış olduğu belirlenmektedir. Dokimeion'da dört tane *bracchium* olduğu bilinmektedir. Söz konusu dört adet *bracchium*, sınırlı sayıda kişilerin hemen tüm *bracchium*'larda görevli veya sorumlu olarak çalışmış oldukları göz önüne alındığında birbirlerinden uzak mesafede bulunamayacakları yüksek bir olasılıktır. *Bracchium*'ların dördünde Bacakale ocak sahasında bulunduğu tahmin edilmektedir.²⁹

Tablo 3

<i>Locus</i>	<i>Bracchium</i>	<i>Caesura</i>	<i>Officina</i>	<i>Tarih</i>	<i>Numara</i>
429	2	Ael(ii) Ant.		147	89
433	4	Ael(ii) Antonini		147	90
053	3	Ael(ii) Antonini		148	94
055	4	Ael(ii) Antonini		148	95
061	3			148	96
033	2	Zosimi		154	118
042		Ma(nlii) Alex.		154	119
055	4	Ma(nlii) Alex		154	120
004	3	Zosi(mi)	Pela(gonii)	157	124
011	4	Alex(andri)	And(ae)	157	125
017	3	Alex(andri)		159	130
018	4	Alex(andri)	Andae	159	129
059	4	[Claud]iani	Ephes(iana)	160	144
060		Alex(andri)	Andae	160	145
066	4	Claudian(i)	Pelag(onii)	160	146
001	4	Titi	Comod(iana)	179	175
002	3	Titi	Lucilli	179	174
004	4	Titi	[A]nd(ae)	179	

²⁸ FANT, J.C., *Seven unedited Quarry Inscriptions from Docimium (İscehisar, Turkey)*, ZPE, 54, 1984, s.172, DOLCI, Carrara, cave antiche, Carrara, 1980, s.36

²⁹ Monna, 1977, s.54

Nitekim Tablo 3'de görüleceği gibi ocak mühendisi Aelius Antoninus yönetimindeki ekip İ.S 147 yılı içinde 2 ve 4 no'lu *bracchium*'da İ.S 148 yılında da 3 ve 4 no'lu *bracchium*'larda çalışmış olması, *bracchium*'ların birer yönetim merkezi konumunda olduğunu göstermektedir. Aynı durum *officina*'lar için de geçerlidir. Yine aynı tabloda *officina Andae*'nin İ.S159 ve160 yıllarında farklı iki *bracchium*'da görev almış olduğu görülmektedir. *Bracchium*'ların yerinin belirlenmesinde, taşların çıkarıldığı alana göre belirlenmenin doğru olmayacağını kanıttır. Zira; dört farklı *bracchium*'a ait taşların aynı bir sahada yan yana bulunmuş olmaları bu yolla yer belirlenmesinin tutarlı olmayacağını kanıtlamaktadır. Böyle bir durumun meydana gelmesinin sebebi olasılıkla Bacakale'nin batı ucunun temizlenmesi sırasında kalıntıların yerlerinin değişmesidir. Bu nedenle *bracchium*'ların (atölye idare merkezi) buldukları yerlerin belirlenmesinde bir başka yöntem başvurulmuştur. Tablo 4'de yaklaşık 150 yıllık bir döneme ait elde edilen 165 adet örneğin *bracchium*'lar arasındaki dağılımı verilmiştir. Burada ilk bakışta ilgi çeken üç noktayı tespit etmek mümkündür:

1- I, II, III, IV şeklinde numaralanan *bracchium*'ların bulunan örneklerden aldıkları paylar yüzde olarak soldan sağa doğru artan bir değişim göstermektedir.

2- İ.S 180-200 yıllarını kapsayan döneme ait buluntular elde edilememiştir.

3- İ.S 90-110 aralığında I no'lu *bracchium*'un tamamen atıl durumda olduğu ve daha sonraki yıllarda da bu *bracchium*'un fonksiyonel bir ağırlığının olmadığı görülmektedir. Nitekim yaklaşık 150 yıllık bir zaman diliminde diğer birimlere göre aldığı çalışma ağırlık payı sadece % 2.4'tür.

Tablo 4

Tarihler	Bracchium I	Brachium II	Bracchium III	Brachium IV	
90-99			1	3	
100-109		3	10	3	
110-119	1	1	3	1	
120-129			2	1	
130-139	1		6	5	
140-149		8	11	15	
150-159		6	8	10	
160-169			1	14	
170-179		2	2	10	
180-189					
190-199					
200-209	1	2	3	3	
210-219	1		2	9	
220-229			2	6	
230-239				1	
Tarihlenmemiş	1	2	4	1	
Toplam	4	24	55	82	165
	%2,4	%14,6	%33,3	%49,7	%100

Yukarıda değinilen veriler ışığında *bracchium*'ların bulunmaları olası yerlerle, faaliyet ağırlıkları hakkında bazı sonuçlara ulaşmak kolaylaşmaktadır. *Brachium*'ların zaman içinde tablodaki sıralamaya göre, sağa doğru gidildikçe daha etkin ve ağırlıklı bir çalışma yoğunluğu kazanması tamamen ocaktaki çalışma şekliyle kaynaklanmaktadır. Kaynakların tükenmesine paralel olarak yeni sahalar geçilmekte, eski *brachium*'lar tamamen atıl durumda bırakılmasa bile, ağırlık yeni sahalar içerisinde kurulan yeni *bracchium*'lara geçmektedir. Dolayısıyla I no'lu *brachium*'nın en eski tarihli olduğuna şüphe yoktur. Öyle ki; yukarıda da belirtildiği üzere İ.S 90'lı yılların başından itibaren ocak faaliyeti son derece sınırlı kalmıştır. Bacakale'de işletme faaliyetlerine ocağın batı ucundan başlanmış olması nedeniyle I no'lu *bracchium*'un burada kurulmuş olması gerekmektedir. 200'lü yıllardan sonra bir ölçüde faaliyete geçer gibi gözükmesinin nedenini kaynaklardaki azalma nedeniyle, eski alanları da kapsayacak şekilde ocak imkânlarının sonuna kadar zorlanması yolundaki genel girişimin sonucu olduğu tarzında değerlendirilebilir. Gerçekten de İ.S 200 yılından başlayarak faaliyetlerde genel bir düşüş olduğu görülmektedir. Ocak işletmesinin batı ucundan başlayarak doğu yönüne gelişmesi dikkate alındığında diğer *bracchium*'ların da bu ocak faaliyetine paralel bir kuruluş göstermiş

olduğuna şüphe yoktur. Bu durumda II no'lu *bracchium*'nın sahanın batı ucunda yer aldığı söylenebilir. Büyük olasılıkla *brachium* I ve II ocak giriş yolunun iki yakasında I no'lu *brachium* girişe, II no'lu *brachium* tepeye yakın bir yerde kurulmuş olmalıdır. Ocak faaliyetlerinin yaklaşık % 83'ünü kapsayan III ve IV no'lu *brachium*'ların yerleri hakkında diğerlerinin aksine, kesin bir yargıya varmak mümkün olmamaktadır. Bunların ocağın doğuya doğru ilerlemesine paralel olarak, doğu yönünde ve güney duvarı civarlarında bir bölgede yer almış oldukları düşünölmektedir.

Ayrıca Bacakale civarında açılan ocak sahasında bulunan sekiz adet *brachium* V ve üç adet *brachium* III ibareli blok bulunması konuyu daha karmaşık hale getirmiştir. Bu bölgede yeni bir *brachium* bulunmadığı bilindiğine göre, burasının ancak III veya IV no'lu *brachium*'un bir uzantısı olarak değerlendirilebileceği düşünölmekle birlikte, mevcut veriler ışığında bu konuda kesin bir yargıya varmanın doğru olmayacağı düşünölmektedir. İ.S 90-110 yılları aralığına isabet eden zaman dilimine ait bir örneğin ve dolayısıyla *bracchium* numarası bulunmayışını salt tesadüflere bağlamak yanlıştır. Bu durumun tamamen günümüzde yapılan işleme ve temizlik çalışmalarının bir sonucu olduğuna şüphe yoktur. İşleme faaliyetlerinin ilerlemesi ve güneydoğu yönünde daha derine inen temizleme işleminin yapılması halinde, bu zaman dilimine ait örneklerin elde edilebileceğini söylemek hatalı olmaz.

Yazıt Gruplarında Rastlanılan İmza Formları

HE ve HER :

Bu imzaların *Hernnius*, *Heracleides*, *Hermeiscus* ve *Hermis* yerine kullanıldığı bilinmektedir. Doğal olarak bu liste daha da uzayabilir. Ancak en azından Dokimeion için, HE ve HER imzalarının aynı kişiye ait olduğuna şüphe yoktur. Aksi halde farklı iki veya daha fazla insanın aynı imzayı atması gibi son derece karışık sonuçlar doğurabilecek bir durumla karşılaşılacaktır. Aynı şekilde CHR kısaltmasının *Chrestus*, *Chresimus* ve benzeri isimler yerine; KE rumuzu *Keladus*, *Kerdus*, *Kephalus* yerine kullanılmış olabilir.³⁰

IE :

Bu rumuz, diğerleri kadar açık değildir.; olasılıkla **H**iero'da olduğu gibi burada ismin ilk harfinin dikkate alınmadığı söylenebilir. Söz konusu kısaltmaları

³⁰ Fant, 1993, s.161

genellikle bir tarih ve bunu takip eden bir numaradan oluşan grup izler. Diğer imparatorluk ocaklarında böyle bir formülasyon doğrudan doğruya, bloğu hazırlamakla görevli şahsı tanımlamasına rağmen, Dokimeion için durum biraz daha farklıdır. Nitekim Dokimeion'da en çok rastlanılan imzalardan biri olan HE'nin aynı blok üzerinde farklı tarih ve farklı numarayla, iki kere yazılmış olduğu görülmektedir. Burada bu iki yazıttan birincinin taşın işlenmesiyle ilgili olduğu, ikincinin ise envanter amaçlı kullanıldığı ileri sürülmektedir.³¹

Kanımca, yukarıda belirtilen açıklama tatminkâr gözükmemektedir. Şöyle ki; imza özel karakterli bir unsurdur, yani imza mutlaka ve sadece tek bir kişiyi tanımlamalıdır. Aksi halde bu unsurun imza karakterine sahip olduğundan bahsedilemez. Adı geçen isim kısaltmalarında ise rumuz birden çok isme ait olabilir. Bu durumda esasen sadece HE, HER, KE gibi bir rumuza bakarak belirli bir kişiyi tanımlamaya olanak yoktur. Bu sebeple belirli bir kişiyi şahsileştirmek amacıyla rumuza bir tarih ve bir sayı ilavesiyle bir imza grubu, veya imza formu oluşturmuş olması gerekir. Tarih kişinin sorumlu olduğu yılı, sayı ise o kişiye tahsis edilmiş bir numarayı bildirir.

J.C.Fant tarafından, diğer imparatorluk ocaklarında imza sisteminin herhangi bir farklılık olmaksızın uygulandığının ifade edilmesine karşılık Dokimeion için aynı şeyin geçerli olmadığı belirtilmektedir.³²Bunun da sebebi Dokimeion'da, aynı bir blok üzerinde aynı rumuzun farklı tarih ve sayı ile tekrar edilmiş olmasıdır. Kanımca burada gözden kaçırıldığı düşünülen noktaları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

1- *(Rumuz+tarih+sayı) formundaki imza sistemi bütün imparatorluk ocakları için rahatlıkla uygulanırken, Dokimeion'da durumun farklı olması için hiç bir neden yoktur. Nitekim J.C.Fant tarafından bunu destekleyen herhangi bir sav ileri sürülmemiştir.*

2- *İmza formunun , Dokimeion'da farklı olduğunun kanıtı olarak sadece bir örnek gösterilmektedir.*

3- *İmzanın üçlü formasyonunun aynı bir blok üzerinde tekrarlandığı belirtilmiş olmasına rağmen aslında söz konusu imzaların, imzanın üçlü formasyonu nedeniyle farklı iki kişiye ait olduğu şüpheye yer bırakmayacak kadar açıktır. Aynı blok üzerinde farklı tarihlerde ayrı iki kişinin imzasının*

³¹ Fant, 1989a, s.24

³² Fant, 1989a, s.24-25

bulunması durumu ise taş sorumluluğunun herhangi bir nedenle el değiştirmesi şeklinde açıklanabilir.

Yukarıda açıklanan üçlü formasyona sahip imza grupları yanında sadece rumuzdan oluşan imzalara da rastlanılmaktadır. Elbette ki bu durumda imza sahibinin nasıl şahsileştirilmiş olduğunu açıklayacak yeterli kanıt mevcut değildir. Ancak bu formdaki imzaların taşın son kontrolüne ait olduğu düşünülürse ve son kontrol veya karar yetkisine sahip kişi sayısının son derece sınırlı olacağı göz önüne alındığında, sadece rumuz kullanılarak yapılan imzalama sisteminin sakınca yaratmadan yürütülmüş olduğu söylenebilir.

Diğer bir grup elemanları; **ANT**, **COR** (veya **CR**) ve **CHR**'dir. **ANT**; Antoninus, **COR** veya **CR**; Corinthus olabilir ki; bu imza kısaltmaları büyük olasılıkla bir *probator*'u temsil etmektedir. Bu formlardaki imzaların kullanım biçimlerine göre taşıdıkları anlamlarda farklı olmaktadır. Burada kesin olmamakla birlikte şöyle bir yorum yapılabilir.

- 1- *İmza rumuzlarının **ANT**, **COR** ve **CHR** şeklinde kullanılması halinde: Görülmüş ve onaylanmış anlamına gelmektedir.*
- 2- ***ANT-RMA**'da olduğu gibi imzanın **RMA** grubu ile birlikte kullanılması "Reddedilmiştir ve bir kenara atılacaktır " anlamına gelmektedir.*
- 3- ***ANT-R**(*ecensitum*) grubunda olduğu gibi **R** ile birlikte kullanılması " Kayıtlara (*envantere*) geçirilmiştir " anlamına gelmektedir.*

Bloklar üzerinde çoğu kere karşılaşılan tek veya daha fazla harfin taş işçilerine ait olduğu kesindir. İşçinin taş üstüne kendine has bir işaret koyması isminin baş harflerini yazması günümüzde de halen devam etmekte olan bir davranış biçimidir.

II.tip yazıtlardan III.tip'e kademeli bir geçiş olmuştur. Bu durum tamamen ocak organizasyonu ve işletme biçimindeki değişime bağlı kalmıştır. Yaklaşık İ.S 130 yılında Roma'dan ocak mühendisi *Tullius Saturninus*'un iş başına getirilerek, ocağın yeniden organize edilmesiyle görevlendirilmiştir. Bunu takip eden on yıl içerisinde aslında yüzbaşı rütbesinde asker olan *Aelius Antoninus*'un baş *caesura* olarak atandığı ve yine aynı şahsın sonradan *officina* olarak da görevlendirildiği anlaşılmaktadır.³³ Böylece İ.S 119 yılından itibaren başlayan ocak reorganizasyonu hemen hemen tamamlanmış gibidir Ancak değişim kesintisiz devam etmiş ve organizasyon buna paralel olarak İ.S 156 yılında III.tip

³³ Fant, 1989a, s.26

yazıt formülasyonu da kesin şeklini almıştır. Bu formülasyonun öğelerini gösteren örnek aşağıda verilmiştir.

Tarih	[Quintillo] et Prisco cos (159)
Officina adı	off(icina) Andae
Baş caesurae	caes(ura) Alex(andri)
Locus numarası	loco ccclxxxxvii
Bracchium numarası	b(racchio) quart(o)

Yazıtlarda bu esas elemanlar dışında bazı kısaltmalar da yer almaktadır. Örneğin **REPR** kısaltması “ reddedilmiştir ”³⁴ anlamındaki *reprobatum* sözcüğünü temsil etmektedir. **COM** ve **COMM**, P.Pensabene tarafından *bracchium* ‘un bir alt kuruluşu olarak *commissura* sözcüğünü karşılığı olabileceği söylenmişse de de rumuzun ne anlama geldiği belli değildir. Spekülatif bir yaklaşımla *onaylandı* anlamındaki “ commendatum” sözcüğünü tanımlamaktadır.³⁵ III. Yazıt formülasyonunun elemanlarını incelemeden önce bir konuya işaret etmekte yarar görülmektedir. Ocak organizasyonu ve işleyiş biçimi nasıl olursa olsun, (tamamen veya kısmen bir müteahhide kiralama (ex ratione) veya işlerin tamamen imparatorluk görevlilerince yürütülmesi) ocağın başında en yetkili kişi ve mal sahibi sıfatıyla görev yapan bir imparatorluk elemanı, *probator*, vardır. *Probator* ret ve kabul gibi blokların durumunu belirleyen konularda olduğu gibi ocak içindeki her konuda da son karar verme organıdır. O kadar ki müteahhidin (*exratione*) ocağa yatırım yapmış olması ve bütün işletme risklerini üstlenmesine rağmen, çıkarılan taşların satış fiyatını istediği gibi belirleme yetkisi yoktur. Fiyatlar dolaylı yoldan da olsa *probator* tarafından tayin edilmiştir.³⁶

Caesura sözcüğünün taşın ana kayadan sökülmesi işinden sorumlu kişiyi tanımladığı kesindir. *Caesura* sözcüğünün yazıtlarda kesinlikle ve belirleyici bir unsur olarak yer almasından önceki dönemde bir askeri rütbe olan *centurion* sözcüğü de aynı anlamda kullanılmıştır. Ancak buradan *caesura*’nın taş ve toprak içinde ve güneş altında bizzat çalıştığını düşünmemek gerekir. *Caesura* beş-altı kişiden oluşan ekiplerdeki ustabaşlarına gerekli talimatları veren,

³⁴ Fant, 1989a, s. 27

³⁵ PENSABENE, P., *A Cargo of Marble Shipwreck at Punta Scifo near Crotone (Italy)*, IJNA, 7.2, 1978, s.115

³⁶ Hirschfeld, 1905 s.169

çalışmayı yönlendiren ve kontrol eden kişidir. *Caesura*'nın bir *mühendis* olarak tanımlanması gerekir.

Officina'nın durumu da *caesura*'da olduğu gibi açık ve net bir şekilde bellidir. *Officina* taşın çıkarılmasından sonra (sütun halinde bizzat ana kayadan sökülme safhasında) taşın düzeltilip kullanılış amacına göre ilk işleme tabi tutulduğu ihtisas sahibi kişilerden oluşan bir atölye kuruluşu olarak tanımlanabilir.³⁷ İmparatorluk ocaklarının tümünde *officina* yukarıdaki şekilde, ocağın bütünlüğü içinde belli işlerin yapıldığı bir atölye olarak anlaşılmasına rağmen, *Dokimeion*'da durum farklıdır.³⁸ *Officina* bir yeri değil, belirli işleri yapan kişilerden oluşan bir organizasyonu, bir kuruluşu belirtir. *Officina* bir kişi adı ile tanımlanabildiği gibi *Ephesus* gibi bir şehir veya *Asia* gibi bir bölge adıyla da tanımlanabilir.

Yazıtlar, ocakların organizasyonunu ve işletme düzenini gösteren en önemli ve yegâne unsurlardır. Bu nedenle yazıtların sistematik olarak başladığı İ.S 90 yıllardan önceki devreler için kesin bir yargıya varmak mümkün değildir. I.grup olarak adlandırılan yazıtlarda ocağın bir müteahhit (*exratione*) vasıtasıyla işletildiğini anlaşılmaktadır. Müteahhit yatırım yapan, taşı çıkarıp işleyen kişi veya bir ailedir. Müteahhidin ölmesi veya azli gibi nedenlerde, iş yine aynı aileden bir kişiye (*redemptor*) veriliyordu. Müteahhit çalıştırdığı kişilerden ve işin istenilen standart içinde yürütülmesinden mutlak suretle sorumludur. İstenilen standart içinde ürünün imparatorluk komiserine (*probator*) veya ajanlarına teslimine kadar geçen süreçte sorumluluk ona aittir. Malın teslimiyle üst yönetim müteahhidin hesabına bir pay (*ratio*) ayırarak envantere işlemektedir.

II.grup yazıtlar, işlerin müteahhitlerden alınarak imparatorluk elemanlarınca yürütüldüğü bir dönemi tanımlar. II. grup yazıtlar ne taşın çıkarıldığı yer hakkında bilgi verir, ne de taşın gönderime hazır hale gelinceye kadar işin çeşitli kademelerinde görev almış sorumlu kişi veya kuruluşları belirler. Bu oturmuş bir sistemden ziyade yeni bir organizasyona geçiş süreci olarak değerlendirilebilir. İş bölümü ve sorumluluk kesin hatlarla belirlenmemişse de, imparatorluk komiser ve ajanlarının son karar organı olarak kaldığına şüphe yoktur. III.grup yazıtlar İ.S 119 yılından başlayarak İ.S 156 yılında kesin şeklini almasıyla ocak organizasyonu ve yönetiminin en verimli çalışma düzenini

³⁷ Monna, 1977,s.54

³⁸ Fant, 1989, s.28

kazandığı söylenebilir. III.grup yazıtların en belirgin özelliği iki temel hususa açıklık getirmiş olmalarıdır:

- 1- Taşa ait (çıkarıldığı yer, işlendiği atölye gibi) fiziksel özellikler,
- 2- Ocak mühendisi (*caesura*) ve işleme grubu (*officina*) gibi taşın sorumlu kişi ve organizasyonlar

Bu sistemde taşın teslimine paralel olarak sorumluluk ocak mühendisinden işleme atölyesine ve atölyeden imparatorluk yönetimine geçmektedir. Ancak burada özellikle vurgulanması gereken nokta, *ex ratione* sisteminin aksine, üst yönetimin baştan sona kadar işin bütün kademelerini idare ve kontrol etmesidir. *Caesura* ve *officina* arasında ast üst ilişkisi yoktur. Taşın *caesura* sorumluluğundan *officina* sorumluluğuna geçmesindeki sıra sadece işin doğası ve fiziksel yapısının bir sonucudur. Her ikisi de üst yönetime bağlı bağımsız organlardır. Sadece yapıları itibarıyla belirgin bir farklılık olduğu kesindir. Ocak mühendisliği (*caesura*) doğrudan doğruya bir kişi (veya kişilerce) temsil edilmesine karşın, daha önce de değinildiği gibi, bir atölye grubu ve ekibi (*officina*) kuruluşu veya organizasyonudur.

Kaynakça ve Kısaltmalar

AA	<i>Archäologischer Anzeiger</i>
AF	<i>Archäologische Forschungen</i>
AJA	<i>American Journal of Archaeology</i>
AMMY	<i>Anadolu Medeniyetleri Müzesi Yıllığı</i>
AnatSt	<i>Anatolian Studies</i>
AncSoc	<i>Ancient Society</i>
AraşSonTop	<i>Araştırma Sonuçları Toplantısı</i>

- Asgari 1977** **ASGARI, N.**, *Phrygian Quarries. Dokymeion*, **AJA**,81, 1977, s. 289-321
- Asgari 1979** **ASGARI, N.**, *Anadolu'da Antik Mermer Ocakları*, **VIII.Türk Tarih Kongresi**, I.Cilt, Ankara, 1979, s.451-456
- Aslan 1990** **ASLAN, M.**, *Anadolu Medeniyetleri Müzesinde bulunan Phrygia ve Galatia □ehir Sikkeleri*, **AMMY** 1989-1990,s.148 (144-175),Levha III,No 22
- BAR** *British Archaeological Reports*
BmusArt *Bulletin des Musées royaux d'art et d'histoire, Bruxelles*
BSR *Papers of the British School at Rome*
- Dolci 1980** **DOLCI, E.**, **Carrara: cave antiche**, Carrara, 1980
- Erim 1970** **ERIM, K., REYNOLDS, J.**, *The Copy of Diocletian's Edict on Maximum Prices from Aphrodisias in Caria*, **JRS**, 60, 1970, s. 120-141
- Fant 1984a** **FANT, J.C.**, *Seven unedited Quarry Inscriptions from Docimium (İscehisar, Turkey)*, **ZPE**, 54, 1984, 171-182
- Fant 1984b** **FANT, J.C.**, *The production of Marble luculleum (africano) in the Roman Empire*, **AJA**, 88, s.243
- Fant 1985** **FANT, J.C.**, *Four unfinished Sarcophagus Lids at Docimium and the Roman Imperial Quarry System in Phrygia*, **AJA**, 89, 1985, s.655-662

- Fant 1986** **FANT, J.C.**, *Three Seasons of epigraphical Survey at the Roman Imperial Quarries at Docimium*, **IV Araştırma Sonuçları Toplantısı**, I, 1986, s.127-132
- Fant 1987** **FANT, J.C.**, *Preliminary Report of the Teos/Karagöl Survey*, **V.Araştırma Sonuçları Toplantısı**,I, Ankara, 1987, s. 389-401
- Fant 1988** **FANT, J.C.**, *Ancient Marble Quarrying and Trade*, **BAR**, 453, Oxford, 1988
- Fant 1989a** **FANT, J.C.**, *Cavum Antrum Phrygiae. The Organization and Operations of the Roman Imperial Marble Quarries in Phrygia*, **BAR**, n.482, Oxford, 1989
- Fant 1989b** **FANT, J.C.**, *New Sculptural and Architectural Finds from Docimium*, **VII Araştırma Sonuçları Toplantısı**, 1989, s. 111-118
- Fant 1993** **FANT, J.C.**, *The Inscribed Economy: production and distribution in the Roman Empire in the light of instrumentum domesticum*. ed. W.V.Harris, Ann Arbor, Michigan, 1993, **JRA**, Supplementary Series 6, s. 145-170
- Fant 1995** **FANT, J.C.**, *Augustus and the city of Marble*, **Archéomatériaux Marbres et autres roches**, **ASMOSIA IV**, Bordeaux, 1995, s.277-280
- Hirschfeld 1905** **HIRSCHFELD, O.**, *Die Kaiserlichen Verwaltungsbeamten bis auf Diocletian*, Berlin, 1975, (IV.Ed.)
- IG** *Inscriptiones Graecae*
IJNA *International Journal of Nautical Archaeology*

Jdl	<i>Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts</i>
JHS	<i>The Journal of Hellenic Studies</i>
JRS	<i>Journal of the Roman Studies</i>
Monna 1977	MONNA, D., PENSABENE, P., Marmidell' Asia Minore , Roma, 1977
Öjh	<i>Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Instituts in Wien</i>
Pauly 1997	DER NEUE PAULY , Enzyklopadiae der Antike, Band 3, Stuttgart, 1997
Peacock 1988	PEACOCK, D.P.S. , <i>The Roman Quarries of Mons Claudianus Egypt. An Interim Report, Clasiical Marble: Geochemistry, Technology, Trade</i> (Herz.N.,M.Wealkens ed NATO ASI Series Vol:153) Dordrecht / London / Boston, 1988, 97-101
Pensabene 1978	PENSABENE, P. , <i>A Cargo of Marble Shipwreck at Punta Scifo near Crotene (Italy)</i> , IJNA , 7.2, 1978, s.105-118
Pensabene 1999	PENSABENE, P. , <i>La via del Marmo, Produzione, Commercio e Consumo dei Marmi nella Roma Imperiale</i> , Archeo XV , 168, 1999, s.53-81
Plinius	PLINIUS (PLINY), EICHHOLZ, D.E. , (Çev), Natural History 10 , Kitap XXXVI – XXXVII, London/Cambridge, 1962
Pritchett 1953	PRITCHETT, K.W.H., HERZ, N. , <i>Marble in Attic Epigraphy</i> , AJA 57, 1953, s.71-83
ProdBritAcad	<i>Proceedings of the British Academy</i>

- Ramsay 1890** **RAMSAY, W.M., The Historical Geography of Asia Minor**, London, 1890
- Ramsay 1961** **RAMSAY, W.M., Social Basis of Roman Power in Asia Minor**, London, 1961
- Rehm 1958** **REHM, A., Didyma II, Die Inschriften**, Berlin, 1958
- RevPh** *Revue Philologique*
- Robert 1980** **ROBERT, C., Stace les carrières et les monnaies de Dokimeion. A travers l'Asie Mineure, Poètes et Prosateurs monnaies grecque, voyageurs et géographie**, Paris, 1980
- Röder 1971** **RÖDER, J., Marmor Phrygium. Die antiken Marmorbrüche von İsehisar in Westanatolien**, *Jdl*, 86, 1971, s.253-312
- StMiscRo** *Studi Miscellani dell' Università di Roma*
- Strabon** **STRABON, Pekman, A., (Çev) Antik Anadolu Coğrafyası**, (Geographika XII – XIII – XIV), İstanbul, 1993
- Strubbe 1975** **STRUBBE, J., A Group of Imperial Estates in Central Phrygia**, *Ancsoc* 6, 1975, s.229-50
- Texier 1862** **TEXIER, C., Asie Mineure**, Paris, 1862
- TPECS** *The Princeton Encyclopedia of Classical Sites*
TTKY *Türk Tarih Kurumu Yayınları*
TürkAD *Türk Arkeoloji Dergisi*

- Waelkens 1982** **WAELKENS, M.**, *Dokimeion. Die Werkstatt der repräsentativen kleinasiatischen Sarkophage. Chronologie und Typologie ihrer Produktion.* Berlin, 1982, **AF**, 11
- Waelkens 1985** **WAELKENS, M.**, *From a Phrygian Quarry: the Provenance of the Statue of the Dacian Prisoners in Trajan Forum at Rome*, **AJA**, 89, 1985, s.641-653
- Waelkens 1990** **WAELKENS, M., PAEPE DE, P., MOENS, L.**, *The Quarrying Techniques in the Eastern Mediterranean and the Near East*, *Marbles* 1990, s.47-72
- Waelkens 1992** **WAELKENS, M.**, *Carrières de marbre en Phrygi (Turquie)*, **BMusArt**, 53.2, 1982, s. 33-55
- Ward-Perkins 1951** **WARD-PERKINS, J.B.**, *Tripolitania and the Marble Trade*, **JRS**, 41, 1951, s.89-104
- ZPE** *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*

2002
ANADOLU MEDENİYETLERİ MÜZESİ
KONFERANSLARI

TARİH	KONFERANŞCI	KONU
24 Ocak 2002	Prof.Dr.Coşkun ÖZGÜNEL	"Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Salamis Kazıları"
14 Şubat 2002	Doç.Dr.Yılmaz ERDAL	"İskelet Kalıntılarının Arkeolojik Açıdan Önemi"
21 Mart 2002	Prof.Dr.Altan ÇILINGİROĞLU	"Van Ayanis Kazılarında Ortaya Çıkan Urartu Sanatı için Yeni Buluntular"
18 Nisan 2002	Prof.Dr.Fahri IŞIK	"Frigler, Bir Trak Halkının Anadolu'da Doğuşu"
23 Mayıs 2002	Selahattin ERDEMGİL	"Efes-Yamaçevler Çatı Projesinin Dünü, Bugünü"
10 Ekim 2002	Dr.Turhan ÖZKAN	"İzmir Müzesi 2001 Yılı Kazı ve Araştırmaları"
24 Ekim 2002	İlhan TEMİZSOY	"Moğolistan'daki Göktürk Anıtları ve Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Yapılan Kurtarma Çalışmaları"
19 Aralık 2002	Doç.Dr.Fikri KULAKOĞLU	"Şanlıurfa'da Son Yıllarda Keşfedilen Geç Hitit Heykeltraşlık Eserleri ve Merkezleri"